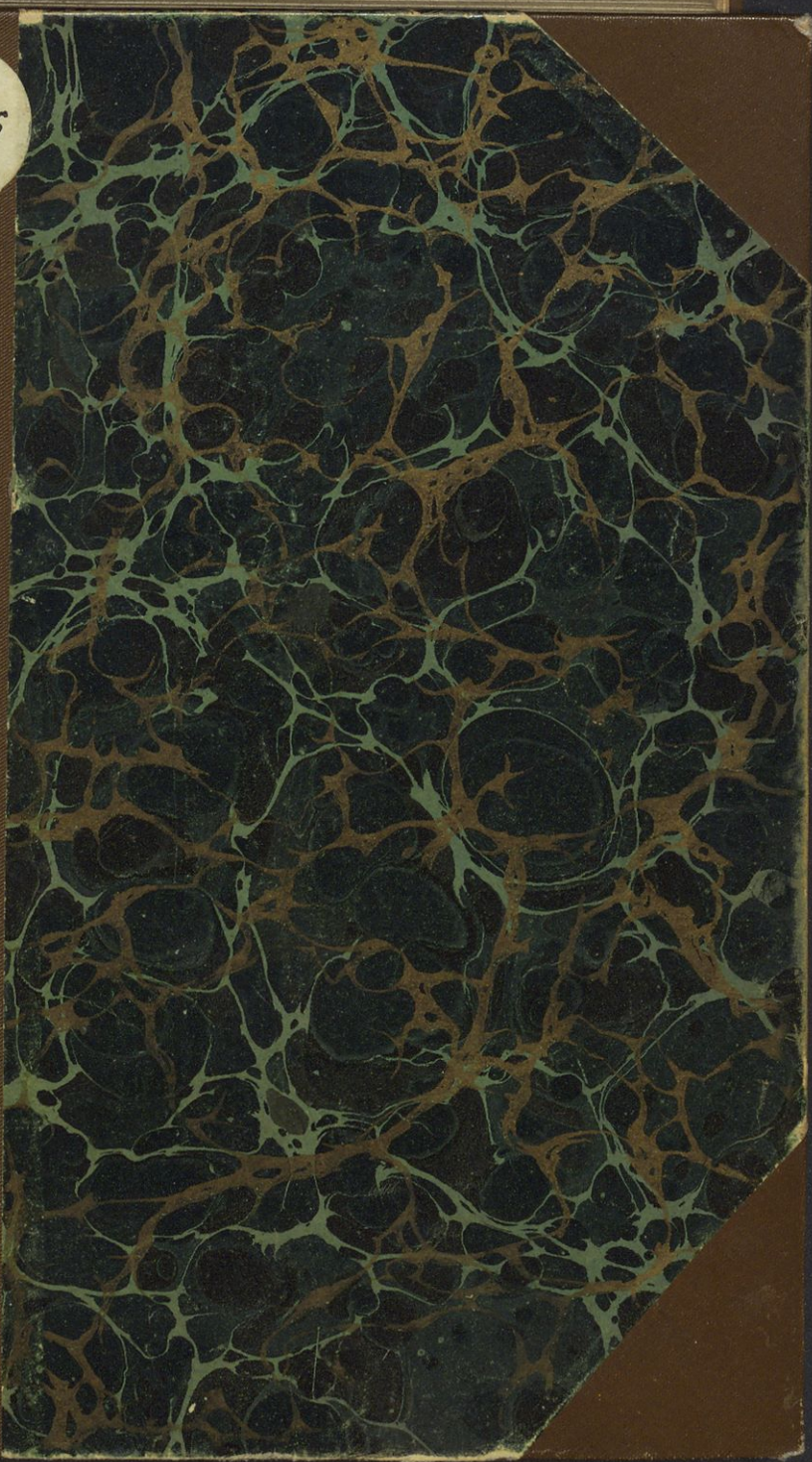
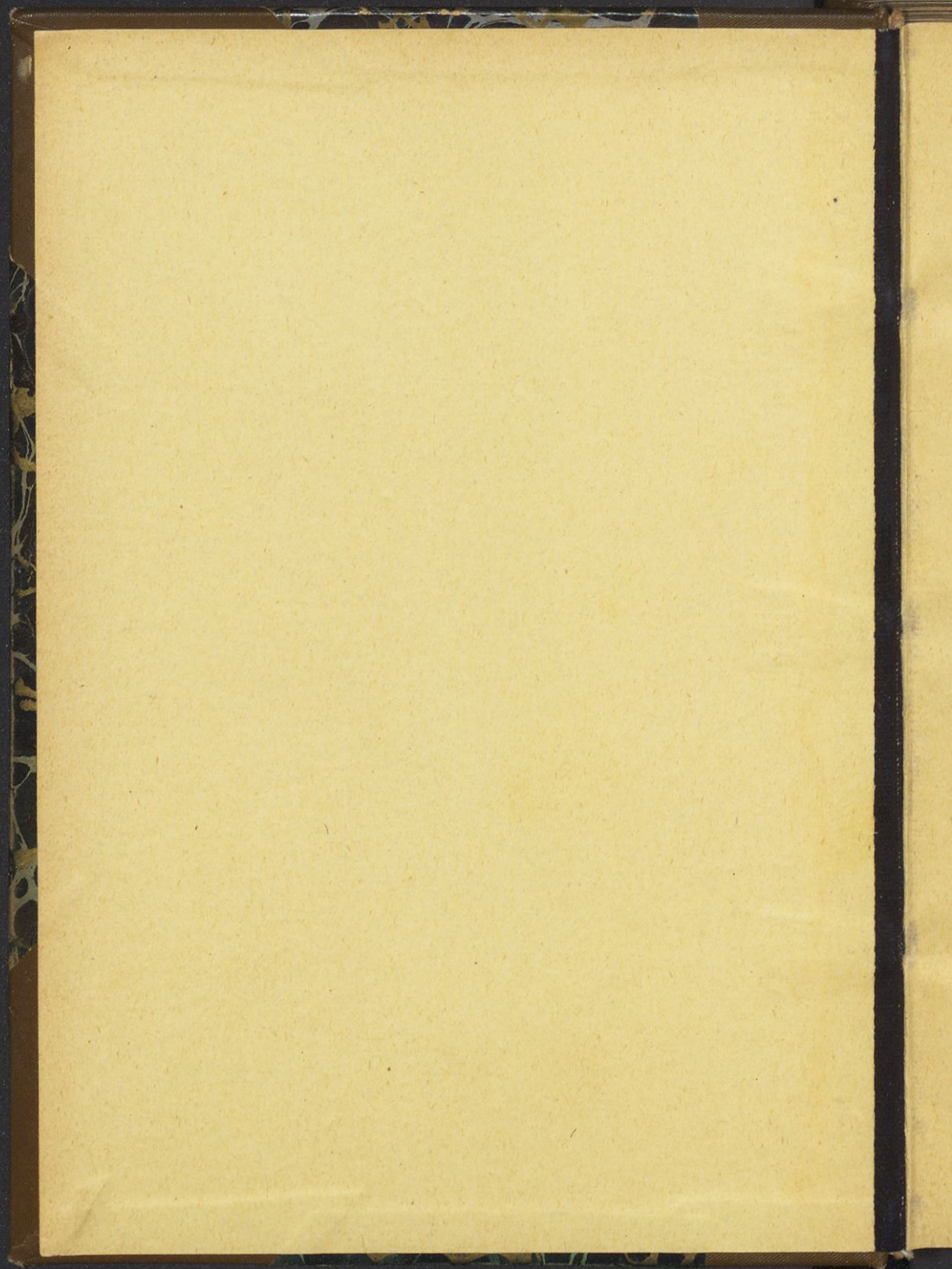
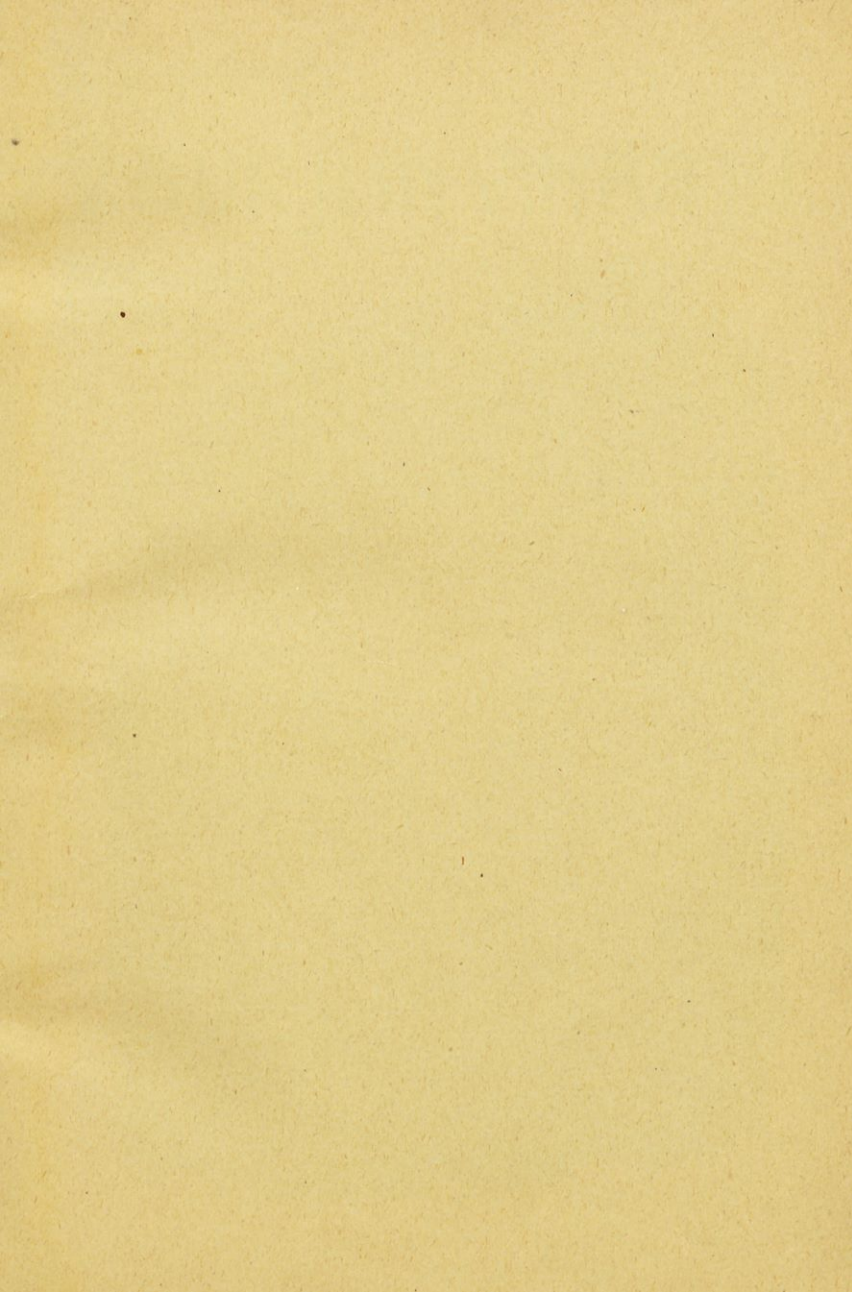

III
h 39.796
R

anc
urji
araju

D. V. DEŽELIĆ:

V BURJI IN VIHARJU.

ZGODOVINSKI
ROMAN ::

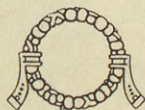

DR. VELIMIR DEŽELIĆ.

V BURJI IN VIHARJU

ZGODOVINSKI ROMAN IZ DAVNIH DNI
JUGOSLOVANOV.

Z DOVOLJENJEM PISATELJEVIM PREVEL
STAROGORSKI.

Juan Urbanczyk

LJUBLJANA 1912.

IZDALO IN ZALOŽILO UREDNIŠTVO „SLOV. ILUSTR. TEDNIKA“.
NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI.

III h 39796 R

030041336

Roman „V burji in viharju“ bomo priobčevali kot posebno prilogo „Slovenskemu Ilustrovanemu Tedniku“. S tem ustrežemo gotovo marsikomu, ker se bodo dale te priloge vezati v lepo knjigo. Zlagajte si torej te priloge po straneh in jih shranjujte, pa dobite tako zastonj lepo knjigo. Ko poteče ta roman, bomo pričeli drugega priobčevati na enak način in tako dobe naročniki „Slovenskega Ilustrovanega Tednika“ s časoma celo vrsto knjig, da si lahko vsak napravi lepo knjižnico. — Manjše povesti, novele, kumoreske i. dr. bomo pa priobčevali v listu kot dosedaj.

Razširjajte »Slovenski Ilustrovani Tednik«.
Pridobivajte mu novih naročnikov.

I.

Grad kneza Braslava, vladarja pošavske Hrvaške, je bil sijajno okinčan. Na stolpih so vihrale kneževe zastave, a zidovje gradu je bilo ozaljšano z zelenjem in venci. — Ves knežji grad se je pokazal v vsem svojem sijaju. Zgrajen je bil za kneza Ljudevika od najboljših oglejskih mojstrov. Odlikoval se je s svojo lepoto in razkošjem, kakor malokateri grad one dobe.

Knez Braslav je videl mnogo sveta in je ljubil razkošje. Vse, kar je videl lepega v Carigradu, na dvoru mogočnih bizantinskih cesarjev, vse, kar so zrle

njegove oči v Aachenu, Ingelsheimu, na dvoru cesarja Karla Velikega, vse to je ostalo v njegovi duši. In če ni mogel, da bi se odel v iztočni čar velike Sofije, monumentalnih stavb v Raveni in divnih palač frankovskih cesarjev, vendar se je trudil, da spopolni svoj grad in dvor z največjimi umetnostmi tedanjih časov.

O tej ljubezni do umetnosti so govorile vse dvorane in sobane plemenitega kneza in v vsaki dvorani in sobani je našlo oko nekaj zanimivega, novega in lepega. Bilo je

tu blaga na kupe, srebrnih in zlatih velikih skled iz Bizanca, zlatih vrčev in pozlačenih ščitov z bogatimi okraski iz južne Francoske, divnih umotvorov iz šole slavnega zlatarja sve-Eligija, razkošnih vaz in mečev, katere je Braslavu daroval sam sv. Oče papež. Pa tudi Arabci so morali prinesiti svoje umetnosti.

Na obalih Quadalquivira čuval je Hrvat arabski prestol. Arabski vladarji so se bali, kakor nekdanji rimski cesarji svojih lastnih podanikov in so si sestavili telesno stražo, v katero so uvrstili same tujce. V tej straži je bilo tudi čez dva tisoč Hrvatov. Nastanjena je bila ta telesna straža v vojašnicah tik kraljeve palače Alkazarije in je dobivala svojo plačo kakor redovna vojska. Ti vojaki niso pozabljali na svojo domovino in mnogi so si pridobili posebno milost arabskih vladarjev.

Po teh so arabski vladarji zvedeli, da daleč tam žive vladarji hrvatskega roda, in poskušali so, da z njimi sklenejo prijateljske, oziroma trgovske zveze. Ni bilo redko, da so si oboji vladarji izmenjavali svoja darila. In tako se je nahajala v kneževi zakladnici lepa škrlatna, svetlozelena, svetlomodra in druga svila od španjolsko-maurskih kalifov. Bila so tam tudi vrata iz bele slonove kosti in v kneževih hlevih so tolkli s kopiti ob tla konji najplemenitejše pasme, darovi arabskih kalifov in frankovskih vladarjev. Posebno zadnji niso štedili z milostjo napram knezu Braslavu, katerega so smatrali ne samo svojim zvestim vazalom, nego i najboljšim prijateljem.

Akoravno je grad kneza Braslava stal na klasičnih tleh starorimske naselbine Siscie in akoravno so vsak čas našli mnogo rimskih kipov in stebrov, se je tuintam našel tudi kak klasičen kip, glava kakega rinskega cesarja ali oprsje kakega grškega filozofa. Prevladovala so pa vse to umetnine bizanskega sloga. A to ni bil noben čudež.

Zviti bizantinski dvor je takrat bogato obdaroval posavske kneze. Ni si želel z Jugoslovani prepira in pri tem se je vedno nadejal, da bo posavska Hrvatska vrgla nekoga dne raz sebe frankovski jarem in postala zvesta sluginja Heraklijevih potomcev.

Vsi prostori posavskega gradu so bili obloženi bogastva, a bilo je vse lepo in zmerno razvrščeno, da se je radovalo oko. Med vsemi pa je bila velika dvorana, v kateri je bil prestol kneza Braslava, najlepša.

Na stenah so se videli mozaiki iz zlata. Nekateri so predstavljali važne dogodke iz svetovne zgodovine, a drugi zopet najbolj sloveče dogodke iz svetega pisma starega in novega zakona.

Dvorana je bila okrašena z marmornim nakitom, katerega so izklesali hrvatski mojstri v svojem posebnem slogu.

Bili so tu izklesani reliefi, ki so se posebno odlikovali z mističnimi, simboličnimi ornamentalnimi motivi, z zapletljaji in vezeninami, ki so se vedno spletale brez konca in kraja; vezenine, ki so se križale, in tako ustvarjale četverokote, kroge in mrežice, da se jih oko ni moglo nagledati.

Najlepši v vsej dvorani pa je bil knežev prestol. Podoben je bil jako prestolu carigrajskemu. Pred prestolom sta stala kakor na straži dva velika leva, vsa pozlačena. Oči so jima bile iz dragih kamnov. Ta leva sta lahko z repom udarjala ob tla, razširjala svoji čeljusti in z daleč molečim jezikom rjovela kakor živa leva. Prestol, ki je stal na vzvišenem mestu z baldahinom, je bil okinčan z biseri in dragim kamenjem, rubini in ametisti, dragulji in topasi ter je s svojim sijajem in nakitom iz suhega zlata daleč nadkriljeval prestol hrvatskega kneza Mutimira, katerega prestol so smatrali za najboljšo delo hrvatskih zlatarjev.

Na stolcih je bil plastičen nakit, ki je kazal vladarsko moč v raznih znakih. Bili so to levi in orli in drugi simboli moči in oblasti.

Danes je bila knežja dvorana okinčana še z zelenjem in cvetjem, z najlepšimi in duhtečimi, kar so ga imeli hrvatski vrtovi.

Vonj rož in cvetja se je razlival po vsej dvorani, kakor v kakem cvetličnjaku.

Po dvorani so brzeli semintja kneževi sluge v svečanih oblekah in popravljali še zadnji trenutek to, kar ni bilo dobro in gotovo.

Na njih obrazih se je zrcalilo nekaj veselega, ki je pričalo, da se veselijo današnjega dneva.

V dvorani še ni bilo nobenega onih gostov, katere so pričakovali, in ki so se že po večini mudili v starem kneževem gradu Sisku. Bili so zbrani iz raznih strani sveta, nekateri slučajno, nekateri na izrecen poziv samega posavskega kneza, ki je hotel, da se ta dan proslavi kar najsijajneje, da bo ostal trajen spomin v srcu vseh.

Dolgotrajni sen knežev in sen mnogih njegovih prednikov se je naposled izpolnil. Po milosti frankovskih vla-

darjev je smel svoji posavski Hrvatski priklopiti Panonijo (to so sedanje slovenske dežele), kot njen vladar.

Danes se ima proslaviti ta važen dogodek. Poslanstvo cesarja Arnolfa je imelo nalogo, da preda knezu Braslavu lastnoročno pismo cesarjevo in v navzočnosti župana in plemičev Panoncev, ga proglasiti knezom Panonije. S tem se bo znatno razširila kneževa oblast in on bo stopil s tem v vrsto uglednih knezov. In ni čudo, da se je tega jako veselil in da je za ta dan pozval ne samo velikaše iz bratske bele Hrvatske Budimira Tomislava*), nego tudi mnogo drugih uglednih sosedov.

V dvorano sta došla najprej dva tujca. Bil je to Tihomil, krasen mladeč iz spremstva kneževiča Tomislava, v sijajnem oklepu in posavski župan Mironja. Poslednji se je neprestano smehljajal in gladil z roko svoj rejeni trebuh.

— Nu, kako ti pa ugaja dvor našega kneza — je vprašal župan Mironja.

— V resnici, jako. Ti levi so kakor živi. Niti v Carigradu mi niso ugajali bolje. — In mladeč jame ogledovati kraj prestola stoječa leva s paznim očesom.

Župan ga pogleda, čudeč se.

— Oprosti, mladi gospod, da te imenujem tako. Ali tvoje besede mi pravijo, da si bil v Carigradu?

— Da — odgovori mladeč, in si popravi z roko lase.

— E, tudi jaz sem videl nekaj sveta in sem bil že tudi na vseh frankovskih gradovih, ali pri kneževi bradi, v Carigradu še nisem bil. Pa kako naj pridem do Carigrada, če smo mi zavezniki cesarja Arnolfa in Frankov. Kako si pa ti prišel tja?

— Bil sem kot poslanik pri samem cesarju Leonu, modrijanu, kakor ga kličejo.

— Brr, to si imel kaj gledati . . . Ej, dečko, ako si bil v Carigradu, tedaj si starejši od mene, zakaj od tam se ne vrača nikdo mlad. O, one ženske, one ženske . . . Slišal sem strahote. Ali si se napil tam tistih bajnih ustnic, ki izgledajo, kakor bi se ne vedele nikoli nasmehniti, a

*) Poznejši prvi hrvatski kralj.

ljubijo tako sladko, da si ližejo prste celo cesarji, če se jih dotaknejo. Nu, zašel si vlepo gnezdo, mladi brate moj . . . Ej, moraš mi to pripovedovati. Kako si prišel do cesarja? In kak prestol je tam . . .

Dva evnuha sta me vedla pred cesarja v krasno dvorano. Pred cesarjevim prestolom se je dvigalo zlato drevo. Na vejah tega drevesa so sedele razne ptice iz pozlačene kovine. A čudoma . . . vsaka teh ptic je pevala po svoje. Bilo je to ščebetanja, žvrgolenja in čivkanja.

Cesarski prestol je podoben temu, Braslavov je napravljen slično onemu, samo da nima ta tako velikih draguljev in biserov. Prestol se lahko dviga in pada. Pred njim so stali ravno taki levi.

— Slišal sem že to in sam svetli knez se je hvalil, da jih je dal napraviti take, kakor so v Carigradu.

— Resnično, slični so.

— A nadaljuj.

— Ko so me evnuhi privedli v dvorano, je nastalo žvrgolenje in ščebetanje, vpitje in tulenje. Ptice so čivkale in levi zarjovel. Jaz nisem niti zganil z ramama. Bilo bi sramotno za hrvatskega plemiča, da bi se začudil in prestrašil. Po bizantinski navadi sem padel pred cesarjem trikrat na zemljo, zakaj ne sme se ga takoj pogledati. Ko sem vzdignil glavo, sem videl, da se je prestol zelo dvignil. Prej je sedel cesar nizko, a sedaj me je gledal z višine. A pri tem ni izpregovoril niti besedice. Še le na to me je povprašal po zdravju kneza Mutimira.

— Blag je ta cesar . . . reče župan Mironja, ki jo poslušal dosedaj z odprtimi ustni in očesi, ter se gladil po glavi.

— Da, blag je — odvrne Tihomil.

— Ko priredi cesar na božični dan, v spomin včlovečenja Kristusovega, velikašem obed, ne nosijo na mizo srebrnih skled, nego sklede iz suhega zlata, a te so tako težke, da jih ne nosijo ljudje, ampak jih pripeljejo v posebnih vozičkih, ki so pregrnjeni s svilenimi zastori.

— Ali je to mogoče? — pogleda Mironja neverjetno mladca. Spomni pa se brž na silno bogastvo frankovskih kraljev in obmolkne. Da vsaj nekaj reče, odvrne:

— Ali naš svetli knez Braslav tudi ni iz beraške hiše.

— Vidi se, da ni. Vendar se mi zdi vsekako čudno, odkod ima toliko blaga. Saj mi je znano, kakšne boje ste imeli s Franki. In vaši knezi so morali mnogo potrošiti za to. Znano mi je o markgrofu Kodolachu, znano pa tudi, kako je knez Ljudevik Posavski, ki je storil toliko junaških činov in razbil devet frankovskih vojskâ, vendarle moral podleči. Znano mi je, da je junaški knez Ratimir posavske Hrvate vnovič osvobodil in nato zavladal ne samo Ljudevikovim pokrajinam, nego celo preko Save v Bosno. A znano mi je še to, da je frankovski knez Ratbold premagal Ratimira in da je Frank zopet zavladal vašim pokrajinam. I danes . . .

Župan Mironja je mahnil prestrašeno z roko in jel ogledovati, če ju nikdo ne sliši. Nato mu zašepeče:

— Molči! Za Boga . . . Tu te lahko sliši tudi to zidovje. Ako me nočeš pogubiti, potem ne govori tako glasno. Lahko bi nas ti prokleti Franki slišali in nas zatožili samemu cesarju. In tedaj bi me ne mogel rešiti niti sam knez.

— Ali je Braslav tak suženj Frankov? — vpraša čudeč se Tomislavov tovariš.

Mironja je jel vnovič ogledavati po dvorani in ko se je prepričal na lastne oči, da ni nikogar nikjer, reče:

— Ej, dragi moj, to so druge reči. Knez Braslav je zvit človek in bo gotovo nekega dne pognal Franke žejne in lačne preko reke. Vzrastel je na njih gradovih na frankovski zemlji in pozna njihove dobre in slabe strani. Stokrat jih je že prekanil. Zviti so, res je, to nam je znano, a naš knez Braslav je še bolj zvit. Zdijo se mi ti Franki kakor podgane napram levu.

— Ali kako to, da jim je tako zvest?

— Hej, zvest . . . Kaj pomeni to? Zvit je, zvit. Če bi ne bil zvest, bi ne bil danes knez in niti nam bi se ne godilo bolje, ker bi nam gospodaril Frank. In kak je frankovski jarem, to si gotovo že slišal.

— Sem. Pravil mi je ded, da so tudi nad nami v Dalmaciji zavladali ti prokleti divjaki. Uboge otroke so

trgali z maternih prs ter jih klali in metali psom za hrano. Prokleta njih seme in pleme.

Mironja je mladcu položil svojo medvedjo roko na usta.

— Vnovič te prosim, molči! Nas še oni vedno vladajo. Res je sicer, da tukaj Braslav svobodno vlada deželo, ali da se ni pred dvanajstimi leti na sestanku s cesarjem Karlom v Königshuttenu predal mu kot vazal, bi vladali našo zemljo še vedno furlanski knezi in nas tlačili kakor pse.

— Mogoče...

— Nič mogoče, nego gotovo. Samo zvijači kneza Braslava se imamo zahvaliti, da imamo svojo državo.

— Naj bo. Arnolf se je izkazal hvaležnega Braslavu za vse zasluge, katere mu je storil. Ničesar mu ni dal zastonj.

— Kako misliš to?

— Ali Braslav ni bil zvest vazal nemški? Ali se ni v Hengstfeldu pridružil Arnolfu in mu obljubil pomoč zoper našo kri, zoper moravskega kneza Svatopluka? Ali mu ni on nasvetoval, naj s tremi vojskami plane v Moravsko? Ali mu ni priporočal zvezo z Bolgari? Ali ni ta Braslav sam z vojsko šel nad Svatopluka?

— Da, da, znano mi je vse to. Gledal sem to na svoje oči, ko so poslanci Frankov po naši zemlji šli na Bolgarsko. Najprej v okolico ob Sljemen, potem po reki Odri preko Turopolja do izliva Odre v Kolpo, naposled ob Kolpi do Save. Mislili so pregovoriti bolgarskega kneza Vladimira, da obnovi Tulinski mir in nato, da ne dovoli več izvažati soli iz svojih dežel v Moravsko. S početkom meseca majnika drugega leta so se vračali po istem potu v Moravsko. Ej, bil je Svatopluk vseeno velik človek. Bog se usmili njegove duše. Če bi ne umrl, imeli bi sedaj posel z njim.

Tihomil je pokimal.

— Ali kaj misliš? Ali verjameš, da je Svatopluk, knez moravski, v resnici umrl?

Mironja ga je pogledal po strani.

— Ej, zlodej vedi. Narod govori o njem čudne stvari. Nekateri pravijo, da je na smrtni postelji pozval

Narod gledaje kako peljejo vola in kako je ta ponosno stopal, se je radoval in kazal svoje veselje z glasnimi vzkliki. (Str. 17.)

svoje sinove in jih opominjal naj bodo složni, ker le taki bodo zmagali. Da jih prepriča, je dal prinesti palice zvezane v en zveženj. Nato je ukazal sinom, naj ta zveženj zlomijo. Pa nobenemu se ni pošrečilo. Svatopluk pa razveže zvežen in jim poda palice vsako posebej. In sedaj so je lahko zlomili. Tako je starček hotel pokazati,

kako jači sloga vse stvari in nesloga vse potlači. Ej, pa drugo še pripovedujejo ljudje o njegovi smrti. Pravijo, da ni umrl v gradu, nego je odšel v gosti, temni gozd na brdu Zobor ob Nitri. Tu je odložil orožje, oklep in pustil konja, ter hotel živeti kakor puščavnik, nepoznan. Tisti, ki govorijo to, pravijo, da se vrne. Ne dopusti tega Bog ...

Tihomil se je nasmejal.

— Dal bi vam dokaj misliti, da bi živel.

— In še koliko.

— Glej. Franki ljubijo Braslava, ker jim je bil koristen, a sedaj jim bo koristil še bolje.

— Vem to.

— Po Svatoplukovi smrti ropajo po Panoniji nevarni Madjari, katere si je sam cesar Arnolf nakopal na glavo, ko jih je pozval zoper Svatopluka. Znano ti je, da so ti nemili gostje spodnjo Panonijo že vso poplenili.

— Vem to, da je dal Arnolf Braslavo Panonijo zato, ker je sam ne more braniti.

Hotel je še nekaj reči, a v tem so zatrobili rogovi prvikrat in dvorana se je jela polniti.

Med prišleci so bili poslanci z barantinskega dvora v sijajnih opravah. Najbolj pa je zanimal vse, ki so prihajali, arabski poslanec, ki je že delj časa bival na dvoru kneza Braslava. Bili so tu tudi frankovski poslanci ter se razgovarjali s posavskimi in panonskimi velikaši, ki so prišli v velikem številu in v sijajnih oblekah.

Dvorana se je napolnila. Pisana noša teh vitezov in viteških gospa se je skladala v neko prijetno poetično harmonijo barv, ki je ugajala gledalcem, ki so gledali to vrvenje.

Mironja je šel v kneževe sobane, a Tihomil je zapazil, da je prišel s svojim spremstvom poslanec bele Hrvatske, Tomislav. Šel je k njemu.

Tomislav je bil velike in močne rasti. V sijajni opravi, na kateri se je poznal rod in pleme, se je videl iz drugih velikašev. Njegovo spremstvo je bilo zelo sijajno, ker je njegov oče hotel, da mu naj bo v čast in ponos. Na njegovem obrazu je bila videti dekliška milina,

njegovo visoko čelo in ponosen pogled je pričal o njegovi odločnosti.

Ko je zapazil Tihomila, se mu je nasmehnil in mu podal roko.

— Prehitel si nas. Želel sem, da bi skupno došli.

Tihomil se je jel nekaj opravičevati. Nu, Tomislav, ki ni imel rad, da se mu tovariš opravičuje, je mahnil z roko. V tem trenutku so zatrobili rogovi vnovič in v zadnjem delu palače so jeli prihajati stražniki in dvorjani kneza Braslava in njegove soproge Gertrude.

Najprej so šli kneževi sluge in dvorjani. Za njimi je šlo spremstvo kneginje Gertrude. S tem spremstvom je šla sama kneginja, krasna žena posavskega kneza, njegova druga žena po pokojni soprogi Nentesceli. Kodrasti lasje so bili spleteni in so se vili krog lepega čela, kakor prekrasna krona nad belim licem, lepo očrtanim. V laseh je imela svilene trakove. Svileni plašč, pritrjen z zlatimi iglami, ji je padal raz ramena in se pretvarjal v dolgo vlečko. Na glavi se je lesketala kneževska krona z nebrojem biserov in draguljev. Beli vrat ji je krasila vrstica krasnih kamnov, katere je dobila kot poročni dar od nemškega cesarja. In njena bela obleka je bila posuta topasov in smaragdov. Za kneginjo so stopale dvorne dame, ki so bile prve hrvatskega naroda po rodu in lepoti.

Knez je oblekel danes najlepšo obleko, ker je imel priliko, da, da pokaže svoje bogastvo. Ta obleka se je le malo razlikovala od oblek bizantinskih cesarjev. Imel je bel svilen prt, obšit z zlatimi robovi. Plašč je bil morsko-zelene barve, prepleten s srebrom. Hlače niso bile rdeče, kakor bizantinskih cesarjev, nego bele, a bile so bogato vezene z zlatom in biseri. Na glavi je nosil kneževsko krono, ki se je lesketala zlata, biserov in dragega kamenja.

Pred njega so stopili poslanci frankovskega cesarja Arnolfa.

Na čelu jim je bil Gottschalk, debeli nemški grof, že od nekdanj prijatelj knezov. Poklonil se je i on, kakor je bilo določeno in jel govoriti glasno:

„Mi, poslanci cesarja in kralja Arnolfa, smo prišli k tebi, visoki knez slovenskih in posavsko hrvatskih dežel in ti prinašamo njegov pozdrav. Zagotavljamo ti njegovo cesarsko milost in nam je v čast, da ti lahko podamo izraz njegove ljubezni. Ker si se pokazal njegov zvest prijatelj in vazal, je odločil, da ti preda nove dežele, da te ojači, povzdigne in počasti. Odločil je, da ti da panonske pokrajine, katere so nekoč imeli Rastislav in Kocel in katere so sedaj izpostavljene raznim sovražnim navalom. On ti te dežele poklanja in te imenuje gospodarjem in vladarjem. Ti pa, veliki knez, obljubi pred Bogom in vsemi svetniki, da mu boš ostal zvest prijatelj, da boš te dežele blago vladal, branil jih in čuval je z denarjem in vojsko sovražnikov in bede. Vsem onim v deželi panonski pa naroča cesar Arnolf po meni, da te imajo slušati in ti zvesto služiti. Kdor ne posluša tebe, ne posluša njega; kdor prezira tebe, prezira njega. In gorje njemu! Kdor bi se ustavljal, ne boječ se Boga, tej njegovi naredbi po navdihu Boga, vsemogočnega Očeta in Sina in svetega Duha, najpade nanj prokletstvo Očeta in Sina in svetega Duha in vseh osemnajstih svetih očakov. Muka Naamana Sirca naj ga muči, in naj bo proklet v peklu kakor zlodej in Judež lškarjot in vsi pogubljeni od vekov veke. Tako bodi, to je volja mojega gospodarja in cesarja Arnolfa.“

In pokleknil je na eno nogo, poljubil diplomu, ki jo je prinesel na zlatovezenem zglavju njegov mladi spremljevalec. Nato je vstal, in jo dal svojemu tajniku, ki je jel čitati nato lastnoročno pismo cesarjevo, s katerim je podelil Braslavu Panonijo.

Ko je bilo pismo prečitano, ga je vzel vnovič Gottschalk in ga dal Braslavu. A ta je vzdignil roke k nebu in dejal:

„Hvala in slava Bogu in vsa čast cesarju in kralju Arnolfu. Sprejemam iz njegove roke frankovske dežele in prisegam pred Bogom in vsemi svetniki, da mu bom zvest prijatelj. Z vso silo se hočem potruditi, da bom modro vladal in branil svoje dežele.“

Ko je knez končal, je vzkliknil prvi dvorski kaplan Mojmir:

— Naj živi naš svetli knez Braslav! — In po dvorani je zagrmelo: „Živio knez Braslav!“

Ko so se klici polegli, je vzkliknil vnovič kaplan Mojmir:

— Naj živi svetla kneginja Gertruda!

Klici so se ponovili, a ne več tako navdušeni kakor poprej.

Kneginja, ki je mirno sedela na svojem stolu, je naredila, kakor bi tega ne opazila. A oni, ki so bili bliže, so videli, kako se ji je zmračilo čelo.

Ko je zavladal mir, so jeli prihajati velikaši in plemiči panonskih pokrajin. Pred njimi so šli njihovi dvorjani v krojih in nosili darove in ključe.

Bili so med njimi sivi starčki, ki so preživelih mnogo bojov in katerih brazgotine so pričale o njih burni preteklosti. Bili so pa med njimi tudi mladi junaki, ki so že komaj nekočkrat zarožljali z orožjem. Bilo je tudi dokaj mladcev, ki so bolje poznali poljube dekleških ust, nego meč in ščit; a bili so med njimi tudi taki junaki, ki so s svojo močjo in orožjem sloveli daleč okrog in bili strah in trepet sovražnikov, a ponos in slava Panonije. Vsi ti veliki in majhni, stari in mladi so prišli, da se poklonijo novemu vladarju.

Med tem, ko se je vršil ta del službene ceremonije, niso mirovale gospe. Gospe in dekleta so si ogledovale mlade viteze, a ti so jim vračali poglede. Samo Milena prva dvorjanica kneginje Gertrude, je gledala v tla. A ravno to je ugajalo Tihomilu, ki ni obrnil oči od nje, ves čas, odkar je stopila v dvorano. Njena lepota ga je čudovito prevzela njega, ki je brez nevarnosti prepotoval toliko krajev sveta, njega, ki je celo prišel iz Carigrada brez kakih neprijetnih spominov.

Na prvi pogled mu je bila všeč, ali ona toliko, da ga je opazila. In to je močno jezilo mladega junaka in komaj je čakal, da pokaže javno svojo naklonjenost proti njej; a za to ni bilo lahko najti prilike.

Najbolj ga je jezilo, ako je nekako nehote pogledal na grofa Gottschalka in opazil, da ta človek s strastnim okom neprestano opazuje Mileno. Akoprav mu je bila

Milena povsem tuja in je še dosedaj ni niti videl, niti ogovoril, vendar je bil nekako ljubosumen na Gottschalka. Takoj bi se bil z njim, bodisi z nožem, mečem ali sekuro. In ta boj bi začel drage volje, nevedoč sicer zakaj, a vsekako bi se bil na življenje in smrt. Njegovi pogledi so to pripovedovali Mileni, ali ona, komaj da je opazila to, in če je sploh opazila, je njeno vedenje dajalo zelo malo nade prijatelju Tomislava.

Ko se je končala službena ceremonija, so jeli podvorani ynovič kričati:

— Živio knez Braslav! Živio! Živio!

Nato so šli vsi gostje kneza Braslava k sijajni gostiji. Pojedina se je odlikovala ne samo z obilico raznovrstnih jedi, nego tudi vsled posod, v katerih so nosili jedila na mizo. Bilo je tu medenih jedi, tečne srnetine in fazanov, izvrstnih rib, jagnjevine in raznovrstne divjačine, vsega v izobilju. — Samo vonj teh jedil je že mamil goste. Tihomil, ki je sedel zraven Milene, se je sklonil k njej in djal:

— Gospodična, vaš knez zna izborno pogostiti.

In ona mu je odgovorila, ter ga pogledala s svojimi velikimi očmi: — On je mogočen gospodar.

Tihomilu je vzdrhtelo srce ob tem glasku, ker ni se spominjal, da bi kdaj v svojem životu slišal tako nežen in srebrn glasek. Zato je djal:

— Gospodična, ste že dolgo na dvoru?

Milena vzdihne.

— Odkar mi je umrla mamica. Oče pa je umrl mnogo poprej, ko sem bila še majhna.

— Ostali ste sirota?

— Ostala sem sirota, in dobri knez, katerega sorodnica sem, me je vzel k sebi. Sedaj sem dvorjanica kneginji.

— In vam je dobro.

— Dobro.

Tihomil se je naslajal ob njenem glasku.

— O, da bi vam dal dobri Bog vse dobro.

Ona ga pogleda plašno in vpraša:

— Kako to, gospod, da mi vi, ko me še niste nikoli videli in me niti ne poznate, voščite tako tople želje.

In on ji je djal s tihim glasom, a tako nežnim, da se je videlo, da govori iz duše:

— Ker ste tako lepa, gospodičina.

Milena je zardela, kakor roža in obmolknila.

Okrog mize so stregli dvorjani. Dečki-pevci pa so zabavali goste z latinskimi popevkami.

A ne samo v gradu, nego tudi na ulicah je bilo hrupno. Knez je tudi narod pogostil in mu priredil raznovrstne svečanosti, da se raduje in naveseli.

Svečani sprevod je šel po mestu od ene strani do druge in nato na veliki trg, kjer je bilo glavno ljudsko slavlje. Najprej so šle čete vojakov in oklopnikov z dolgimi kopji in svetlimi ščiti in jezdec na iskrih konjih. Nato so šla dekleta in mladci prepevajoč vesele pesmi v slavo kneza Braslava. V to petje so se mešali radostni klici množice.

Za dečke je pa bilo največje veselje, ko so jeli posamezni starešine metali med narod bizantinske zlatnike in srebrnike. To je bilo krika in vpitja, gnječe in živahne borbe.

Nekako sredi tega svečanega spreveda sta vodila dva orjaška človeka ogromnega vola, ki je bil okinčan s cvetjem in zelenjem ter vencem iz pestrih rož.

Ta vol je zbujal posebno pozornost, ne samo vsled svoje ogromnosti, nego zato, ker je bil po starem običaju namenjen, da bode mastna in slastna pečenka ljudstvu. Na javnem trgu je že plapolal ogenj, na katerem se bo pekel na ražnju, da ga nato razsekajo v velike kose in ga razdele ljudstvu. Nedaleč od ognja je stal velikanski sod z vinom. I ta je bil knežev dar narodu.

Narod, videč, kako peljejo vola in kako stopa ponosno, se je radoval in izražal to radost z glasnimi klici, ki so postajali močnejši in glasnejši, in so se naposled spremenili v pravi vihar odobravanja:

— Živio knez, živio knez! Živio!...

Ko je svečani sprevod šel mimo grada kneza Braslava, so vzkliki nekoliko pojenjali in vse je nestrpno čakalo ali se bo pokazal knez narodu ali ne. In ko se je pokazal v resnici, je nastal takov vihar vzklikov, da se je

slišalo daleč doli prek hladne Save. Videlo se je, da je navdušenje prihajalo do vrhunca.

In tisoč in tisoč grl je klicalo:

— Živio knez, živio knez! Živio!

Glasovi močnih mož in nežnih žen, sivih starčkov in drobnih otrok so se strnili v nepopisen kaos, v silen zbor, ki je grmel, kakor nekdanj trobente pred mestom Jeriho. A knez Braslav se je veselo nasmihal, kakor nekdanj rimski triumfator, ko se je vračal kot zmagovalec iz strašnega boja v Rim. Mahal je z roko narodu v znak zahvale in za nekaj časa je zginil od okna. Sprevod je krenil dalje neprestano prepevajoč. Ko so odšle zadnje vrste sprevoda spred kneževega gradu, je skočila pred grajska vrata žena in hotela s silo prodreti v grad.

Straža, ki je stražila vhod ji je to preprečila. Ona pa je jela vpiti s hripavim, hreščečim glasom.

— Pustite me, pustite me!

A ko je niso pustili, je jela besno mahati z rokami.

— Pustite me h knezu, pustite me, naj mi vrne moje dete, ki so mi ga ugrabili Saraceni. Pustite me ... takoj ... jaz hočem do kneza. Pustite me, vi ničle in glupci ... Vi se smejete, vi vzdikate veselja, a jaz plakam ...

In z obema rokama je hotela odriniti stražnika.

— Pustite me, vi zverina, lopovi ... nesrečniki ...

— je vpila žena, ko sta ji stražnika s kopjem zastavila pot. Ko je videla, da ji to nič ne pomaga, je jela biti z rokama. In tujci, ki je še niso poznali, bi spoznali, da je blaznica.

Stražniki so jo pa poznali že dolgo. Niso uporabljali sile, ker so blazne ljudi v tistem času smatrali za nekaki bič božji. Vendar je bil ta prizor zelo neugoden. Vpila je tako, da se je lahko slišalo v kneževe dvorane, in to bi pokvarilo vso svečanost, tembolj, ker je blaznica jela vpiti na vse grlo:

— Glupci ... reveži ... lopovi ... vi kličete knezu „živio“. Vpijte raje, naj bo proklet! Vpijte: doli z njim: On pusti, da naše otroke kupujejo Saraceni. On je navaden suženj Frankov, on nas je prodal ... on preganja

v družbi s frankovskimi lopovi naše duhovnike, ki so kri naše krvi in kliče frankovske . . . Proklet . . . —

In jela je pretiti z obema rokama. Ljudstva se je jelo zbirati vedno več in več krog nje, a nikogar ni bilo,

Ko so odšli zadnje vrste spreveda izpod knežjega gradu, je skočila pred grajska vrata ženska in hotela siloma vdreti v grad. (Str. 18.)

ki bi se je upal dotakniti. Še manj pa jih je bilo, ki bi si jo upali odstraniti. Ljudstvo je vedelo, da to, kar sme blaznica upiti, njih lahko pokoplje . . .

Med tem je prišla četa vojakov. Njih vodja je stopil k ženski in djal:

— Umiri se, žena. Ne veš, kaj govoriš. Neradi bi ti storili kaj žalega, ali če boš vpila še dalje, te bomo morali zvezati . . .

A ona ni nehala.

— Zvezati . . . zvezati . . . mene ubogo ženo? Vedela sem, da ste lopovi, vedela, da nimate srca. Hčer ste mi prodali v robstvo . . . pa ubijte še mene . . . ubijte! Ste slišali?! Ne bom se vam branila . . . Ubijalci, orodje lopova . . .

In dvignila je preteče suho roko proti grajskim dvoranam in proti oknu, kjer je malo poprej stal knez. Vojakom ni kazalo družega, nego da jo zvežejo. Pristopil je k njej vojak in jo pograbil, kakor klešče, za roko, da je reva zavrisknila in iz oči so se ji vlile solze.

V tem hipu se je pojavil med vrati Tihomil v sijajni obleki. Spremljal ga je Mironja, kateremu so sluge povedali, kdo je pod gradom. Tihomil je opazil ženo, vojake in množico. Stopil je naglo k njim. Ko je čul, za kaj se gre, je rekel:

— Pustite jo, ali ne vidite, da je bolna . . . A ti, ženica, čuj me. Sam hočem govoriti s svetlim knezom o tvoji hčerki. In če je le mogoče, odkupil jo bo od Saracenov, a če ne, odkupi jo pa moj gospod.

Svetla prikazen mladega Tihomila je v prvem hipu iznenadila ubožico. Gledala ga je, kakor da vidi prikazen. Smehljajoča in solzna pade pred njega na kolena in vzdigne roke.

— A kdo je tvoj gospod?

Tihomil se skloni k nji in jo dvigne. Nato odgovori s tihim glasom:

— Moj gospod je Budimir Tomislav, sin kneza Mutimira.

In ko je začula to ime, jame veselo vzklikati:

— Živio hrvatski knez Mutimir! Živio Budimir Tomislav! . . .

Množica, ki je bila krog nje, jame istotako vzklikati. In ti vzkliki so se mešali z že oddaljenimi vzkliki

svečanega sprevoda, ki je pravkar prihajal na glavni trg. Župan Mironja je prijel Tihomila za roko in rekel tiho:

— Iz ust teh malih slišite resnico. Pametni vzlikajo neumno, a neumni pametno . . .

Tihomil ga je umel in oči so se mu zažarile. Naposled se je posrečilo Tihomilu, Mironji in vojakom, da so pomirili blaznico, ki se je dala pregovoriti, naj odide. Tihomil in Mironja pa sta se vrnila v grad kot kneževa gosta na gostijo.

V dvorani se je gostija razvila čimbolj šumno. Vse, kar je mogel posavski knez gostom ponuditi, jim je ponudil.

In frankovski poslanci, ki so bili mnogokrat gosti na cesarskem dvoru, gosti samega cesarja, so morali priznati, da je pojedina kneza Braslava dosegala v vsem, ako ne nadkriljevala, pojedine frankovskih cesarjev.

Sladkosnedni Grk je zadovoljno pil fino vino in lizal svoje ustnice, mastne od slastne pečenke in slaščic. Gottschalk je praznil vrč za vrčem in neprestano hvalil hrvatsko vino. Niti Mironja se ni protivil in je istotako pridno praznil vrče, pri tem pa neprestano namigaval Tihomilu, ki je sedel nedaleč od njega, naj pije i on. Vsi so bili veseli.

Samo Tomislav je sedel mirno na svojem mestu ter tuintam kaj povedal svoji sosedi. Obraz mu je bil resen in strog in videlo se je, da razmišlja. Njegov tovariš Tihomil je bil povsem drugačen. Posebno danes je bil izredno dobre volje in gostobeseden. Njegova soseda Milena ga je poslušala in odgovarjala na njegova vprašanja.

Njegove besede so jo omamljale kakor vonj cvetlic in zdelo se ji je časih, da je povsem sama z njim v daljnih vrtovih, polnih krasnega cvetja in nebeških ptic, ki so sedale na veje in ju gledale, kako se pogovarjata. In bilo ji je, kakor da posluša neko tajinstveno godbo nevidnih strun, lepo, neizrekljivo, velikansko. V teh trenutkih sanjarjenja ni slišala mnogo njegovih besed. In Tihomil se je nalahno dotaknil njene roke in vprašal:

— Me ne poslušáš, Milena?

Ona se zdrzne in ga pogleda v oči. A te oči so jo gledale, kakor da bi se hotele nasiti njene lepote, so žgale njena lica, poljubljale beli njeni vrat in kakor bi hotele prodreti v zadnji kotiček njene duše ter jele trkati na njeno srce. In Tihomil se je ves radosten sklonil bliže k Mileni in rekel z nežnim, drhtečim glasom:

— Veš li, gospodična, da mi polni srce nepopisna radost, da te smem gledati, da smem sedeti zraven tebe in poslušati tvoj sladki glas.

Milena, ki je na posavskem dvoru slišala že mnogo ljubezenskih poklonov in laskanja in je take besede poslušala vedno kar venomer, se je čudila sama sebi, kako besede Tihomilove vse drugače učinkujejo na njo. Ko se je drugim, ki so ji tako govorili rogala, so jo Tihomilove besede napajale z nekim sladkim napojem in čutom, da te besede niso samo laskanje.

In on videč, da ga ona posluša, je jel govoriti še z večjim zanosom. Pripovedoval ji je, kako je potoval po velikem svetu, da je bil v daljnem Carigradu in v Italiji in da je videl mnogo lepih žen, ali nobena mu ni ugrabila srca. Pripovedoval ji je o časti na dvoru kneza Mutimira, pripovedoval o bojih, v katerih je bil. Govoril ji je o vsem, ali najraje o svoji domovini, beli Hrvatski, o srebrnem morju, po katerem se je vozil v čolnu, ko je ono spavalo in tudi ko je burkalo in valovilo. Govoril ji je o čarobnih otočkih, poraščenih z gostimi, duhtečimi gaji, o bistrem zraku in množici morskih rib. Pripovedoval ji je o planinskem cvetju, planinkah in česminu, rožmarinu in vsej krasoti južnega podnebja. Pripovedoval o modrem nebu, o valovanju morja in o burnih in viharjih slapovih peneče Krke, o hrvatskih mestih, Biogradu na morju, Hlievnu, Belučiu, Skradinu, Klobuku, Spletu, Kninu, Ninu, Šibeniku in o vseh krasnih mestih mile domovine. Pravil ji je, koliko krasnih gradov je tam. Pravil o Trpimirovem Klisu in naposled o svojem gradu, ne sicer velikem, a nad sinjim morjem pozidanem, ki mu vznožje poljubljajo morski valovi.

Milena je poslušala navdušeno pripovedovanje doslej nepoznanega mladca. Prvikrat je slišala take reči iz takih

Ko je Tihomil z zanosom in zamaknjen gledal Mileno, je začutil težko roko na svoji rami . . . (Str. 24.)

ust. In čim dalje ga je poslušala, tem bolj se ji je v duši vstvarjala slika, da potuje z njim, da jo vodi v vse te bajne, nepoznane kraje. In zdelo se ji je, da se nekaj

budi v njej in da jo objemlje neka nenavadna sreča, katere se prej ni zavedala. Poslušala ga je pozorno, s pol odprtimi ustnicami, da so se blesteli beli zobje in ga gledala. Lica so ji rdela, kakor rožici in srce ji je utripalo vedno glasneje, vedno burneje. In njene oči so se jele lesketati v čudovitem ognju in so zrle v Tihomila žarno in čuteče. Čutila je, kako jo njegov glas omamlja, kako jo razgreva njegov dotikljaj, kako jo razplamtuje njegov pogled.

Očividno je tudi on opazil, da ga ona rada posluša, ker ni nehal govoriti, nego je jel pripovedovati še z večjim ognjem. Lica so mu žarela in tudi on je bil ves omamljen od njenih oči. In ti njeni pogledi so povzročili, da mu je jela kri hitreje krožiti po žilah in ono srce, ki se je toliko časa ustavljalo ženskim čarom v tujih deželah, je jelo utripati burneje, kakor da se je povsem spremenilo pred to nežno posavsko mladenko.

Ko je Tihomil z zanosom in zamaknjen gledal Mileno, je začutil težko roko na svoji rami. Zdrzne se in se ogleda. Za njim je stal debeli Frank z rejenim trebuhom in z razoranim obrazom. Bil je Gottschalk.

— Hej, kakor vidim, zabavate se izborno, mladi gospod — reče zvito se smeje.

Mladec ga pogleda ponosno, srdit, da se ga je drznil motiti. Zdelo se mu je, da ga je oblil tok hladne vode.

— Zakaj bi se ne zabaval? Ali je mogoče se dolgočasiti, če sedi človek kraj take gospodične. Ali mislite, da ne vem, kdo je ona. Jaz vem, da je ona najlepša gospodična na celem svetu in vi gospod, ako imate plemenito srce v svojih prsih, morate priznati, da ni nikjer na svetu enake, in niti v vaši rojstni deželi.

Tihomil je bil pripravljen izzvati tega Franka na dvoboj, če bi se protivil tem besedam.

Ali Frank se je samo zadovoljno nasmehnil in ponovil docela Tihomilove besede:

— Vem, da je ona najlepša gospodična na celem svetu in vi gospod, ako imate plemenito srce v vaših prsih, morate priznati, da ni nikjer na svetu enake in niti v vaši rojstni deželi.

A plesalke, kakor da jim je zavrela mlada kri, so žarečih lic, v očeh sijaj, kakor sijaj zvezd, plesale, kakor gozdne vile. (Str. 26.)

Tihomil ga je pogledal začudeno, ostro in besno, a ni mogel, da mu kaj odgovori, ker je frankovski grof ponovil njegove lastne besede. Zato se obrne k lepi sosedki.

Milena je povabila glavo na prsi in vsa veselost je izginila z obraza. Gledala je k tlom tužno, tako tužno.

Dolgo v noč je trajala pojedina. Kneževa družba je postajala čimbolj vesela in razposajena. Žene so naposled odšle v svoje sobe, a to ni motilo veselja.

Prišle so grške plesalke. Polnoge, ognjevitih oči, odkritih prs in razpuščenih las, lepe in smehljajoče, so izvajale različne igre.

Pogledi na pol pijanih gostov so se pasli na njih. Jeli so poslušati plesno godbo, a z očmi so požirali divna telesa, ki so bila, kakor bi je izklesali sami najslavnejši grški mojstri.

A plesalke, kakor da jim je zavrela mlada kri, so žarečih lic, v očeh sijaj, kakor sijaj zvezd, plesale, kakor gozdne vile. Lasje so jim vihrali v zraku in se ovijali golih ramen in vratu, in nožice, kakor iz najlepšega pšeničnega testa, so se komaj dotikale tal. Bil je to v resnici razkošen prizor.

In vsi, vsi so je gledali. Arabec iz obali Guadalquivira, poslanik s carigradskega dvora, frankovski vitezi in hrvatski velmožje.

Iztočne lepoticе so se nasmihale strastno in vabljivo, kakor Sirene in jele metati rože, katere so donesli v velikih pletenicah, v one može, ki so očarani od plesa prenehali se razgovarjati in piti ter jih le gledali, kakor kako čudo. In ko se je ples končal, so posedle plesalke k mizam in jele piti vino iz zlatih vrčev.

Vabljenici, župani, velmožje, poslanci in vitezi, vsi so hvalili kneza Braslava, in mu izražali svojo radost in zahvalo, da jih je tako izborno pogostil in počastil.

Knez Braslav je bil vesel teh pohval in je zadovoljno motril obraze veselih gostov. In ko je tako gledal po sedežih, je zapazil, da je jeden prazen in takoj je vprašal dvorjana, ki je streget:

— A kje je poslanec bele Hrvatske? . . .

— Vstal je in odšel, ko so plesalke plesale.

Braslavu se je zmračilo čelo, a ni rekel ničesar, nego izpil veliko kupico vina.

V tem se je prizibal h knezu debeli grof Gottschalk, pijan in s časo v roki ...

— Prekrasno ... sijajno ... veličastno ... Prišel sem častitat ... ali ... ali ...

— Kaj ali — vpraša knez.

— Vse so lepe, ali najlepše ni.

— Katera je to?

Gottschalk se glasno nasmeje.

— Katera druga, nego ona, ki si mi jo obljubil, če ti pridobim Kocelovo Panonijo.

— Milena?

— Da, Milena.

— V resnici, krasna mladenka je Milena.

— In Panonija je tvoja ...

— Ali je to tvoja zasluga? — vpraša knez nevoljen.

— Nečem reči, da samo moja, ali da sem jaz k temu pripomogel največ, to sem uverjen. Z dobroto in silo, s podkupovanjem in laskanjem sem pridobil okolico cesarjevo in samemu cesarju sem govoril o tvojih velikih zaslugah. In glej, tvoj san se je izpolnil, a sedaj je čas, da se spomniš svojih prijateljev, ki so ti pripomogli, da se ti je izpolnil ta krasni san.

— Lepo je to ... ta san se je izpolnil, a ne pozabi, da nisem bedast, da bi ne vedel, zakaj je Kocelova Panonija, kakor lepo jabolko, padla ravno meni v naročje. Pred kakimi desetimi, petnajstimi leti bi me to veselilo mnogo bolje.

— A Svatopluk?

— Resnica, Svatopluk je bil mogočen vladar in sijajen, a nevaren neprijatelj. Ali jaz bi si ga naposled vsekako pridobil kot prijatelja. Sedaj imam nov narod za sosedo, in ni še dolgo, kar je prišel v naše kraje, a katerega prav dobro poznajo vsi gradovi in dvori v Evropi, ker je nenasiten v krvolitju. Ti barbari ...

— Da, ali ti barbari, ki so še sedaj nekrščeni, lahko postanejo sčasoma kristjani in bodo najboljši in najmirnejši narod. Ti barbari postanejo lahko plemenitejši kakor je naš in vaš narod. Ti barbari ...

Braslav pretrga besedo frankovskemu grofu.

— Kaj se lahko nekoč zgodi ali se bo zgodilo, to me ne briga. Jaz vem samo to, kaj sem doživel sam in pričajo moji kronisti o njih.

— In kaj pravijo ti?

— To, kar sam vem.

— Povej!

— Oni so črnih lic, vpadlih oči in nizke postave. Okrutni so, da je groza. Pravijo, da jedo surovo meso. Po leti bivajo pod šotori, po zimi pa v kolibah, zgrajenih z brunami in trskami. Konj, meč, pušica, rog in lok so jim vsakdanja zabava. Jahaje znajo zadeti svojo žrtev. Njih vojniki so navajeni na vse neugodnosti vremena. In gorje premaganim! Oni ne poznajo milosti. Pobijajo odrasle može in starce, otroke zasušnujejo, in žene oskrunjajo.

— To so grozni ljudje — zavpije Frank.

Knez odvrne.

— Resnica, grozni ljudje so to, ali veruj mi, niti Franki niso bili boljši.

— Ne smeš nas primerjati Madjarom, katerih nas čuvaj gospod Jezus Kriste in preblašena Gospa Devica Marija.

— Vidiš torej?! To so moji sosedi. Tvoj gospod ni podoben onemu, ki bi naj čuvál svojo veliko državo. Trebalo mu je najti močnega branitelja. Svatoplukovi sinovi se koljejo med seboj, in povrh sovražijo Franki ta narod radi Svatopluka. Ni torej preostajalo drugo nego, da se izbere mene, ki sem od nekdanj prijatelj Frankom. Vidiš, to je vse. S tem mi je padla na rame velika teža.

— In velika slava.

Braslav se zamisli. Za hip nato vpraša Gottschalk:

— In Milena? Boš izpolnil svojo kneževo besedo?

Knez ga pogleda prezirljivo od glave do nog.

— Hrvatski knez Braslav ne prelomi svoje besede.

— Milena bo moja?

— Da. Tvoja.

In debeli Frank je pomolil svojo roko knezu in krepko stisnil njegovo.

— Vedel sem, knez, da je tvoja beseda stalna. Vendar bi te nekaj prosil.

— Kaj?

— Da pospešiš poroko.

— Zakaj?

— Ali nisi videl, da preti oni golobici jastreb?

— Kak jastreb?

— Ali nisi videl, kako so se Tihomilove oči žarile strastno in pasle po njej?

Knez odgovori: — Videl sem.

— Če si videl, potem znaš, kaka nevarnost ji preti.

Knez odgovori: — Znam.

— Ako nečeš, da bi bilo prepozno, potem je potrebno, da mi jo daš, kakor najhitreje.

Knezu ni bila po godu ta naglica in ni hotel delati mladenki nasilja, zakaj znal je, da deklica ne vidi rada Gottschalka, zato je molčal.

A Gotschalk je rekel z drznim glasom:

— Ali je to kneževa beseda?

Knez, zadet na najobčutljivem mestu odvrne naglo:

— Rekel sem ti, da je tvoja. Kdaj, to je tvoja stvar.

— Torej dobro — reče Gottschalk in oči so se mu svetile veselja — jaz hočem že za nekaj dni. Tu ji preti nevarnost, a ko jo odvedem v svoj grad sred visoke gore, pa jo naj išče Tihomil, ako hoče. A to mu povem, da si skrha zobe.

In zadovoljen, da se je tako končalo, se je pomešal med goste, ki so bili že povsem pijani.

Sužnji in dvorjani so nosili na mizo nove jedi in polne vrče vina. Med goste so se pomešale grške plesalke in pevale svoje ognjevite pesmi. Gostje so jim pa pomagali, akoravno niso povsem razumeli, kaj pojo. V dvorani je postajalo zaduhlo in svetilke so blede razsvetljevale od preobile jedi in pijače zbledela lica in čudno zmes pol-nagih žensk in vitezov v raznobarnih oblekah. Nekateri so ležali po z vinom politih tleh in spali. Sužnji so morali vsak hip nesti kakega pijanega gosta iz dvorane v njegove sobe. A vsekako še jih je bilo mnogo, ki so pili, peli, kleli in se smejali.

Grkinje so se čimbolj stiskale k vitezom in jim šepetale mamljive reči, ki so se na pol glupo na pol zado-

voljno naslajali ob njih besedah, in je stiskali k sebi. Pozabljali so na vse pridige, katere so pobožno poslušali vsako nedeljo od svojih svečnikov. Strast jim je spreminjala obraze. Razbrzdanost je postajala vse večja in večja in čimdalje več žrtev vina se je valjalo po tleh, kjer je bilo vse polno ostankov jedi, mlake vina, belih in rdečih rož, uže pohojenih in povaljanih.

Knez Braslav je slavil dobljenje Panonije . . .

Zunaj pa je bila noč, lepa in jasna noč. Nebo je bilo posuto z zlatimi zvezdami, jasnimi in migljajočimi. Vonjajoči dih cvetja se je razlival po zraku in slavci so prepevali po gajih.

Mesec je razsipal blede žarke nad starim Siskom in kneževim gradom, in vso okolico. Doli pod kneževim gradom na starem rimskem kamnu pa je sedel Tomislav.

Orjaška njegova podoba je bila v mesečnem svitu videti še močnejša. Pred Tomislavom je stal Tihomil, ogrnjen v svoj plašč, in mirno poslušal svojega gospoda.

In ta je dvignil roke proti gradu in djal:

— Tam plešejo in pijejo, vpijejo in slave orgije. A tam, daleč krog Tise nestrpno hržejo konji in udarjajo s kopiti ob tla. Njih gospodarji komaj čakajo, da navale na to krasno zemljo. Bojim se, da to veselje v dvorinah ni drugo, nego pesem smrti.

Tihomil pokima z glavo in reče:

— Bil si vedno moder, gospod, ali ne daj Bog, da imaš prav.

Tomislav podpre glavo v obe roki in jame misliti globoko . . . resno . . .

Iz teh misli ga prebudi žalostno in grozno tuljenje. Bila je blazna žena, ki je po noči lazila po mestu. In to tuljenje je vplivalo na Tomislava, kakor krik nočnega čuka, ki naznanja smrt.

II.

Ko se je poslovila Milena od kneginje se je podala s svojo služabnico Zorano h počitku.

Zorana ji je hotela pomagati pri slačenju in ji vzela nakit iz bujnih las in plašč z deviških ram. Ali ko ji hoče

pomagati dalje, sede Milena na stol in povabi starko, naj sede k njenim nogam.

Skozi odprto okno so sijali v sobo mesečni žarki in napolnjevali sobo z neko tajinstveno svetlobo. Duhteči

Doli pod kneževim gradom, na starem rimskem kamenu, pa je sedel Tomislav. (Str. 30.)

vonj čarobne noči je napolnjeval celo sobo. A Milena ni hotela spati, nego se je hotela še nekoliko razgovarjati, zato reče:

— Zorana!

In ta zgubana starka vzdigne sivo glavo in vpraša nežno, kakor mati svoje dete:

— Kaj želiš, solnce moje ?

Vedno jo je nazivala tako, še od tistih dni, ko je še bila popolnoma majhna in je skakala po zrnatem vrtnem pesku, na posestvu sedaj že pokojnega očeta in pokojne mamice.

Ali ko ji Milena ni ničesar odgovorila, je pogledala starka deklici bolje v obraz. Zagledavši, kako ji vrejo iz lepih oči solze, zaploska z rokama in vzdikne :

— Sveti Vid, kaj ti je, solnce moje ?

Mladenka se ji nasmehe skozi solze in ne odvrne ničesar.

— Zelo si bleda . . .

— Ker sije mesec po mojem licu.

— In smejaš se in plakaš.

— Oči se mi solze, kakor bi gledala v ogenj, v luč. A nisem žalostna. Ali vedno mi prihaja na misel moja pokojna mati.

— Tvoja mati, Bog ji daj mir — — O, ne spominjaj me na njo. Ti ne veš vsega o njej, ti ne znaš, kako je bila dobra, ti ne veš, kako je trpela, ti ne veš . . . Ali pride čas in morda kmalu, ko ti bom povedala vso njeno strašno povest, celo zgodbo njenega življenja . . . Sedaj ne . . . sedaj ne . . . sedaj je še prezgodaj. Sedaj še ni čas, da pomažem beli sneg tvoje duše, da v sladkosti tvojega življenja pomešam pelina. Potrpi . . . Tvoji materi je dobro sedaj. Ona sedi pod lipo, ki širi svoje veje med razsvetljenimi oblaki, hodi k studentu žive vode. Vetrič ji boža lica tako mehko, tako sladko in medena rosa jo krepi . . .

— Ti mi, mamica govoriš o raju . . .

— Pravim ti o raju, dete moje, kjer so duše dobrih ljudi.

— Ali naš Gospod Jezus Kriste nam ni povedal o raju takih reči.

— V resnici, dete . . . Oko ni videlo, uho ni slišalo vse one krasote . . . A vendar so naši stariši radi opisovali lepoto raja. In če tudi ni vse tako, kakor so pravili, vendar nam bije srce veselja, ako pomislimo in verujemo na to, kar so nas učili. In če bi bil to greh, naj nam odpusti Gospod Jezus Kriste in sveta Devica, zakaj ne mislim slabo.

— Kako so pravili naši starši o raju?

— Kje je raj, dušica, tega niso niti starši znali, ali mislili so, da je tam, odkoder izhaja solnce. Tam je, kakor pravijo, sveto drevo jasenovo. In po vsem raju je svetlo, jasno in lepo, ker sije jutranje solnce. Raj je divna livada polna belih lilij, rdečega maka in modrega cvetja, duhtečih vrtnic in belih rož in rožmarina. Pod drevesi so postelje vse v cvetju, a pred njimi so stale mize. Tu je kraj sreče in večne pomladi, tu bivališče solnca: Tu je draguljev in zlata in dragega kamenja. Skozi gozde teče zelena reka, polna dragotin. Po zraku letajo kresnice. A kaj ti naj povem o rajskih golobih, ki nosijo v kljunih belo pšenico...

— Lepo je v raju.

— Lepo, dušica.

Mladenka se zamisli in nato naglo vpraša.

— Ali je tam kaj kač?

— Ne vem, dete, ali je tam kaj kač. Če so, morajo biti gotovo dobre...

— In ti mi nočeš pripovedovati o mamici?

— Ne, hčerka.

— Zakaj ne?

— Ker bi ti morala pripovedovati o kačah, ki niso krotke. — In starki so se srdito zaiskrile oči.

— Ali jaz bi vendar morala vedeti.

— Vedela boš, a sedaj si še nedolžna, premlada bela golobica, a za golobice ni pelin hrana. Sedaj si še popek, a popku slana ne koristi. Sedaj si še jagnje, a jagnjetu ni volk prijatelj.

— Ali kdaj bo to? vpraša deklica.

— Kdaj? Ne vem. Mogoče še poteče mnogo Save mimo našega Siska, mogoče pa je že blizu dan, mogoče že vzhaja zarja, da ti to razkrijem. Čakaj.

— Čakala bom.

— In tudi bolje je tako.

Iz dvorane se je čul hrušč in krik pijane družbe.

— Knez Braslav se je vzdignil do velike moči — reče starka. — Pod njegovim mečem drhti Podravje.

— Ali ni zaslužila tega njegova silna desnica?

— Desnica mu je silna, ali vrat mu je skrivljen.

— Zakaj, mamica?

Ker ga vedno sklanja pred Franki.

— Ti ga sovražiš, mamica?

— Sovražim ga.

— Ali sovražiti je greh, pravi Gospod Jezus.

— Tudi ti ga boš sovražila, hčerka.

Deklica upre svoje velike modre oči, pol vprašujoče, pol plašno v starko in vpraša z otroškim glasom.

— Ali me nisi sama učila, da je zapovedal Jezus, naš Gospod, tudi takrat še, ko je tekla njegova kri po lesu križa, naj nam bo glavna voditeljica življenja — ljubezen.

Starka ni vedela, kaj naj odgovori. Pogledala jo je in zdelo se ji je, da bi grešila, ako bi dalje govorila o mržnji. Zato je obmolknila, ko je stopila Milena k oknu. Nikdar še ni videla lepše noči.

Nebo je bilo posuto z zvezdami, ki so svetile na zemljo tako milo in blago, kakor da govore divne besede blagoslova in ljubezni. Nad hladnimi valovi Save so se igrali mesečni žarki. Milena je bila vsa v beli obleki. Brez nakita, z razpuščenimi bujnimi lasmi, še z bolj otroškim nego deklinškim obličjem, je bila še mičnejša.

Vzneseno se je zagledala v daljno zvezdnato noč in bila je videti, kakor vila.

Ta pogled je gotovo prestrašil staro Zorano. Priskočila je k njej in jo potegnila od okna.

— Dete, dete, — je zamrmrala skozi zobe — če te zapazijo vile. Lahko bi bila katera, ki bi ti zavidala tvojo lepoto, in bi te oslepila, ali kaj družega. Vile koplejo sedaj svoja bela telesa v mesečini, igrajo kolo in pevajo mamljive pesmi.

Ali mladenka se ni dala spraviti od okna. Duh¹ vonjave noči je opajal njeno mlado dušo. Blesketanje zvezd in lesketajoči valovi Save so ji božali srce.

— Ne bojim se, mamica, vil.

A starka ji odvrne: Boj se dete, vil, a² še bolj škorpjonov v človeški podobi. Zapri oči in ne gledaj možkih.

Milena se je nasmehnila.

Ali mladenka se ni dala spraviti od okna. Duh vonjave noči je opajal njeno mlado dušo. Blesketanje zvezd in lesketajoči valovi Save so ji božali srce. (Str. 34.)

— Ti bi rada, da umrem kot deklica, da bi nikoli ne dehtel zeleni rožmarin na mojih prsih.

— O, ne — zašepeta Zorana in tleskne z roko ob roko — nikdar nisem mislila na to. Rada bi gledala veselo poroko tvojih svatov, ki bi te spremljali z mladim junakom v božji hram. Rada bi te okinčala z dehtečim rožmarinom. Radovala bi se, če bi mogla sedeti ob zibelki in pevati uspavanko :

Zibala Zora detece, detece,
zibala drobno detece.

In starkine oči so se svetile solzeč, ko je začela peti s hripavim glasom uspavanko. Milena je zardela. Vsa kri ji je šinila v lica od dekliškega sramu, in sklonila je glavo in roke položila na prsi, kot bi hotela pomiriti burno utripanje srca. A da vsaj nekaj reče, vzdihne:

— Zaspana sem.

To je bilo starki znamenje, da odide. Želeč ji lahko noč, je odšla in Milena je ostala sama.

Ali sen ji ni legel na oči.

Vsi dogodki današnjega dne so se ji pojavili pred očmi in vsak trenutek se je nasmihala. Vnovič je šla k oknu, kakor bi pričakovala onega, ki ji ni hotel iz glave. Njene sanjave oči so gledale po okolici, in lahna sapica se je poigravala z njenimi lasmi.

Njega ni mogla zapaziti, ki ji je tako lepo govoril o krajih in deželah. A pred njeno dušo se ji je pojavil ves, kakor ga je videla v dvorani. Čutila je neko veselost, ko je mislila nanj. Svoje misli je pošiljala nad zvezde, kakor bi iskala njegovo in svojo zvezdo. In sama se je čudila tem mislim. Hotela jih je pregnati, a vračale so se k nji, kakor ptice na lahnih, brzih krilih, ali pisani metulji k beli roži. Naposled se preda vsa tem mislim in bajne slike so ji vstajale v duši, čarobni gradovi v solnčni svetlobi, kraj sinjega morja, mirtovi gaji z neznanimi pticami, kraji polni srečnih, blaženih ljudi. Slike o raj, o katerem ji je pripovedovala Zorana, so se ji prikazovale, a vse lepše in vzvišenejše. Ta raj ni bil tam, kjer izhaja solnce, nego na zemlji, in v tem raj, je prebivala ona, a ne sama.

Čudovito, on je bil vedno zraven nje, on, katerega je danes videla prvič, in ki je znal govoriti tako lepo. In prvič je zašepetala v tiho noč svojo tajnost:

— Tihomil.

Nato je legla v postelj in spanec jo je zazibal v sladki sen ter ji privabil na lice nasmehljaj blaženstva in sreče.

III.

Drugo jutro se je prebudil knez Braslav dokaj pozno. Od sinočišnje gostije je bil utrujen. Po vsaki gostiji, katere je prirejal pogostoma, je vstajal kakor zleden. Da ogreje kri, je tešče pil čašo črnega vina iz sriemskih vinogradov. Pozlačeni vrč tega vina je stal vedno na mizici kraj njegove postelje. Solčni žarki so že obsevali pozlačeni vrč, ko je knez zamahnil z rokami in zaploskal. Na ta znak vstopi njegov zvesti suženj in mu natoči vina v čašo. Ta suženj je bil obdarjen z veliko krepostjo, z molčanjem. Nikoli ni izdal nobene tajnosti o knezu, a molčal je zato, ker je bil nem. Nekoč so mu namreč Franki iztrgali jezik, ker jih je preklinjal zakaj so mu ubili očeta. Ko je Braslav izpraznil čašo, se je jel valjati po postelji sem in tja. Nato je pomolil iz postelje levo nogo, potem desno in jel zevati, držeč roko pred usta, kakor bi se hotel ubraniti nečesar, ki bi mu sililo vanje.

Nato se je pobožno prekrižal.

Ljudje niso mislili o knezu, da bi bil pobožen. Njegovo razkošno življenje, veselice, junaške igre in grške plesalke niso dajale povoda tem mislim. Posebno odkar je prišla kneginja Gertruda, je pobožnost zelo izginjala iz gradu. Ali vsekako je ohranil knez navade iz mladih dni in nikdar ni vstal, in nikoli ni legel, da bi se ne pokrižal.

Prejšnje čase, ko je še živela njegova soproga Ventescela, je šel večkrat z velikim spremstvom na kako hrvatsko ali italjansko božjo pot, da na grobu velikega svetnika ali svetnice pomoli za odpuščanje svojih grehov.

Pobožni menihi so ta znamenit dogodek zapisali v svoje kronike. Tako je zapisal neki italjanski menih z ve-

likim veseljem imena: „Braslav in njegova žena Ventescela in ljudje iz njegovih dežel: Želešen in njegova žena Hesla, Strezmila, njun otrok; Mutiš in Trebenica, Draška, Kranjuha, Milena, Zelebora, Nosimir, Goljan, Ljuba, Hotimir in nekateri drugi so molili na tem kraju.“

Pobožni menihi so vedeli, zakaj ovekovečujejo ta imena v pergamen, zakaj Braslav je prinašal obile darove, kakršnih se v svetiščih ni pogosto videlo. Njegovo obnašanje na božjih potih je bilo pobožno in lepo. Tudi plakal je, spominjaje se svojih grehov. A ko se je vnovič vrnil v domovino, je nadaljeval svoje prejšnje razkošno življenje, tolažeč glasečo vest, da drugi vladarji tudi niso boljši. Da, niti sam rimski dvor ne živi sveto, in carigrajski se je uprav vdajal blodnjam in razkošju.

Dasi je imel knez Braslav železno roko in je bil zelo strog, je bil podložnim dober in jih je ljubil. Zato je bil povsem prepričan, da so oni vzkliki iskreni, ki so mu včeraj klicali: „Živio knez Braslav!“ ... Narod ve, zakaj ga slavi. Iz okrutnih frankovskih časov je bilo njegovo vladanje zelo milo.

Bil je zelo darežljiv in za časa lakote je zastonj delil med narod žita. Slabe sodnike je strogo kaznoval in zato se ni tako zlahka slišalo o nepravicih v njegovih deželah. Vendar ni bilo sreče v kneževi zemlji, ker je bojna tromba neprestano klicala na bojišče.

V prvih časih se je moral knez, kot nemški vazal, vojskovati z Moravani, in ko je leta 894. umrl junaški Svatopluk, so nastali še hujši in burnejši časi. Od cesarja Leona in kralja Arnolfa poklicani Madjari, da pomagajo streti silo Moravanov in Bulgarov, se niso več vrnili v svojo domovino, nego jeli na svojo roko pleniti po sosednjih deželah in celo po deželah svojih nekdanjih zaveznikov. Leta 894 so prekoračili Donavo in strašno razsajali po stari dolnji Panoniji. Tistega leta so jim odvzeli Bulgari zemljo med Dnjeprom in Donavo. Srditi in hoteč se osvetiti za prejšnje napede se združijo Bulgari s Pečenezi. Ko so se vrnili Madjari iz Panonije, so našli krvavo in požgano zemljo, nepokopana trupla svojih očetov, žen in otrok. Vsa njihova zemlja je bila v tujih rokah in bili so prisi-

ljeni, da zasedejo zemljo med Tiso in Donavo. Zakaj pot jim je bila zaprta na jugu in vzhodu.

Od tega časa so udarjali Madjari neprestano na Moravo in Slovenijo, to je posavsko Hrvatsko zemljo. Tukaj so neprestano ropali in požigali. Največ je trpela stara doljna Panonija, nekdanja Kocelova kneževina.* To je bil vzrok, zakaj je poveril Arnolf vlado Panonije Braslavu.

Braslav je torej prav povedal Gottschalku, da si je s Panonijo naprtil na glavo velike skrbi.

Vsled zime je še bilo dokaj mirno, dasi se junaške čete Madjarov niso plašile niti mraza. A ko so se jele buditi čebele in je solnce jelo ogrevati zmrzlo zemljo, so zagoreli tudi kresovi. Nebo se je neprestano črnilo vsled dima, ki se je valil iz pogorišč zažganih vasi.

Na dolgih kolcih so bledele glave panonskih in posavskih vitezov in vaščanov. Kri je tekla po zelenih poljanah, poteptanih od konjski kopit in zemlja je puhtela vsled preobile krvi. Koliko bojev se je bilo v Panoniji in Posavski, ni mogoče prešteti. Ljudje so govorili, da ni bilo dneva niti noči, da bi se ne slišal bojni krik in ječanje onih, ki so umirali, besno tuljenje in lomljenje mečev onih, ki so zmagovali.

Nepokopana trupla so ležala po vseh krajih, ker se ni nikdo upal, da je pokoplje vsled strahu pred novim napadom. Črni gavrani so letali nad njimi in jim peli posmrtnice. Bili so to z volkovi edini pogrebci.

V grmovju so tičala shujšana trupla in do kosti objedeno meso nesrečnikov, ki so se ranjeni skrili pred sovražnikom in našli tukaj smrt vsled gladu in besnih volkov, ki so po vrnitvi Madjarov in pred Braslavovo vlado bili edini gospodarji Kocelove Panonije.

Da, knez Braslav je imel prav, ko se je spomnil skrbi, ki se mu je navalila na pleča.

In nato je takoj, ko se je prebudil, pomislil na svojo zemljo in na njeno obrambo. Mislil je, kako bi si pridobil čim več zaveznikov in kako bi učvrstil svojo oblast.

* K tej so se prištevali tudi kraji današnje Radgone, Gornje Radgone, Mursko polje, Ščavenska dolina in Slovenske gorice.

Najprej se je domislil na kneza v Dalmaciji in zato mu je bilo ljubo, da sta bila Tomislav in Tihomil poslani. Na Nemce in Franke se ni mogel Bog ve kako nadjati, ker je bilo Arnolfu največ do tega, kako uredi svoje notranje razmere. Braslav je vedel prav dobro, da bi mu Arnolf nikoli ne dal Kocelove Panonije, če bi ne imel v lastni zemlji neprilik.

Take misli so bile v glavi Braslava in mrke, velike in zaraščene obrvi so se mu vsak hip namršile. Pričakoval je z nemirom novih vesti, katere mu je donášal njegov kancelar in dvorni kaplan Mojmir.

Ko je nemi suženj oblekel svojega gospodarja, je odprl vrata, in med njimi se je prikazal kancelar. Ta trebušasti in dobro rejeni človek, se je globoko klanjal pred knezom. Obrat obraz se mu je nasmihal, ali oči niso mogle skriti zvutih pogledov.

Knezu Braslavu se lice nekoliko razvedri, ko je pogledal Mojmirov obraz. Zdelo se mu je, da gleda v polno luno in večkrat ga je nagovoril tako kakor sedaj:

— Kaj mi prinašaš dobrega, polna luna?

— Moj dobri knez, danes si dobre volje — odvrne Mojmir. — Saj si lahko. Včerajšnje slavlje je vrhunec moči in slave.

Braslav se zamisli in molči. Ko je knez mislil, se Mojmir ni upal ga motiti, zato je stal mirno s pergamenti v rokah, s katerih so viseli kneževi pečati. Za nekaj časa se vzdrami knez in odvrne:

— Morda!

Mojmir ni prav znal, na kaj odgovarja knez in zato se je požuril, da mu je še enkrat častital na včerašnjem dnevu. Knez ga je prekinil in mahnil z roko:

— Povej mi raje novice.

Mojmir potegne z debelo roko preko čela, se odkašlja in, kakor da bi se pripravljaj na kako svečano pridigo, pusti, da mine trenutek, nato pa jame govoriti, mahaje z rokami.

— Zadnja leta so se Arnolfu srečno končala. Sinoda v Tiburu leta 895. je sklenila zvezo med cerkvo in cesarstvom. Davna želja njegova, da se mazili Zventibold, ne-

Na dolgih kolcih so bledele glave panonskih in posavskih vitezov in vaščanov. (Str. 39).

zakoniti sin, za kralja Lotaringije, se mu je izpolnila. Moravski knez Svatopluk je umrl, in z njim njegov veliki sovražnik. Nato se je Arnolf, kakor veš, vrgel na Italijo. Papež Formozo je poslal poslanike v Regensburg, ter zaprosil pomoči. Že oktobra minulega leta je prekoračil s Franki in Švabi Alpe. Spremljali so ga svetovalci, nadškof Hato in kancelar Wiching.

— Sovražnik Cirila in Metoda?

— Sovražnik Cirila in Metoda. Spremljal je cesarja tudi škof Adalbert Augsburški. V decembru je bil cesar že v Paviji, nato je šel v Piacenzo in v najhujšem času v Tuscijo.

Tu je njegova vojska silno trpela od dežja. Poginilo je toliko konj, da so morali ves tovor naložiti volom. Vendar se je bilo nadjati, da je prišel v februarju v Rim. Ali tu se mu je postavila v bran cesarica Ageltruda, junaška vdova Widova. Dala je zapreti vsa mestna vrata in je utrditi. Cesar je bil prisiljen pozvati vse svoje poveljnike in vojvode pred cerkev sv. Pankracija. Pred vrati, ki nosijo isto ime, se je najprej prečitala sveta maša. Po maši je vprašal Arnolf, kaj naj stori? In vsi so djali, da je treba Rim osvojiti z orožjem.

Ko so se čete vrnile v tabor in je kralj pregledoval nasipe, so se sprli nemški in rimski vojščaki. Vedno več in več vojščakov se je jelo bojevati in naposled so se spustili v boj vsi. Arnolfovi vojaki so najprej pregnali Rimljane s kamenjem raz nasipov, s sekirami in meči pa so udrihali po mestnih vratih. Podkopali so nasipe, tako da je bil na večer leoniski Rim in večno mesto v kraljevih rokah. Niti eden Nemec ni padel. V ostalem pravijo, da se je Rim tako premagal. Neki Nemec je zapazil, kako beži zajec proti mestnemu zidovju. On beži za zajcem, da ga vjame za pečenko. Rimljan, ki je stražil na zidu, videč, kako se Nemec bliža, misli, da je napad in jame bežati. Za njim pa pobegnejo vsi rimski vojaki. In tako je nastala bitka. — Ne Arnolf, nego zajec je osvojil Rim. — Zakaj Rimljani so se splašili zajca.

Braslav se jame smejati :

— Izvrstno! Potomci Cezarjevi beže pred zajcem. Četudi ni resnica, izmišljeno je dobro.

Mojmir pa nadaljuje:

— V nedeljo 22. februarja je korakala vojska svečano v mesto. Vse rimsko plemstvo in meščanstvo jo je pozdravilo in peljalo v svečani procesiji do cerkve sv. Petra, pojoč psalme. Sam papež je pričakoval Arnolfa med vrati cerkve in ga peljal k oltarju. Na grobu sv. Petra je mazilil in kronal papež Formozus kralja Arnolfa in njegovo ženo s cesarsko krono in ga proglasil cesarjem Augustom. Petnajst dni se je mudil Arnolf v Rimu in nato se je vrnil.

— In tako se je izpolnila njegova želja. Ali ti si mi popisal stare dogodke tega leta. Kakšne so pa najnovejše vesti?

— Najnovejše vesti so slabe.

— Pripoveduj!

— Cesarja Arnolfa muči hud glavobol, a že poprej nego je prišel v Spoleto, ga je napadla mrzlica. Moral je leči.

— Tako je nekoč bolehal tudi njegov oče Karlman.

— Ta bolezen ga je prisilila, da se je vrnil že 27. aprila v Nemčijo. Samo svojega sina Ratdolda je pustil v Milanu.

— Ta cesarjeva bolezen je strašna.

— Da. Pravijo, da ga je rimska cesarica Ageltruda začarala. Pravijo, da je cesar, ko je izpil iz nekega vrča, katerega mu je dal podkupljeni sluga tako globoko zaspal, da ga vsa vojska cele tri dni ni mogla prebuditi in on z odprtimi očmi ni ničesar videl in tudi ni ničesar govoril. Vsled bolezni je njegov ugled zelo trpel. V Italiji se vse ruši, kar je zgradil. Samozvanca Lambert in Berengar sta zopet stopila v javnost. Papež Formozo je umrl 4. aprila. Njegov naslednik Bonifacij VI. pa je umrl že za petnajst dni po izvolitvi. Sledil mu je Štefan VI., in vsi znamo, da ne mara za cesarja in hoče Ageltrudo in Lamberta za cesarja. Vrhunec Arnolfove slave je začetek njegovih nesreč. Po celem Nemškem je lakota. Vse je splašeno ... Bojim se ... močno se bojim ...

Braslav, ki je ves čas pozorno poslušal pripovedovanje kancelarjevo in vsak trenutek pokimal z glavo, ga nenadoma ustavi:

— Glej, in naši frankovski poslanci, ki vse to prav dobro znajo, opisujejo moč in silo Arnolfovo . . . Hočejo mi zavezati oči.

— Sedaj ti je jasno, zakaj si postal vladar Panonije — dostavi Mojmir.

Braslav je hotel nekaj odgovoriti, ali med tem je vstopila kneginja Gertruda. Knez milostivo odpusti Mojmira, pozdravi kneginjo in vpraša, česa želi.

A ona odgovori z nasmehom pol sirenskim, pol porogljivim:

— Ti nisi dokončal svoje slave, moj dobri knez.

— Kaj misliš reči?

— Mislim, da ste vsi Hrvatje smešni. V vaših žilah je slaba kri. Danes plamtite kakor ogenj, hoteč zapaliti vso zemljo, a jutri ste že tihi, kakor polži, ki uživajo sline in prah.

— Kaj želiš — vpraša knez mrko, katerega so ne-ljubo dirnile ženine besede.

— Na svoj sijajni dan si mislil samo na prijatelje.

— Da, gospa!

— Vi Hrvatje ste vsi takšni.

— A kaj bi ti? Franki? Nemci?

— Mi mislimo najprej na sovražnike.

— Ali naj mislim v sreči na žalost in tugo?

— In osveta?

— Osveta?

— Ali ni osveta lepša, čim bolj vznemirja in razdraži kri?

— Čudna si.

— Čudna? Zdi se mi, da me slabo razumeš, moj knez, — reče kneginja in na ustnicah se ji pojavi vnovič oni porogljivi nasmeh.

— Govori!

— Ali ne splamti kri v tebi, ako vidiš, da ti sovražnik zavida tvojo srečo? Ali se ne veseliš pri pogledu na

njegovo jezo in škripanje zob, ko se mu obraz pozeleni, videč tebe v sijaju in slavi, a on je v megli in temi?

— Ha, spominjam se — odvrne knez vznemirjen.

A kneginji besno vzplamete oči.

— Vendar enkrat. Nato obmolkne.

Knez pa zašepeče tiho: — Vuk.

— Da. Vuk!

— Ali ti ni dovolj njegovih muk?

— Naj jih bo še več, da bo čutil ta lopov? Če bi živela tisoč let, tisoč let bi mu pila prokletu kri. Kakor črv, bi moral trepetati pred mano, plaziti in čakati, da ga starem in njegov prokleti ponos. Sam Bog v nebesih ni znal hujših muk zmisliti za pekel, kakršne bi mu jaz želela. Žalil je mene in moj rod. Žalil je mojo žensko čast.

— Zdi se mi, da si ponosna na te reči — reče žalostno knez.

— Da, knez, ponosna sem in ne trpim ugovorov.

— Kaj hočeš torej?

— Mnogo.

— Izberi!

— Privedi Vuka iz ječe pred me in daj mi ga v moje roke.

— Kaj boš z njim?

— Jaz že vem, kaj hočem z njim! Zakaj, sedaj je prišel moj čas.

— Zakaj ravno sedaj?

— Ker sem čakala na to. Leta so pretekla. Ti veš, knez, ko si po pokojni svoji ženi Ventesceli hotel poročiti drugo ženo, je bil Vuk prvi svetovalec tvoj. In on je bil prvi, ki ti je rekel, da vzameš ženo s hrvatskega dvora, da vzameš rojakinjo kneza Mutimira. Pravil ti je o sijajni bodočnosti, da boš ti ali tvoji potomci zavladali celemu narodu, ki govori jezik Hrvatov. V svoji blodnji je gledal že krono na tvoji glavi . . . Hahaha . . . kraljevsko krono . . .

— Kaj se smeješ?

— Hahaha, na tvoji glavi kraljevska krona! Kakor da padajo krone izpod neba, kot pečene jerebice! Kakor da bi Franki, Bizanc, papež in Svatopluk dovolili to!

— Radi tega se mu ne smeš rogati. On je mislil dobro, a ni dovolj zvit. Le priznaj, draga, to . . .

— Kaj naj priznam? . . . Ničesar nočem priznati — vzklikne strastno kneginja. — On je bil bedak. Da bi storil to, zdrobil bi te cesar. In zopet bi bila Hrvatska najbolj tlačena pokrajina Frankov in Nemcev. Ali si pozabil Ljudvikovih dni? Spomni se hrvatske sramote? Ali ti si bil pametnejši od svojih svetovalcev in si ostal zvest cesarju. Izpolnil si njegovo željo in poročil mene. Ko je stari Vuk za to zvedel, ni samo odgovarjal, nego delal na to, da se poroka prepreči. Skušal je na vse mogoče načine, da me pri tebi omrzi, ne samo mene, nego ves moj narod.

— Da, spominjam se — odvrne Braslav. — Pokazal me je tebi, kot ženo, ki pred poroko ni bila čista. Pravil je, da si . . .

— Molči o tem. Že misel sama me zdivja. A ko sem vseeno postala kneginja, ni še miroval in spletkaril naprej. Slugo, ki je nesel pismo mojemu očetu je dal zvezati in ga mučil, naj prizna, da te varam. V mukah bi sluga skoraj povedal . . . In da nisi prišel o pravem času z menoj in preprečil trpinčenje mojega poslanca, kdo ve, kako bi me osramotil . . .

— Da, preprečil sem. Ne radi tebe, nego radi sebe. Ti si bila že kneginja in mi rekla, da nosiš moje ime. Bil sem zadovoljen s teboj. Nikdo potem nima pravice, da te sramoti.

— Dobro si učinil. Osvobodil si slugo, a Vuka si vrgel v ječo, ker je sramotil kneginjo.

— Ali sem učinil prav, še sedaj ne vem. Ali to vem, da je tebe Vuk po pravici ali krivici . . .

— Knez ti me žališ — vzklikne kneginja.

— Umiri se, golobica! Vgrizel še te nisem nikdar. In če me varaš, zvito varaš, vem, da pravijo sveti očaki, da je ženska kakor kača, ki te hoče prevariti takrat, ko se nadejaš najmanje.

Kneginja se je umirila in objela kneza.

— Sam si djal, kako me je osramotil. Ti si knez in jaz sem tvoja žena. Daš mi ga, da ga ponižam?

Knez se je spomnil zaslug, katere mu je storil Vuk svoje dni, in ni vedel, kaj naj stori. A kneginja ga ni nehala objemati in poljubljati, dokler ni djal:

Dve jabolki ti hočem darovati, junak moj, reče Gertruda. (Str. 49.)

— Vzemi ga . . . ali usmrčiti ga ne smeš. Življenja njegovega ti ne dam.

— Hvala, — odvrne kneginja in obraz ji preleti triumfatorski smehljaj. Nato hoče oditi.

Knez jo prime za roko.

— Čakaj! Za uslugo hočem uslugo.

Kneginja ga začudeno pogleda in obstane nekoliko nevoljna, ker ni bila rada uslužna svojemu knezu. Raje je prejemale od njega darove in milosti. Utrujena vsled razgovora sede in nasloni glavo ob roko hlineč svojo vdanost.

— Tvoja želja mi je bila vedno ukaz, mili knez moj.

Braslav jo prime za levo roko in pristavi svoj stol k njenemu. Držeč jo tako za roko, reče:

— Ni nič hudega. Želim samo, da dovoliš poroko.

Zvita kneginja je malone od veselja vzkliknila. Znala je takoj, za kaj gre. Vendar ni hotela pokazati knezu svoje radosti, zato se je ugriznila v ustnice in zrla na kneza radovedno.

— Poroko? Prosim te, kako poroko? — Z napol odprtih ustnic so se blesteli majhni, lepi zobje, kakor da so pripravljeni, da ugriznejo.

— Gre za Mileno.

Sedaj je kneginja v resnici vzkliknila, a tako, da se je zdelo, kako se jezi. Obrvi so se ji naježile, oči žarele:

— Milena? Kaj ti pade v glavo? Ona je še premlada.

— Draga moja, deklica ni nikdar premlada za ženo, ko sleče enkrat otroško srajco.

— A kdo je ta srečnež, ki mu namerjaš dati Mileno?

— Gottschalk!

— Gottschalk — vzklikne Gertruda, kakor da je slišala izredno novost. In jela se je prepirati z knezom, češ, da je Gottschalk sicer vrl človek a nji bo težko brez najljubše družice.

Ali ko ji je obljubil knez bogati dar iz samega Bizanca, se je takoj umirila, tembolj, ker je videla, da je knez vkljub besedi, katero je dal grofu, jel omahovati, kaj naj stori. Lahko bi se zgodilo, da bi si knez premislil in to bi bilo zoper njeno voljo, ki je sama tolikokrat dajala nade svojemu rojaku. Da prepreči to, je jela praviti, da bo drage volje izpolnila njegovo željo.

Knezu se je zvedrilo lice, ker je tako lahko dobil kneginjo za to, zakaj v resnici se je bal, da bi se mu ne uprla.

— Torej bomo imeli kmalu svate?

— Da — odvrne Gertruda.

— A deklica — vpraša knez.

— Njo le meni prepusti; z njo bom kmalu gotova. Ona je še mlada in neizkušena in še nima niti pojma o svetu. Vzgojena je, kakor opatinja. Srečna bo, da se poroči in da postane gospa.

— Misliš?

— Brez dvoma.

Tako se je končal pogovor Braslava in Gertrude v popolnem sporazumu. Usoda Vuka in Milene je bila odločena.

IV.

Vesela in zadovoljna je zapustila kneginja kneza in dala poklicati Gottschalka na razgovor.

Nikdar si nista bili dve sreci boljše sorodni, kakor kneginje in grofa.

— Dve jabolki ti hočem danes darovati, junak moj, dve jabolki, kakršnih si nisi nadejal.

Tako je pozdravila kneginja Gottschalka, ko je prišel za nekaj časa k njej. Bil je rdeč, kakor paprika, vsled sinočišnjega pijančevanja in bedenja. Oči so mu bile steklene in krvave in se neprestano solzile, tako, da si jih je moral neprenehoma brisati s svojo debelo, mesnato roko.

Na pozdrav kneginjin je odprl usta in se nasmehnil. Zobje so se mu zasvetili, kakor psu, ko se mu pokaže kos mesa. Na ustnicah so se mu pojavile sline.

— Kaka sreča?

— Da. Sreča. Dve dolgo gojeni želji sta se ti izpolnili.

Sluteč, o čem gre, vpraša ves razburjen in prhne skozi nosnice, kakor zver, ki zasluти plen.

— In kaka jabolka so to . . .

— Eno jabolko je, severni medved moj, gnilo in staro. Lupina je izsušena in uvela. A ko je bila še polna

moči, ko si jo gledal, napravljala ti je mnogo skrbi, tuge in jeze.

Gottschalku so se zaiskrile oči vsled mržnje, odprte ustnice so se mu stisnile in zobje zaškrtali:

— Vuk!

— Tvoj pred Bogom in ljudmi največji sovrag.

— In ti mi ga daruješ?

— Izprosila sem ga od kneza za se, a darujem ga tebi. Knez mi ga je dal, a s pogojem.

— Tristo gromov, s kakim pogojem? — je vzkliknil nekoliko razočaran debeluh, in čelo se mu je zmračilo.

— Pogoj je dokaj težak. Knez zahteva, da se mu pusti življenje. — Ta novica je najprej, kakor grom ošinila srditega Gottschalka, ki se je že veselil, da bo usmrtil svojega največjega neprijatelja. A kmalu se umiri in lice se mu zjasni radosti.

— Ali je to vse?

— Da.

— Potem je dobro. Vem za stvari, ki so hujše, kot smrt. Vsekakor sem hvaležen knezu, da me je s tem svojim pogojem spomnil na neke stare dogodke.

Kneginja je pogledala ostro v oči grofu in vprašala:

— Ti ga torej še vedno sovražiš?

— In ti še vprašaš? — mlaskne Gottschalk z jezikom.

— Sovražiš ga, kakor nikogar na svetu?

— Sovražim!

— In če bi mogel, pil bi živemu kri iz žil?

— Da! In srce bi mu iztrgal in, ko bi še drhtelo, bi ga jedel.

Kneginja se je zgrozila, ko je zaslišala ta izliv sovraštva.

— Tako zelo ga sovražiš? Tudi jaz ga sovražim. Tudi jaz želim, da se osvetim, saj ti je znano, kaj mi je storil. Bičala bi ga, dokler bi ne viseli raz njega kosi mesa in kože.

— Vem to.

— Hotela sem si ga pridržati. Hvalila sem se pred knezom, kako hlepim po njegovi krvi. In v resnici, hotela sem biti okrutna, kakor naša prababica Fastrada, žena

Karla Velikega, hči frankovskega grofa Ratdulfa, ki je vsled svojih grozovitosti bila kriva, da so hoteli ubiti njenega moža. Hotela sem biti, kakor cesarica Irena, ki je vsled slavohlepja dala izkopati oči svojemu lastnemu sinu in ga potem poslala ostriženega v samostan, samo da je obdržala v rokah oblast. In večkrat se mi zdi, da se pretaka v meni Fastradina kri. Pridejo mi trenutki, da bi najraje zažgala z lastno roko to staro Siscio, da bi občutila Neronovo slast, da v joku in stoku razdražim svojo kri. Pridejo mi trenutki, da bi gledala z naslado gladijatorsko klanje starega Rima in se kopala v krvi in tedaj zavidam Herodovi priležnici, da je smela prinesiti glavo Janeza Krstnika na škledi pred Heroda. V takih trenutkih bi z mirno dušo prinesla glavo Vuka pred tebe in naslajala bi se ob vonju njegove krvi, kakor drugikrat ob vonju rož. In zazdi se mi, da je silna moja duša, silna, kakor besni morski valovi, ko butajo ob ladjo. Ali ti trenutki so redki. Uživam takrat, ali samo v mislih. Ne čutim toliko moči, da bi udejstvila te misli. Fastradina vroča kri teče po žilah mojih, ali roke so predrobne, prebele, pre-slabe. Navajene so trgati rože, prijemati dragocenosti, ametiste in bisere, in ustnice, katere naj bi izgovarjale kletve, šepetajo same ob sebi slastne pesmi v obsegu sanj in razkošja . . .

Gottschalk, ki je poslušal to pripovedovanje ravno-dušno, brez posebnega zanimanja, reče sočutno:

— Koralne ustnice, ki šepetajo pesmi in umejo sladko poljubljati.

Kneginja se je vjezila vsled tega nenadnega laskanja v takem trenutku in je udarila z belo ročico po njegovem zarjavelem obrazu tako krepko, da prvi hip ni znal, ali je to v resnici zaušnica, ali samo izraz njenega prijateljstva. A hitro je spoznal, da je to izraz njenega prijateljstva, zato je pomrmral skozi rumene, zjedene zobe:

— Motiš se, gospa, ako misliš, da je tvoja ročica tako nežna in slaba, kakor si poprej pripovedovala. Meni se le zdi, da je le to izraz prevelike čednosti in ponižnosti, katerih si se naučila kot učenka v benediktinskem samostanu. V resnici sem pa spoznal, da bi lahko tvoja ročica

mahala tudi z mečem. In če še nisi tako daleč, kakor tvoja prababica Fastrada, je krivo samo to, ker nimaš dovolj vaje v teh stvareh.

Kneginja ga je zadovoljno pogledala in se začudila sama sebi, da ji ta razgovor tako prija:

— Misliš, severni medved moj?

— Seve mislim — reče Gottschalk. — Ročica, ki tako udarja, ko ljubkuje, kakor si ti, milostiva gospa, udarila mene, bi udarjala v srdu še vse drugače.

Njej so ugajale te reči in jela se je sladko nasmihati. Njeno lice je odsevalo z vsem čarom ženske lepote. Gottschalk je moral sam sebi priznati, da je to v resnici krasna žena. A da pretrga molk, ki je nastal, je rekel:

— Milostiva gospa, dovoli, da ti poljubim to nežno ročico, ki je malo poprej izvolila dotakniti se glave severnega medveda, kakor me izvoli njena gospodarica milostno nazivati.

In laskajoči Nemec je približal svoje trde brke k roki milostive kneginje.

Nato ga je vprašala kneginja:

— Ali si zadovoljen s svojim jabolkom? Ali boš izvršil osveto svojo in mojo?

Gottschalk je djāl roko na držaj meča in rekel:

— Dovolj mu bo moja osveta, a kolnem se ti, da se mu osvetim tudi za tebe.

Kneginja je sklonila glavo, kakor da potrjuje.

— Dobro je, medved moj; in zato sem ti pripravila drugo jabolko, ki te bode, ako ne tako, gotovo še bolje razveselilo.

Gottschalku je zasijalo veselje na licu in brke so mu jele migati. Nato vzklikne:

— Slutim!

— Ti si zelo moder. Komaj odprem usta, že veš, kaj te čaka. Severni medvedi so zvitejši od hrvatskih golobov. Torej velja. Povej, katero je drugo jabolko?

Že je hotel reči, kaj je mislil, a se hitro domisli, kako bi svojo staro prijateljico pohvalil, zato reče:

— Kaj more biti lepšega na celem svetu, kakor samo eden edini poljub svetle kneginje.

Kneginja se ni nadjala takega odgovora, zato je vsa iznenadena in v zadregi vzkliknila ter udarila tokrat z roko po njegovi rami. Obraz ji je pa žarel zadovoljstva:

— Glej ga, sitneža. Ali se to spodobi, govoriti take reči omoženi gospe?

Nato pa reče takoj:

— Nisi uganil. Ugibaj dalje!

— Pokloniti mi hočeš za lov svojega najboljšega sokola.

— Naj bo. Ali še sedaj nisi uganil. Drugo jabolko je mlado, komaj dozorelo, rdeče in belo, kakor kri in mleko, a sladko, kakor strd, katerega so pobrale čebele z majnikovega lipovega cvetja.

Sedaj se Gottschalk ni hotel dalje hliniti, zato reče:

— Milena.

— Da, Milena. Ali si zadovoljen?

— Tristo gromov, prisegam pri onem dnevu, ko sem prvikrat porinil svoj meč v čreva moravskih psov, da mi je to jabolko dražje od prvega. Niti ne vem, kako se ti naj zahvalim.

In pokleknil je po običaju tedanjih vitezov, ki so umeli oliko, pred njo in objel z rokami njene noge v znak spoštovanja. Ona pa mu dene roko na glavo in zašepeta:

— Vstani, junak moj! Skoraj boš klečal še pred nedotaknjenim telesom, belim, kakor sneg, duhtečim in lepim. In tvoje nosnice, severni medved, bodo drhtele od toplega diha njenega telesca in blažen boš, ko se tvoje roke dotaknejo njenih mehkih ram in polnih nožic. Tvoje lice bo žarelo, kakor sijaj poletnih noči, katerim slavci prepevajo svoje ljubavne pesmi. In srce ti bo utripalo v prsih, kakor kobilica po travniku . . .

Kneginja se je spustila v smeh.

„Severni medved“, ki ni vedel drugega, kaj naj stori, se je jel istotako smeјati in dolgo se ni slišalo v sobi drugo, kakor:

— Hihih!

— Hahaha!

In dolgo, dolgo je trajalo to veselje, pri katerem je obili trebuh debeljaka bil v pravi nevarnosti, da razpoči.

In njegov gospodar je gotovo vedel za to nevarnost, zato ga je držal z obema rokama. Prva se je nehala smejati kneginja. Gottschalk je imel veliko več truda, da je umiril svoje živce, ki so mu potresali trebuh.

Za nekaj časa se mu je posrečilo ustaviti smeh, a njegove oči so bile vse solzne in še bolj krvave. Zasopljn, sopihajoč je vprašal nato, brisaje si pot s čela:

— In kdaj bo svatba?

Kneginja mu pa odvrne skoro nevoljno, zakaj taka je bila vedno po nebrzdanem veselju:

— Čakaj malo!

Ali on ni bil s tem zadovoljen.

— Tristo gromov, saj čakam že dovolj dolgo ... Ali hočeš, gospa, da kakor Danaida valjam kamen ...

Kneginja ni hotela molčati na to mitološko napako, zato popravi:

— Sysiphov kamen.

Gottschalk, razjarjen, da ga je kneginja zasačila v neznanju mitologije, ker je bil bolj vaje mahati z mečem, prazniti čaše in ljubiti, nego učiti se grških pravljič o bogovih, odvrno pikro:

— K vragom Sysiph in Danaide in Tantal, naj je vzame zlodej, kje so, z njihovim kamenjem vred. Ali jaz sem se že naveličal čakanja. Dajte mi jo, pa dovolj: clara pacta, boni amici.*)

— To je vse lepo. A dekle še o tem ničesar ne ve.

— Pa ji povej! Ti in knez sta njena gospodarja. Kar ji ukažeta vidva, mora ona ubogati.

— Tako tudi mislim. Ali to vsekakor ne gre tako naglo, kakor misliš.

— Ne gre ... ne gre ... Tristo gromov, česa pa treba?

— Treba je potrpeti in počakati.

— Naj vse strele udarijo v to vaše čakanje. Jaz naj čakam in gledam, da mi jo oni vrag v človeški podobi, oni satan ugrabi?

Gertuda ga plašno pogleda.

*) Čisti računi, dobri prijatelji.

Tomislav in Tihomil sta bila drugo jutro že na vse zgodaj na konju
ž njima je jezdil junak Rade Bokelj z dolgimi brkami, sluga Tomi-
slavov. (Str. 65.)

— Kateri satan? Kolikor vem jaz, ne gleda Milena za nobenim moškim. Čuvala sem jo, kakor oko v glavi, samo, da jo dobiš ti.

Ali Nemec se ni dal umiriti tako zlahka, zato je rekel vznemirjen:

— To je že mogoče. Ali, če bi bile oči gospe kneginje tako oprezne, kakor so lepe, bi zapazile, kako leta jastreb krog golobice.

Radovedna, kdo je ta jastreb, je vprašala kneginja, ki v resnici ni doslej ničesar opazila, ker je popolnoma verovala v Milenino nedolžnost:

— Kateri jastreb? Upam, da ti prečno gledaš in preveč vidiš.

Ali debeli grof je udaril ob svoj meč in odvrnil srdito:

— Jaz vidim dobro in nič preveč. Kdo drugi, kakor oni poslanec z dvora hrvatskega kneza — Tahomil, Dihomil ali Tihomil, vrag ve, kako se že imenuje.

Kneginja prebledi presenečenja. Tudi ona je videla Tihomila, kako je govoril z Mileno in niso je posebno veselili vroči pogledi, s katerimi sta se gledala. Tudi bala se je, da bi se v srcih Tihomila in Milene užgal ogenj ljubavi. Ali te misli je kot bedaste hitro pregnala. Ali sedaj, ko ji je povedal to Gottschalk, se je domislila, da bi to vendarle se lahko zgodilo in je vzdiknila:

— Herrgott.*)

Ko je videl Nemec zmedenost kneginjino se je zlobno nasmehnil. Takoj mu je prišlo na misel, da je kneginja ljubosumna. Čudil se je sicer tej misli, a sedaj je bila v njegovi glavi in oprijel se je je, kakor za rešilno vrv. Po kratkem molku, ki je nastal, si je sestavil načrt. Pomislil je, da bi mu to zelo koristilo, če bi se Gertruda v resnici zaljubila v Tihomila. Tedaj bi komaj čakala, da odstrani Mileno. Zato reče mežikaje:

— Tihomil je lep.

Kneginja pa odvrne.

— Vem to.

* Gospod Bog.

Tihomil je močan, kakor turi v naših grmanskih pragozdih.

— Vem to.

— Tihomil je zdrav, kakor riba v jadranskem morju.

— Vem tudi to.

— Za Tihomilom vzdihujejo vse žene, ki hrepene po ljubezni.

Kneginja poskoči:

— Vem tudi to. A tega ne vem, kako more tekmeč hvaliti svojega tekmečca.

Gottschalk se je namuznil.

— Hej, golobica moja, tudi to ima svoj namen. Ne smemo precenjevati svojega sovražnika. Ko vemo za vse njegove vrline, vemo se tudi boljše čuvati, vemo, kaka nevarnost nam preti. Zato je bilo potrebno, da sem na to opozoril svojo milostivo zaščitnico. In če treba, da izbira Milena med menoj in Tihomilom, nečem se hvaliti, bojim se, da propadem.

Gertruda je nehote pomerila Gottschalka od glave do nog in v duhu primerjala starca z mladim, močnim in lepim Tihomilom. Nato je vzkliknila:

— Za Boga . . . pri sv. Gertrudi, moji zaščitnici, Milena bi morala imeti krtove oči, da mesto Tihomila izbere tebe.

Gottschalk se je nehal smejati.

— Vidiš torej, lepa gospa, da je velika nevarnost. In če se ne požurimo, bode prišel svetli knez Braslav in njegova milostiva soproga v nevarnost, da ne bodeta mogla držati besede, katero sta dala siromašnemu Gottschalku. A to bi bilo vsekakor sramotno. Tihomil bo dobil Mileno.

Kneginja je na te besede srdito udarila z nogo ob tla.

— Ne dobi je, veruj mi! Ali, kaj naj storimo?

Gottschalk, igraje se z ročajem svojega meča, je uprl v njo svoj pogled in rekel:

— Ali ni žalostno, da tako lep mož ljubi neznatno posavsko deklico? Njemu bi bolje pristojala junakinja iz naših gozdov, ki bi ga znala s svojo lepoto očarati in si ga osvojiti.

— Resnica — odvrne Gertruda, ki je takoj spoznala, kaj misli grof. — Potrebno je, da se zaljubi Tihomil v drugo.

— Glej, kneginja, drznil bi se nekaj povedati, ali bojim se, da bi te užalil.

— Govori! Mar nismo stari prijatelji?

— Dobro, govoriti hočem. Tihomila ne dobi tako zlahka katerakoli Nemka. On je ponosen in njegov pogled se ustavlja visoko.

— Izrazi se jasneje! — reče Gertruda.

— Ženi, v katero bi se naj on zaljubil, bi ne trebalo vračati ljubezni; vlekla bi ga samo za nos in bi bila hladna kakor kamen, in bi bila brez greha...

— Ne dolgočasi me — vzklikne nestrpno kneginja.

— Ta oseba mora biti visokega rodu, s svojo hladnostjo bi ga morala pritirati do blaznosti. In tako bi onemogočila njegovo nadaljno bivanje na tem dvoru.

— Strinjam se v vsem, ali najdi mi tako ženo.

— Tako ženo je zelo lahko najti. Ona je najlepša in najkrasnejša v tem kraju. Začarala bi celo saracenskega kalifa, a kaj šele hrvatskega plemiča.

— Katera je to? — vpraša kneginja, a videlo se ji je na obrazu, da niti ne pričakuje drugega odgovora, nego tega, katerega je rekel Gottschalk in se ponižno naklonil:

— Ti!

A ona, kakor bi se srdila, strese z glavo in vzklikne:

— Kako moreš o meni kaj takega misliti.

Gottschalk pa odvrne mirno:

— Jaz ničesar ne mislim. To sem rekel, a s tem ni povedano, da se mora med vama zgoditi kaj nedostojnega, Ti ga ne boš ljubila, a on bo blaznel za teboj. To ti bo neka vrsta igre, katera bo nam Nemcem prav prišla. Brslav bo gotovo opazil njegovo ljubezen do tebe in skrbel bo, da ga s Tomislavom vred spravi iz dvora. Saj veš, da je vedno ljubosumen. Cesarju Arnolfu bo zelo ljubo, ako odide Tomislav, ker ne gleda rad sloge Hrvatov. Ti bi združeni lahko postali zelo močni in nevarni, in to celo samemu cesarju. Ali me razumeš?

— Razumem. Na tak način bi z enim zamahom ubili dve muhi.

— Sprejmeš to igro? — vpraša Gottschalk. — Zelo zabavna igra bo. Igrala se boš z njim, kakor mačka z mišjo. Kneginja mu pomoli drobno ročico in reče:

— Sprejemam.

Gottschalku je srce poskočilo od veselja.

— Vse gre, kakor po loju, svetla gospa, a sedaj moram iti, da bi knez Braslav kje ne bil na me ljubo-sumen.

— Idi, sitnež — se nasmeje Gertruda.

Že je stal debeli Gottschalk med vratmi, kar se nenadoma obrne.

— Kneginja!

— Kaj je?

— Ti se hočeš igrati z ognjem, zato pazi, da se ne opečeš.

— Prepusti ta posel meni.

— Izborno! Ti že kuješ načrte. Dovolj še eno pripombo, ali ne bodi užaljena.

— Ne boj se!

— Jaz sem dobil Vuka, a Tihomil bo dobil lisico.

Na te besede naglo odpre vrata in odide.

V.

Tomislav in Tihomil sta bila že na vse zgodaj na konjih. Za njima je jezdil junak Rade Bokelj dolgih brkov, Tomislavov sluga. Tomislav je jezdil na konju belcu, čiste pasme, velikih, bistrh oči in male glave in tanki nog, kakor jelen. Tihomilov konj pa je imel tenak in dolg vrat in elastičen stas ter vitke in močne noge. Prvi, kakor drugi konj sta bila dirkača, in poznavalec konj je opazil na prvi pogled, da dirjata, kakor vile.

Ko sta prijezdila preko lesenega mostu čez Kolpo, sta prišla na staro rimsko cesto, ki je peljala v bližnje toplice Topusko in v nepregledne, goste gozdove, odkoder so si Siščani nosili drva za kurjavo. S početka sta jezdila v diru, a ko sta se oddaljila od mesta, sta zadržala konja, da sta stopala v koraku.

Pri izlivu hladne Kolpe v Savo ali bolje rečeno, na otoku, ki ga tvorijo reke: Kolpa, Odra in Sava, se dviga ponosno brdo. Kakor junak brez strahu in bojazni se dviga tam že od četrtega stoletja pred Kristom, keltska — Segestika, eno izmed najznamenitejših mest stare Panonije. Pozidali so mesto najbrže Skordisci. Po tem mestu so se že nekdanj cedile sline gospodarjem sveta, starim Rimljanom. Že leta 117 pred Kristom so hoteli vzeti Segestiko vojvode Lucij Cotta in Metell. A polomili so si zobe. Leta 35 pred Kristom se je triumvir Oktavijan odločil, da osvoji mesto s silo. Ali mesto je bilo izborno utrjeno. Ali po tridesetdnevni ljuti borbi, ko je dal Oktavijan po Donavi in Savi razpostaviti brodovje, je osvojil Segestiko. Od tega časa je razlikoval zemljepisec Strabo trg Segestiko in utrdbo Sisciu. Ali ime Siscia je postalo vkljub temu poglavito ime.

Trdnjava Siscia je postala za časa rimskih imperatorjev znamenito politično, vojaško in trgovsko mesto. Bilo je tako veliko, da je Oktavijan v njem lahko namestil 12.000 mož vojske, to je, celih petindvajset kohort. Tako je postala trdnjava Siscia glavno mesto pokrajine Panonia Savia. — Lepe ceste so vezale Sisek s Mursio,¹⁾ Emono,²⁾ Petovijo³⁾ in Senjem. Bilo je veliko in sijajno mesto. Ž njim se ni moglo meriti nobeno mesto daleč na okolo. Mnogo templjev, pozidanih v čast bogovom, ga je dičilo s svojimi krasnimi stavbami. Bilo je tu gledališč, vodometov, javnih spomenikov v izobilju. Gradile so se ladje in kovali denarji. Bil je tu sedež raznih trgovskih društev. Odkar je zavladalo v Sisku krščanstvo, se je ustanovila nadškofija. Tu je bil leta 303. za časa velikih preganjanj, vržen v Kolpo sv. Kvirin, nadškof sisečki.

Sisek je moral mnogo pretrpeti. Avari, Hrvati in drugi so rušili zid za zidom, trgali kamen za kamnom s stare Siscie. Vendar so Hrvatje, ko so si osvojili Panonijo, posnemali Rimljane in določili Sisek za glavno mesto po-

¹⁾ Osek.

²⁾ Ljubljana.

³⁾ Ptuj.

savske Hrvatske. Povsod so se videli ostanki sijajne rimske dobe.

Akoravno so imeli prvi hrvatski knezi dovolj drugega posla, nego da zbirajo in čuvajo starine, vendar so uporabili vse, kar bi jim moglo koristiti.

V Sisku se je hrabro upiral Ljudevit posavski cela tri leta ¹⁾ frankovskemu gospodstvu. Mnogi boji pod sisečkim obzidjem so razrušili marsikatero lepo rimsko stavbo. Ljudevit se je moral pred silo umakniti in je pobegnil najprej k Srbom in nato v Dalmacijo, kjer ga je ujec bosanskega bana izdajsko umoril.

Težke čase je imel Sisek prebiti.

Za časa kneza Braslava se je mesto jelo vnovič dvigati in lepšati in se je sedaj v resnici prištevalo med zelo lepa mesta Hrvatske. Še sedaj ga je krasila marsikatera rimska stavba. Izpod trave in mahu se je belil marmor, a prelomljeni korintski stolpovi so štrleli kvišku in pričali o starem rimskem grobišču.

Kipi starih bogov in boginj so se našli vsak čas. A ljudje, ki so se spreobrnili h krščanstvu, niso radi gledali teh kipov, ker so vsebovali neko tajinstveno magično moč zlih duhov.

Iz teh razlogov se je izgubila marsikatera lepa umetnina grških in rimskih mojstrov. Marsikatera Venera je bila brez nosa, marsikateri Zeus brez brade in marsikateri Apolo je ležal v travi.

Iz sarkofagov so napravili napajališča za krave in rimske posode porabljali za domače svrhe, kakor za pripravljanje sira in masla. Marsikatera igla ali zaponka plemenitih Rimljanek je kinčala sedaj pastarico, katero je našel njen dragi na polju in ji poklonil v dar.

Marsikateri konzul bi lomil roke, ako bi videl, kako se hrvatski pastirji igrajo z umetninami, katere je on dobil za drag denar in le vsled velike protekcije iz daljnega iztoka.

Zlati in srebrni denar je bil uporabljen za nakit žen, a bakren je dobro došel hrvatskim otrokom, da so se igrali z njim.

¹⁾ 819 do 821.

Prostorni okop na iztočni strani mesta „contra aquam“, katerega je dal narediti cesar Tiberij, ko je ob času panonske vstaje bival v Sisku, je še obstojal. Spremenili so mu samo ime in ga imenovali „kontroba“. Ali povsod se je videla veličastna oblast vse premagujoče smrti in ves napor kneza Braslava in vse svečanosti kneževega dvora niso mogle prikriti veliko grobišče nekdanje slave in sijaja. Edini knežev grad se je dvigal ponosen v sijaju in razkošju, kakor da hoče Sisku še enkrat pokazati, kaj zamore, ako hoče.

Okolica sisečka je dokaj lepa. Onstran Kolpe se dviga bregovit kraj in obrisi gora mole proti sinjemu nebu. Ti obrisi se vlečejo čez Petrinje do Kolpe in dalje do Une.

Severno in vzhodno od Siska se je razprostirala velika ravan, segaje do Save. Zlato klasje na polju se je videlo, kakor valovje na sinjem morju. Solnce je sijalo na poljane, gozdove, travnike in bregove, na žito in ajdo in vinograde. Mili Bog, kje je še krasnejša zemlja! V gostih lesovih se nahaja divjačina in lovcu bije srce veselja, ko se spomni na to. A je tudi dokaj močvirja tam dalje, kjer se Lonja in Sava stekata in puščata nerodovito zemljo in strupeno paro in pline.

Naši potniki niso iskali močvirja, niti šli po poti, ki vodi proti Slemenu, nego si izbrali povsem drugo pot proti Topuskom.

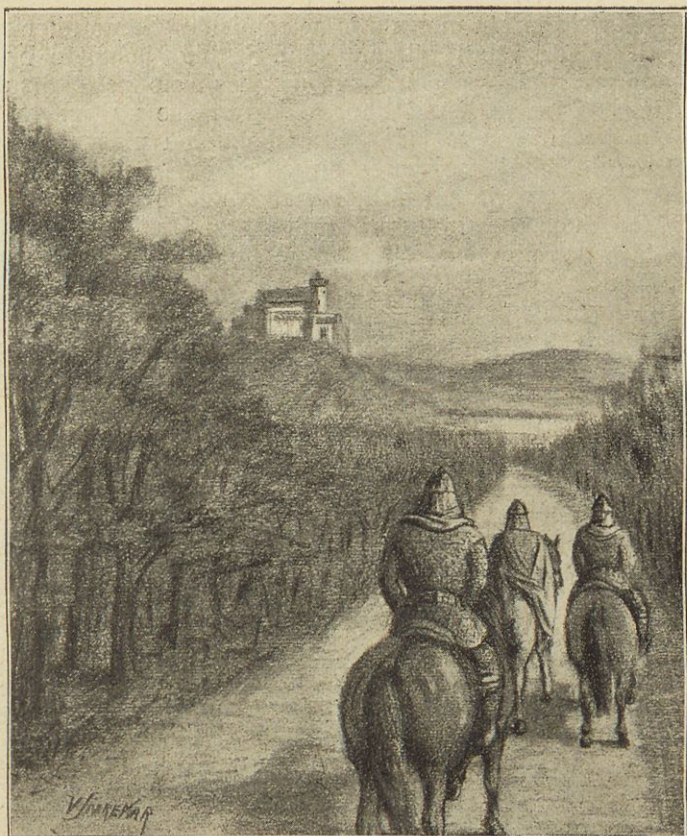
Vonj jutranje rosne trave, poljskih in gozdnih cvetlic, svež, nekoliko hladen zrak je pozdravljal jezdece s svojim vedrim pozdravom. Gledaje vso to lepoto je vzkliknil Ti-homil:

— Kako je tukaj krasno! Ali je kje na svetu lepši kraj?

In v tem hipu se je domislil svoje sinočišnje sosede in nasmehnil se je sam pri sebi na to vprašanje.

Tomislav pa je božal z roko konja po vratu, in djal:

— Lepo je tukaj. Prav govoriš. Naši pradedi so si poiskali lepo zemljo. Ali vendar mi je naš kraj lepši. Naše morje, naše hrvatsko morje!

Za dokaj časa te ježe, so zagledali na nizkem griču grad s stolpom.

Oči so mu zaiskrile zanosa in obraz mu je zardel, kakor bi govoril o ljubici svojega srca.

In Tihomilu je stopilo pred oči valovanje sinjega morja, katerega je ljubil od detinstva. Srce mu je vztrepetalo.

— Da, krasno je naše morje . . . Morje je naš ponos, morje je naša moč, morje naša bodočnost.

Nekaj časa sta molčala in se zamislila. Samotni sokol je krožil visoko nad njima. Nebo je bilo jasno in brez najmanjšega oblačka. Iz gozda se je slišalo petje raznih ptic. Jezdec pa so jahali tiho, ne oziraje se na vse to.

Za dokaj časa te ježe, so zagledali na nizkem griču grad s stolpom. Na stolpu je stražil ogromen človek in ko je opazil jezdece, je zatrobil trikrat v svoj rog.

Med tem so potniki prijezdili do gradu in zahtevali, da se jim dovoli vhod. Tihomil je pojezdil tik k vratom in zaklical:

— Budimir Tomislav, poslanec iz bele Hrvatske pošilja županu Mironji svoj pozdrav. Pustite ga k njemu.

Na te besede so spustili most in težka železna vrata so zaškripala v tečajih. Bilo je očitno, da je vratar že vedel, kdo bo prišel, ker je tako hitro odprl.

In v resnici je čakal sam župan že med vrati prišlece in sluge so prijeli konje za uzde in pomagali Tomislavu in Tihomilu raz sedla.

Župan Mironja se je gostom globoko klanjal in jih pozdravljal, kakor stare znance.

— Zdravo, bratje in prijatelji!

Objeli in poljubili so se. Ko so stresli prah z oblek, jih je peljal župan po stopnicah v večjo sobo, kjer jih je čakala že večja družba raznih plemičev in županov ne samo iz okolice, nego daleč tam iz Bosne, Zagorja in Srema. Večina teh je bila tudi včeraj na kneževem slavlju.

Ko so zagledali Tomislava so vzkliknili: Živio!

Tomislav je šel k vsakemu in mu stisnil desnico. Nato so sedli in Mironja reče:

— Bratje in prijatelji! Vsem je znano, zakaj smo se sešli tukaj. Ne bom govoril na dolgo in široko o pomenu našega sestanka. Bivanje svetlega poslanca bele Hrvatske med nami govori več, nego se lahko pove v najlepšem govoru. Mi želimo slogu, mi želimo popolno zvezo z brati v Dalmaciji in Bosni. Potrebno je, da smo si na jasnem, kaka naj bo sloga, ki nas reši. Tomislav nam jo ponuja. Saraceni in Grki, Benečani in Franki hrepene, da nas podjarmijo. Mi imamo na svetu več sovražnikov, nego si mislimo in naj gledamo mirno, kako se vse ruši okolo nas!

Znano vam je, kak velik vladar je bil Svatopluk, ali radi nesloge njegovih sinov propada država in kdo ve, če že ni blizu trenutek, da se razsuje. Žalostna moravska povest naj nas nauči pameti. Moravska država propada vsled nesloge, naša bo ostala slavna, ako se združimo. Davno nam je že o tem govoril naš dobri Vuk. Ali nismo ga poslušali. Bil je svetnik, prerok, ali mi smo bili bojazljivi, da bojazljivi. Drugi narodi bi pozlatili takega človeka, a mi smo pustili, da so ga vrgli v ječo. Sramota!

Grobno tišino, ki je vladala med govorom, je prekinilo zamolklo mrmranje, podobno daljnemu gromu. In kakor bi se jim dalo znamenje, vzdiknili so vsi soglasno:

— Sramota!

Mironja pa nadaljuje:

— Da, sramota. Kje smo bili, ko so ga vezali, ko so vklepali v verige njegove stare roke. Meni so tekale solze iz oči, kakor stari ženski. Ali nisem potegnil meča, da bi ga obranil? Nisem. Ali ste vi vzdignili svoj glas zoper krivico? Niste? Ne! Vsi z menoj vred ste lizali pete knezu, ker so se vam cedile sline že naprej v nadi, da bodele jedli mastne pečenke pri njegovi mizi. Tfu! Sram vas bodi! In med tem smo vedno bolj lezli pod jarem Frankov, med tem so nam ugrabili sveto slovensko bogoslužje, katero sta nam prinesla iz nebes sveti Ciril in Metod. Jemljejo nam zemljo za zemljo, in divje ljudstvo nekršnih poganov ropa in požiga po naših krajih.

— Resnica! — je vzdiknilo nekaj glasov.

— Mesto, da smo se zavezali s Franki in cesarjem Arnolfom proti naši krvi, proti Svatopluku, bi mar ne bilo bolje, da bi se zavezali z brati Hrvati v Dalmaciji in Bosni in celo s samim Svatoplukom zoper Franke? Vidim vas, vsi mi potrjujete. Treba je prisiliti kneza Braslava, da se zaveže z našimi brati. Naj bodo vsi Slovani ena duša, Slovani na morju in ob Savi in oni ob Donavi in Trebeviču. In silni bomo, kakor Velebit in nepremagljivi, kakor je nepremagljiv Bog na nebu.

— Tako je — je zagrmelo po sobi, kakor en glas. In vsi so se zganili in vsi so govorili. Vsak je imel nov predlog, vsak novo misel. Vsi so bili navdušeni in neka-

teri so se solzili. Brat iz Bosne je jel objemati brata iz Like, brat iz Podravja brata iz Dalmacije. Bil bi čudež, če bi se ti silni duhovi sedaj umirili. In ta čudež se je v resnici zgodil.

Naenkrat zavlada globoka tišina, da bi se slišal vsak šum vetra in vsak list, ki bi padel z dreves.

V sredino je stopil Tihomil in dvignil desnico v znamenje, da želi govoriti:

— Bratje! Stavili smo že svoje predloge knezu Braslavu, a hočemo še vnovič govoriti z njim. Prej pa moramo pred vas velmožje in glavarji posavskih Hrvatov, da vas pridobimo za slogo. Kakor vidim bo to lahko in vaše volji se knez Braslav ne bo upal protiviti.

Na ukaz kneza Mutimira prihajamo, da vam ponudimo bratsko zvezo. Mutimir je, hvala Bogu, moder knez in sam vlada lepo zemljo svojo, lepo, kakor zora, ki spleta solncu lase in mescu gradove kinča. Beli Hrvatje so povsem svobodni. Davno je že tega, da so se otresli frankovskega jarma. Veliki boj za svobodo ojači Hrvatom mišice in moč. Že za Mojslava so bili Hrvatje močni v trgovini in vojni. Že tedaj so si uredili močno mornarico, ki se je mogla pomeriti z Benečani. Benečani niso bili varni pred Hrvati niti v lastnih pristaniščih. Peter Tradonik, dož, je zgradil dva ogromna broda, kakršnih še svet ni videl, in ju zasidral pri vhodu v dve glavni luki razen drugih manjših ladjic, ker se je bal Hrvatov. Od časa kneza Trpimira, kneževega očeta je naša domovina lepo napredovala. Spor med rimskim papežem in grškim Phocijem nas ni uničil. Ban Domogoj, naslednik Trpimirov je našel vojno med dvema svetoma. Ali on je prepustil Grku in Latincu naj se borita za dogme. On je ljubil ostri meč, brze pšice in bojno pesem. Neprestano je moral čuvati domovino pred Saraceni in Benečani. Znano Vam je, da so bili Hrvatje telesna straža doža Petra Tradonika in on je bil zaveznik Hrvatov. Ali, ko je vsled zarote poginil, se je razpršila tudi hrvatska in beneška zveza, postavljena proti Saracenom. Novi dož Urso Participazzo je zbral vojsko ter šel z njo nad Domogoja. Ali silno se je prestrašil, ko je zagledal naše bojno brodovje. Domogoj je

bil pripravljen, ali Benetke so bile splašene in brez bitke so sklenile z nami mir in zvezo. Ni li to dokaz, kako močni smo bili za vlade Domogoja?

Našo moč dokazuje tudi to, da sta nas cesar Bazilij Macedonec in frankovski cesar Ljudevik pozvala v zvezo proti Saracenom, ko je prišlo za nekaj časa do rimsko-grškega miru. Zavezne vojske so sijajno premagale tri saracenske emirje in padla je celo glavna trdnjava Bari. Saracensko posadko so pobili, a sultana živega predali Ljudeviku. — Še drugo veliko bitko so dobile zvezne vojske. Mi Hrvatje smo se s svojo mornarico borili slavno in mnogo pripomogli do teh zmag. Narod slavi te zmage v pesmi, Franki in Bizantinci so se divili našim junakom, ker so je rabili. Ali išči hvaležnosti pri Grkih! Ko smo storili svojo uslugo, kaj je naredil Bazilij Macedonec? Ko so se hrvatske vojske borile v Italiji, je porabil to priliko in poslal brodovje pod poveljstvom Nike Oorifoma v Jadransko morje. Ali veste zakaj? Da bi plenil in požigal po naši domovini ...

Mladi Stipko iz Jasenovca, spominjaje se te grške prevare in izdajstva, je vzkliknil z ostrim, piskajočim glasom:

— Svinje!

Ta vzklik ni ostal brez odmeva. Nekateri so se jeli smeјati, drugi pa so mu pritјjali.

Tihomil pa reče:

— Resnično, hujši so, kakor svinje, ker svinje nimajo pameti, a Grki so si to zvijačo izmislili, da bi nas sklonili pod svoj jarem. Ali je potem kaj čudnega, da so se Hrvatje razjarili, ker so jim njihovi prijatelji in zavezniki pustošili deželo? Sam frankovski cesar Ljudevik je poročal Bizancu: „Zapalili ste izdajsko mesta nedolžnih Hrvatov, ko so se njih vojske bojevale za sveti križ“. Ali vam vsem je znano, da niti Franki niso boljše postopali z nami. Taki so ti naši prijatelji in zavezniki.

— Resnično so vzkliknili nekateri.

— Ali je potem čudno, da smo se mi Hrvatje osvetili za vse to in vsem. Ali je čudno, da se je razvilo

močno gusarstvo*. Ljudje iz požganih vasi in mest so jeli gusariti. Jeza Hrvatov je bila silna. Jadransko morje je bilo naše in nikdo ni bil varen pred nami. Bizanc in Benetke, ti rimski zavezniki, in Saraceni so se tresli pred našim brodovjem. In sam papež Ivan VIII. se je obrnil s prošnjo do našega kneza Domogoja, da bi ga pomiril. Vse zaman. Naša osveta se je morala vršiti. Benetke so proklinjale Domogojevo ime. Bizanc je plačeval zarotnike, da ga umore. Ali Domogoj je strašno kaznoval zarotnike. Bil je velik, bil je silen. Po njegovi smrti so si neprijatelji nekoliko oddahnili, ali hrvatsko ime je še vedno strah in trepet sovragom. Naslednik Domogojev, Sedeslav, se žalibog ni vedel obdržati na višini svojega prednika. Bil je sluga Bizancev in vazal Basilijev. Pripuščal je, da so grški duhovniki pripovedovali narodu o slavi cesarja Bazilija. Vendar je bil tudi Sedeslav mogočen. Benetke so mu dajale darove, da so smele prosto voziti po Jadranskem morju. Bizantinsko prijateljstvo je prineslo Sedeslavu dokaj koristi. Bazilij je ukazal, da rimska mesta, kar so do tedaj dajala njemu, dajejo Hrvatom. Od tistega časa plačujejo rimska mesta naselbine davek Hrvatom. Split plača 200 ducatov, Zader 110, Trogir, Osar in Rab vsaki po 100 ducatov.

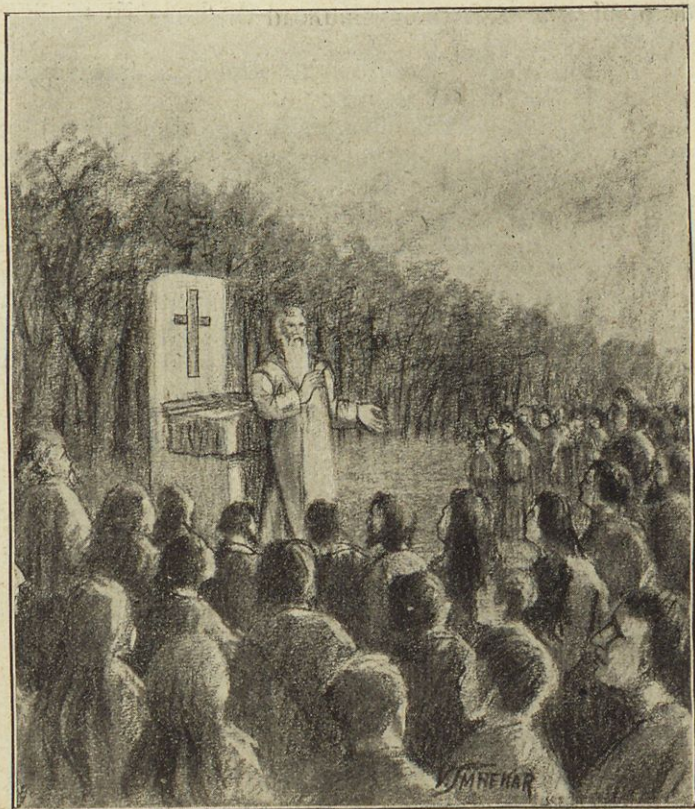
Sedeslava, bizantinskega hlapca, narod vsekakor ni ljubil in je bil vesel, ko je Branimir vrgel Sedeslava s prestola in ga zasedel sam.

Kako mogočni smo postali za časa Branimira, vam je znano. On se ni bal beneških ladij, ki so se dvignile proti njemu. Sam dož Kandiano je poveljeval beneški vojski. Pri Zadru se je srečal s hrvatskim brodovjem. Hrvatje so obkolili beneško brodovje, ga potopili in doža umorili. S trupli Benečanov pa so okrvavili Jadransko morje. Za časa Branimira smo bili složni vsi Hrvatje. Branimir je zaprosil papeževo zaščito in Ivan VIII. je ves vesel obljubil to s posebnim poslancom leta 879. ter izrazil svojemu ljubemu sinu Branimiru svoje veselje. Nadškof Branimirov Teodorij je šel v Rim. Postal je glavar

* morski roparji — gusarji.

hrvatske cerkve in bil državni kancelar. V Rimu se je seznanil s sv. Metod, nadškofom panonskim in je ves navdušen priznal njegovo misel, da se naj služba božja vrši v slovenskem jeziku.

Sv. Ciril je posvetil naše duhovnike in iz grškega prevel evangelij in sveto pismo starega in novega zakona na naš jezik. Podal nam je prvo knjigo, slovensko knjigo. S papeževim dovoljenjem je maševal v našem jeziku in utrdil narod v Jezusovi veri.

Branimir je spoznal lepoto našega jezika v bogoslužju. Narod je vzljubil svoj jezik in odslej se je sveta maša v našem jeziku brala v najzadnji vasi. Zato je Branimir rad imel učence sv. Metoda, ko so po Metodovi smrti leta 886. bili prognani iz Moravske, ter iskali zavetišča pri nas. Rimski škof je sedel še vedno na spletski stolici. V mestih latinske Dalmacije so priznavali gospodarsko Branimirovo in v samem Spletu se je pela služba božja v hrvatskem jeziku. Branimir je bil mogočen na kopnem in na morju. Ko je, kot naslednik Branimira, zasedel naš svetli in vrli knez Mutimir, ki vlada sedaj . . .

— Živio! — je vzkliknil mali Stipko iz Jasenovca in tokrat so vzkliknili vsi za njim.

— Ko je naslednik Branimirov, Mutimir, sin Trpimirov, zasedel prestol, je lahko djal s ponosom, da sedi na očetovskem prestolu. Tisto leto, ko je zasedel prestol, je sklical v Bijač zbor. Kdo se ne spominja sijajnega zbora? Knez, množica županov, svetla kneginja in dvorjanstvo. Kako je bilo to svečano? Nisi vedel kdo je lepši, kdo veljavnejši, ali Žitelj, glavar samostanov, glavar hrvatske prosvete, ali Ženimir, župan hlevjanski, ali Prvan, župan konjušnik, ali Želidjet, točaj, ali komornika Zelist in Boledrag, ali župan kneginje Budimirjeve in njena spremljevalca, župana Kresamisl in Želidrag, ali njen župan orožjenosec Tuginā? Ali Ilija Seledrag, župan kleški, ali Drugar, sin Semikarin? Kdo prešteje vsa ta imena, ki se nahajajo samo na dvoru bele Hrvatske? Vsi ti junaki, ki so se zbrali okolo kneza, so jasen dokaz, da ima bela Hrvatska krasnih značajev, velikih junakov, gotovo bolj-ših kakor so Gottschalki, Luitprandi, Nikete in kako se že imenujejo vsi ti naši zavezniki in prijatelji, ki bi nas radi utopili v žlici vode, ako bi le mogli. Mutimir ne priznava niti nemške, niti bizantinske vrhovne vlade in se imenuje knez samo po božji milosti. On je svoboden knez na svobodni zemlji.

— Živio!

— Bratje, ako je že Mutimir tako mogočen sam po sebi, in ker ima Braslav lepo kneževino, vas vprašam,

kako mogočni bi šele bili, če se združimo? Na kratko sem vam povedal našo zgodovino zadnjih let. Benečanje so se tresli pred dožem Kandianom, ki smo ga pobili mi. Danes nam morajo plačevati davek. Bizanc je slab. Oslabel je vsled svojih dvornih spletk. Franki so pod vlado Ljudevika pobožnega razcepili državo in iščejo našega prijateljstva, prijateljstva nas poedincev, ker vedo ceniti našo moč. Vprašam vas, kako bi se nas še bali, če bi bili ena duša? Vsi bi se nam morali pokoriti. Mi ne želimo nikomur kaj slabega, ali svoj jezik, svojo kri, svojo slavo, svojo rodno grudo in svoje sinje morje hočemo čuvati. To pa lahko dosežemo v skupnem boju za rešitev domovine. S slogo rastejo majhni v velikane, a z neslogo padejo velikani.

— Tako je! — vzklikne Mironja. — In naj bo proklet, ki misli drugače.

— Naj bo proklet! Žeja se mu naj pogasi z ognjem, jezik naj mu segnije in naj bo nesrečen, kakor zemlja, ki je okovana z deveterim ledom! je dejal župan Podravski.

— Tako bodi! — odgovore vsi na to strašno starohrvatsko prisego.

Ko se je hrup nekoliko polegel, nadaljuje Tihomil:

— Vidim, da moje besede niso padle na nerodovitna tla. Med nami vlada ena misel. Ena duša in eno telo smo vsi. Ali besede se izgovore, vžgejo in ugasnejo. Hitreje zgorijo, kakor slama. Moja želja je, da ostanejo besede tajne. Naj ostane, da se zavežemo pred Bogom, velikim in svetim, da hočemo živeti in umreti za naše stremljenje, za našo slogo, za našo zavezo in edinstvo.

In vsi so vzkliknili enoglasno:

— Prisegamo!

Tihomil nadaljuje navdušeno:

— Nisem vreden, da odvežem opanke z nog velikemu vitezu in junaku, ki se nahaja med nami. Kri naših starih knezov se pretaka po njegovih žilah. Hrvat je od glave do pet. Nabral si je slave v brezbrojnih bitkah in bojih. Za slavo svoje domovine se ni bal nobene nevarnosti. Kdor zasliši njegovo ime, bije mu srce burneje v prsih. Jasen je njegov obraz in desnica jeklena. Nikdar

še ni mati porodila takega junaka. Vsi smo bratje junaškega rodu, a njega so odgojile vile. Kdo je, ali naj ga vam pokažem?

A mali Stipko iz Jasenovca, najurneje v odgovorjanju je vzkliknil navdušeno na vse grlo:

— Živio Tomislav! Živio Tomislav!

In tedaj zagrmí po dvorani:

— Živio Tomislav! Živio Tomislav!

Tihomil pa reče:

— V njegove roke hočemo zaupati.

Vsi so se dvignili na mah. Tomislav, ki je dosedaj poslušal mirno, zardi. Vsaka hvala mu je bila neprijetna. Vendar mu je lice gorelo veselja in zadovoljstva:

V tem hipu je izgledal, ne kakor človek, nego kakor kak mistični polbog, kakor heroj, ki je zašel med ljudi iz olimpskih višin. Mlad in močan, v polni moški moči, je bil videti še silnejši. Nobeno pero bi ne moglo popisati veličastnega njegovega pojava. Bilo je nekaj kraljevskega v njem. In vsem je zaigralo srce veselja, ko so ga zagledali, na nekoliko vzvišenem kraju dvorane... On pa reče:

— Ta trenutek je svečan. Bog je z nami. In svete sence naših očetov, očetov onih, ki so nas vodili iz ledenih Karpatov, očetov onih, ki so s svojo srčno krvjo osvojili krasno zemljo in očetov onih, ki so z mečem in kopjem branili vsako ped naše zemlje, sence naših mater, ki so nas s svojim mlekom redile, so z nami in čakajo našega združenja. Bratje, ali je kdo med vami, ki noče med nas, ki noče iti z nami, naj odstopi. Ta čas je sveti čas in začetek naše slave.

Tomislav za trenutek preneha, in ker ni noben odstopil, nadaljuje s plamtečimi očmi, kakor bi gledale prikazen:

— Složni smo. Vsi smo ene misli. Sezimo si v roke. Delajmo! Prišel bo dan slave in že je blizu. Vidim že ta dan. Naše zastave vihrajo v zraku. Šlemi in meči naši se bliskajo v žarkih božjega solnca, iz tisoč in tisoč grl ori urnebesna himna slavo in hvalo onemu, ki nas je svaril. Krasne so naše gore, krasno naše morje, visoko je naše

nebo, ali krasnejša je naša zaveza, ki nas združuje. Bodi torej volja božja. Prisezimo pri vsemogočnem Bogu in vseh svetnikih, da hočemo delati za naše združenje, de-

lati za rešitev naše domovine. Kolnemo se, da hočemo za domovino in narod svoj živeti in umreti . . .

In on dvigne svoj meč, ki se je zabliskal, kakor blisk in zakliče z gromkim, skoro zapovedujočim, svečanim glasom:

— Kolnemo se in prisegamo!

Vsem zadrhtijo prsi na ta glas in kakor bi prišla zapoved od samega Boga, kakor da stoji pred njimi poslanec božji in jih kliče k prisegi, vzdiknejo vsi gromko in navdušeno, ene misli, enega srca, držeč roke in meče kvišku:

— Kolnemo se in prisegamo!

VI.

Že se je delal mrak, ko je zajahal Tihomil svojega konja in odjezdil sam, brez spremstva, proti Sisku. Tomislav je s svojim slugo ostal kot gost župana Mironje, ki je povabil tudi Tihomila, naj še ostane pri njem. A Tihomil ni hotel niti slišati o tem.

Navdušenje, ki ga je videl danes in ki se ga je polastilo, ga je gnalo ven. Sumljiva sila, naj se vrne v Sisek ga je jela priganjati k odhodu. Sam ni prav vedel, kaj se godi z njim. Celi dan je poslušal pohvale raznih vitezov, ki so hvalili njegova junaška bojna dela. Celi dan je poslušal, kako so slavili njegov govorniški dar. In čudno! Pred dvema, tremi dnevi bi ga take pohvale veselile in navduševale. Danes so se mu dozdevale kot navadno laskanje, katerega niti ne zasluži, danes ga niso navduševale.

Še v jutru, ko je dokončal svoj govor, ga je zanos dvignil do neba; a sedaj mu je srce polno nekaj tajnega nevidnega . . . Pri obedu je malo pil in malo govoril, le toliko, kolikor je bilo potrebno, da ne užali gostitelja in drugih gostov.

Pogovorov ni poslušal. Ko se se drugi razgovarjali o raznih bojnih osnovah, so njegove misli letele v daljavo. In te misli so bile tako žive, tako jasne, da je čutil kraj sebe vonj dekliških las, videl dviganje njenih prs in ob-

čutil topli dih njenih ustnic. Naposled, ko je bilo solnce že blizu zatonu, ni mogel dalje zdržati.

Zapovedal je, naj se mu osedla njegov konj, in živ človek bi ga ne mogel zadržati dalje pri Mironji, dasi se je župan srdil in mrmral.

V Tihomilovih žilah je vzplamtel neumljiv nagon, da mora kakor najpreje tja, kjer se sedaj v večerni zarji žari knežev dvor, tja, kjer Sava in Kolpa šumi, tja, kjer je včeraj gledal bitje, kakoršnega še dosedaj ni videl.

Z izgovorom se je oprostil od prijateljev, vrgel mošnjo zlata slugam, ki so mu stregli in zājahal konja.

In sedaj je jezdil sam po cesti in misli so mu vršele po glavi.

Nekako lahko mu je postalo pri srcu, ko je začutil v prsih sveži zrak in ko je videl, da je daleč za njim grad župana Mironje. Ljubil je župana Mironjo, oboževal Budimira-Tomislava, ljubil je iz srca vse one poznane in nepoznane viteze in plemiče, ki so bili iste krvi in istega jezika, kakor on. Vsak drug čas bi pil in jedel z njimi cele noči in cele dneve, ali danes mu je bilo vse pusto in odurno. Danes je komaj čakal, da se jih reši. Na sestanek zjutraj je šel z veseljem. prišlo mu je iz srca vse, kar je govoril. Svečani trenutek prisege mu je dvignil dušo in srce. In to je bilo vse. Nekoliko trenutkov za tem je uvidel, da je misija današnjega dne izvršena in da tukaj več ne doživi ničesar, kar bi bilo važno in koristno. Zakaj bi dalje gubil čas brezposelno daleč od nje? In zdelo se mu je najpametnejše, da takoj odrine v Sisek. Vendar so ga prijateljski obziri zadrževali do večera, In tako je moral ostati pri obedu. Ali sedaj je srečen. On je ljubil svoj narod. Njegovi dedi so bili vsi vodje onih Hrvatov, ki so privedli narod s severa na jug. V njegovih gradovih so se še nahajali raznovrstni meči in kopja iz časov avarskih bojev. V njegovih gradovih se je še shranilo mnogo spominov na junaška dela njegovega naroda. Njegov oče je bil eden prvih dostojanstvenikov kneza Trpimira in on ga je učil ljubiti domovino. Zato je tudi najraje čital, v kolikor se je sploh bavil s čitanjem, dela pisateljev, ki so pisali o ljubezni do domovine. Ni izbral zaman enega

izmed najbolj poznanih latinskih izrekov za svoje geslo: Dulce et decorum est pro patria mori.*) Za drugo latinsko književnost ni maral posebno. Njega je veselil bolje lov na medvede, divje mrjasce in silne bivole. A v tujem svetu se je naučil ceniti tudi umetnost in lepo knjigo. V njegovem gradu so bile tudi take stvari, ki so se drugače v onem času redko videle tudi po bogatih knežjih gradovih in samostanih.

Tihomil pa je mislil in jezdil.

Ko je rekel sam pri sebi, da ni nič lepšega, nego je morje, se je nasmehnil, ker se je takoj domislil Milene. Nobena pesem, nobena prirodna krasota in niti divno sinje morje po njegovih mislih ni moglo nadkriljevati Milene. Zahrepenel je, da bi se, kakor najhitreje sestal z njo, sam, popolnoma sam, da ji pove, kaj misli in kaj čuti. Naenkrat pa se mu zazdi, da bi mu jo lahko kdo ugrabil, ako ji takoj ne razodene svoje ljubezni. Ljubim jo, ljubim ognjevito, strastno je vzklikal v svoji duši in z ostrogami spodbadal konja, ki je, kakor vihar dirjal naprej.

Njegove misli so živele. Ves je razplamenel in ko je pomislil, da je sedel zraven nje, poslušal njen sladki zvonki glas, se je čudil, kako se je mogel vzdržati, da ni pred vsemi poljubil roba njene obleke. Začutil je nekako žejo, nekak nenavaden glad po ljubezni in srce mu je bilo vse burneje in hitreje. Njegov konj je dirjal s silno brzino, in to mu je ugajalo in hladilo razpaljeno kri. Dolgi, bujni lasje so mu vihrali v zraku.

Vaščani, ki so videli, kako dirja, so se križali in gledali začudeni mladega viteza, ki ni imel niti časa, da odzdravi na njihove pozdrave.

Dirjal je, a sam ni prav vedel, ali ima to kak pomen. Zakaj, bilo je že pozno.

V Sisek prej ne pride, nego v mraku in tako ni bilo nobene nade, da bi opazil kje njo.

In vendar ga je gnala neumljiva sila naprej in nič ga ni moglo pomiriti.

*) sladko in lepo je umreti za domovino.

Že se je jelo mračiti.

Na nebu so se jele prižigati blede zvezde in mesec je vstajal že na obzorju.

Ali Tihomil ni gledal trepeta zvezd in sijaja lune. Videl je v duši samo njo, njeno postavo, njeno lice in čim bolj se je bližal mestu svojih želj, tem bolj se mu je zdelo, da se bliža nekako skrivnostnemu, začaranemu gradu, kjer prebiva solnce njegove sreče, kjer sedi na prestolu nekaj nenavadnega, nekaj veličastnega, zavoljo česa se je rodil in zavoljo česa sploh živi; In če bi se sedaj med njega in Siskom postavilo tisoč zaprek, jarkov in okopov, on bi spodbodel konja in dirjal tja, kjer je njegova sreča.

Noč je bila jasna. Nebo je bilo prepeto sijajnih zvezd. Mesec se je dvigal.

Prikazen Milene je Tihomila tako očarala, da se je jel čuditi in vpraševati, ali je Bog v resnici poslal na svet to bitje, ali ni samo to nekaka nadzemeljska prikazen, ki ne hodi po zemlji. V svojem življenju je videl že mnogo prekrasnih žen. Žena hrvatskega kneza Branimira, Maruša je bila na glasu lepote, ognjena Nemka Gertruda je daleč okrog slovela radi svoje krasote. Bizantinske plemenitašnje in beneške blede gospe so bile v resnici očarujoče. Priznaval je po vsej pravici, da so se mu dopadle, a vse te mu niso mogle vzeti srca in duše. Prehodil je toliko sveta in videl toliko žen, a na nobeno ni mislil. In glej sedaj ko se je nadjal najmanje, se je pojavilo v njegovem srcu čuvstvo, in na prvi hip se je zavedel, da je to ljubezen. Ali kaj bi naj bilo drugo, nego ljubezen, ako mu pred očmi bedi neprestano lepa glavica deklice, in ga gledajo one mile in nežne oči s pogledom nedotaknjenega jagnjeta? Kaj je drugo, nego ljubezen, ako neprestano vidi, kako se njene deviške prsi nalahko dvigajo in njena ustenca, rdeča kakor jagode, izgovarjajo z nasmehljajem njegovo ime.

— Bog, Bog! — je vzklikal sam pri sebi, kako je mila, kako dražestna. Svetnice božje, angelji rajski ne morejo biti lepši. In on se je klanjal pred njo . . .

V takih mislih se je vse bolje približeval Sisku. Nankrat pa zapazi, da je zašel in da se nahaja v gosti šumi.

Niti najmanje se ni spominjal, da bi v jutru šli skozi gozd, ker je bil s Tomislavom Budimirom, ki je dobro poznal pot že od nekdaj.

Misleč, da je najbrž zablodil, ustavi konja in se jame ozirati, kod naj krene. Zelo neugodno mu je bilo, da bo moral najbrže prenočiti v gozdu v gostem lesu.

Strahu sicer ni poznal. Saj bi ne bilo to v prvič, da prenoči v gozdu. Z divjimi zverinami se je pogostokrat sestajal. Ni se bal niti volka, niti razbojnika. Medveda je posekal kar s sekiro. Mnogo medvedjih kož je krasilo stene njegovega gradu in te medvede je pobil sam. Spretno je znal loviti i rise, katerih je bilo takrat mnogo po hrvatskih gozdovih. Na razbojniško četo bi planil sam in jo razgnal. Ni poznal torej strahu, vendar mu je sedaj sililo v srce neko nejasno čustvo, podobno strahu. Bil je to čut nepoznanja, ki polni prsi v trenutkih, ko človek ne ve kam in kako, da ne naredi napačno.

V gozdu je bilo vse tiho. Ni se slišal niti krik nočne ptice, niti šumenje vode, niti šuštenje listja ... Pot, po katerem se je napotil Tihomil, se je vlekel, kakor kača, skozi gozd, a ta se je gostil vedno bolj in bolj. Bukovo in gabrovo vejevje se je vsak čas dotikalo nočnega jez-deca in listje je bilo videti vsled mesečne svetlobe, kakor posrebrnjeno.

Kresnice so poletavale od grma do grma, se dvigale in spuščale sedaj višje, sedaj nižje nad gozdnim cvetjem ... Stoletni hrasti so se prikazovali iz nočne, gozdne teme, kakor ogromne pošasti, kakor bi mu pretile. Bilo je videti kakor nekaki gigantski čudeži, ki niso mrtvi, imajo življenje, ali nimajo srca, kakor kake zaklete duše, katere je božanstvo kaznovalo in je spremenilo v les. Tihomilu se je zazdelo, da vidi divji ogenj, katerega so se bali največji junaki, ker so mislili, da jim ni pomoči in da morajo za njim, a ta ogenj jih vodi v močvirje in prepade. In sedaj se je jelo še nebo mračiti.

Na nebu so se vzpenjali črni, težki oblaki in se približevali mesecu, preteč, da ga zakrijejo s svojim neprodinim plaščem.

Vse one pravljice, katere mu je še kot malemu dečku pričala babica o zlih duhovih, o vilah, ki plešejo kolo, vse to mu je prihajalo na um. Spomnil se je Jagebabe, Morane, škratov in palčkov, ognjenih zmajev in čarovnic.

Misel, da bi mu zle sile lahko škodovala, misel, da bi ga lahko pogubile in bi Milene ne uzrl nikoli več, ga je jela vznemirjati. In on, ki je bil dosedaj v takih okoliščinah srčen in hraber, se je jel bati za svoje življenje. Tisočkrat je že tvegval svoje življenje na lovih in bojiščih in boreč se celo z razburkanim morjem, je gledal smrti hladnokrvno v oči.

Danes pa bi mu bilo hudo, če bi moral umreti, preden vidi njo; hudo bi mu bilo, da bi moral izgubiti njo, katero je še malo trenutkov poprej smatral za edino srečo svojega življenja. V njegovem srcu se je naenkrat zbudila silna želja po življenju, želja po uživanju tega življenja in ustna so mu jela šepetati:

— Jezus, Marija!

Steza se je ožila čimbolj. Vejevje je prepletalo pot vedno gosteje, da končno ni mogel več iti s konjem naprej. Ni mu preostajalo družega, nego da se vrne, ali pa da priveže konja in spleza na najvišje drevo, da se ogleda, kje je in morda zapazi kako luč.

Za poslednje se jo odločil takoj. Privezal je konja za vejo in nato je jel plezati na hrast.

Ta posel mu je šel brzo izpod rok.

Ko je bil že na vrhuncu drevesa, se je silno začudil. Opazil je ogenj. Ne daleč od mesta, kjer je bil on, je bila planjavica. Na tej je bil hribček in na hribčku zloženo veliko kamenje.

Tihomil je takoj spoznal, da je to žrtvenik. Na žrtveniku je gorel ogenj in dim se je dvigal proti nebu. Okrog žrtvenika so plesali ljudje, nekateri povsem goli, drugi okinčani z vejevjem in listjem, kričeči in pevajoči. Očividno so molili neko božanstvo. Njihova telesa so fantastično izgledala v svetlobi plamena in zdelo se je, da so i ona odsevala. Zraven žrtvenika je stal poganski svečenik-žrec. Ne daleč od njega je čepela na kamenu stara ženica, katere ni mogel natančno videti, a zdela se

mu je silno stara. Zraven žene je stal velik kol, a na njem je viselo človeško telo, pribito z velikimi žreblji za roke in noge na kol. Pod kolom ali bolje križem je bila rdeča mlaka. Tihomil je spoznal, da je to poganski obred Svetovidu Porevidu. Čudil se je, da se še najdejo v tem času v sisečki okolici pogani.

Kot deček je slišal, da imajo take obrede v divjih neretvanskih krajih, kamor je še le v najnovejšem času dospela vera Kristova, ker sta blaga apostola Ciril in Metod v slovenskem narečju čitala narodno evangelje, služila sveto mašo in pridigovala. Ali da se nahajajo tudi v Posavju in Panoniji pogani, temu se je silno čudil. Mar niso v času frankovske vlade oglejski patrijarhi po sili krstili narod? Tihomil je pozabil, da je ravno to nasilje nekako omililo narodu staro vero. Spoznal je sedaj, da se še nahaja tukaj stara vera. Bilo mu je v trenutku jasno, da tukaj krog žrtvenika v gozdu, v tem gostem neprodinrem gozdu, kamor navadno ne stopi človeška noga, časte poroko Svetovida, velikega in močnega boga nebes, kralja vseh bogov z boginjo Vido, cesarico nebes in boginjo opojne strasti.

Tihomilu je bilo znano, da so navadno Svetovidu posvečali najvišje gorske vrhunce, slišal je, da ga v daljni Rujani časte v gorostasnem kipu. Pripovedovala mu je babica, da ima štiri glave, štiri vratove, dvoje prsi in ledja in osem oči. V desni roki drži volovski rog v katerem se je vsako leto nalivalo vino. Pri njegovem kipu se je hranilo sedlo, uzda in ogromen meč, a v njegovem templju Vidov belec. Slišal je, da je bilo takih templjev več, a vedel je, da so jih porušili kristjani in da pogonom ni drugo preostajalo, nego da si od časa do časa postavijo žrtvenike.

Tak žrtvenik je bil oni, ki ga je gledal z drevesa. One gole in polnage ženske, goli in polnagi moški, ki so plesali krog žrtvenika, so ga takoj spomnili, da se tu slavi Vid, kot Porevid. V tej misli ga še utrdi čudotvorna palica, katero je imela, kakor je sedaj spoznal, starka, čepeča ob žrtveniku. To je bila čudotvorna Vidova palica.

Njegov konj je dirjal s silno brzino, in to mu je ugajalo . . .
(Str. 76.)

Kraj starke je stal velik vrč. Tihomil se ni zmotil-ko je pomislil, da mora biti poln darovanega vina. Tihomil je vedel, da je malo poprej dal žrec prinesiti od naroda darovan velik hleb kruha. In ko se je postavil za ta hleb, se mu je komaj videlo telo. Nato je vprašal navzoče: „Bo li dovolj?“ A narod, želeč od boga še boljšo

letino, da bi bil hleb še večji, odgovore: „Celo leto ga ne bo dovolj!“ In nato so jeli plesati. Ko je ples ponehal, so se zbrali krog starke, vsak s svojo čašo. Starka je iz vrča napolnila čašo vsakemu, a ti so nazdravljali svojemu bogu in strastni ljubezni in uganjali v njegovo čast in slavo vsakovrstne neprimerne igre.

Tihomil se je zagražal, ko je pomislil, kako je padla zopet žrtev, krščanska žrtev, divjemu bogu v čast. Poganski Sloveni so mislili, da se s krščansko žrtvo prikupijo bogu, pa so prinesli Vidu, če je bilo mogoče, človeka kristjana, kot v zameno običajnih darov iz pridelkov leta. To okrutnost v tistem času je oprostiti, če se pomisli, kako so postopali kristjani s pogani, je pobijali in preganjali ter jim rušili hiše in svetišča na najsuroveji način. Pogani so maščevali svojega Vida in mu za to prinašali človeške žrtve in prelivali krščansko kri radi osvete.

In ko se je domislil, da bi ga ti ljudje lahko zapazili, ga je spreletel mraz. Bili so tam ljudje orjaški in kosmati z dolgimi lasmi in dolgimi bradami in jeklenih mišic. Njihovo orožje je odsevalo od ognja. In vse te mišice bi vzdignile orožje proti njemu, krščanskemu vitezu. Svojemu Svetovidu bi danes pripravili izredno žrtev in dobro pečenko. Vsa njegova moč in spretnost v boju bi mu ne koristila nič pri teliki množini sovražnikov.

Zato se je odločil, da jih ne naskoči, dasi je v prvem hipu pomislil, ali naj pograbi svoj meč in plane med nje, ki so v krvi in v orgijah slavili Vida Svetovida, a mrzili njegovega Boga, ki je edino pravi Bog. Mislil je celo, da mu bo pomagal sam Bog in vsi svetniki v tej borbi za resnico in pravico. A hitro se je domislil, da bi se s tem prepogumno in skoraj neumno podajal v nevarnost. Zato sklene, da bo oprezen, dokler se ne izvrši svečanost. Najpametneje, kar je mogel storiti, je bilo vsekako, da ostane na drevesu. Videl bo tako vsaj, kdaj bode konec.

In tako je minilo mnogo časa, preden se je obred končal.

Tihomil je videl, kako se oblačijo in pripravljajo na odhod, kako možje opasujejo meče in obešajo krog ledij sekire in tule s strelicami, videl je, da so nekateri že

odšli. Sprevidel je, da je prišel sedaj tudi njegov čas. Splezal je s hrasta, odvezal konja in ga odvedel še v večje grmovje, tako, da se ga s steze ni moglo videti. Nato je šel sam tiho in polagoma proti mestu, kjer je stal žrtvenik. Bil je vsekakor v nevarnosti, da bi ga opazili; vendar se je znal dobro skrivati in bil je gotov, da ga ne opazijo.

In tako je tudi bilo.

Mnogi so šli mimo njega, a niko ga ni opazil. On je pogledal vsakega, ali nobenega ni mogel spoznati.

Sedaj je prišel prav blizu žrtvenika. Krčevito je držal v rokah svoj meč in bil pripravljen na vse, ogledujoč se na vse strani. Ko ga je le še nekoliko korakov ločilo od žrtvenika je videl, da so vsi⁹ odšli, samo starka in žrec sta še bila tam.

Pogovarjala sta se in Tihomil je razločno slišal njun razgovor.

— Kaj misliš — je vprašal žrec — ali je sedaj pričakovati še večjega preganjanja, ker je postal Braslav močnejši, kakor je bil dosedaj?

Brezzoba starka odvrne mirno:

— Ne boj se. Knez ima sedaj polne roke dela. Mora se pripraviti za boj in rešitev Panonije. Kneginja, moja gospodarica se ne bo brigala za nas, kakor pokojna Ventescela, ki je hotela nas vse spreobrniti na svojo vero. Naša kneginja ni bogomolka. Ona ljubi sokole in lov, junaške viteške igre, lepe obleke in zlato in drago kamenje. Ona ljubi vonj opojnega cvetja. Ona ljubi svetle oči in vroče ustne . . .

In žrec reče veselo:

— Reci, ona je vse drugo, samo kristjanka ne.

Starka pa odvrne:

— E, ona zahaja v cerkev in njene ustne mrmrajo v resnici kristjansko molitev, a na obrazu se ji vidi, da ji to ne gre od srca. Uverjena sem, da bi prodala kneginja svojo dušo besom, samo, da bi imela večno mladost in dolgo življenje.

Žrec jo ostro pogleda:

— Zdi se mi, da govoriš to iz izkušnje. Gotovo je kneginja iskala že večkrat tvojih umetniških rok. Mar ne? In čemu vprašujem? Že davno bi te zapodila iz službe, ako bi ne poznala vsakovrstnih trav. Ti poznaš trave, znaš čarati devet krat devetere čare, znaš napravljati ljubavne pijače in variti strup, zoper katerega ni protistrupa in mu nikdo ne uide, in vendar ne more nikdo slutiti, da je v mrtvecu strup. Kneginja je našla v tebi služkinjo, katera se da izborno uporabiti.

A starka se nasmehe:

— Zakaj bi ti tajila. Ne bilo bi lepo, da bi lagala velikemu svečeniku našega Svetovida. Resnica je, da sem Gertrudi izborna služkinja. Nima dovolj zlata, s katerim bi me mogla plačati. Sicer pa se ne morem pritoževati. Svetovid bi ne imel tako velikega hleba, ako bi jaz ne dodala. A ti veš, da je večjidel tega dodatka iz blagajne kneginje Gertrude.

— Izborno. Tako je prav. Lepo je, da nisi denarja, katerega ti je darovala, obdržala za se, nego si ga dala bogovom. Bog Svetovid s svojo ženo Vido te bo stotero nagradil.

— Nadejam se tega. Ali sedaj je čas, da odidemo iz tega gozda, da nas kdo ne najde in ujame. Razen tega imam službo v gradu kneginje, ki bi se silno srdila, če bi me ne našla doma.

— In kaj bi ti naredila?

— O, ti je ne poznaš. Vzela bi bič in me pošteno bičala . . .

— Sama?

— Kakšne bi bila volje. Ali sama, ali bi naročila slugi, da me biča.

— In ti jo vendarle ljubiš!

— Naj me odnese sto besov, ako jo ljubim! — vzklikne starka.

— Prav imaš. Naj bo kneginja kakoršnakoli, mi jo moramo mrziti, ker mrze kristjani nas. Oko za oko, zob za zob. Naše bogove so porušili, svetišča požigali, svečnike ubili, onečastili belega konja Vidinega in meč Svetovidov prelomili. Naši bogovi so se z jezo obrnili od te

zemlje in sedaj je predana vsemu hudemu. Odkar se je njihova vera prikladila v te lepe kraje, nimamo sreče. Pod slavnim mečem Svetovida smo prišli sem. Polje nam je rodilo, vile so nam vzgajale junake, je hranile s prebelim mlekom, krilati konji so pomagali v bitkah. In danes? Ko je zavladal tukaj Krist, evo Frankov, da nas tlačijo, evo Bolgarov, Saracenov, Bizancev in sedaj nas tlačijo Madjari. Idi starka, pogledaj malo po Panoniji, ali dobro si namaži poprej svoj nos z duhtečimi travami, ker drugače pogineš vsled smradu onih trupelj in kosti, ki se nahajajo tam nepokopana.

— Resnica — vzdihne starka. — Kje so oni lepi časi, ko je teklo mleko in med v naših rekah in potokih?

— Vidiš, vidiš — nadaljuje žrec in oči so se mu svetile zadovoljstva, ker je našel poslušno dete, ki mu je vse verovalo. — Vidiš, bogovi se jeze. In da ni nas, ki smo še pravoverni in žrtvujemo žrtve bogovom, celi svet bi pogubili s potopom, z neba bi padale zvezde in živ ogenj bi požrl vse, kar je živega na zemlji. Verjameš to?

— Verujem?

— Ni te rodila zaman junaška mati. Ona je znala, kako treba umreti. Bila je zadnja žrtva vdov. Ko ji je umrl mož, je sama zahtevala, da hoče skočiti v kolo, pod katerim ji je izdihnil mož. In umrla je. A gledaj dandanes žene. Vse beže, kot blazne, ako le pomislijo na smrt. Naj jim danes umre mož, že drugi dan čakajo željno drugega in za nekaj dni ga že lovijo.

— Prav imaš ... Današnji rod je slab in mehkužen. Ali pride čas in naši bogovi bodo zavladali zopet.

Žrec pogleda jasno proti nebu in reče:

— Sam Svetovid govori iz tebe. Naj skoraj stori, da se uresničijo te besede ...

Nato se ogrne s plaščem, vrže venec, ki je dosedaj kinčal njegovo čelo, v ogenj, ki je gorel sedaj zelo slabo.

Starka je ostanek iz vrča izlila na ognjišče in ogenj je lizal rdeče vino in gasnel. Nato vzame sveženj in hoče oditi.

Žrec jo ustavi.

— Čakaj še malo. Danes mi še nisi ničesar povedala, kako je v gradu, da si me obvestiš vedno o vsem. Kaj je tam novega?

— Znano ti je, da je Braslav praznoval slavo, ker je dobil prekdravske kraje.

— Znano mi je.

— Ali znaš, da je na dvoru mnogo poslancev?

— Da.

— Tomislav in Tihomil.

— Znam.

— Saracenski in bizantinski poslanec.

— Znam.

— Gottschalk.

— Znam to. Ta prokletnik je največji sovražnik naše vere. Koliko naših je že dal umoriti!

— Potem pa v resnici ne vem, kaj še ti naj povem.

— Ne veš ničesar več?

— Ničesar ... da, da, čakaj — nekaj je, kar te bo razveselilo.

— Povej hitro — jo prime žrec za roko — o kom mi poveš?

— O človeku, ki je ravnotako naš velik nasprotnik, ki pa vendarle ni hotel naše vere iztrebiti z mečem. Ali storil je več škode naši veri, nego vsi nasilniki tega mesta, ker je z lepo besedo in s pozivom raznih slovenskih pridigarjev v te kraje in na blag način širil krščanstvo.

Svečenik se zgane in oči se mu zaiskre.

— Ha, ne bom se zmotil, ako rečem ime Vuk.

In starka pokaže edina dva zoba, ki sta ji še ostala.

— Tako je.

— In kaj mi hočeš reči o njem. On je v ječi in se pokori za svoje grehe.

— Pokori. Ali Svetovid in Vida se hočeta še drugače osvetiti svojemu sovražniku.

— Kako?

— Kletev njuna ga spremlja. Znano ti je, kako je užalil svetlo kneginjo. Zato so ga vrgli v ječo.

— Kako bi mi ne bilo znano. Saj je znano vsemu svetu.

— Dobro. Ali kneginji ni dovolj, da sedi v ječi. Izprosila je od kneza, da se mu sme osvetiti drugače.

Žrecu zažari obraz vsled razburjenja.

— Ha, rekel sem ti, da so še naši bogovi močni in silni. Prišel je čas osvete. Ali, kaj je storila kneginja z Vukom?

— Nič. Predala ga je Gottschalku.

Žrec se je jel smejati iz vsega srca in rekel:

— V boljše roke ga ni mogla predati. Ta dva sta si davna neprijatelja. Nù, ta mu bo zasolil.

Starka se je smejala z žrecem.

— Vendar je zahteval knez, da ga ne smejo usmrtiti.

Žrec se razsrdi.

— To je neumnost! — Nato pa se pomiri. — Sicer pa je tako življenje hujše od smrti. Ali mi imaš še kaj povedati?

— Ničesar več.

— Dobro. Sedaj moram iti, ker še imam posel v drugih krajih. Tam me čaka narod. Ti pa vzami s kola truplo in ga vrzi v kak jarek. Kamenje žrtvenika pa razmeči. da ne bo nikdo kaj sumil. Tako uidemo najlažje preganjanjem.

Starki ni bilo prav, da jo še čaka ta posel, vendar ostane.

Za nekaj trenutkov odide poganski svečenik.

Starka je ostala sama s truplom kraj žrtvenika. Minilo je nekaj trenutkov, katere je porabila starka, da je nekaj čarala z glogovo vejico po zemlji, nato pa se obrne k visečemu truplu.

Tihomil je čakal za grmom ves čas in poslušal razgovor med žrecem in starko in spoznal veliko važnost tega odkritja.

Na žrtveniku je plamtel rdeč ogenj, in dim se je še dvigal. Truplo je viselo, turobno razsvetljeno. Starka je za hip obstala. V tem trenutku pa skoči k nji Tihomil, kakor tiger. Pograbi jo za roko, z drugo ji pa zamaši usta in reče z besnim glasom:

— Molči ali pa ti porinem meč v srce.

Starka je že imela odprta usta, da bi kriknila na pomoč in pozvala nazaj žreca in ostale, ki še niso mogli biti predaleč. Ali Tihomilove besede jo uplašijo.

Nekaj tesnih trenutkov poteče.

Ko je mislil Tihomil, da so pogani že dovolj daleč, spusti roko s starkinih ust in reče:

„Ti si služabnica kneginje Gertrude. Ne taji, vse znam.“

In starka odvrne:

— Da.

— Ti si prisostvovala poganskemu obredu.

Starka ne odgovori ničesar.

— Zaman ti je tajiti, vse sem videl, in vse slišal. kaj si govorila z žrecem.

Ona pa odvrne, hoteč se nasmehniti:

— Ako znaš vse, zakaj vprašaš?

Tihomil vpraša dalje:

— Ali me poznaš?

— Tihomil.

— Dobro me poznaš. Ali veš, kaj te čaka, ako te privežem na svojega konja in te odvedem pred kneževo sodbo?

In starka odvrne z žalostnim in prestrašenim glasom komaj slišno.

— Raztrgajo me.

— Da, raztrgajo te. In vse to si zaslužila, ne samo zavoljo svoje vere, nego zaradi te krščanske žrtve.

Tihomil je pokazal z roko na truplo, ki je viselo na kolu. Truplo je bilo povsem belo, kakor bi vsa kri iztekla iz njega. Bilo je truplo mladca. Ni bil posebno močan, ker so se mu tuintam videla izpod kože rebra. Na levi strani, natančno tam, kje je srce, je bila velika rana, iz katere je iztekala kri. Ravno taka rana je bila na nogah. Kri, ki je tekla po telesu se je strdila in posušila. Oči so bile odprte, steklene in motne, glava z dolgimi lasmi je bila sklonjena na prsi. Ustnice so bile modre.

Tihomil je videl mnogo mrličev, ali sedaj se je zgrozil. Z nog mučenikovih odveže vrv in ne da bi rekel besedo, zveže z njo starki roke na hrbtu.

Na žrtveniku je plamtel rdeč ogenj, in dim se je še dvigal. Truplo je viselo turobno razsvetljeno. Štarka je za hip premišljevala. V tem trenutku plane k nji Tihomil, kakor tiger. (Str. 87.)

Nato se vzpne na kol in odveže roke. Hotel je truplo sneti narahlo. Ali ni mogel niti prav prijeti trupla, ker, ko je odvezal vrv, je truplo z veliko silo padlo s kola in se zvalilo uprav pred starko, ki se ni mogla vzdržati, da bi strahoma ne vzdiknila.

Tihomil ni hotel, da bi prepustil truplo krščanskega človeka v blatu za hrano gavranom in volkom. S početka ni vedel, kaj naj stori. Oziraje se okrog, opazi jamo in tja spravi mrliča. Nato ga zasuje z zemljo in kamenjem z žrtvenika. — To je trajalo nekoliko časa. Med tem časom je starka mrmrala nekaj, česar Tihomil ni razumel in je niti ni poslušal. Bile so vsekako besede kake čarovnije ali pa molitev k njenim bogovom, katere je klicala na pomoč.

Ali njeni bogovi je niso hoteli slišati.

Sedaj je vzel Tihomil drugo vrv in jo privezal okrog njenega vratu.

Starka se je vrgla na tla pred njega, očitvidno misleča, da jo misli zadaviti. Trepetaje dvigne glavo proti njemu.

— Milost, milost!

Tihomilu ni niti od daleč prišlo na misel, da bi si omadeževal roke z njeno smrtjo, zato ji reče.

— Za sedaj ti puščam življenje. Vendar greš z mano v Sisek. Ako boš vpila ali hotela pobegniti, pa nategnem vrv.

Starki je nekoliko odleglo. Stopala je pred njim, on pa je držal za vrv, ki ji je visela okrog vratu.

Prišla sta do konja, ki je bil še na istem mestu, kamor ga je bil privezal. Nekaj trenutkov je premišljal, nato je skočil na konja držaje v rokah vrv.

Starka je vsa drhtela.

Videč, kako drhti, reče:

— Jezdil bom počasi, da boš šla lahko kraj mene. Pomni, tvoje življenje je v moji roki. Vse, kar hočem se zgodi. Raztrgajo te ali kako drugače usmrte. Lahko te zadavim, pohodim s konjem, ali pa ti razcepim lobanjo s sekiro.

Starka zastoka.

— Usmili se me, usmili se me!

Tihomil se je delal, kakor da ne pozna milosti in vzklikne:

— Ti želiš usmiljenja in prosiš za milost?! Ali ste imeli vi usmiljenje z ono ubogo žrtvo, katero sem zakopal malo poprej?!

— On je bil žrtva bogovom, katere ste vi onečastili.

— Ti boš pa žrtva vragu, ako se mi zahoče.

Starko je oblil leden znoj in komaj je pregibala noge in korakala s konjem, ki je počasi stopal po poti, odkoder je prišel.

Dospeli so do križpotja, kjer je Tihomil spoznal, kod mu je iti. Ustavil je konja in videč, da starka drhti čimdalje bolj in da bi najbrž ne vzdržala do Siska reče:

— Poslušaj me!

Ona ga pogleda s splašenimi očmi.

— Kaj želiš?

— Ti veš, da je tvoje življenje v moji roki?

— Vem.

— Torej dobro. Ako si pametna je življenje v tvojih rokah.

V očeh se ji je zasvetila nada in ustnice, ki so dosedaj neprestano drhte se odpro:

— Ohrani mi življenje, gospod, in vse storim.

— Če me slušaš, si rešena. Drugače pa ne pogubim samo tebe, nego tudi žreca in vse druge, katere sem si dobro zapomnil. V tvojih rokah je rešitev tvoja in vseh tvojih.

Ona odvrne razburjena, gledaje ga.

— Vse hočem storiti.

— Dobro. Sužnja mi boš v vsem. Obveščati me moraš o vsem, kaj se godi v kneževem dvoru.

— Hočem.

— Poveš mi, kje se nahaja Vuk.

— Hočem.

— In pomoreš mi ga rešiti.

Starka molči.

— Ali hočeš?

— Težko je to. On je preganjalec naše vere.

— Kaj te to briga. Ali hočeš?

— Bogovi se bodo srdili.

Tihomil nategne vrv, da je vzkliknila od bolečine. Videč, da ji je napočil zadnji trenutek odvrne naglo:

— Hočem.

— Dobro. Sedaj priseži, da boš vse to, kar si mi obljubila tudi v resnici storila.

— Prisežem.

Tihomilu to ni bilo dovolj, zato vzklikne:

— Ne tako. Ti moraš priseči pri svojih bogovih.

Starka je videla, da ni druge rešitve, zato reče, gledaje k nebu:

— Tako mi Svetovida in Vide, Živane in vseh bogov, ki žive na nebu in na zemlji v zraku in v vodi, v gorah in pod zemljo, da te hočem poslušati. Naj se spremenim v žabo krastačo in naj me v peklu vsi besi podijo, ako te prevarim. Samo življenje mi reši.

Tihomil je dobro vedel, da starka tako strašne prisege ne prelomi, zato reče:

— Zadovoljen sem s teboj!

Nagnil se je s konja in ji odvezal vrv z vratu in rok, da je lahko svobodno korakala kraj njega.

Nato reče:

— Zadovoljen sem s teboj in ne boj se. Ne darujem ti samo življenja, nego še te bogato nagradim. Imela boš zlata več, nego ti zaželi srce.

Starki je izginil zadnji strah iz srca. Na licu se ji je pojavilo veselje. Niti v sanjah se ni nadjala, da bi se tako hitro oprostila.

Tihomil se ji je zato močno prikupil in žal ji je bilo, da ni pogan, zato reče:

— Gospod, ako ti je mnogo do Vukovega življenja, se moraš požuriti.

— Zakaj?

Ker je Gottschalk že najel krvnika in močno se bojim, da hoče že jutri izvršiti svojo osveto.

— Tihomilu se zmrači čelo. Nato pa reče.

— Ti mi privedeš Vuka.

Ona se ni branila več. Ponižna, kakor pes, ga je gledala in odgovorila.

— Vse storim, kar mi zapoveš.

VII.

Tisto noč nista mogla v mesto. Bilo je že pozno. Most na verigo je bil dvignjen in bilo bi dokaj sitnosti, da bi prišel v mesto. Tihomil pa ni maral vznemirjanja.

Zato je poiskal prenočišče izven mestnega obzidja. Povsod je bilo že temno, samo v eni hišici je bilo svetlo. Starka reče takoj, da je to hiša deda Zelebora, ki ju rad sprejme in pogosti.

— Kako to, da še bedi? — vpraša Tihomil.

— On je že vstal. On vstaja vedno mnogo pred zoro. Delavec je — odvrne starka.

Na te besede se Tihomil odloči in krene proti leseni hišici, pokriti s slamo. Prišedši do ograje, skoči pokoncu domač pes in jame lajati, za njim pa zalajajo vsi vaški psi. Slišati je bilo, kakor bi se zbudila cela vas. Med vrati se pojavi Zelebor.

— Kdo je božji? — vpraša s čvrstim glasom. V roki je držal ogromno sekiro, vedno pripravljen, če bi srečal nepoklicanega gosta-razbojnika.

— Bog te pozdravi! — vzklikne Tihomil. — Dobila me je noč izven mestnih zidov. Tihomil sem! Iz spremstva Budimira Tomislava. Iz bele Hrvatske . . . Umiri psa in pusti me v hišo.

Starec je, držeč v pred se sekiro, pristopil bližje. Mesec je svetil in ob njegovem svitu je spoznal Tihomila, katerega je videl, ko je prihajal v knežev dvor. Pomiri psa in pozdravi prišleca.

— Bog s teboj, vitez! Poznam te po obličju in lepoti. Bodi zdrav!

V tem zagleda starko.

— A glej, odkod pa ti, Kata? . . . Kaj pa ti stičeš tod po noči? Ali si iskala spet zdravilno travo . . . Hm . . . da . . . da . . . Mesec jasno sveti in ve starke v takih nočeh hodite po šumah in grobovih . . . Vidim, da si nekaj

nabrala . . . Seve, v tem času se najlažje najdejo zelišča, s katerimi se zdravijo bolečine in celijo rane.

Nato se obrne k Tihomilu in reče:

— Glej, to je zdravnica, da je ni enake. Ni zlobna. Ona zna zdraviti človeka in žival, psa in, oprost mi, svinjjo ravnotako, kakor človeka. Ej, dobro došli! Ponujam ti hleb in sol, junak iz bele Hrvatske. A tebe, starka, nečem odgnati, ker si mi že večkrat pomagala in bi mi lahko začarala otroke ali ženo, ali pa bi odvezla kravam mleko.

Starka pokaže dva zoba in reče:

— Ne boj se!

Starec prime konja in ga priveže za ograjo.

— Aha, lep konj, da, lep konj! Vidi se, da ga jezdi junak. In ponosen je. Pozneje ga hočem nakrmiti in napojiti . . . A sedaj za menoj! — reče Tihomilu in ju dovede do domačega praga. Predno ju spusti v hišo reče, gledaje starko:

— Mora bora, ne hodi v to belo hišo, ker so v vratih trdi ključji. Tu ni vhoda v belo hišo.

Starka se je samo muzala, ko je slišala, kako Zelibor še vedno goni od sebe moro, v katero je tudi sama verovala.

Ko je starec končal, prime Tihomila za roko in odpre vrata, ali preden je prestopil prag, reče:

— Bog te sprejmi, mladi junak, v tem poštem domu, z desno nogo naprej, da se sinovi radujejo, a dekleta možijo.

Sedaj prestopi Tihomil v resnici z desno nogo preko praga, da starcu ugodí.

— Bog ti daj srečo v hiši in povsod.

In starka pripomni nevoljna:

— In beda naj pobegne od tebe!

Vrata so vodila v nizko kuhinjo. Na ognjišču je gorrel celi dan majhen ogenj. Kuhinja je imela črne stene in bila vsa zakajena od dima. Na policah so bili raznovrstni lonci in lončki, barvani in beli, večinoma zakajeni. S trama je visela veriga za veliki kotel, v katerem so cvrli mast. Razen tega je bila v kuhinji miza in dokaj velika, že stara klop. To je bilo vse, kar se je videlo v kuhinji. Iz

kuhinje so bila vrata na obeh straneh, ki so peljala v dve sobi.

Tihomil se ustavi in reče:

— Nečemo buditi tvojih ljudi, naj spijo. Ostali bomo tu, ^Δ kuhinji.

— Zbudim je, ako želiš — reče starec.

A Tihomil mu to zabrani in sede na klop.

— Morda sta lačna? — vpraša starec. — Dam vama kruha in sira, in nekoliko medu bi ne škodovalo. A?

Tihomil ne odvrne ničesar, a starka Kata reče:

— Ej, Zelebor. Stare kosti so se mi posušile in ne škodovalo bi jim, če se namočijo.

Starec poišče lončen vrč, ki je bil na polici in ga ponudi Tihomilu.

— Nù, vitez, pokusi. Ne bo ti škodovalo!

Tihomil vzame vrč in pije nekoliko požirkov. Nato da vrč starki. Ona ga pograbi z obema rokama in ga nagne. Prav je djala, da je potrebna krepčila. Noč, katere jo je prestrigla, strah, katerega je prestala, ji je pretresel telo. Zato je sedaj junaško nagnila vrč.

— Ti dobro de? — vpraša starec, raduje se nad tem, kako je starka pila.

— Mhm — odvrne starka, brisaje si z roko mokre ustne in brado, s katere še so kapljale kapljice medu.

Nù, za nekaj trenutkov se je že videlo, da med „dobro de“. Jezik starkin se je razvezal in ona je jela govoriti vsakovrstne reči.

Starcu je bilo že dovolj njenega brbranja, zato reče:

— Kata, ali bi ne bilo dobro, če bi malo zaspala? Prinesem ti slame, pa lahko ležeš. Pa tudi tebi, junak moj, bi ne škodovalo to ...

Starka prikima.

Zelibor vstane in gre po slamo.

Tihomilu ni bilo za spanje. Premišljal je vse dogodke, katere je doživel v tako kratkem času, in kako bi naj zaspal? Zaveza plemičev ... Milena ... poganski obred ... truplo krščanskega mučenika ... razgovor med žrebcom in starko Kato ... rešitev Vuka ... vse to mu je

polnilo možgane. Komaj pet dni je v Sisku in že ga je potisnila usoda v tolike dogodke.

Spoznal je, da je njegova dolžnost rešiti Vuka, in spoznal je takoj, da bi mu bila starka Kata v veliko pomoč. Zato je postopal tako z njo, kakor bi jo bil v prvem hipu najraje predal knezu, ali jo na mestu odposlal v peklo. V prvem, kakor v drugem slučaju bi izgubil zaveznico, ki mu je dobro došla, ne le samo radi Vuka, nego zato, ker je živela v službi Gertrude, torej v bližini Milene.

V prvem hipu, ko je zvedel iz razgovora žreca in Kate, da je ona služkinja kneginje, mu je prišlo na um, da jo mora pridobiti za se, in da mu bo za pomoč, ko bo trebalo kaj naznaniti Mileni.

Sedaj, ko je stari Zelebor odšel, zašepeče Tihomil:

— Kata, ti dobro poznaš Mileno iz spremstva kneginje Gertrude?

Starka pokima in seže po vrču medice. Ko se je napila, odgovori:

— Aha. Poznam jo . . .

— Ugaja ti, ali ne ugaja? — vpraša Tihomil, opazujoč jo ostro, da se prepriča, kaj misli o Mileni.

Starka zakašlja, nato pa odgovori:

— Zelo! . . . Ona je dobro dete. Plemenita je in dobra. Nagradila me je že nekolikokrat, a niti črviču v travi bi ne mogla storiti česa žalega.

Tihomilu je močno ugajala ta pohvala iz starkinih ust, ki je bila v neposredni bližini Milene. Da še bolj podžge starkino brbravost, jo vpraša:

— In kaj pa veš o nji slabega . . .

Starka se razljuti in udari s pestjo po kolenih:

— Naj me odero živo vsi besi, če vem o nji kaj slabega. To je . . . slabo je in nesreča . . .

Tihomilu zastane srce.

— Povej urno.

— Slabo je to, kakor pri tebi!

— Kaj?

— Škoda je, da sta kristjana?

Tihomilu se je odvalil kamen od srca in, odahnivši se, se nasmeje dobrodušno:

Nji se je zaiskrila v očeh nada in ustnice, ki so dosedaj neprestano drhte zaprosijo: Ohrani mi življenje, gospod in vse storim. (Str. 91.)

— Ti, Kata, ne misliš ravno lepo o kristjanih.

Starka se razsrdi in pokaže oba zoba.

— Tristo besov in kuščarjev, naj me takoj ugrizne stekel pes, ako mislim lepo o kristjanih. In kaj naj mislim? Nisem snedla bedastih gob!

Tihomil jo je hotel bolje poučiti.

— Ali si kedaj natančneje spoznala krščanski nauk?
A starka se stresne:

— Nauk? Kaki nauk? Zakaj nauk? Kaj je meni nauk? Jaz poznam vse te ljudi, ki se imenujejo kristjani. Drugače govore, drugače mislijo in drugače delajo.

— Ni tako! — reče Tihomil.

— Vraga ni?! Ali hočeš, da ti naštejem tako po vrsti?! Evo! Tu je na primer sam knez Braslav.

Tihomil se nasmehne in mahne z roko.

— O njem mi ne govori.

— Hočeš, da govorim o kneginji? Ona je vse, samo kristjanka ne.

Tihomil se vznevolji in ji pretrga besedo:

— In Milena...

Ona tleskne z rokama.

— Nù, glej! Ali nisem djala, da je škoda, da je kristjanka?

— Ti se nisi namerila na druge ljudi, ki bi ti bili dragi, čeprav so kristjani? — vpraša Tihomil.

A ona odgovori nekako jezno:

— Rekla sem, da ne.

— Ej, starka, če bi bila ti v moji domovini, našla bi jih mnogo. Tam bi še najbrž ti postala kristjanka.

Starka pljune na tla in reče:

— Naj me čuvata sveti Vid Svetovid in Jagababa naj me pograbi.

Tihomil, videč, da ničesar ne opravi in ker se je bal, da bi se starec Zelebor prehitro vrnil, reče nevoljno in nenadno.

— Kaj misliš, ali bi lahko postala Milena moja žena?

Na to vprašanje starka udari z roko po čelu in vzkligne:

— Kje mi je bila pamet... Kje mozeg... Sedaj se spominjam. V onem razgovoru med kneginjo in Gottschalkom, o katerem sem pripovedovala žrecu, in katerega si ti slišal...

— V onem razgovoru — jo pogleda Tihomil.

— Je bilo izgovorjeno tudi tvoje ime.

— Kako to?

— Dobro se spominjam. Bil je govor o tebi glede Milene, katero sta knez in kneginja obljubila Gottschalku. Tihomil se ni mogel premagati in je vzdiknil.

Starka se temu ni čudila. V trenutku se je spomnila, kako je Gottschalk opozoril kneginjo na nevarnost, ki preti od Tihomila. Ona je razločno slišala, kako se je kneginja na to razsrdila. Nadaljnega razgovora med Gottschalkom in kneginjo ni mogla več slišati, ker so prihajali sužnji in bi jo zalotili, kako prisluškuje. Tako ni mogla ničesar sporočiti Tihomilu o mrežah, katere sta spletla zanj kneginja in Gottschalk. Toliko mu je lahko povedala, da Gottschalk hiti s svatbo in da se njega boji.

Tihomil je planil pokoncu, zaškripal z zobmi in vzdiknil:

— Ha, ta frankovski lopov mi bo to poplačal!

— Svetovid govori iz tebe — pritrdi starka. — Svetovid, kateremu se je Gottschalk stokrat zameril. O, mrzim tega Franka, ki nam je razrušil toliko oltarjev, ki je storil toliko zločinov.

Tihomil prime starko za rame še vedno razburjen in reče:

— Torej hočeš biti moja zaveznica proti Gottschalku, ne samo, ker si dolžna to vsled prisege, nego i zato, ker ga v resnici sovražiš?!

— Sovražim ga.

— Prava sreča je, da sem te našel.

— Hočem ti pomagati. In če bo trebalo, skuham mu pijačo, da ne bo nikdar več stegoval roke za tvojo drago.

— Čuvaj me Bog in blažena Devica, da bi se posluževal takih sredstev. Sam hočem biti gotov z njim. Močne so moje roke.

— Poznam je — se je nasmejala starka, spominja se, kako jo je v gozdu prijel.

Tihomil je hotel še nekaj reči, a zunaj so se zaslišali koraki starega Zelebora, ki se je vračal s slamo. Tihomil je položil na usta prst in pokazal, da bi mu ne bilo ljubo, če bi kdo drugi zvedel za njegovo tajnost. Starka ga je takoj razumela in da ne zbudi kake sumnje, je

prijela za vrč in se napila. Zelebor se je vrnil z velikim svežnjem slame, ter ga vrgel na tla.

— Dovolj bo za oba. Lepa slama je, kakor suho zlato, in niti na zlatu bi se ne ležalo tako mehko. Tudi konja sem opravil, ga napojil in mu dal sena . . . Naspita se nekoliko, draga gosta, saj tako že ni več mnogo časa. Skoraj se bo zasvitalo. Le zaspita, zbudim vaju. Zjutraj dobita mleka in kruha . . .

Niti Tihomil, niti starka nista več poslušala Zelebora, zakaj eden kakor drugi sta legla na slamo vsak na svojo stran. Tihomil se je še prekrižal, dočim je starka mrmrala molitvico:

Sveta Vida, ti me vidiš,
čuvajte me vsi bogovi,
dokler telo ne počine!
Z Vido ležem
Z Vido vstanem.
Vidi se izročam,
Čuvaj Vida me do polnoči,
vsi bogovi pa od polnoči . . .
Svetovid do vekomaj!
Živana na tem svetu
Vid na nebu!
Vid na zemlji!
Vidiš tukaj mesto moje,
kjer zasanjam sanje svoje;
pazi, oh, da dobro spavam,
pazi, oh, da dobro sanjam.*)

Nato je vtihnila. Premagala jo je utrujenost. Starka je hitro zaspala in spala spanje pravičnega. Uboj kristjana ji ni težil vesti, ker je bil izvršen v popolni veri, da je storila bogoljubno delo. — Tihomil pa ni spal tako mirno. Premetaval se je po ležišču semintja in pri tem so ga mučile vsakovrstne sanje. In celo v sanjah je čutil nevarnost, katera preti njemu in Mileni.

Solnce je bilo že visoko na nebn, ko sta se prebudila. Na klopi ju je čakala majolka z mlekom, kruh in

*) Spominjam se iz otroških let podobne molitvice s skoraj istim besedilom: S križem ležem, s križem vstanem, itd., ki bo najbrž izvirala iz poganske molitve k Svetovidu.

sol. Konj pa je pred vrati čakal na svojega gospodarja, hrzal in nemirno tolkel s kopiti.

Zunaj na dvorišču je bila mlaka, v kateri so se kopale bele in sive gosi in gagale, prhutaje s krili.

Vse življenje poletnega dne se je zbudilo.

Solnce je sijalo na slamnate strehe. Na modrem nebu ni bilo nobenega oblčka. Na drevesih in v grmovju so pevale ptičke, vrabci se topli med seboj in domači pes je bil privezan na verigi, da bi ne nadlegoval ljudi. Stoletna lipa je širila svoje veje sredi dvorišča in v svoji dostojanstvenosti je bila, kakor mogočna vladarica, ki sprejema v svoje okrilje begune, ki potrebujejo zavetja.

Tihomil in Kata sta se spravila k odhodu.

Tihomil je hotel starcu plačati prenočišče. A ta se je temu odločno uprl.

— Povrneš mi, gospod, ko pridem k tebi, v tvoj dom. Bil si mi drag gost in hvala! Ne doživiš tega, da bi mi napravil sramoto, in da bi se lahko reklo, Zelebor pogostuje goste za denar. Tfu, obraz bi mi zardel pri tem. Idi, kamor je volja božja in bodi srečen in Bog te obvari!

Tihomil je iskreno stisnil starčevo desnico.

— Bog ti povrni starček! Polje naj ti rodi in trsje polni sode ...

Za nekaj trenutkov za tem sta bila v mestu.

Preden sta se razstala, se dogovorita, kje se zopet sestaneta. Tihomil ji naroči naj ukrene sestanek z njim in Mileno, ter ji naj pripoveduje o njem, kakor to žene razumejo.

Starka mu obljubi. Kar se pa tiče sestanka, bi bil najugodnejši čas po maši, ko navadno Milena sama s svojo služkinjo Zorano obiskuje kolibe siromakov in bolnikov, katerim je druga mati.

Tihomilu je bilo zelo milo, da je vnovič slišal nekaj novega, lepega o Mileni, kar jo je v njegovih očeh povzdigovalo. In ko je starka odšla, še je dolgo, skoraj zavidaje jo, gledal, kako je odšla v knežev grad, kjer je kneginja in pri njej Milena.

In globok vzdihljaj mu je napolnil prsi:

— Krasna, nad vse mila deklica, ali bom kdaj tako srečen, da te bom smel nazivati: moja si? Oblaki se kupičijo na najinem nebu in prete zakriti solnce. Kače se vijejo izpod najinih nog in nama prete, da naju ugriznejo. Zapreka za zapreko se zgrinja. Proti meni je vsa kneževa volja in sila. Proti meni je tvoja gospodarica in zviti Nemec. Vse, vse se je zarotilo proti meni. Ali si vsaj ti za me? Ljubiš me? Ali si pripravljena za vse žrtve? Ne boš me pozabila? . . .

S temi mislimi je prijezdil do svojega stanovanja, kjer ga je že čakal njegov sluga. Izročivši mu konja odide v sobo, da si uredi obleko in počaka na mašo, po kateri je po navadi Milena obiskovala siromake.

VIII.

Ni preteklo mnogo časa, ko se je z župnijske cerkve oglasil zvon. Sisečka cerkev dolgo ni imela zvonov. Zvonov se je že v šestem stoletju spominjala kronika frankovskega cesarstva in britanskih otokov, da so vabili vernike, a njihova uporaba ni našla bogvekakšnih simpatij. V sisečki cerkvi in hrvatskih samostanih so rabili za kanonične znake lesene in železne plošče na katere so udarjali s kladivom. Za časa Karola Velikega so že bili zvonovi po Evropi dokaj razširjeni in jih je rimska cerkev pripoznavala in posvečevala s posebnim obredom. V Sisek je spravil prve zvonove knez Braslav, in so se ljudje oduševljali s pravim zanosom ob vsakem zvonovem glasu.

Tihomil je slišal že dokaj zvonov in njegovo srce se je vsakokrat, ko je slišal njih glas, pobožno dvigalo k nebesom. Ali takrat ga zvon ni vzpodbudil k pobožnosti, nego mu je njegov glas čudovito razburil srce. Srce je mu vzdrtelo iz čisto drugega razloga. Slutil je, da so se na ta glas odprla vrata Milenine sobe in da gre v cerkev s svojo Zorano. Njegova domišljija mu je slikala živo, kako stopa po stopnicah Milena s svojo majhno nožico, koja se komaj dotika tal, ker je njih gospodarica, kakor angel in bi lahko letela, četudi bi ne imela kril . . . Domišljija mu je slikala, kako je stopila na zemljo, kako

stopa počasi in dražestno po sišečkem prahu in se približuje božjemu hramu, kako prestopa prag in pobožno poklekne pred oltarjem Gospodovim. Ni mogel zdržati v sobi. Neko čudovito čustvo ga je vleklo, da je šel za njo.

Ko je stopil na ulico je bilo prvo, da je zagledal grofa Gottschalka, kako je jahal proti dvoru v vsem sijaju.

— Ta lopov — pomisli Tihomil — celo ve, da pride tod Milena in se ji hoče pokazati v vsem svojem sijaju.

Tihomil se je srdil na samega sebe, zakaj ni tudi on oblekel najlepše obleke. Vendar je bila ta misel samo za trenutek v njegovi glavi, zakaj urno jo je pognal ves srdit.

— Neumnost! Ta Frank da bi mi vzel Mileno? To se ne zgodi, poprej mu porinem meč skozi telo.

Pri tej misli ga je popadla taka jeza, da je hotel kar brez vsakega vzroka napasti Gottschalka in ga užaliti, naj že bo kakorkoli, samo, da ga izzove na boj na življenje in smrt. Vendar ga je zadrževala misel, da je Gottschalk poslanec in da je tudi on v poslaništvu kneza Mutimira. Ne samo sramota, katero bi povzročil s tem celi državi, in celemu narodu, nego izgubil bi na ta način tudi Mileno za vedno. To ga je toliko umirilo, da ni izvlekel meča in ni planil na Gottschalka.

Zaškrtaje z zobmi se je vsekakor odločil, da se osveti temu zlodeju.

— Ne boš mi ušel, ti debela frankovska mrcina — je govoril sam pri sebi.

Stalo ga je v resnici dokaj truda, da je zadušil jezo. Zdelo se mu je, da ga je gledal Gottschalk od daleč porogljivo in zasmehljivo. Vendar se je motil. Ko je prišel bližje, je videl Tihomil, da gleda Frank mračno in nevoljno. Akoravno je bil Tihomil mlajši, ga je Gottschalk pozdravil prvi in sedaj je Tihomil moral odzdraviti, da bi ga ne smatral neolikanim plemičem.

Tihomil ni pomišljal nego odzdravil, ali Gottschalk je videl na njegovem pogledu, kakov pozdrav je to. Takoj je spoznal, da znači ta pogled:

— Eden od naju dveh mora umreti.

Za ta njegov pogled je odgovoril istotako:

— Nadejam se, da boš to ti!

Na trgu pred cerkvijo je bilo vse živo. Razni trgovci in kramarji so prodajali svoje blago. Tudi vašcanje iz okolice so prinesli na prodaj svoje pridelke in izdelke.

Za tistega časa so bili vašcanje svobodni. Imeli so svoja zemljišča, s katerimi so lahko svobodno razpolagali in so je lahko prodali, ne da bi bili vezani na ta zemljišča. Vaščanje so bili vobče v javnem življenju enako-pravni z meščani in plemiči. Tako je na primer njih pričanje bilo vredno ravno toliko, kakor plemičev in pravica se jim je delila, kakor drugim državljanom. V vsem so se odlikovali od sužnjev in tujcev.

Vse je bilo živo na trgu. Ali Tihomil se ni oziral na ljudstvo nego je gledal, kje bi mogel videti Mileno.

In v resnici jo je zagledal, kako se je že vračala iz cerkve s svojo družico. Bila je od njega še dokaj daleč, a on jo je takoj spoznal.

Tihomil je gledal samo njo in zdela se mu je vsa lepša in krasnejša. Ni ga motilo živo vrvenje in upitje množice. Občutil je nebrzdano hrepenenje, da poljubi Mileno s tisoči poljubi. Tudi ona ga je morala zapaziti, vsaj tako se je zdelo Tihomilu. Videl je, da je zardela in se sladko nasmehnila, ko ga je zagledala. Danes je bila sicer oblečena preprosto v lepo haljo, a on je videl na nji vse dražesti, katere morejo videti samo zaljubljene oči.

Vse, kar je kdaj sanjal lepega, dobrega, vzvišenega, se mu je zdelo, da je utelešeno v tem ženskem bitju. Že je hotel poleteti k nji, da jo vzame iz tega ljudskega vrvenja in odnese daleč, daleč na pečine svoje domovine, da jo reši vseh ljudi, da je ne bo gledal nikdo drugi, nego samo on, samo on...

V tem je pa prišla ona do njega.

On pristopi k njej in se ji, po običaju onega časa, globoko prikloni.

— Hvala Bogu, da me ni prevarila slutnja in, da sem te našel tukaj, gospodična.

Ona mu odzdravi dražestno, naklonivši majhno, nežno glavico in se obrne k svoji Zorani, ki je nekako mrko gledala prišleca.

Tihomilu je močno ugajala ta pohvala iz starkinih ust, ki je bila v neposredni bližini Milene. Da še bolj podžge starkino brbravost, jo vpraša:

— In kaj pa veš o nji slabega . . . (str. 96.)

— Glej — reče Milena — to je oni gospod vitez iz bele Hrvatske, gospod Tihomil, o katerem sem ti pripovedovala.

Zorana se prikloni, mrmraje pozdrav.

Tihomil, kateremu je bilo zelo milo pri srcu, ko je slišal, da je govorila Milena o njem, reče:

— Veseli me, gospodična, da si govorila o meni. Tvoja usta pretvarjajo kamen v zlato. Nadejam se, da nisi govorila o meni slabo.

Deklica se je malone glasno nasmejala:

— Bog varuj! Kaj ne, mamica — vpraša Milena Zorano — da nisem govorila nič slabega o mladem gospodu vitezu?

Zorana je še vedno nekako nevoljno motrila mladca od glave do pet in zato ni takoj odgovorila na to vprašanje:

Zato je Milena ponovno vprašala:

— No, reci Zorana, reci!

Zdelo se je, da je Tihomil starki ugajal, zakaj odgovorila je mnogo mirneje.

— Moja gospodarica ne govori o nikomer slabo, niti o onih ne, o katerih bi morala.

— No, no, mamica — ji seže Milena v besedo. — Nisem ti rekla, da mi poješ hvalo.

— Ali kdo bi ti je ne pel? — odvrne hitro Tihomil.

— Ti gotovo ne, ker me še poznaš le malo časa — odvrne Milena.

— Malo časa? Kaj govoriš? Ako te zanese sreča v lepi kraj, kjer so divne gore in bistri potoki, vitke jelke in ponosni topoli, ali treba, da ostaneš tam sto let? Ne, v prvem hipu boš vzkliknila: to je krasno! Ko ti ročica utrga cvetko v kneževem vrtu in ko poduhaš njen mili vonj, ali treba sto let, da spoznaš, kako je krasna? Gotovo ne!

— Ali jaz nisem kraj, niti cvetka! — se nasmehne Milena.

— Milena, ti si mogočna pesem, v tebi se zrcali modrina južnega neba, veličastnost sinjega morja in mili vonj rože in čar zvezd. Prisegel bi, da si vila z vrha gore

Velebita, da mi vera pripušča verovati v ona bitja, v katera so verovali naši pradedje.

— Ej, že zadnjikrat sem videla, da znaš laskati.

Tihomil se ni dal zbegati, ko je videl na Mileninem licu, da je izgovorila te besede v nekaki sladki razburjenosti. Zato reče:

— Laskanje mi ni prišlo na misel. Vse, kar govorim, vse to tudi čutim. Edino, kar me jezi je, da jezik ne more vsega tako povedati, kakor čuti srce.

Milenino lice je bledelelo in zopet rdelelo. Ona bi ga poslušala tako vedno. V srce se ji je naselila nekaka nepoznana slast. Njene nežne mlade duše so se njegove besede dotikale, kakor tajinstvena godba, kakor pesem Orfejeva, pred katero se mora pokoriti vse.

Ko je gledala v njegove sijajne oči, je čutila, da ga mora poslušati. Zdelo se ji je tedaj, da bi šla z njim na kraj sveta, ako bi on to zapovedal. Srce jo je vleklo k njemu, kakor k nekaki nerešeni zagonetki, kakor k nečemu, kar je večje in boljše od tega, kar je videla na svetu dosedaj. Vso silo njegove duše je čutila v tem trenutku, in žrtvovala bi mu dušo in telo. Vso globino svoje duše bi mu odkrila in mu rekla: vzami me, pelji me, kamor ti je drago.

In Tihomil je čital to v njenih očeh, a vendar je drhtel ob sami misli, da jo bo sedaj, danes vprašal, če hoče biti njegova. Zdelo se mu je to nekako prenašlo. In akoravno je iz njenega obnašanja že videl odgovor, vendar je bil v resničnem strahu, kaj mu bo odgovorila. In mesto, kjer so bili, ni bilo ugodno zato. Vendar bi vsekakor storil ta odločilni korak, ako bi ne bil prekinjen.

Stara Zorana, kot oprezna varuhinja svoje nepokvarjene in neizkušene gospodarice, se je bala, da bi ne prišlo do kakega očitjanja. Tihomil se ji je sicer prikupil. Bil je lep, postaven mož. Ne toliko radi tega, ker je poslanik Mutimirov, nego veliko bolje, ker je odličen prijatelj Tomislavov, je pričalo, da je eden izmed najuglednejših plemičev bele Hrvatske. Ali njenemu srcu to ni bilo dovolj. Ona je hotela za svojo gospodarico neko nenavadno bitje, neko božanstvo, polno kreposti in vsega dobrega.

Dasi je bila prepričana, da ni takega bitja, a mislila je vedno, da bi bilo vsaj slično njenemu vzoru. Zato ni bila zadovoljna, da se je med mladima spletila tako hitro ljubavna vez. Treba časa, da povpraša, kakov človek je to, ta Tihomil. Ali je surov, ali dober, hraber ali divji? Lahko je človek velik junak pri meču, a z ženo pa postopa, kakor s sužnjo. Resnica, da Tihomil sedaj lepo govori in se vede, kakor da bi bil srečen, če bi smel biti njen suženj. Ali kateri mladi človek ne pove tega svoji dragi?

Razun tega se je starka bala, da bi preljubeznjivega govora Tihomila in Milene ne opazili ljudje, ki so ju obdajali.

Vse te misli so napolnile Zorani glavo, in zato je pretrgala razgovor. Pri tem ji je prišlo povsem prav to, da je Gottschalk stopil s konja, ga oddal nekemu človeku in se napotil k njim.

Da bi ju ne zalotil v pogovoru in splašil, reče naglo:

— Evo tam gospoda Gottschalka. Zdi se mi, da gre k nam. Da . . . da . . . uprav sem se je napotil.

Tihomil, ki se je tega bal že poprej, vzklikne:

— Zlodeja, kaj je treba tega pri nas!

— Za Boga — reče Milena, videč srdito lice Tihomilovo — ne jezi se. Ne prepiraj se z njim. Ne pozabi, da je poslanec, in vsak poslanec je svet in nikdo se ga ne sme dotakniti. In ti sam si poslanec. Bodi miren.

Tihomil zmaje z ramami in reče:

— Vem to.

Gottschalk se je vljudno klanjal na vse strani.

— O, kaj vidim, tako zgodaj gospoda viteza v tako krasni družbi.

Tihomil se je istotako naklonil:

— Naš hrvatski pregovor pravi: Kdor zgodaj vstaja, dve sreči dohaja.

— Kdo bi dvomil o taki sreči? Vprašanje je samo, ako tudi gospodična tako misli . . . Kar je enemu sreča, je drugemu nesreča. Kar enemu solnce, je drugemu megla.

— Vsekakor je resnica to — odvrne Tihomil ponosno — ali gospod bo že dovolil, da taka vprašanja ni-

so umestna, in da gospodična ni dolžna odgovarjati na nje.

— O, prosim, prosim — se je branil Gottschalk — nisem niti mislil, da bi gospodično spravil v kako nepriliko. Niti je nisem silil, da bi odgovorila. Sicer pa mislim, da mi frankovski vitezi vemo, kaj je umestno in dostojno in nam ni potrebno, da nas o tem pouče ljudje iz bele Hrvatske.

Početkoma se je Gottschalk zelo trudil, da bi se ognil ostremu govoru, ali njegov glas je postajal vedno bolj strog in ni se mogel vzdržati, da bi ne izgovoril te žaljivke na hrvatski narod.

To je bilo Tihomilu dovolj.

— Brez dvoma. Videl sem že veliko uglednih in vljudnih vitezov v frankovskih krajih, ali videl sem tudi divjih in surovih, kakor da so se učili olike v pragozdovih svoje domovine pri turih, bivoli in medvedih. Kar se pa tiče hrvaških plemičev, moram reči, da so se navzeli uglajenosti od Rimljanov in Bizantincev. Po naravi so pa večinoma blagega in mehkega čuta. Vsekako se jim ni treba bati prispodobe s Franki. Gospod, s katerim imam čast govoriti, je torej v veliki zmoti, ako napada hrvatske ljudi. Hrvatski ljudje imajo poleg tega še jake mišice in mogli bi ga z mečem v roki poučiti o tem.

Debeli Frank je postajal pri tem čimbolj nestrpen in vedno pogostejše potresal ročaj svojega meča.

— Oho, tristo gromov, to je žuganje! vzklikne srdito.

— Žuganje je narastlo na žalitvi. Prosim, da se to ne pozabi. V ostalem žuganje, katero izgovarjam, ne pozabljam. Bila bi mi prava slast, pobiti se s plemenitim in uglednim gospodom Gottschalkom v junaškem dvoboju. Obžalujem samo, da je temu na potu dvojna zapreka, poslaniška čast. Ali prišel bo čas, ko te zapreke več ne bo. Tedaj hočem biti na uslugo ...

Gottschalk pomeri Hrvata od glave do nog in ni mu bil neprijeten ta poziv. V tem hipu je začutil, da bi v svojih rokah zgnjetel in strl Tihomila. Čutil je v sebi silovito moč in ni se bal smrti. Bil je prepričan, da ga premaga.

Zato reče nekako prezirljivo:

— Vedno sem pripravljen, da se odzovem. In nič me ne more zadržati, nego čast in zapoved Veličanstva, mojega kralja. Franki in Hrvati so se borili pogostoma in priznati moram, da so bili med Hrvati nekoč dobri borilci. Slast bi mi bilo spoznati, ali so še danes taki...

Sedaj se pomeša Milena, ki je prestrašena poslušala ta razgovor, med nju in videč, da se je napetost nekoliko podela, reče:

— Gospoda, mislim, da je dovolj prepira.

Kakor da je padlo olje na razburkane valove, nastane tišina. Viteza sta se spomnila, da ni bilo dostojno se prepirati zraven Milene, zato sta se potrudila, da ji dvorita, kar najvljudneje. Zorana je korakala mrko in jezna za njimi, neprestano mrmrajoča, kakor razljučen grom.

IX.

Ko se je vrnil Tihomil v svoje stanovanje, je našel tam staro poganko.

— Gospod, važne novice!

— Kake novice?

— Ko sem prišla domov, jela sem takoj izpraševati to in ono, o čemer sem mislila, da bi nam koristilo.

— In kaj si zvedela?

— Stari Vuk leži globoko v ječi samega knežjega gradu. Težko bomo prišli do njega. Stražnik, ki stoji tam, bi se moral nekako odstraniti. Moj prijatelj je in skuhala mu bom pijačo, da nikoli več ne vstane.

— Za Boga milega, kaj govoriš? — vzklikne ostro Tihomil. — Pa vsaj ne bomo zastrupljevali nedolžnih ljudi!?

— Ne? — se začudi starka.

Tihomil pa vzklikne:

— To bi bil strašen greh!

— Greh? Ne vem, kaj smatrate vi kristjani za greh. Ali k zlodeju vsi grehi, ako se ne da drugače narediti.

— Ali jaz ne maram na tak način — odvrne Tihomil z nevoljnim glasom.

— Hm. Potem ne vem, kako naj storimo?

— Dovolj bi bilo, če se da stražniku samo kaka uspavajoča pijača.

— He, to se lahko zgodi. Ali varno to ni. In potem še nekaj. On se prebudi in bo vedel, kdo mu je dal pijačo in vse bi prišlo na dan.

— Ko se on zbudi in mi svoje delo srečno izvršimo, bo mislil na vse drugo, nego da nas toži. Prestrašil se bo prazne ječe in bo pobegnil.

— Misliš?

— Seveda. Ječarja, kateremu pobegne tako važen znamenit jetnik, čaka strašna smrt. Zato bo gledal, da pobegne.

— Morda imaš prav, gospod. Torej dobro. Stražnika prepusti meni. Ali, ko bomo z njimi gotovi, kaj potem? Pred gradom je še cela straža. Ako zapazijo kaj, potem bo vrag. Ne reši nas nikdo več.

— Treba ukreniti tako, da ne bo nič sumljivega. Ali si že mislila, kako naredimo?

— Sem. Ali to bo vražji posel. A o tem pozneje. Sedaj ti pridem samo praviti, da je skrajni čas, da rešiš Vuka, ker jutri v jutru bi že bilo prepozno.

— Oho! Kako to?

— Ker je nocojšnjo noč določil Gottschalk za osveto. Prisluškovala sem, kaj sta kneginja in Gottschalk govorila. Kneginja ga je silila naj izvrši, kar je obljubil. Kneza Braslava že peče vest, in zgodilo bi se lahko, da prekliče svoje dovoljenje. Kneginja je dala Gottschalku tudi kneževo znamenje do ječarja, da bo spustil Gottschalka v ječo.

— Ha, za milega Boga!

— Kaj? — vpraša starka.

— Ko bi ti lahko ta znak ukradla. Potem bi prišli z lahkoto v ječo.

— Ej, nisem jedla bedastih gob. Ta misel mi je prišla takoj v glavo. Ali frankovski zlodej je ta znak vtaknil takoj v žep in ni mi bilo mogoče ga dobiti.

— Žalibog.

— Res je žalostno, dobri moj gospod! Ali sedaj ni čas tarnati. Glavno je, da gremo takoj na delo.

— Dobro. Ali treba je pomočnikov?

— Ni potreba. Bilo bi nevarno. Vzemi seboj samo zvestega slugo. Tam doli pri prvem grmičju, ki se nahaja do knežjega gradu, postavi malo stražo. Naj čakajo tam v jutru z osedlanimi konji. Ti boš zajahal s starim Vukom konje in . . .

— K vragu, to ni nič. Kam naj jezdimo ponoči, ko so vrata zaprta — reče Tihomil.

Starka osupne. Na to ni mislila.

— Imaš prav. Ne preostaja nam drugo, da skrijemo Vuka skozi noč v samem Sisku, dasi bo to zelo nevarno.

— Zelo nevarno. Ali kje ga naj skrijemo?

Starka je jela hoditi po sobi gor in dol in razmišljati.

— Ali veš, kaj bi bilo najbolje?

— Kaj?

— Da ga skrijemo v sobah gospodične Milene.

— Kaj ti ne pride na um — skoči Tihomil pokoncu ves začuden.

— Tebi se zdi to čudno, kaj? — zarentači starka.

— Pa sem vsekako povsem lahko prišla na to misel. Ali ga hočeš morda skriti v sobah kneginje Gertrude? Ali ga hočeš morda dati v sobe kneza Braslava? Ha! Nú, vidiš. Najbolje je, da ga skrijemo v sobe gospodične Milene. Ona ima Vuka močno rada. Bila je edina, ki se je drznila prositi milosti zanj, ko se je knez nanj srdil. Zelo ga je cenila in vem, da bi je močno veselilo, ko bi videla Vuka, ki je bil star prijatelj njene matere, da je svoboden.

— To je vse lepo in dobro, ali s tem spravimo Mileno v strašno nevarnost. Četudi pristane na to, kdo nam more jamčiti, da poteče vse po sreči. In če se ne posreči in če se izve, da je imela Milena v tej reči vmes svoje roke, bi se knez in kneginja nad njo maščevala silovito.

— Na to v tem času ne smemo misliti. Kdor se boji nevarnosti, naj se ne podaja v njo. Sama grem k Mileni in ji povem, kaj preti Vuku. Uverjena sem, da nam pomore drage volje. Dobrega srca je in smatrala bo to za dobro delo. In to nam bo v veliko korist. Posebno jo bo veselilo, ko izve, da je vojvoda Tihomil zapleten . . .

— Starka — jo zgrabi Tihomil čvrsto za roko — misliš morda, da je nji kaj do mene? . . .

Gospodična Milena.

— In ti še vprašaš? ... Misliš, da sem tudi tu mirovala?! Vprašala sem jo modro in oprezno, kakor že to me ženske vemo ... kaj misli ona o nekem hrvatskem junaku, Tihomilu.

— In kaj je odgovorila? — vpraša nestrpno Tihomil.

— Ona ... čakaj dušica ... ona je pri tem imenu zardela, gospod moj, kakor višnja, kakor paprika, kakor ... Ej, pa sem djala, kako mora biti to ime vroče, ako deklica tako zažari ... In sem jo vprašala sem in tja in rekla, ali veš, dušica, zakaj te to vprašam? Ali ona se je naredila, kakor bi ne hotela ničesar slišati: Kata, Kata, kaj mi govoriš tu o nekem nepoznanem plemiču ... Čakaj, sem djala, in se nisem dala zbegati ... ako ti je tako nepoznan, zakaj pa ti njegovo ime barva lica! Ha? Hm, hm, meni ne boš pripovedovala, da ga ne poznaš, in tudi lepo ni, da varaš starko, ker pravijo, da je to greh ... Kaj? ...

— In ona?

— Jela je govoriti, da me ni hotela žaliti in nato me je vprašala: Ali zakaj, Kata, mene vprašuješ o gospodu Tihomilu. Glej, dete — sem rekla — če bi me pustila govoriti, bi že vedela vse. Nu, seve ... Sedaj bi te najraje kaznovala s tem, da ti ničesar ne povem. Nato me je pa začela prositi, naj ji povem, kaj je s tem nekim Tihomilom. Rada bi jo še nekoliko natezala, kakor ribico na vodici, a nisem imela časa. In zato sem ji rekla, da je gospod Tihomil velik gospod iz bele Hrvatske. Najboljši prijatelj samega kneza Mutimira in Budimira Tomislava. Lep gospod je in zlata ima ... Deset ladij bi ga v desetih letih ne prepeljalo.

— Ti si pretiravala.

— Kaj zato. Dovoljeno je to, ako se deklici govori o njenem dragem.

— In ona?

— Ej — odvrne starka — neumno dete; ni ji mnogo do tega zlata. Rekla je, da srebro in zlato ni zaklad, zaklad je le ono, kar je drago srcu.

— To je rekla — vpraša Tihomil.

— Da. Jaz sem ji pa jela pripovedovati, kako sem se slučajno sestala s teboj, kako sem videla tvoje blede lice, tvoje zmučene oči. Slišala sem, kako glasno vzdihuješ, in da vedno gledaš k Mileninim oknom. To se mi je zdelo sumljivo in zato sem te vprašala nekoč: Božja sreča, mladi junak. Zakaj si tako žalosten? Ali ti je umrla sestra . . . ali poginil vranec? Ko bi ti vedel, kako me je Milena poslušala! — In kaj ti je odgovoril mladi junak? Kaj mi je odgovoril. S početka ničesar. A ko sem ga udobrovoljila, me vpraša: Ali poznaš deklico Mileno, najlepšo vseh žena. — Kako bi ne poznala našo miljenico, našo ljubljenko? — Poznam jo. Ali kaj bi rad z njo. In govorila sem tako dolgo, dokler ji nisem povedala, da ti je ona ranila srce in da ne moreš živeti več brez nje . . .

Tihomil je bil, kakor na žerjavici. Naposled vzklikne:

— Za Boga, babica, od koga si se naučila tako lagati?

Starka ga zvito pogleda:

— Ej, glej ga. Sedaj bi še me mladi gospod vitez rad kregal, ker sem mučila svoj jezik zanj? In kaj sem pa lagala? Ali mar ne ljubiš Milene? Ali me nisi vpraševal po nji? Ha? Vse je resnica. Tega nisem mogla povedati, da hodim po noči okrog in da si me dobil pri žrtvi Vide. To menda sam sprevidiš?

— Nú, dobro je, dobro babica. Naposled si je rekla resnico, zakaj res jo ljubim in to je dobro, da zna.

— Da! Ali misliš morda, da sem ji rekla kako novico? To je ni iznenadilo. Devojke so zvite. Ona je vse to videla v tvojem obnašanju in vedela to mnogo prej, predno sem ji povedala. Vendar sem videla, da ji je to zelo drago. Sprva se je hlinila, da ji ni mnogo do tebe. Ali ujela sem ptičico. Slišiš, sem ji rekla, povedala bom tvojemu Tihomilu, naj se obesi na prvo bukev, naj se utopi v Savi, naj si porine meč v prsi . . . Uh, Kata, je vila z rokami, kake strahote govoriš . . . Pa sem ji odgovorila, da si zaljubljen do blaznosti in ker ti noče dati nobene nade, ti ne preostaja nič drugega . . . Ali, kako mu naj jaz pomorem . . . Žal mi je zanj. Oh, če bi bila

jaz Milena, potem že, a kaj, če ima prava Milena srce iz kamna . . .

Tihomil je gledal starko pol v čudu, pol v strahu.

— Mili Bog, kaka modrijanka si ti.

— Sedaj sprevidiš. Lahko bi ji skuhala travo, da se zaljubi v tebe. A ne boj se. Tukaj ni potrebno, pri Vidu! nobene trave. Njeno srce utriplje: Tihomil! . . . Tihomil! Dobro sem slišala in naj se ne imenujem Kata, ako te ne ljubi. Sladek drhtljaj spreleti njeno deviško telo, ako le sliši tvoje ime. Ko sem jo ustrašila in rekla, da skočiš v Savo, mi je djala: Reci mlademu vitezu, da ni treba skakati v vodo . . . da bi mu lahko vendarle postala naklonjena . . . da mi . . . reci mu, da mi ugaja . . . in da bi . . . je govorila v šali in sramežljivo. In to mi je bilo dovolj. Vse sem izvedela. Vida naj vaju zveže, Živana vama naj varuje življenje, in sreča naj vlada v vajinem domu . . . Ali sem ti ugodila?

— Da, Kata, vredna si zlatih bizancev.

Na te besede ji je dal Tihomil mošnjo zlata, katero je starka radostno sprejela.

— Ali zopet k Vuku. Ako Milena dovoli, da skrijemo Vuka pri njej, kaj potem?

— Potem prebijemo noč pri njej. Zgodaj v jutru naj te čakajo sluge v prvem grmovju pri kneževem dvoru. Ti zasedeš z njim konje in se v prvem hipu vstavite pri vašcanu Zeleboru . . . veš pri onem, kjer sva prenočila. Starcu že povem. On ljubi Vuka. Tam ga pustiš. Zelebor ga bo čuval, kakor oko v glavi. Našel bo že kako skrivališče zanj, to mu moramo prepustiti. Se strinjaš?

— Dobro! Strinjam se!

— Danes, ko se jame mračiti, pridi s svojim slugo v knežji grad. Oblecita se v fratarsko obleko in imejta dolge brade.

— Zakaj ta maska?

— Ker bo imel tako obleko na sebi tudi Vuk, ko bo šel iz gradu.

— Vuk ima lahko, brez da bi imeli mi.

Motiš se. Stražniki v gradu bi videli, da odhajate, a bi ne videli, ako je kateri prišel. In to bi bilo sumljivo.

— Resnica. Ali se ne bo opazil beg predno se zavisita? Ali ne bo morda ječar to prej opazil?

— To prepusti meni, to je moja skrb.

— Ali kaj naj storimo, da ne zamudimo? Kaj pa, ako Gottschalk svoj peklenski načrt izvrši, predno pridemo mi.

— Ne skrbi. Bom ga opazovala. Hočem mu slediti stopinjo za stopinjo. Ti boš pa itak pri Mileni. Na dano znamenje poletiš v ječo. Vzemi oster meč. Lahko bi se zgodilo, da bi imel posla z Gottschalkom in njegovim slugo.

— Dobro. Meč je oster.

— Tudi sluga naj bo oborožen.

— Dobro.

— Še nekaj.

— Kaj?

— Našemite se in zakrijte lica.

— Zakaj to?

— Da vas Gottschalk ne spozna.

— Izborni!

— Do večera.

— Do večera. Z Bogom.

X.

Na terasi je sedela kneginja Gertruda in z roko si podpirala glavo. Oblečena je bila v zeleno, svetlo grško obleko. Gledala je na mesto Sisek, a v glavi so ji bile druge misli.

Že zgodaj v jutru, ko je komaj vstala, je bila njena prva misel: Tihomil. Pogovor z Gottschalkom se ji je globoko vtisnil v možgane in veselila se je že te ljubavne igre, ki ji bo krajšala sedanji običajni dolgčas.

Vstane in gre v kopelj. S čustvom nebrzdanega razkošja je ogledovala v kopelji v vodi svoje lastno telo. Gledala je in uživala v svoji lepoti. Ogledovala in se divila svojim nogam in rokam in smeja se božala svojo gladko kožo. Igrala se je z lasmi, zopet nato pluskala z vodo in škropila svoje bele prsi. Ostala je dokaj dolgo v vodi. Ugajala ji je toplota in misli so jo naslajale. V tem tre-

nutku se je smatrala za nekako božanstvo in obžalovala je le, da je narod ne more oboževati tako, kakršna je sedaj, kakor so v davnih časih oboževali marmorne Venerne in kipove boginj, katere so vsak čas izkopali iz črne zemlje v stari Siscii. Obžalovala je, da se ne more pokazati vsemu svetu, v kraljevski lepoti. In ona bi storila to brez sramu, brez strahu, ker, djala je sama pri sebi, kar je lepo, ne more biti sramotno. In padali bi pred njo na kolena in ji žgali kadila, se klanjali, kakor nadverskemu bitju in ji klicali urnebesne slavospeve.

Brez dvoma bi pokleknil pred njo, premagan od njene lepote, tudi sam Tihomil in pozabil na Mileno, ki je še nerazcveteli cvet, brez onega sijaja in razkošja, kakršnega nudi ona, Gertruda.

S takimi mislimi odide iz kopelji.

Zapovedala je sužnji, da jo obriše in namaže z dišečim oljem in drugim ukaže, naj ji prineso najlepšo obleko, kar jih je imela. Bila je to obleka iz samega Bizanca in pretkana z mnogimi dragulji. Krog ramen ji je dala zlato tkanino, kače z diamantnimi očmi, a na noge je pritrdila sandale, ki niso skrivali beline njenih malih nožic in lepih prstov. V ušesa je djala velike uhane, krog vratu pa najfineje bisere, katere je dobila v dar od samega kneza. Bili so poročni dar.

Nato vpraša sužnjo:

— Povej mi, žena, ali sem danes lepa? Ali je kaj lepših žen na svetu od mene? Ali bi taka, kakor sem sedaj, lahko očarala kogarkoli? Kaj misliš, s čim bi še povečala svojo lepoto?

Sužnja je gledala svojo gospo. Čutila je sama ves čar njene lepote in vzkliknila brez vsake hlimbe.

— Lepa si, gospa, in ni lepše na svetu. Moral bi imeti srce iz kamena, katerega bi tvoja lepota ne očarala. In nobenega ni, ki bi se obočavljaj, ako ti pogleda v oči, da bi na tvoj migljaj ne planil v ogenj ali vodo in storil za tebe vse, kar zaželi tvoje srce.

— Misliš? — vpraša Gertruda zadovoljno. — Misliš? — In oči so se ji zasvetile veselja.

— Da! Cesarji in kralji bi klečali pred teboj, čudeči se tvoji lepoti in krone bi ti dajali k nogam, samo da jih uslišiš.

— Ti misliš torej, ako bi hotela . . . ali nočem tega . . . ali recimo . . . ako bi se mi zahotelo . . . misliš, da bi lahko očarala vsakega, katerega bi le hotela?

— O tem ne dvomim niti najmanje!

— In če bi bil ta drugi slučajno zaljubljen v drugo?

— O, moja gospa; in če je ona lepa, kakor solnce, zatemnela bi pred tvojim sijajem. Samo slepec bi moral stati pred teboj, ki bi te ne videl, da te ne vzljubi. Pa tudi slepec bi obstal očaran od miline tvojega glasu. Moral bi biti slep in gluha obenem, kateremu bi tvoja lepota ne vzvalovala krvi. Pa to ni resnica! Tudi slepec in glušec ima čut. Eden, kakor drugi bi lahko s prsti otipal divno gladkost tvoje kože in duhal mameči vonj tvojega telesa, prisegla bi, da se zaljubi v tebe.

Gertruda se je nasmehala in uživala ob tem slavo-spevu svoje sužnje.

— Lepo govoriš, ako bi le bilo vse to res!

Ko se je popolnoma opravila, je pozvala sužnja in mu naročila, naj pozove Tihomila . . . In legla je na blazine, pregrnjene z medvedjimi kožami. Tako ležeč je čakala nestrpno. Naposled ji ga javijo.

Za nekaj trenutkov sta si stala nasproti drug drugemu. Ona, žena v višku svoje lepote, on, junak, mlad in lep, kakor ga je njena duša mogla samo zasanjati.

In v tistem hipu je pomislila:

— Ta človek je prelep za Mileno.

Tihomil pa si je djal:

— Resnično, ta ženska je kneginja po svoji lepoti. Nato se je globoko priklonil in rekel:

— Prišel sem na tvoj poziv, svetla kneginja, srečen bom in vesel, če ti lahko s svojo malenkostjo postrežem.

— Da si mi zdrav, mladi vitez iz hrvatski dežel. Pozdravljam te iz srca in povedati hočem brez odlašanja, zakaj sem te klicala. Vendar sedi poprej, da se malo pogovoriva . . .

Tihomil sede na stol, dočim je sedla kneginja na blazine, pokrite z medvedjo kožo. Za trenutek je nastal molk. Kneginja je s svojimi živimi očmi očitno z veliko zadovoljnostjo ogledovala mladega junaka.

— Poslušaj sedaj.

— Pripravljen sem na vsako uslugo.

— Dobro. Povedati ti hočem odkrito. Jaz se ne počutim tukaj dobro. Čutim se nezadovoljna in nesrečna.

Te besede je izrekla z nekakim naglasom, iskreno in tužno, da jim je moral Tihomil takoj verovati.

— Ali je to mogoče, svetla kneginja? Tu na dvoru, obkrožena od ljudi, ki te obožujejo? Moč tvojega moža, je ponesla njegovo ime daleč po svetu. Njegovo bogastvo ti omogočuje, da uživaš, kar ti zaželi srce. In ti praviš, da si nezadovoljna in nesrečna?!

A ona povesi žalostno svojo glavo.

— Nesrečna sem.

— Ali kako ti prihajajo na um take misli?

— Ker so resnične.

— Ni mogoče. Otresi se jih.

— Ne morem.

— Zakaj ne?

— Ker so resnične.

— Oprosti kneginja, ali jaz dvomim o njih resničnosti.

— Ti mi torej ne veruješ?

— Ne. Jaz mislim, da so namišljene. Ne morem, umeti, kako bi naj bila nesrečna.

— Ali želiš, da ti razjasnim?

— Razjasni mi.

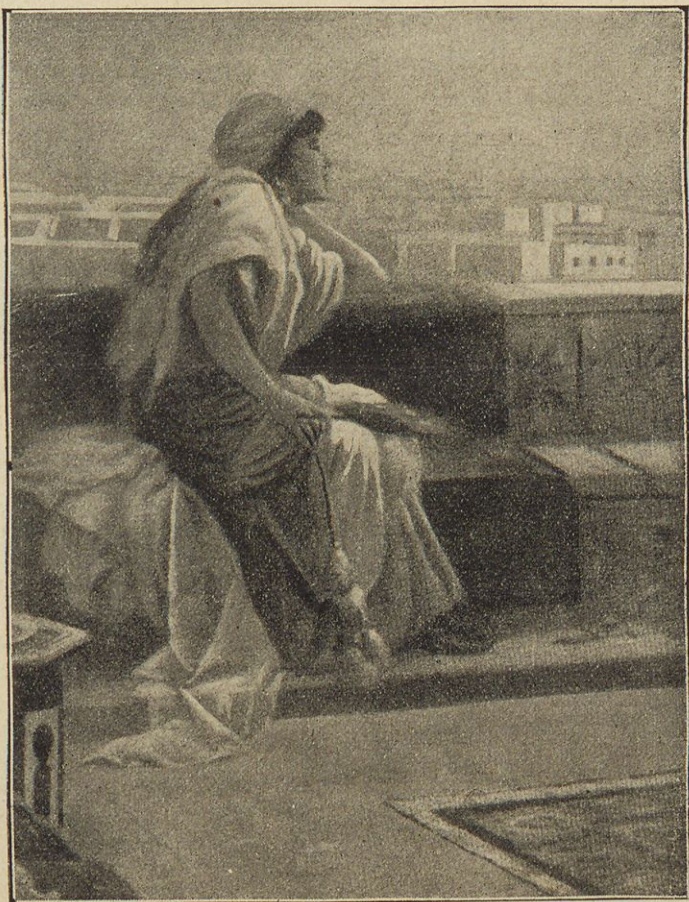
In kneginja nadaljuje s turobnim glasom in dvigne svoj vlažni pogled k njemu.

— Od svoje mladosti sem živela na dvoru cesarjev in gledala sijajne in junaške igre nemških plemičev. Poslušala sem pesmi najboljših pevcev in jahala po šumah za jeleni in srnami.

Tihomil odgovori:

— Vse to bi lahko dal Braslav.

— Lahko, res je, lahko. A Braslav se malo briga za me. Kakšno srečo sem doživela z njim? Spravil me je v

Na terasi je sedela kneginja Gertruda in z roko si podpirala glavo.
(Str. 117.)

to gnezdo, med nepoznane ljudi, ki ne razumejo mene in katerih ne razumem jaz. Tuji jezik, tuji običaji. Iz mirnih krajev moje rojstne zemlje so me privedli sem, v

kraje, ki so vsak čas v nevarnosti, da ne navali kdo na nje. Moj knez je več na krvavem bojišču, kakor doma. Boji z Moravani, boji z Madjari, kaj vem kaki drugi še vse, niso dopustili, da bi postavil svojo posteljo v Sisku. Komaj sva se sešla, morala sva se spet ločiti.

— To je usoda vseh žena velikih ljudi.

Ona pa ga pogleda z velikimi očmi in reče:

— K zlodeju taka usoda. Ali smo žene ustvarjene zato, da nas hranite v kletkah kakor ptice in da se poigráte z nami, ko se vam zazdi. Osamljena živim v tem dvoru svoje dni brez cilja, brez misli. Zunaj cveti cvetje, cveti tako opojno, tako duhteče in čarovito in priča o mladosti in krasnem življenju. Priča o poljubih, da o poljubih in objemih, o času mladosti in ljubezni. Zunaj dehti zrak in šepeta o sreči, o sanjah zlate svobode, a mene tu tlači njegov vonj. Razprostrla bi roke in odšla na teraso svoje hiše in pustila, da me ogreva ono žarko solnce, naj sveži zrak poljublja moja lica in naj me boža poljub jutranje sapice iz neprespane samotne noči, ki je poslušala vzdihne moje in gledala moje blede lice. Poletela bi na junaškem konju na zelene gore in poslušala šum slapov. Bila bi se z divjimi zverinami, samo da živim življenje, kjer bi mi kri drvela burno po žilah. Ne morem! Bledih pošasti stroge, dvorske bizantinske etikete, ki me spremljajo sedaj, ne morem vreči raz sebe.

Tihomil, ki je poslušal to njeno tugovanje, reče:

— Oprosti, kneginja, ali bizantinska etiketa ne teži tako žen. Živel sem dovolj dolgo v Carigradu in vem, kaki odnošaji so tam. Mislim, da bi te užalil, ako bi ti pripovedoval o dogodkih na tamošnjem dvoru, kateri so ti itak dobro znani. Ali ti ni znano življenje cesarja Leona, ki je ljubil Zou, hčer Stylianovo, dasi mu je živela pobožna in plemenita žena Theofana? Ali ti ni znano, da je to priležnico dvignil, po smrti svoje žene, na prestol? Ti veš, da je ta cesar, ko mu jo umrla tudi ona, vzel tretjo ženo. Ali ona ni edina, katero ljubi. In ta Leon, ki je nasledil očeta Bazileja, pravzaprav ni niti sin Bazilija in Eudokije, nego samo Eudokin. Mnogi so mi pravili, da je sin Mihajla, ljubljenca Eudokinje . . . In kdo je bil Mihajlo, to

veš. Bizantinski cesar, na pol nori ženskar, ki se je kopal v blodnjah in ki je svojega konjušarja Bazileja vzel za telesno stražo in ga je napravil tovarišem svojih orgij. Dal mu je za ženo svojo priležnico Eudokijo, s katero je tudi potem živel pregrešno. In ta Eudokija je povsem dobila moč nad cesarjevim srcem in ga pregovorila, da je njenega Bazileja povzdignil za socesarja. Ta pa, videč, da še ni varen, je po enem letu dal ubiti Mihajla. Zgodilo se je to v noči septembra leta 867. Sam je bil zraven pri uboju in tako postal edini cesar. O, ta Bazilej in Eudokija, o ta Zoe in ta Leon, mislim, da so dovolj jasni dokazi, da niso pravi tvoji nazori o nesvobodi bizantiske etikete . . . In vendar imenujejo tega Bazileja velikega in Leona modrega, ker piše knjige.

Gertruda je mirno poslušala Tihomila. In ko je končal je rekla živahno:

— Kdo ve, ali ni v resnici pravi modrijan, ta Leon. Tihomil jo začudeno pogleda.

— Kako misliš to?

— On se drži načela: „Kratko je življenje in naglo beži mladost. Veselimo se in uživajmo, dokler je še čas.“

Tihomil se nasmehne in zapreti s prstom:

— To pač niso niti najmanje nazori Gospoda našega Jezusa Krista, ki je prišel na ta svet, da nas pouči o pravi poti življenja. On je rekel: „Moje kraljestvo ni od tega sveta.“ In obljubil je življenje onemu, ki hodi za njim. Za njim pa hodi le oni, ki gre po ozki stezi . . .

Gertruda namrši obrvi in našobi ustnice ter pogleda Tihomila z jeznim pogledom.

— Idi, idi, mladec moj, sleci to junaško obleko in obleci meniško kuto ter vzemi v roko palico in pojdi na dvore od velikašev do velikašev, dostojanstvenikov posvetnih in cerkvenih in jim pripoveduj te stvari. Malo jih boš našel, ki te v tej dobi ne vržejo po stopnicah. Srečen boš, če se ti bodo le samo posmehovali. In zakaj pripoveduješ to meni, slabotni ženski?

Tihomil odvrne ponosno:

— V moji zemlji hrvatski je še, hvala Bogu, dovolj značajeve, ki pričajo, da še svet ni Sodoma in Gomora.

Prehobil sem dokaj sveta in našel sem mnogo kreposti in velikih del. Ljubil sem prah, po katerem so stopali sveti možje, podobni apostolom prvih časov in veruj mi, da jaz verujem v večnost. Resnica, valovi peklenški poplavlajo svet in v cerkev samo so se priklatili volcje. Ali vse to je ne premaga in me ne odvrne do spoznavanja onega, ki je rekel: „Jaz ostanem z vami do konca sveta . . .“

Gertruda se je vgriznila v ustne, da ne užali mladca, zakaj komaj je zadrževala smeh.

— Moj dragi mladeč, tvoji nazori so morda lepi za puščavnike in menihe, ali za življenje ne veljajo.

— Zakaj ne veljajo?

— Ker večina sveta misli drugače.

— In če misli drugače celi svet, jaz ostanem zvest svojim nazorom. Mamica me je dojila z belim mlekom, hranila me in odgojila. Odgojila pa me je s temi nazori. In njo ljubim in ljubim te nazore. Veliki zgledi, katere sem videl, so me učvrstili. In če bi ne bilo vsega tega, zakaj videl sem in slišal velike apostole Cirila in Metoda. In kdor je slišal v rani mladosti ta dva sveta moža, ne pozabi nikdar tega, kar je sveto, vzvišeno in lepo.

Ko je tako govoril, je gledal z nekim zanosom na zid sobe, v kateri se je nahajal. Na tem zidu je viselo razpelo, prekrasno izrezano. Odrešenik je visel na križu povešene glave in razpetih rok. Noge so mu stale na desčici, pričvrščeni na križ. Pod križem je bil doprsni kip blažene device Marije in kip Janeza Evangelista, najmlajšega učenca Kristovega. Nad glavo Odrešenikovo je bil izrezan angel. Na razpelu je bil napis v latinskem in grškem jeziku.

Ta križ so posavski knezi posebno spoštovali. Bil je še iz časov velikega kneza Ljudevika. Poslal mu ga je v dar patrijarh v Gradu Fortunatu, ko se je zvezal z njim proti Frankom in ko mu je poslal stavbenike in zidarje, da so mu pomagali utrditi mesta in gradove. Patrijarh je poslal ta križ Ljudeviku, ker se je divil njegovemu junaštvu. Ta križ je ljubil sam, ker ga je smatral velikim umetninam, zakaj bil je pokrovitelj umetnosti in duhovni poglavar v največjem mestu umetnosti tistega časa v

Gradu, v katerem je stala krasna stolna cerkev, kateri se je čudil svet, baptisterij in cerkev sv. Marije.

In v resnici, ta križ je bil redek umotvor. Pa knezi ga niso ljubili samo za to, nego zato, ker se je govorilo, da je nekoč spregovoril samemu knezu Ljudeviku, ko je molil pred njim v veliki nevarnosti. In tisti čas je pritekla Kristu kri iz rane.

Gertruda je molče, čeprav razburjena poslušala mladega viteza. Živahnost njegovih besed, navdušenje njegove duše, ki se je jasno zrcalila na obrazu in pobožni pogled na razpelo, vse to jo je navdajalo z nekakim čudom.

Tudi na dvoru je živel mladič sličnih nazorov. Bil je to Friderik, brat Braslavov. Zaprl se je v svojo sobo kot puščavnik in nikdar je ni zapustil. Pripravljal se je, da postane duhovnik. Njegova bleda lica in resni pogledi so jo odbijali od njega in ni se dalje brigala zanj. Nikoli pa ni srečala mladca tako lepega, tako čvrstih mišic, tako krepkih rok in glasovitega po junaštvu, ki bi govoril tako. Mladci in plemiči, ki so jo obkroževali v tisti pokvarjeni dobi, so se sramovali takega govorjenja. Sedaj se je pa namerila na nekako čudo, ki je in pije kakor drugi ljudje, ki nima nobenih zunanjih znakov, ki bi kazali njegove nazore, a vendar je kristjan z dušo in srcem.

In to jo je z ene strani jezilo, a z druge zanimalo. Spoznala pa je na prvi mah, da ne bo tega mladca vjela tako lahko, kakor sta si predstavljala z Gottschalkom.

Ta misel je ni plašila, nego ji celo ugajala. Bila je vajena premagati vsak upor, vsako zapreko. Premagati izmozgane, blede mladiče tistih dob, ni smatrala nobenim težkočam. In uživala je ob misli, da bo premagala mladca s takimi nazori.

Ko je Tihomil prenehal, je naslonila glavo na roko in slonela tako nekaj trenutkov, kakor bi premišljevala. A nato reče:

— Dragi vitez, veseli me, da govoriš tako navdušeno in verujem ti, da tudi misliš tako. Žal mi je res, da pride čas, ko boš spoznal, da si sanjal idealen san, ki bo razrušen.

— Nikdar — vzklikne Tihomil.

Gertruda se mu malce nasmehne, da so se iz rdečih ustnic pokazali krasni beli zobje in reče žalostno:

— Bili so časi, ko sem tudi jaz mislila tako. Bila sem neumno dete in sklepala sem pobožno male ročice v nedolžnosti in čistosti. Mislila sem, da hodijo po svetu sami svetniki in svetnice božje. Vse je bilo samo cvetje, nikjer kače, Vse je bilo samo zlato, nikjer praška, vse je bilo solnčno, nikjer mraka. In priznati moram, da so bili tisti časi lepi, zanosni, sveti. A vendar...

— A vendar... vpraša Tihomil živahno.

— A vendar bi ne hotela, da se vrnejo ti časi — vzdihne kneginja.

— In zakaj ne? — vpraša Tihomil s toplim glasom.

— Zakaj ne? Poslušaj vitez! Odrastla sem. Vzeli so me iz samostana, v katerem so me odgojili. Prišla sem nedolžna, kakor jagnje, čista, kakor lilijin cvet, in stopila v svet. In naj ti povem, kako se je rušila iluzija za iluzijo, sanje za sanjami, svetinja za svetinjo. Z oltarja, katerega sem sezidala v svoji duši, sem morala snemati sliko za sliko, kip za kipom onih svetnikov in angeljev, katere sem častila v svojem srcu. Spoznala sem kneze in grofe, kneginje in grofice, spoznala duhovnike in škofe, dvorjane in slugе. Spoznala sem vse na cesarskem dvoru: cesarico in cesarja, slišala govoriti o drugih dvorih, tudi o onem, kaj se godi v središču vsega sveta, v Rimu. Ali je potrebno, da ti povem, kaj sem vse videla, vse slišala in vse zvedela? Moja ušesa, ki so poslušala sanje psalmov in ljubezni, so poslušala kletev in cinični smeh norcev in razbojnikov. Moje oči, ki so gledale sanje sreče in blaženstva, raj na zemlji, so gledale odslej pijano druhal, ki se je klanjala mamonu in zlatu. Moje noge so bredle po krvi... krvi... krvi... In tedaj se me je polastila nepoznana bol, lice mi je bledelo in srce utripalo. Premišljevala sem tudi jaz. Gertruda, vrni se v svoj samostan! Hahaha!

Obraz kneginje, ko je to govorila, se je spačil in njen gorak smeh je zaoril neugodno po sobi, da je Tihomila streslo v srcu.

— Ali ne! . . . Nisem se vrnila. Imela sem tovaršice, modrejše, kot sem bila jaz, tovarišice vesele in razposajene, lepe kakor majnikovo jutro, pokvarjene, kakor he-tajre naroda, ki je korakal po cvetnih poljanah Olimpijskih iger in po gajih, v katerih so orile brezsmrtne pesmi. Ostala sem. In kmalu sem uživala, gledajoč sijajne in junaške igre, poslušala pesmi najboljših pevcev, ki so je pevali meni v slavo. Uživala sem, ko sem jahala po gozdovih za jeleni in srnami in malo mi je bilo mar, kdo ima prav, cesar ali papež, Focij ali Rim.

Tihomil ji seže v besedo in reče z žalostnim glasom:

— Krist ali Satan . . .

— Prav imaš. Krist ali Satan. Hodila sem v cerkev. Hodim tudi sedaj. Kristjanka sem, ali ne verujem, da bi učil Krist tako, kakor uče duhovniki.

— Zakaj ne?

— Ker živijo drugače in drugače učijo . . .

— Kneginja, to ne velja! Lahko je v zlati posodi slabo vino, a v grdi izvrstno . . .

— Vseeno. Pusti to! Nikdar več ne vrneš zlatih sanj mladosti moje. S starih oltarjev so potrgane slike in sezidala sem nove oltarje božanstvu lepote, božanstvu moči in slave. Ako je Krist bog lepote, bog moči in bog slave, tedaj, evo me, tedaj sem tudi jaz kristjanka.

Te besede je govorila razburjeno in njena lica so se razgorela. Nato je utihnila.

Tihomil odvrne:

— Da, on je Bog lepote, pa tudi dobrote. On je Bog moči, a daje jo ponižnim. On je Bog slave, ali uživali jo bodo vekomaj le oni, ki ne teptajo v blato njegovih besed.

— Izborni umeš govoriti, krasni mladec, in dospel bi do velikih časti, ako bi postal duhovnik. In prava škoda je, da nisi tega storil. Ali nekaj moram priznati. Čudim se, da si ohranil te nazore ti, ki si potoval po širnem svetu in videl toliko zla.

— Videl sem mnogo zla, gledal v žrelo pekla, zrl v oči stoglavni kači greha, a na nikogar ne morem vreči kamena, zakaj tudi jaz sem grešnik. In če sem hodil za temo, tembolj sem hrepenel po solncu.

— Kaj te je storilo takim? ...!

— Ne vem ... Morda molitev ... morda slučaj ... morda senca moje pokojne matere, ki me je spremljala z blagoslovom po suhem in morju in me spremlja ...

— Strinjam se s teboj in ne strinjam se. Vsekakor se ti divim, ker vidim, da živiš po svojih nazorih in nisi farizej. Ne razumem pa vendar, zakaj živiš na svetu brez veselja, ljubezni in sreče? Zakaj se ne veseliš zatega šlema, ko se sveti na solncu in ko gledajo za njim strastne oči? Zakaj se ne raduješ ognjenemu vinu, ki razžarjeva kri in greje prsi, da se ti širijo za nečim nepoznanim, tajnim? Zakaj hodiš kraj žensk, kakor marmorni kip brez duše, ne da bi dvignil oči? Ali je mar ustvaril Bog žene za to, da venejo in ginejo, kakor osamljen cvet v samoti? Obdaja te zlato in baržun, biseri in jantar. Obdajajo te pesmi in junaške igre. A ti čitaš legende. Oj, junak moj, vzdrami se, ustani, dokler ti rumena zarja tvojih dni ne pokoplje v morje pozabnosti. Ali je tvoje telo iz jekla ali kamenja, kakor onih svetnikov, naslikanih na mozaiku naše dvorne cerkve? Ovenčaj svoj vrč z rožami in pij ognjene kaplje vina in ljubezni. Ne brzdaj strasti svojega telesa. Ni li potrebno to. Tega ne delajo niti oni, ki bi morali. Čakaj na pokoro, ko se postaraš. Sedaj si v dobi krepkih moških sil. Mladost se ti smeje in ljubezen ti nudi sladak napoj iz zatega vrča. Primi ga. Ne blazni. Pripovedoval si mi o čarih Italije, o žarkih nočeh v senci cipres in oljk, o mamečem pluskanju morskih valov. Ali te nikdar, res nikdar ni pograbilo veliko, divje, besno poželenje po poljubih ognjenih, kakor pekel?

Tihomil je postajal čimdalje bolj nestrpljiv, čimdalje bolj nemiren. Naposled dvigne roko in prekine kneginjo:

— Oprosti gospa, da te prekinem. Razgovor naju je zmotil, in pozabili smo na to, zakaj si me poklicala.

Gertruda je opazila, da ni izbrala pravega načina, da bi pridobila viteza. Brez odloga, skoraj nevoljno reče z nekako osornim glasom:

— Prav imaš. Povem ti, da sem željna zabav in lova. To vendar ni greh, kaj, moj govornik?

— Ne, svetla gospa!

Ko je pristopil k nji in razširil roke, da jo objame, padla mu je Milena v naročje. (Str. 132.)

— Torej dobro. Izbrala sem tebe, da bi bil osnove-
telj naših zabav.

Zakaj ravno mene?

— Zakaj? Tega ti ravno ni treba razjasnjevati. Pre-
hodil si mnogo sveta. Bil si v Carigradu in Rimu, videl
si vsakovrstne igre v Italiji in Bizancu. Ne bo ti torej
težko, da nam je tukaj uprizoriš.

— Gotovo ne, gospa. Rad sem ti na uslugo.

Tihomil je v resnici zelo rad obljubil, da hoče izpol-
niti željo Gertrude. Pomislil je, da bo pri teh igrah povsem
v bližini svoje Milene. Kneginja se je vzradovala njegovi
obljubi.

— Hvaležna ti bom z Mileno in vsemi dvorjankami
vred.

Ko je izgovorila ime „Milene“, je pogledala kneginja
Tihomila ostro in opazila, kako mu je vsa kri šinila v lice.

Komaj je premagala jezo in rekla:

— Tako, sedaj sem ti povedala vse, gospod vitez.
Pripravi načrt in pridi jutri, da mi ga razkažeš.

— Storim, kakor si zapovedala, svetla kneginja!

— Odpuščam te v milosti. Mislim, da se ne bojiš,
da bi te okužila s svojimi nazori. Ako ti ni po volji, ne
bom nikdar več govorila o tem.

— O, ne bojim se — odvrne smehoma Tihomil in
se ji prikloni. — Od svojih nazorov ne bom odstopil, in
če mi neprestano dokazuješ nasprotno.

— Glej ga! Ali si tako vztrajen!?

— Nadejam se, da sem. Imam v pomoč dve svetinji.

— Ali smem vedeti za nju?

— Za jedno smeš, za drugo ne.

— Katera je ona prva?

— Spomin na mojo mater, ki je bila svetnica.

— A druga?

— Tega še ti sedaj ne smem izdati. To je tajnost.
Gertruda je na prvi mah uganila to drugo svetinjo.

— No vidiš torej. S pomočjo teh dveh svetinj bi me
rad spreobrn timer.

— Daj Bog!

Tihomil se nakloni in odide.

Dolgo, zelo dolgo je sedela kneginja Gertruda nepremična, zamišljena v globoke misli. Gube na čelu in srdito grizenje ustnic je pričalo, da ni zadovoljna z uspehom svojega razgovora.

XI.

Na večer tistega dne, kakor je bilo dogovorjeno, je bil Tihomil v sobah Milene. Kakor se je starka Kata nadejala, je Milena drage volje privolila v to, da pomaga tudi nekako rešiti Vuka. Spoštovala in ljubila je tega starčka in ga smatrala za najplemenitejšega človeka tistega časa. Veselila jo je vest, da je uprav Tihomil oni, ki ga hoče rešiti. In da bo tudi ona imela pri tem svoj delež, jo je veselilo tem bolj.

Razburjena in z nekako drhtavico je pričakovala večera. Neko nepopisno čuvstvo sreče je napajalo njeno dušo. On pride k nji. Vendar jo je vznemirjala bojazen, če bi se ne izvršilo vse po sreči. In v tej razburjenosti je komaj čakala, da je zatonilo solnce. Vsak trenutek je tekla k oknu, da pogleda, kako visoko je še solnce. Vsak hip je pokleknila pred sliko Bogorodice, ki se je nahajala v njeni sobi, in s solznimi očmi molila za srečno izvršitev dela, ki so ga začeli. Po dolgem pričakovanju se odpro naposled vrata in v sobo stopi Tihomil. Prvi hip je stal nepremičen, gledaje deklico, ki se mu je sladko smehljala, nato je stopil k nji in jo prijel za roko.

— V trenutku, ko stavimo svoje življenje na kocko, Milena, ali še naj dalje molče najina usta? . . . Kdo ve, kaj skriva nocojšnja črna noč v svojem krilu? Življenje ali smrt? Kdo ve, kaj nam prinese jutrišnji dan? Vendar naj bo ta čas blagoslovljen, ko mi je dano govoriti s teboj, želja moja! Ti trepetáš. Ustne ti drhtijo. Rdečica dekliškega sramu ti obliva lice, miljenka moja. Ti slutiš, ti veš, kaj ti hočem reči . . . Ni niti čudno. Mar niso moji pogledi govorili jasneje od besed, mar ni moj drhteči glas pričal o tem, kaj je bilo skrito v srcem mojem . . . Ti veš, kaj mislim, ti veš, kaj čutim, ti veš, zakaj diham. Od valov sinjega morja prišel sem v stari Sisek, svoboden kakor ptica v zraku, kakor riba v vodi. Ni bilo junaka,

pred katerim bi trepetal, ni bilo lovorike, po kateri bi ne sezal, ni bilo buzdovana, ki bi mi bil pretežak. Razun Boga, velikega in mogočnega, nisem se bal nikogar. In evo me, sedaj sem tu pred teboj in drhtim od sladkega ganutja in nepopisne sladkosti, ko te gledam. Evo, sedaj sem bojazljiv, in bojim se, da bi ne izgovoril kake besede, ki bi ti ne bila po volji. Niti svobodnega se ne čutim več. Zdi se mi, da sem suženj in edina želja moja je, da bi služil tebi, kraljica mojega srca. Velik in silen je plamen ljubezni moje in zdi se mi, da se spreminja moje srce v suho zlato, in to zlato bodi tvoje. Ljubi me, ljubi me, moja najmilejša . . . Bodi moja žena. Ne morem živeti brez tebe. Kaj mi mar moje življenje, ako nimam tebe. Kaj mi lovorika, kaj slava, kaj največje bogastvo tega sveta, ako nečeš z menoj sanjati san mojega življenja in sipati cvetja v skrivnost najinih bodočih dni. O prosim te, odpri sladke ustne svoje, naj izrečejo blagoslov mojemu življenju in naj spremene vso najino bodočnost v himno in slavospev veliki, silni ljubezni, ljubezni močnejši od smrti, ljubezni lepši, kakor je ves svet.

Ko je govoril Tihomil, je stala Milena in ga poslušala vsa očarana vsled teh besedi, s katerimi ji je pravil o ljubezni. Prsi so se ji dvigale razburjenja, kri ji je hitela po žilah vse urneje in burneje in srce je hotelo, da prebije svojo ječo. Bledela je in rdela in ustnice so ji vztrepetavale. Oči so ji žarele z nekim nadzemeljskim sijajem zanosa in blaženstva.

In ko je pristopil k nji in razprostrl roke, da jo objame, padla mu je na prsi. Zaprla je oči in zašepetala s tihim glasom:

— O, kako sem srečna, Tihomil . . . Kako sem srečna!

In on prime deklico za brado in se zagleda ves očaran v njeno lice, v njene oči. Bil je to trenutek opojne blaženosti dveh bitij, ki sta bili ustvarjeni, drugo za drugo.

Nekaj trenutkov sta ostala tako, nepremična v objemu sreče, v poljubih silne, prve ljubezni, vznesena, očarana, menila sta, da sta v nebesih, tiha, kakor bi poslušala tajinstveno pesem nebeških zborov, kakor da je tu na zemlji večnost, sreča brez konca, brez kraja.

- Hočeš biti moja žena?
- Hočem — odvrne z blaženim usmevom devojka.
- In spreliš me v moj grad k mojemu morju.
- S teboj grem na kraj sveta.
- Zlato moje — se vzveseli Tihomil in jo poljubi.
- Ne varaš li se, junak moj . . .
- Jaz se varam? Kako naj ti povem, kar čutim?

Kako naj izsujem pred tabo ves žar svoje ljubezni . . .

- In me boš ljubil vedno?
- Do groba in preko groba — duša moje duše.
- Bodeš moj?

— Na rokah te bom nosil. Tvoje življenje bo pot, posuta s samimi rožami in cvetjem. Vsak plevel boleti, vsako travico zlobe, ki bi se drznila vzrasti na tej poti, izrujem z lastno roko.

— O, kako lepo, kako krasno bo to — se je smehljala Milena in gledala vsa blažena v obraz svojega dragega.

— Gospod Tihomil! — odzval se je za njima glas starke Kate.

Nista je slišala.

— Gospod — je zaklicala vdrugič — ali smem vstopiti?

Zganila sta se in Tihomil reče:

— Vstopi.

Ne vprašajoč dalje, reče starka:

— Gospod, hudo je.

— Kaj govoriš?

— Zapozneli smo.

Kakor bi ga vgrizla kača, je skočil Tihomil pokoncu.

— Za Boga, kaj govoriš. Ali so že izvršili osveto.

Starka zmaje z glavo:

— Tega ne!

— Zakaj si pa potem rekla, da je prepozno?

— Pozno je zato, ker je Gottschalk in njegov krvnik že na dvoru.

— In kaj zato?

— To je slabo, ker ju ne moremo prestreči.

Tihomil namrši obrvi in povesi glavo.

— Resnica. Prišli bi in ko bi mi opravljali posel osvobojenja Vuka, bi nas opazili v ječi in zbudili kneževo stražo. In bili bi izgubljeni.

— Tako je. Vidiš torej, da je prepozno. Naš prvi načrt ne velja več. Moramo stuhtati drugega.

— D drugega ni, nego da je pustimo, da gredo prvi k Vuku. In tedaj je naskočimo.

— Dobro je to.

— Koliko jih je?

— Dva sta. Gottschalk in krvnik.

— Ali je krvnik močan?

— Čvrst možak. Ali tvoj Bokelj je bolji. Ta dva bode, če ju napadete nenadoma, lahko premagali. Ali tukaj je še tretji.

— Vraga?! Tretji?!

— Ječar.

— Ali mu ne boš dala pijače?

— Ne morem.

— Zakaj ne moreš?

— Ker bi se mu to zdelo čudno, da ga silim sedaj po noči, s pijačo in bi prav gotovo ne hotel piti. Razen tega bi lahko zaspal poprej, nego bi prišel Gottschalk. In če bi ga našel spečega, bi bilo to zelo sumljivo. Če bi Gottschalk sumil le najmanje, je vse ponesrečeno.

— Za vraga. Kaj storimo sedaj? Ne bojim se jaz vseh treh, vendar bi bila to kruta borba. Zgodilo bi se lahko, da kateri uide in pozove pomoč.

— Tedaj bi propalo vse! To pa ne sme biti.

— Kaj tedaj — pomisli Tihomil.

— D drugega izhoda ni — reče starka — nego da zarinete ječarju meč v ledja.

— To ni mogoče. Iz zasede ubijajo razbojniki in jaz tega ne morem.

Starka zmaje z ramami.

— Ej, potem ti pa ne morem pomagati. Pomagaj si sam, ako moreš! Vsekakor ne umejem, da ti je več do življenja ječarjevega, nego do življenja Vukovega. Ječar mora umreti.

— Ne sme, rečem ti, Kata. Naš Bog ne dopušča ubijati, razen, če se borimo v pravilni borbi. Iz zasede ubijajo morilci.

— To vem tudi jaz. Ali tukaj nam je ječar na potu. Kaj pa naj storimo?

Tihomil v resnici ta hip ni znal, kaj naj stori. Ali časa za razmišljanje ni bilo. Trebalo je hiteti, da ne bo prepozno. Za nekaj trenutkov je imel načrt. Pozval je Bokelja, Tomislavovega slugo, katerega je izbral, kot močnega in hrabrega moža, da mu bo v pomoč. Svojemu slugi pa je naročil, naj pripravi konje. Bokelj je prišel v samostanski halji, a jo je takoj zopet slekel.

— Zakrinkajva si lica, da naju ne spoznajo. Najbrže bo to boj na življenje in smrt. Najprej se morava rešiti ječarja in nato udreti v ječo. Ti boš nenadoma planil na Gottschalka, jaz bom pa pazil, da nobeden ne pobegne. Gottschalk se ne bo nadejal nobenega navala in ne bo pripravljen. Brzi skok stori vse. Me razumeš?

— Razumem — reče Bokelj veselo, kakor da se govori o kaki veselici.

— Dobro. Ti starka boš stala na koncu hodnika na straži in mi javiš vsak najmanjši sumljivi korak.

— Hočem.

— Dobro bi bilo, da je tudi ječar v ječi. V tem slučaju bi se borili dvojica proti trojici. Zaprli bi pa za seboj vrata in zabranili izhod. Nastalo bi klanje, ali Bog nam bo pomagal.

— Bog vam pomagaj moji junaki — reče Milena in solze se ji prikažejo v očeh. — Ako vam ne pomore on, kdo vam naj pomore?

Starka je odšla ven.

— Ako bi pa ječar ne bil zunaj na straži, kar je vrlo verjetno, kaj tedaj?

Še vedno ni bil Tihomil na jasnem, kaj naj stori tedaj. Ubiti ječarja iz zasede ni hotel, ker se je to povsem protivilo njegovim nazorom.

Obžaloval je, da ni vzel seboj še vsaj enega slugo ali prijatelja. Če bi bil čas, takoj bi ga poiskal. A sedaj

se to ni dalo več storiti, ker je bilo prekasno. Vsak čas ju lahko starka pozove na delo.

Žal mu je bilo, da ni izbral drugega časa za Vukovo rešitev. Lahko bi planil na ječarje in stražnike prej, nego bi prišel Gottschalk in njegov krvnik. Lahko bi planil na ječarja, vzel mu ključ, udril v ječo in rešil Vuka. Čeprav bi bilo to dokaj nevarno, vendar tako nevarno bi ne bilo, kakor sedaj, ker se ima boriti s tremi. Ali sedaj so bile take misli prepozne.

Še enkrat objame Mileno in reče:

— Moli za nas, draga deklica. Tvoja molitev nam bo danes močno potrebna in koristna. Brez božje pomoči ne moremo storiti ničesar. Za pravično stvar se borimo in naj nam pomore Gospod Bog in draga naša mati, blažena devica Marija.

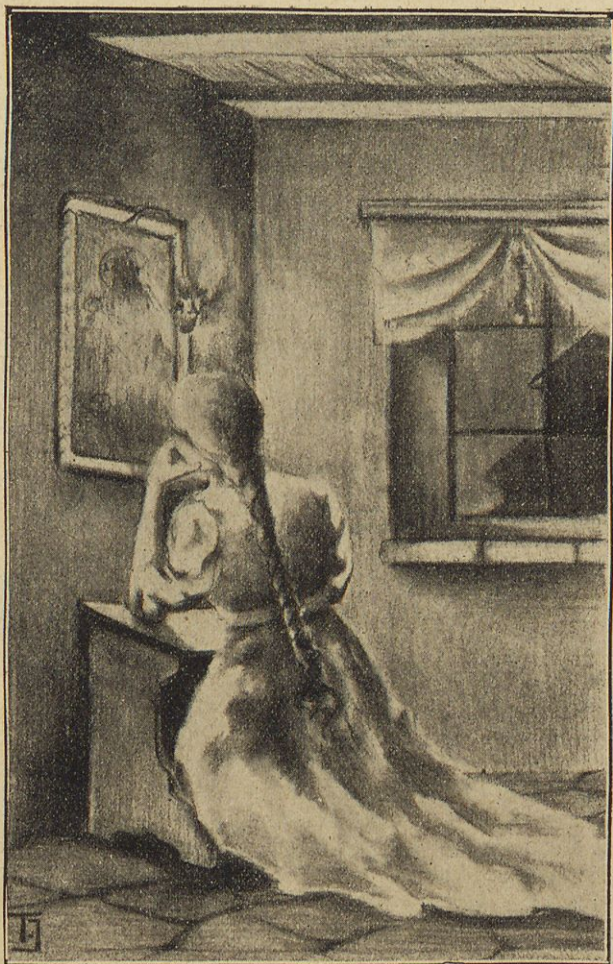
In Milena odvrne:

— Molila bom za vas, dragi moji, ako molitev ubogega dekleta lahko kaj koristi vam junakom.

XII.

Mrka je noč. Na nebu je malo zvezd in slaba svetloba se razliva po okolici. Še slabša svetloba prodira skozi okence dokaj širokega prostora, kateremu se na prvi pogled vidi, da je ječa. Kamnite stene so polne vlage. V zidovje so prikovane debele železne verige. Na neki taki verigi je prikovano človeško telo in na prvi pogled ni mogoče spoznati, ali je to telo živo ali mrtvo. Jetnik je imel verige na rokah in nogah. Obleka je bila razpadla in strohnela. V kotu je bilo nekoliko slame, ležišče za ubogega jetnika. Mrki polumrak je delal ječo še strašnejšo. Druzega ni bilo v ječi nego vrč iz gline in kos kruha, ki pa je bil še nedotaknjen, kakor ga je zvečer prinesel ječar.

Noč je temna, a jetnik si je za časa svojega jetništva poostril vid in tako je povsem dobro razločeval predmete, ki so bili v ječi. Zdi se, da se je že privadil na vlažno in hladno domovanje. Priučil se je na okove in vse, kako je treba postopati z njimi, da si človek ne oguli rok in nog. Sprva je bilo to zelo težko. Vsak trenutek so mu

Kakor je obljubila, je pokleknila pred sveto sliko in vzdignivši roke proti nebesom pobožno molila, da bi se vse srečno izvršilo.

krvavele roke in noge. Sedaj se je pa že priučil jesti in piti, ne da bi ga ovirale verige. O, mnogo časa je minulo, preden se je naučil tega. On, Vuk, je bil vaje marsičemu, kakor orožju, jahanju, plavanju in državnim poslom, ali kako se nosijo okovi, tega ni znal. Morala je priti kneginja Gertruda in knez Braslav, da ga naučita tudi tega. Mnogo se je naučil v ječi, naučil se razmišljati o izprijetosti sveta, proučevati nehvaležnost ljudi, da so najnehvaležnejši uprav oni, katerim smo storili največ dobrot.

Ni bilo dneva, da bi se Vuk ne spomnil kneza Braslava. Sprva so mu silile na usta grde kletve proti sovražnikom in jeza nebrzdane barbarske osvete mu je hotela osvojiti srce. Dasi je bil to miren človek, pobožen in dober, vendar ni bil dovolj močan, da bi prenesel prvi udarec, ki mu ga je zadal knez, ko ga je vrgel v ječo. Prve dni je bil ves iz sebe. Večkrat je poskušal, da bi udaril z glavo ob zid in storil konec vsemu. Za nekoliko dni se je umiril.

Z muko si je izdolbel v zidu križ; roke so mu krvavele pri tem poslu. Ali ta križ ga je tolažil, ta križ mu je bil vidni prijatelj. Bil je zanj knjiga, iz katere je čital dannadan.

Trpeč grozne muke, se je spominjal svojega Odrešenika in njegovo lastno trpljenje se mu je dozdevalo malenkostno. Vedno bolj in bolj se je pogrezal v misli, da je trpljenje in boleost edina prava lastnina tega sveta in da Bog ljubi onega, s katerim postopa, kakor s svojim edino-rojenim sinom, to je, kateremu pošilja največje muke.

Vedno bolj so se mu začrtavale te misli v srce. In to srce je postalo posoda, katera se je polnila s kapljo za kapljo z vinom vere, nade in ljubezni. Nikdar ni tako živo veroval v Boga, kakor sedaj, ko je bil pahnjen s svoje moči. Mogočen je bil v Braslavovi državi. Bil je eden izmed najsilnejših in najbogatejših velikašev. Bili so celo časi, ko so smatrali vladarjem njega, a ne Braslava. V ječi je imel časa dovolj, da je premišljal o dnevih svoje moči in slave.

V kolikih bitkah se je odlikovala njegova desnica!
V kolikih diplomatskih misijah je delovala njegova glava!

Kolikokrat ga je pohvalil knez in ga nazival, da je njegova desna roka, njegov najboljši prijatelj in tovariš, kateremu ne bo mogel nikdar dovolj nagraditi njegovih nesmrtnih del.

Ta knezova nagrada!? Črno zidovje ječe, težki okovi, kruh in voda.

In vendar je bil knez dožan, da bi mu bil hvaležen. Vuk ni nikdar mislil na sebe, vedno na kneza in narod. Hrepenel je, da vidi svoj narod zedinjen. Velike misli, kako bi se mogel ves hrvatski narod spojiti pod enim žezlom, mu niso hotele iz gleve. Vedno in vedno so mu prepletale možgane. V to svrho se je trudil povzdigniti narod materialno, trudil se je s povzdigo poljedeljstva in trgovine, trudil se, da bi narod postal bogat. Vedel je, da se samo takemu narodu ni treba bati sovražnika.

Misel o zedinjenju naroda, ki govori eden in isti jezik ga je napotila, da je nasvetoval svojemu knezu, naj se poroči z rojakinjo kneza Mutimira. S tako rodbinsko zvezo bi dal prvo vez za zedinjenje Jugoslovanov. Ni uspel. Knez je poslušal nemškega cesarja. Vzel je Gertrudo. Ta ženitev, katero je hotel Vuk preprečiti z vsemi sredstvi, je bila vzrok njegovega padca.

Silno je užalil kneginjo. Knez ga je kaznoval. In sedaj se nahaja v tej temni ječi, on, lastnik tolikih zemljišč, ljubljeneč naroda, on, ki je mislil in želel tako dobro, ki ni prejemal podkupovanja z nobene strani, nego je delal vse po vesti in prepričanju.

Bolelo ga je, v resnici ga je bolelo, da so ga v bedi zapustili vsi tovariši. Nobeden mu ni pisal, nobeden se ni drznil, da bi spregovoril za njega dobro besedo. Vsi so bili splašeni. Vsi so se bali, da padejo pri knezu v nemilost. Edino bitje, ki je prosilo kneza milosti, naj Vuku odpusti, je bila — Milena.

Nikdar ji ne pozabi tega.

Vsak dan se je spominjal Milene z molitvijo. Spominjal se je v molitvi tudi svojih sovražnikov in kneza in kneginje. Tako se je naučil iz svoje knjige, katero si je naslikal na steno . . .

Časi burne prošlosti so se pojavljali pred očmi njegove duše še vedno v živih slikah, ali on je gledal te slike z nekim stoičnim mirom, kakor bi on vsega tega sploh ne doživel.

Naposled se je vživel povsem v misel, da je on tukaj zaprt, kakor oni puščavniki posebne vrste, ki so se dali za vse življenje, samo radi Krista, zapreti v ozke prostore in hišice z enim edinim oknom, skozi katero bi dobivali hrano. Dobro je poznal legende starih svetnikov in puščavnikov Pavla in sv. Antona, Nilamona in grešnice spokornice Thaide, katero je spreobrnil opat Paphnucij (Pafnucij) in ji odkazal ozko celico v bližini ženskega samostana. Zaprl je za njo vrata in jih zapečatil s svinčnim pečatom. Skozi okno je dobivala vsaki dan nekoliko kruha in vode. Thais pa je molila, razprostrta na tleh dan in noč samo eno molitev: O moj odrešenik, usmili se me!

Vuk je poznal tudi druge slične jetnike radi Krista in ni mu bilo neznano niti delo francoskega duhovnika Grimilacha, ki je napisal celih 69 poglavij „regulae solitariorum“. Nekatero izreke je poznal Vuk še iz prejšnjih časov in mu je sedaj delo dobro, ko je premišljal, da je tudi on podoben tem.

Vsak dan se je puščal volji božji in prosil Boga, naj mu pošlje še hujši muke, a naj mu dodeli za nje več moči. Vsak dan je po običaju izreka molil sedemkrat po petdeset očenašev. Čestokrat so po noči odmevale črne vlažne, stene ječe od psalmov in svetih pesmi, katere so izgovarjale njegove tresoče in blede ustnice. Tako je bil podoben v resnici bolj puščavniku, nego junaku in prvemu dostojanstveniku kneza Braslava.

In uprav sedaj je začel vnovič moliti na glas psalm kralja Davida. Klečeč je razprostrl roke, kolikor so mu to dovoljevali njegovi okovi. Molil je in duša se mu je polnila z neko neizrekljivo sladkobo, kakršne ni vžival, ko je na kneževi mizi kraj njega stalo najboljše vino v zlatem vrču. Nepoznana slast, ki se čuti samo v bolestitih, mu je napajala duše in solze so mu rosile oči.

Naenkrat ga prekine rožljanje ključev v ključavnici in hripavi smeh. Tri osebe stopijo v ječo: Gottschalk,

njegov sluga in ječar. Zvoki psalma prenehajo hipoma, a zidina odmeva od neobičajnega, surovega in nebrzdanega smeja . . .

Nenadna svetloba se razlije po ječi . . .

Ubogi jetnik, ker ga je nenadna svetloba zbadla v oči, nevajene taki svetlobi, zamiži. Zasenčil si je oči z roko in pogledal, kdo ga drami v molitvi.

— Kko si, ki prihajaš, da me motiš v moji molitvi?

A Gottschalk odgovori smehoma:

— Dobro me poznaš, stari Vuk, še iz onih časov, ko si rogovilil po naših gozdovih, dokler ti knez Braslav ni polomil zob. Tedaj nisi, kakor kak menih, godrnjal po-božnih pesmi. Vidim, da ti je ječa izpila ves mozeg. Vse-eno! Ni molitve, ki bi lahko zbrisala mojo osveto, razumeš, osveto, katero si zaslužil, ko si žalil mene in moj rod. Pregarjal si me, kakor kačo in nikdar nisem bil varen pred teboj. Ali sedaj je prišel moj čas. Slišiš, prišel je čas osvete, čas, za me neprecenljiv in velik. Dolgo sem čakal na to, in ti boš spoznal, kako se maščuje Gottschalk.

Lice starca ni kazalo nobenega posebnega razburjenja. Mirno in jasno odgovori:

— Nisem se povzdigoval v svoji moči in ti si čutil silo mojega meča. Bil sem ponosen in nisem se bal nikogar. Zato sem v ječi. Ponižan sem. V okovih sem. Lahko me gledaš in se naslajaš na tem, kako sem se izpremenil. Vendar nečesa se ne boš naslajal, to mi veruj! Te naslade ti ne morem dati, da bi me gledal plašnega in trepetajočega. Ne bojim se te! Lahko mi vzameš življenje in lupino mojega telesa lahko razorješ docela. Moja duša se itak drži na slabi niti tega trupla. Odreži to nit. Storiš mi veselje in uslugo, zakaj združiš me z mojim Bogom, ki je moje upanje in moja radost.

Gottschalk zakremži obraz in vzdikne:

„Ne! Tega ne storim. To bi bila za me premala osveta. Poslušaj mojo obsodbo. Žalil si moj narod, žalil si svetlo kneginjo Gertrudo, žalil si mene in tako zaslužiš stotero kazni. V olju bi te moral kuhati, svetiti s teboj, kakor z živo bakljo. Ali to bi ti vzelo življenje. In tega

nečem. Ti moraš živeti, da trpiš, da plaziš po svetu, kakor cunj. Te tvoje proklete oči, s katerimi si sipal jezo in mržnjo na me, hočem izkopati, da ne boš videl niti solnca, niti meseca. Ušesa ti poreže krvnik, naj mislijo ljudje, da si navaden zločinec. Izpulim ti jezik, da ne bo več sramotil mojega naroda, niti svetle kneginje, niti mene. Ali si slišal svojo obsodbo?

Starec je vidno zgubil za trenotek svoj mir. Njegovo blede lice je postalo še bledejše. Vendar mu je odgovoril dokaj mirno:

— Kdo ti daje pravico, da me sodiš. Moj sodnik je lahko edino knez Braslav. D drugega sodnika ne priznam.

— Priznavaš ali ne priznavaš, kakor te je volja, ti ničla. Jaz izvršim vendar svojo osveto. Vendar, da boš vedel resnico, ti povem, da te je knez Braslav poklonil kneginji Gertrudi. Ona pa je bila tako milostiva in dobra, da je tebe predala meni. Sedaj si moj.

In ne pomaga ti sklicevanje na svetlega kneza, ker moja osveta izvrši se poprej. Ko se kazni izvrši, te pustim v svet, da greš, kakor ti drago. Poprej pa ti še nabodem kožo, da se vkoplješ v lastni krvi.

— Bog, ti vidiš mojo nemoč — odvrne starec in pogleda na križ na steni. — Pridi mi na pomoč s svojo milostjo.

— Tokrat ti ne pomore niti tvoj Bog — zakriči Gottschalk in namigne krvniku z ledenim izrazom v obrazu:

— Krvnik, pristopi! — Zarini mu meč v rame!

Krvnik, človek surov, rmen, kakor paprika, z rdečkastim nosom, ki je pričal, da je prijatelj dobre kapljice, pristopi k Vuku. Gottschalk mu namigne. Brez obotavljanja zarine sedaj krvnik konico svojega meča v Vukove rame. Vuk začuti silno bolečino, vendar niti ne vzdihne.

— Vidiš? — reče Gottschalk z groznim smehom — njegova stara koža je odebelila v ječi. Debela je, kakor bivolova. Zarini mu meč v drugo ramo, a globeje.

Krvnik zarine meč v drugo ramo in kri jame okrvavljati obleko bednega Vuka. Na njegovem obrazu so se pokazali drhtljaji velike bolesti, ustnice mu strepetajo.

A on ne zakolne, nego zašepeta svojo molitev, katero se je naučil od svojega odrešenika na križu:

Moj Bog, odpusti, saj ne vedo, kaj delajo!

Ta mir Vukove duše razbesni Gottschalka in vzdikne.

Raztrgaj mu haljo na ledjih!

Krvnik posluša in za trenutek padejo z Vukovih ram krpe njegove halje in prikažejo se stare, povsem shujšane rame.

— Udari ga s ploščatim delom meča.

Krvnik zamahne in nato pade s težko roko vzdignjeni meč po ramah mučenika, da se koža na mah zalije s krvjo. Siromak ni mogel zadržati stoka.

Gottschalk pa je veleval dalje:

— Dobro je! Sedaj čuti bolečine. Še enkrat. Ostro!

In krvnik zamahne. Vnovič zažvižga meč v zraku in začuje se udar in bolestni vzdik starčev. In Gottschalk hoče v tretje ukazati krvniku, kako naj udari, kar se odpro vrata in močen glas klikne:

— Stoj!

Da je udarila v ječo strela bi se ne prestrašili tako niti Gottschalk, niti krvnik, niti ječar.

Predno, nego se je Gottschalk zavedel od strahu in predno se je mogel obrniti, da vidi, odkod ta gromki glas, je priskočil k njemu Bokelj.

S spretnim zamahom mu je vrgel preko glave nekako mrežo in jo čvrsto zavezal. Zgodilo se je vse to, predno je Gottschalk mogel pomisliti na brambo.

Vesel, da mu je ta posel šel tako dobro izpod rok, vzdikne:

— Gospodar! Dobro je. Vlovil sem grdega morskega psa in ne bo mi všel.

Tihomil ni imel časa, da mu odgovori.

Ječar, videč dva zakrinkana človeka v meniških haljah, je bil v prvem hipu zbegan, istotako krvnik. Ali takoj se je zavedel in izdrl meč ter planil proti vratom, da prikliče na pomoč vso stražo in zbudi ves dvor.

Bilo je prepozno.

Ječar je dobro vihtel meč in videlo se je, da ni pravič v taki borbi. Tihomil je imel s početka dokaj posla, da je odbil njegov naval.

Tihomil je zaprl vrata z vso silo in se postavil pred nje. V roki je držal meč, pripravljen, da se upre vsakemu, kdor bi navalil na nje.

Ni to čakal dolgo.

Z vso močjo in golim mečem, je planil naj ječar. Razjarjene oči so zrle v nepoznanega protivnika, katerega je hotel uničiti z enim samim zamahom.

Prevaril se je. Tihomil ni padel.

Z neko nenavadno hladnokrvnostjo in mirom človeka, ki se zaveda, kaj ima storiti, odbije Tihomil prvi udarec.

Spoznal je takoj, da ima posel s protivnikom, ki je bil v mnogih bitkah in bojih. Moral je biti jako oprezen, da se obvaruje njegovega meča.

Ječar je postajal vse besneji. Nosnice so se mu razširile in ustnice se stisnile od gnjeva.

Z nenavadno brzino je skušal, da bi ranil Tihomila sedaj v obraz, sedaj v prsa. Sedaj se je umikal, nato zopet navalil in neprestano menjaval mesto.

Nastala je strašna tišina in strašna borba na življenje in smrt.

Meč je udarjal ob meč. Po vzduhu so odmevali grozeči, težki udarci. Ječar je izprevidel, da mu ni rešitve, ako ne vzame življenja protivniku. Težki nemir se je polastil njegovega srca. Napel je vse sile in vso znanost, da zmaga.

Ali Tihomil je vedel, da mora ali zmagati ali umreti, zakaj če se posreči ječarju, da prodere iz ječe, bi bilo vse izgubljeno. Udarci mečev so jeli padati vse silneje in pogostejše. Ječarja je jel oblivati znoj in obšla ga je zvest, da mu peša roka, in da je treba zadati smrtonosen udarec.

Z vso silo jame mahati z mečem in tako urno, da ni bilo videti konec meča.

Žvižganje meča se je slišalo po zraku in za tem se pojavi na roki Tihomilovi rana.

Rdeča kri razpali Tihomila, ki do sedaj ni napadal. Ali sedaj je počakal, da navali nasprotnik zopet nanj. Ječar se mu približa s skokom. Tihomilov meč se zabliske z nenavadno brzino in predno je ječar imel čas, da vzklikne, mu je porinil meč v oko. Ječar se je zvalil z velikim ropotom mrtev na tla.

Ko je trajala ta borba, je navalil krvnik na Bokelja, da reši Gottschalka.

Bokelj se je tega nadejal. Pograbil je z jekleno močjo Gottschalka, ki se je zaman premetaval v mreži, z drugo roko pa je odbijal krvnikov napad. Šlo je zato, da se obrani tako dolgo, dokler Tihomil ni gotov z ječarjem.

In sedaj mu pride na pomoč Tihomil.

— Krvnik, predaj se — vzklikne Tihomil. Sedaj sta pred teboj dva meča. Tvoja smrt je gotova, ako se ne predaš.

Krvnik, ne ravno poseben junak, prebledi. Uvidel je, da je zaman boriti se napram taki dvojici. Zato reče:

— Vidim, da ste močnejši.

— Bij se, bij — je zatulil Gottschalk.

— Predaj se, — je prosil Vuk.

— Predaj se, ali umreš — reče Tihomil.

In zdelo se je, da se krvnik preda. Prekinil je borbo in videlo se mu je, da se bori sam s seboj, ali se naj preda ali ne.

— Bij se, prokleta kukavica — je škripal Gottschalk z zobmi. Železnega Bokeljevega objema se ni mogel oprostiti niti ganiti. — Smrt te čaka tako ali tako.

— Ne čaka te — odvrne Tihomil. — Niti las ti ne pade z glave, ako se vdaš. Odloži meč!

— Predajam se -- reče naposled krvnik in odvrže meč. Tihomil se mu približa.

In ravno tega je pričakoval zviti krvnik. Nenadoma, hitro, kakor trenotek, je pograbil Tihomila, predno se je ta še mogel prav nadjati, okrog pasu, ga dvignil z nenavadno močjo, hoteč ga vreči iz ječe. Mislil je povsem dobro, da se Bokelj ne bo mogel ganiti od Gottschalka in zato bo med tem lahko odprl vrata ječe in poklical stražo.

Tihomil je moral zbrati vse svoje sile, da ni padel. Njegov lastni meč ga je oviral, zato ga je spustil. Poprijel se je z nasprotnikom, ki je, videč, da se mu je nakana, vreči Tihomila iz ječe, ponesrečila, skušal doseči njegov vrat in mu ga zdrobiti.

Tihomil je takoj spoznal to nakano.

Krvnikove mišice so se napele v vsej sili. Žile so se mu napele in usta zapenile.

Tihomil, katerega je pri borbi zelo ovirala meniška obleka, se je spodtaknil in padel. Vendar je z vso močjo potegnil za seboj krvnika.

Ta je imel sedaj lažji posel. Imel je Tihomila pod seboj. Vendar ni mogel oprostiti svojih rok iz njegovih. Če bi se mu posrečilo to, bi gotovo Tihomilu bila zadnja ura, zakaj zadavil bi ga. Z vso silo, kar je le mogel, je krvnik vgriznil v roko Tihomila, ki je začutil silno bolečino in za hip popustil.

Bokelj, videč Tihomila v smrtni nevarnosti, je pograbil Gottschalka z obema rokama. Nato ga je vzdignil, kolikor je le mogel visoko, ne brigaje se za njegovo vpitje in premetavanje ter z vso težo njegovega telesa udaril po krvnikovi glavi, da se je zvalil ta na tla kakor muha.

Tihomil je bil rešen. Zmaga je bila njihova.

Tihomilu in Bokelju je bilo sedaj lahko zvezati sovražnika.

— Prokleta zemlja, prokleti ljudje — je vpil Gottschalk v svojem jeziku. Bokelj tega jezika ni umel, zato je rekel povsem mirno:

— Muči svoj jezik, kakor ti drago, sedaj si naš.

Ko sta bila povezana oba nasprotnika, je stopil Bokelj k ječarjevemu truplu in poiskal ključe. Nato se je obrnil k Vuku. Najpoprej je odtrgal krpo z ječarjeve obleke in obvezal Vukove rane. Nato je začel lomiti okove.

Dasi je bil več v tem poslu, vendar je minilo dokaj časa, da jih je snel.

Med tem pa je prosil Vuk svoje rešitelje, naj ohranijo življenje Gottschalku in krvniku.

Gottschalk pa je med tem klel in besnel, škripal z zobmi, pretil in obljuboval odkupnino, zmerjal in prosil.

Zaman.

Njegova nasprotnika nista spregovorila niti besede.

Tihomil je stal zravnčan in ponosno v redovni obleki, kakor sodnik, ki misli pravkar izreči obsodbo. Krvnik je ležal na pol onesveščen v mlaki krvi, ki se je razlila iz ječarjeve rane.

Naposled so padli okovi.

Ne da bi vprašal svojega gospodarja, je stopil Bokelj h Gottschalku, ga pograbil za noge in privlekel do mesta, kjer so bile verige.

Pripel ga je k njim.

Gottschalk je jel vpiti:

— Tristo gromov, ali se tako postopa s frankovskim grofom in poslancem nemške države! Vi lopovi!

A Vuk, kateremu je Tihomil namignil, naj se pomiri, ker se jetnikoma ničesar ne zgodi, se obrne h Gottschalku.

— Umiri se in ne kolni Boga. Ne žali teh mož, ki so se napram tebi vedli plemeniteje, nego ti napram meni. Ti se nisi vedel niti kakor grof, niti kakor poslanec nemške države, nego kakor lopov in razbojnik. Glej, da ne ujeziš teh ljudi, katerih sicer ne poznam, a brez dvoma so vrli in pošteni. V njihovih rokah je tvoje življenje. Lahko bi ti porinili nož v tvoje telo in te obesili na prvi klin. Na mojo prošnjo ti puščajo življenje, a čuj, kaj ti pove stari Vuk. Mera zločinov se polni brzo. Bog ne plačuje vsake sobote, ali njegova sodba je strašna. Delaj pokoro, dokler je še čas, ker te drugače doleti srd božji.

— Prihrani svojo prokleto pridigo za se, stari lopov — zavpije Gottschalk.

— Gospod, ali mu naj izderem pasji jezik? — vpraša Bokelj ravnodušno.

— Zamaši mu usta! — odvrne Tihomil.

Bokelj odreže od ječarjeve obleke vnovič kos cunje, jo zavije v klopčič in ga vtakne v grofova usta. Nato še mu usta čvrsto zaveže.

Niti besede ni mogel Gottschalk spregovoriti več.

— Pojdimo sedaj — reče Tihomil.

— Dobro je — odvrne Bokelj.

Starec je komaj stal na nogah. Videlo se je, da komaj hodi in to je bila velika nepravilika. Ali Rade je našel opomoč.

— Dobri starček, primi se me okrog vratu, da te ponesem.

Vuku so se orosile oči.

— Kako dobri ljudje ste to, kako dobri. Kako vam naj to povrnem. Dobri Bog naj vas blagoslovi!

Tihomil odpre vrata in pusti Bokelja z Vukom iz ječe. Nato se obrne še h Gottschalku in mu reče s škodoželjnim glasom.

— Lahko noč in dobro zabavo ti želim, moj Nemec!

Gottschalku se izvijajo nekaki nerazumljivi glasovi iz zamašenih ust in z vso silo jame tresti okove.

Tihomil se glasno nasmeji in zaklene za seboj železna vrata ječe.

Gottschalk in krvnik sta še slišala škripanje ključev v ključavnici in gosta tema jima je zagrnila oči. Gottschalk se je vedel kakor besen in trgal verige. Pri tem pa si je okrvavil roke.

Silna jeza se ga je polotila ob misli, da Vuk beži, a on ne more za njim. Še večji srd se ga poloti ob misli, da je uprav čas osvete bil čas Vukove rešitve. Najbolj pa ga je togotilo to, da ni mogel spoznati našemljenih Vukovih rešilcev. V resnici, Tihomilov glas se mu je zdel nekako poznan, ali on ga je vsekako nekoliko spremenil. Gottschalk pa je bil tako razburjen, da je v prvem hipu mislil bolje na svojo rešitev, nego na Tihomila in Rado Bokelja.

Vendar je prisegal pri vseh svetnikih, da se bo osvetil tej dvojici, akoravno ju ni poznal. A najti ju mora, tako dolgo bo iskal, dokler ju ne najde. Samo, da ga brž osvobode iz te proklete ječe.

Nenadoma pa se ga poloti grozna misel, da bi lahko ostal v tej ječi vedno. In ves zlomljen vsled te misli je padel na tla same žalosti in bojazni,

XIII.

V nestrpljivi razburjenosti je čakala Milena vrnitve Tihomila.

Kakor je obljubila, je pokleknila pred sveto sliko in vzdignivši roke proti nebesom, pobožno molila, da bi se vse srečno izvršilo.

Ali ta molitev, akoravno ji je prihajala iz globine srca, je bila vsekakor raztresena. Misli so ji prihajale druga za drugo in se neprestano mešale v njeno molitev. Dogodki današnjega dne, strah, kaj se godi, kako se bo vse izvršilo, vse to je vzbujalo njeno dušo tako silno, da se je zaman borila proti raztresenosti v molitvi. Naenkrat je spoznala, da ji ustne izgovarjajo molitev, a njene misli se sučejo okrog Tihomila.

Tedaj je vstala in pritisnila ušesa k vratom, morda se že slišijo koraki.

Ta čas pričakovanja se ji je zdel cela večnost. Mili Bog, kaj potem, ako Tihomil ne zmaga, ako je bil današnji dan prvi in zadnji dan njene sreče?

Pri tej misli pade vnovič na kolena in jame moliti.

In tako je tekel trenutek za trenutkom, a Tihomil se še ni vrnil. Naposled začuje korake. Skoči na noge in poleti k vratom.

— Mili Bog, ako niso oni!

Ali še trenutek, in vrata se odpro. Rade Bokelj stopa v sobo s starim Vukom. In zraven njega starka Kata, a za njimi — Tihomil.

— Ali je poteklo vse srečno? — vpraša Milena.

— Hvala Bogu!

— O hvala, hvala Vsevišnjemu — vzklikne Milena in sklene ročice. Solze veselja ji orose oči in vsa srečna se spusti v naročje svojega dragega. Vendar se nagloma skloni in dé plašno:

— Za Boga, ti si ranjen! — Ko se je prepričala, da le neznatno, se umiri.

Tihomil in Rade se razkrijeta. Starec Vuk zagleda sedaj obraz svojih rešiteljev in reče Tihomilu.

— Ne poznam te, plemeniti gospod, ki si tvegaj svoje življenje zame. Zato te prosim, povej mi svoje ime, da bom vedel, koga se imam spominjati v molitvi.

— Ime mi je Tihomil in sem iz bele Hrvatske, dvornik z dvora svetlega kneza Mutimira. Njegov sin Tomislav Budimir se nahaja sedaj kot poslanik tu na dvoru kneza Braslava in jaz sem v njegovem spremstvu. O tvojih delih sem slišal že davno, ker se dober glas sliši daleč. Slučajno sem zvedel, da gre za tvojo glavo, in zato sem se odločil, da te rešim. Hvala božji pomoči, da se nam je posrečilo dosedaj vse. Treba je le še, da te srečno odpeljem iz gradu. Vendar dokler se ne zasvita, bi bilo nevarno iti iz dvora, ker bi bilo to vrlo sumljivo. Iz mesta bi pa itak ne mogli. Zato smo te privedli h gospodični Mileni, ki je privolila, da te skrije v svoji sobi.

— Milena, dete — vzklikne starec — vedno sem te smatral angeljem, ali da bi storila to meni, starcu, bi se niti v sanjah ne nadejal.

— O dragi oče, ne hvali me, nego raje one plemenite ljudi, ki so zasnovali vse to in te rešili. Jaz sem k temu doprinesla neznažno malenkost in veselim se, da ti morem dati to skromno zavetišče. Ali sedaj vas prosim, da sedete k mizi. Pogostiti vas hočem s tem, kar imam. Tebi, starček, je potrebno, da se okrepiš. Tudi rane ti moramo bolje obvezati.

Bokelj, kateri se je umel na to, kako se obvezujejo rane in stara Kata sta se takoj lotila dela. Pregledala sta rane, je prevezala in zagotovila, da niso nevarne.

Za trenotek je bila miza pogrnjena ter obložena z mesom, kruhom in vinom.

Vsi so posedli krog mize in zaklenili vrata, da bi jih kak nepozvan gost ne presenetil.

Kmalu se je razvil živahen razgovor. Vuk, ko je izpil nekoliko vina, je začutil novo moč v svojih žilah. Med tem je Tihomil pripovedoval, kaj se je zadnje čase dogodilo. Pravil mu je, da je dobil Braslav Kocelovo Panonijo. Tudi o zadnjem sestanku pri županu mu je povedal.

Starec je ves oživel, ko je slišal o Tomislavovi nameri.

— Da, to so bile sanje mojega življenja — vzklikne razčilen. — Ako bi ne želel tega in sanjal o tem, bi sploh ne prišel nikoli v ječo.

— Vem — odvrne Tihomil. — O tem nam je tudi Mironja govoril, kesaje se, da so te pustili tako mirno vreči v ječo.

— Ali kaj bi pa naj storili? Upreti se knezu? To bi bilo veliko in grdo izdajstvo, posebno v dobi, ko je bila država v vedni nevarnosti pred sovražnimi napadi. Ne, ničesar ne zamerim niti Mironji, niti drugim, da me niso rešili. Bila je tako volja božja!

— Zakaj bi bila to volja božja, da si, akoravno ničesar kriy, moral toliko pretrpeti?

— Čudna so pota božje previdnosti, dragi moj. Kdo ume razloge njegove volje? Vendar je moje prepričanje, da je bilo tako najbolje, kar se je zgodilo z mano. Bog, ki vlada svet, je neizrečeno dober in ta neizrečeno dobri Oče ve, kaj daje svojim otrokom.

— Dovoli tudi meni, radovednici, da nekaj vprašam.

— Samo vprašaj — se nasmehne Tihomil.

— Po vaših ranah uvidevam, da so se nasprotniki borili. Ali je kdo izgubil življenje?

Tihomil odvrne z žalostnim glasom:

— Žalibog. Ječar se je spustil z mano v boj in je podlegel.

— Siromak! Bog ve, ali je še poprej priporočil Bogu svojo dušo.

— Kdo bi to vedel — odvrne Tihomil.

— Vidiš, gospodar — se vmeša sedaj starka Kata, — da je vsekako moral na drugi svet. A ti si se toliko srdil na me, ko sem predlagala, da ga usmrtime.

— Da, umrl je. Ali umrl je v pošteni in junaški borbi, a ne tako, kakor si ti hotela.

— A kaj, kakor da bi to njemu sedaj ne bilo vseeno, ali je umrl tako ali tako. Mrtev je.

— In kaj je z Gottschalkom — vpraša zopet Milena.

— Gottschalk sedaj besni v ječi, okovan z istimi okovi, s katerimi je bil okovan Vuk.

Milena vzklikne začudeno:

— Vlovili ste ga!

— Smo ga. In sedaj čaka, da ga nekdo reši.

— In če ga nikdo ne reši!

— Ne boj se. Opazili bodo, da ni stražnika in ga bodo iskali. Kata naj jutri nastavi kje ječarjeve ključce, da jim ne bo trebalo razbijati vrat. Glavno je, da smo mi tedaj že na konjih.

— Kako me misliš odpeljati? — vpraša Vuk.

— Najprej te skrijem pri Zeleboru.

— To je izborna misel — vzklikne Vuk. — Starec je vrl človek in me ljubi.

— Sprva sem te mislil skriti pri Mironji. Vendar mislim, da bo knez najprej osumil njega, in bi te lahko tam našli. Razen tega si še slab in pot do Mironje bi ti lahko škodovala.

— Imaš prav. Resnica, da bom pri Zeleboru najbolj varen. Niti v sanjah ne bodo mislili, da se skrivam pri ubogem vaščanu.

— Tako je. Ali tudi tam ne boš mogel dolgo ostati. Kneževi vohuni bi te vsekako zasledili.

— Kaj hočeš torej storiti?

— Ko se vrnem s Tomislavom v svojo domovino, te vzamemo s seboj.

— A jaz želim umreti tu, kjer sem se rodil. Vendar, ako je volja božja, hočem te ubogati.

— Ne boj se. Časi se spreminjajo in kdo ve, ali se ne povrneš v časti in slavi nazaj, kjer ti je tekla zibelka. Sedaj je pa tvoja dolžnost, da bežiš. Na našem dvoru te sprejmejo z razprostrtimi rokami. Tvoje izkušnje, tvoji nasveti nam bodo koristili. Vrlo dobro bo tudi za to, da se oživi še bolje ona velika misel, za katero smo obljubili živeti in umreti in za katero si ti že trpel.

— Hvala ti sinko, da si me spomnil naših želj. Ubogal bom tvoj nasvet.

Čas je hitel in Milena je nasvetovala, naj Vuk leže v njeno posteljo.

— Siromak, ranjen si in izgubil si dokaj krvi. Toliko si pretrpel. Odpočini si nekoliko, zakaj čaka še te velik napor.

... in Rade se je zrušil na tla. (Str. 162.)

— Dobro dete, kako se brigaš za me! Moje muke niso nič proti mukam, katere je trpel naš Gospod Jezus Krist, ko so ga mučili rablji. Ali srečno se je končalo, ker se je preprečilo krvniku njegovo delo. Ravno v pravem času ste prišli, junaki moji, in ne vem, kako se vam naj zahvalim.

— Pusti hvalo — odvrne Tihomil. — Srečni smo, da smo našemu narodu rešili takega junaka, ki bo še s svojim pojavom navduševal narod za velika dela.

— Precenjuješ, sinko, moje zasluge.

— Nikakor! Narod potrebuje takih mož, na katere gleda z navdušenjem. Narod potrebuje značaje, preskušanih, kakor zlato v ognju. V dobi sebičnosti in častihlepja bi narod utopil svojo srečo in svobodo, ako bi mu ne svetili vzori kreposti in vrlin, ako bi ga ne budili oni, ki z lastnim trpljenjem in življenjem, z delom in krvjo ne izpričujejo, da so za to, kar pripovedujejo, pripravljeni trpeti in umreti.

Starec Vuk je naslonil svojo glavo na dlan in ljubeče gledal mladca, ki je govoril o njem s takim navdušenjem, ki je malo prej za to svoje prepričanje stavil lastno življenje na kocko. Ko je skončal, reče:

— Sinko, pustimo moje zasluge. Treba se je spomniti svetih reči in reči: vse, kar storimo dobrega, je od Boga in mi smo samo nepotrebni sluge. Ali to uvidevam iz tvojih besed, da so tvoje misli plemenite in da si izumil dober način, kako pomoremo narodu. In ako ti da Bog kdaj otroke, mlad si še in se gotovo oženiš, odgajaj jih v takem duhu, da bodo kremeniti značaji.

— Hočem, Vuk, hočem. In zato bo skrbela tudi mati.

— Daj Bog, da dobiš dobro ženo!

— Ona je angel!

Vuk se nehote nasmehne.

— Oho, ti imaš že izbrano deklico?

— Zakaj bi tajil, ko jo pa sam poznaš. Ali nisi opazil, kako se gledava jaz in Milena?

Starec se močno razveseli tega.

— Bog vaju blagoslovi, otroka, zakaj ta vest me močno razveseljuje. Naj vama da Bog vsega v obilju in

vso srečo. Njegov blagoslov naj spremlja vajine otroke od roda do roda.

Mileni in Tihomilu se je obraz radostno zjasnil. Rade Bokelj pa je pristavil z globokim basom:

— Amen!

Naposled je starec zaspal. Tihomil, ki je bil še zmučen od prejšnje noči, ni hotel, da bi zaspal. V bližini mile deklice bi ne mogel zaspati. Hotel je, da ji pove vse svoje misli. Dolgo in dolgo sta si pripovedovala vsakovrstne reči, a zdelo se je, da imata še mnogo na srcu.

Starka Kata je zadremala v kotu in hropela. Rade Bokelj se je pa vlegel k vratom in zaspal.

Petelini so že davno odpeli, a Milena in Tihomil sta se še vedno razgovarjala.

Naposled se prikaže na nebu prvi žar mladega dneva. Tihomil skoči na noge in zbudi tovariša.

Vuk si obleče meniško obleko, istotako Tihomil in Rade, ter se pripravijo na odhod.

Trenutek, za tem se poslovijo od Milene.

Starka Kata, ki je odšla gledat, ali se že kaj ve o Gottschalkovi nesreči, se je kmalu vrnila z vestjo, da je v gradu vse mirno.

Odšli so po hodniku, ki jim ga je pokazala starka in prišli do straže. Ta jih je pustila mirno mimo.

Vsi trije menihi so se srečno prerili skozi straže. Prišli so do prvega grmičevja. Tihomil zažvižga.

Zvižg se odzove. Bilo je to znamenje, da so konji pripravljeni. Kmalu zagledajo konje in slugo Tihomila.

Zaseli so konje in za nekoliko časa so bili pri Zeleboru, ki jih je pričakoval, zakaj bil je že obveščen od Tihomila, da bodo rešili Vuka.

XIV.

Drugi dan po tej noči se je vznemiril ves Sisek. Prestrašeni mestjani so videli, kako drvijo na konjih kneževi vojaki na vse strani. Skrb se je brala na obrazih vseh. Povsod so se zbirale gruče ljudi, ki so izpraševali vsakega, ki je prihajal iz knežjega dvora, kaj se je zgodilo. Ali kneževi ljudje so bili nemi na taka vprašanja.

In kmalu se je razširila vest, da so navalili v grad nepoznani menihi, podavili straže, v ječi izvojevali celo bitko in osvobodili starega Vuka.

Govorilo se je tudi, da je bil celo sam knez Braslav v veliki smrtni nevarnosti, in se je samo na čudovit način rešil očitne smrti.

Ta vest je tako razburila prebivalstvo, da so ljudje v gručah prihajali pred knežev grad. Bilo je na trgu vsled tega jako živo in glasno.

Nekateri so zadovoljno izražali svoje mnenje, da je Vuk osvobojen, dočim so drugi strahoma gledali na vse strani in govorili, da so po raznih znamenjih vedeli za važne dogodke, ki se bodo godili.

Vse pa je nestrpno pričakovalo, ali bodo zasledili Vuka in njegove rešitelje.

Naposled so zvedeli nekaj natančnejšega.

Iz grada je prišla stara Kata.

Neki pogumen človek pristopi k njej.

— Ej, Kata, sama sreča te prinaša. Povej nam vendar, kaj se je zgodilo? Mi stojimo tu in ugibamo, a niko ne zna nič pravega.

Ali starka se ni ustavila. Zmajala je z rameni in rekla:

— Eh, briga me to!

Množica ji zastavi pot.

— Povej, Kata, povej!

— Kaj naj vam povem, ko pa ne vem ničesar! — se je branila starka.

— Vraga, ne znaš! — odvrne oni, ki jo je prvi nagovoril. — Znaš, a nočeš povedati.

— Nu, pa nečem — se razjezi starka.

— Ali kaj ti je, da si taka danes? — jo zaprosi drugi. — Mi itak vemo mnogo.

— Kaj veste?

— Da so osvobodili Vuka.

— Kdo? — vpraša Kata.

— Ne vemo. Nekaki menihi. Morda so bili samo preoblečeni.

— Ne vem tega. In kaj še veste?

- Da so hoteli ubiti kneza.
- Uh, Bog naj mi pomore. Tega nisem niti jaz vedela.
- Torej ni res. Ljudje so pripovedovali to in da so hoteli zažgati grad.
- Ničesar ne vem o teh stvareh.
- Torej ni res?
- Ne vem.
- Ti, Kati, vedno praviš, da ne veš, a veš mnogo.
- Povej nam vsaj nekaj.
- Starka je sama hotela, da jim nekaj pove.
- Ako ravno hočete, da vam nekaj povem, nu, evo: ubili so ječarja . . .
- Bog bodi milostljiv njegovi duši!
- Mesto Vuka so zaprli v ječo Gottschalka, markgrofa, nemškega poslanika in njegovega krvnika.
- Ali kako so ju dobili?
- Tega ne vem. Ali . . .
- Kaj ali . . . ?
- Ali, kakor so mi pravili drugi, sta Gottschalk in njegov krvnik sama prišla v ječo.
- Zakaj, Kata, zakaj?
- Ej, dragi moj, tega ne vem . . . ne vem . . . nisem videla.
- Ali kaj pravijo drugi? Mar ne pravijo ničesar?
- Zakaj bi ne pravili. O, pravijo, pravijo!
- A kaj pravijo?
- Da je prišel Gottschalk mučit starega Vuka. Hotel mu je izdreti oči in iztrgati jezik. Srce mu je hotel iztrgati iz prsi, da bi ga pojedel.
- O, tristo gromov! Zakaj je hotel ta prokleti Nemec storiti to z našim junakom?
- Zakaj? Maščevati se je hotel. Saj vam je znano, kako je Vuk sovražil Nemce.
- Ako jih je sovražil, je imel prav . . .
- Starka ni hotela povedati ničesar več. Povedala je samo toliko zato, da narod še bolj zamrzi Gottschalka. Zato je po tem, kar je povedala urno odšla, ne da bi se ozrla na levo ali desno.

Starka se ni zmotila.

Ime Gottschalkovo se je izgovarjalo od tolpe do tolpe. In to ime se je izgovarjalo čimdalje z večjo mržnjo. Tuintam so se zaslišale kletve in marsikatera pest se je skrčila.

Vuk, ki je bil že dolgo časa v ječi in na katerega so že mnogi skoraj pozabili, se je naenkrat spremenil v velikana, mučenika.

Ko je bil Vuk vržen v ječo, ni bilo nikogar, ki bi se drznil postaviti se za njega v bran, zakaj ves narod je tedaj oboževal novo kneginjo. Ali danes so se slišali dokaj glásni vzkliki, ki so pričali o spoštovanju do Vuka.

Izpraševali so sedaj drug drugega, kako je mogel knez pripustiti, da trpi tak pravičnik. Drug drugemu so pripovedovali o njegovih dobrih delih in vsi so bili složni v tem, da je pravi, božji čudež to, da se je iztrgal iz Gottschalkovih krempljev.

In začuli so se glasovi:

— Kako se je ta zver drznila, da nam meri pravico?

— Mogoče mu je knez dovolil.

Knez ima svoje ljudi. To ne more biti. Gottschalk se je hotel maščevati, ker je Vuk nekoč bil njegove rojake, v tisti junaški dobi, ko smo se vojevali z Nemci.

— Prokleta bodi to ime!

V neki tolpi je bila tudi ona blazna ženska, ki je hotela na dan kneževega slavlja priti v grad. Danes je bil njen dan. Vsem je pripovedovala, kaj se ji je pripetilo. Pripovedovala je, da je ponoči dobro videla, kako je na streho kneževega dvora priletel angel Mihael z ognjenim mečem. Ali na tej strehi je bila cela tolpa samih črnih zlodjev. Držali so se za repe in grozno kričali, ko so zagledali angela Mihaela.

Blaznica je razločno slišala, kaj so govorili.

— Proč moramo! Proč moramo!

Nato jih je potolažil neki mali črni zlodej:

— Nič zato, da moramo proč. Doli še ostane itak velik in slaven vrag.

In vsi zlodeji so jeli izpraševati:

— Kateri, kateri, kateri ...?

In narod, ki je stal okrog blaznice, je vprašal :

— Kateri je to?

Blaznica pokaže zobe in se zravna.

— Knez sam, knez sam, ki je suženj naših tlačiteljev, Frankov.

In vsi, ki so jo poslušali, so pokimali. Tuintam se je čul glas:

— Pustite jo, saj ne ve, kaj govori. Blazna je!

Ali drugi so odvrnili:

— Kdo ve, ako ni v resnici kaj videla.

In zopet drugi so pokimali:

— Kdo ve? . . .

Blaznica, videč, da ji ne vērjamejo docela, reče:

— Ne lažem. Videla in slišala sem vse to, kar vam govorim. Ljudje iz Siska, ljudje iz Posavja in ljudje iz tujine, poslušajte moj glas. Prokletstvo leži nad gradom Braslavovim. Prodal se je onim, ki so naše otroke metali psom, ki so oskrunjali vaše žene! Spomnite se vaših dedov in Frankov . . .

In narod je vzkliknil burno:

— Smrt Frankom!

— Smrt Gottschalku! . . .

— Naj vsi zlodeji trgajo Gottschalka na onem svetu.

— Nato odgovori neki glas:

— Bolje bi bilo, da ga mi raztrgamo že na tem svetu.

— Prav imaš!

In vedno večja množica se je zbirala pred kneževim gradom. Hrup in krik je naraščal vedno bolj.

Slišali so se glasovi:

— Živio Vuk!

— Ubijte Gottschalka!

Ako bi se Gottschalk ta trenutek kje prikazal, bi ga brez dvoma raztrgali na male kosce.

Ali Gottschalka ni bilo.

Množica se je razburjala vedno huje in dajala duška gnjevu.

— Hrvatski jezik so nam vrgli iz cerkve.

— Bratijo se z izdajskimi Nemci.

— Pustijo, da na našo zemljo prihaja sovražnik, a sami se gostijo.

— Ven s Franki!

— Kaj nam mar cesar Arnolf.

— Dol z njim! — zavpije neki glas.

Ali komaj je vzkliknil, je zajechal in se zgrudil okrvavljen na tla.

Ljudje, ki so bili brez orožja, žene in otroci so zagnali vrišč.

Vojak iz spremstva Gottschalkovega, ki je začul, kako psujejo njegovega cesarja, je udaril govornika z vso silo po glavi.

— Ubijte Nemca, ubijte Nemca!

Oni, ki se niso dali ustrašiti, so zavpili. In sto pesti se stegne po Franku.

Nekateri so skočili v hiše po kose, sekire, meče in se vračali oboroženi. Neki debeli mesar je pograbil med tem Franka, morilca, in ga treščil z vso silo na tla.

Ko je množica to videla, se je vrgla z vso besnostjo nanj.

— Ubij Franka, raztrgaj Franka!

Za hip je bila obleka s Franka strgaña. Hodili so po njem, udrihali z bati po njem in ga vlečili za lase.

Frank je izustil še nekoliko neumljivih besed in se onesvestil. Zmečkano, s krvjo oblito telo se je jelo tresti.

Od vseh strani so se slišale kletve in razjarjeni klici:

— Ubij Franke! Ubij Nemce!

— Prokleta njihovo ime!

— Prokleta njihova zemlja!

— Prokleta pleme!

Vse to se je zvršilo silno naglo.

Iz grada so prišli stražniki, da razženejo množico.

Takoj se je videlo, da jih ni mnogo, zakaj velik del vojakov je bil poslan za Vukom in osvoboditelji. Drugi del pa še ni bil obveščen.

Minilo je dokaj časa, preden so prišli tudi ti.

Akoravno so stražniki vedeli, da jih je premalo, vendar so skušali razgnati množico.

— Razidite se! — je zaklical vodja.

Ko je videl pred sabo nepremičen zid množice, je ponovil:

— Razidite se!

Oni spodaj so se zganili hoteč se umakniti, ali zadržali so jih drugi za njimi.

Vodja ponovi še enkrat:

— V imenu svetlega kneza vas opominjam še enkrat, da se razidete!

Porogljivi posmehi in klici so mu bili v odgovor.

Nato je vodja zapovedal:

— Vojaki, bijte jih s kopji!

Vodja se je obotavljal, da bi izvlekli meče, z ukazom, ker ni hotel klanja.

Vojaki so začeli udrihati s kopji po množici. Ta je odgovorila s kletvo, psovkami in krikom. Ljudje se niso dali zastrašiti, nego so se še bolj razbesneli.

Nekateri možje so pograbili za kopja in se ruvali z vojaki.

Vodje videč, da postaja položaj nevaren, zapove:

— Potegnite meče!

Orožje zazveni. Nato so se začuli stoki in bolestni klici.

— Lopovi! Z meči udarjate na neoborožene ljudi — vzklikne kovač Rade, močan kakor hrast. — Ljudje, vzemite kamenje, iz vinogradov kole! Udarite lopove!

Nekateri, ki še niso bili oboroženi, planejo v resnici po kole, drugi v hišo po sablje in orožje. Večji del pa je ostal na mestu in se bil s stražniki.

Ti so izprevideli, da jih množica zmečka. Nekaterim so se polomili meči in kopja. Množica pa, ko je spoznala, da zmaguje in da pešajo vojaki, se je razbesnila še huje.

— Udri, bij, sekaj — je veleval kovač Rade. Oči so mu stopile iz otlina in žile so se nabrekle. S silnimi rokami je mlatil okrog sebe in podiral po dva, tri stražnike.

Vojaki, videč, da podležejo, se spuste v beg.

Množica se spusti za njimi. Pravcati dež kamenja je letel za njimi.

Množica je tulila in kričala.

— Smrt Frankom!

— Smrt izdajicam!

Tu in tam so se čuli celo klici:

— Doli z Braslavom!... Doli z Gertrudo!...

In množica se je razlila, kakor reka, ko plane čez jezove, dalje, vedno bližje kneževemu dvoru.

V tem so se začula konjska kopita. In z druge strani se je pojavila četa kneževe konjenice — Gertrudinih rojakov.

Konjenica ni trčila časa, nego planila v množico. Nastal je vrišč in stok.

Žene in otroci, starci in nekateri možje se spuste v beg, druge stro konjska kopita.

Konji so gazili po glavah in telesih drobnih otrok, sivih starčev in čvrstih mož.

Nastal je metež in vrvenje. Množica se je zgnjetla v klopčič, ki se ni mogel gibati. In ta klopčič je vzklikal, plakal in molil, kletil in se bil.

— Udri, bij, ubij! — je rjul kovač Rade in navalil na kneževo konjenico.

— S koli in kamenjem po njih!

In v resnici je planilo za njim nekoliko najhrabrejših mož.

Bilo je prepozno. Onega klopčiča ni bilo mogoče več razdeliti in razširiti v tolpe. Vsak je iskal rešitve in bežal. A povsod so bila konjska kopita in podirala na tla.

Ljudje, ki so bili ob straneh so bežali na slepo proti reki. Nekateri so popadali na kolena in prosili milosti. Drugi so pa metali kamenje na vojake in je psovali. Najhuje je vpil, navduševal in se bil kovač Rade.

— Udri! Bij! — je rjul z nečloveškim glasom.

In dokler je množica slišala njegov silni glas, je vedno prevevala nova moč one, ki so se borili.

Naenkrat obmolkne Rade.

Neki konjenik je prijezdil do njega. Ali Rade se ni šalil. Pograbil je z eno roko konja za uzde, z drugo pa skušal vreči vojaka raz konja. In posrečilo bi se mu to, ako bi drug konjenik ne zaril svoje sulice v njegova ledja.

Rade se je zrušil na tla.

Sedaj je nastalo pravo klanje. Malo se jih je še borilo. Drugi so se umikali, ali Franki so klali dalje in mandrali.

Ko je naposled vodja konjenice videl, da množica ne napada več, in da beži, je zapovedal, naj ulove nekatere, kateri so se mu zdeli vodje, da tako zabrani nadaljno borbo.

Kmalu nato se je prostor izpraznil, samo krvava trupla so ležala po tleh, in videle so se mlake krvi.

Po tej krvi so gazila kopita plačanih kneževih vojakov — Frankov, ki so gnali z golimi meči svoje jetnike.

Celi prostor je bil videti enak bojnemu polju po bitki. Ljudje so se zapirali v svoje hiše, iz katerih se je slišal jok in plakanje.

XV.

Knezu se niso upali naznaniti tega, kar se je dogodilo na trgu. Že zgodaj v jutro je bil močno razsrjen in ni nikogar pustil pred se. Temna, vznemirljiva poročila, ki so prihajala iz Panonije, so mu odganjala spanec in zato je vstajal zjutraj nevoljen in razdražen.

Potem so mu pa še javili, da je Vuk pobegnil, da je ječar ubit in da so našli Gottschalka zaprtega v ječi.

Tě vesti so ga razjarile. Srdil se je, da niso nikogar dobili izmed onih »zločincev«. V svoji besnosti je izdril meč in glasnika, ki mu je vse to javil, bi posekal brez dvojbe, ako bi se ta, ki je dobro poznal jezo kneževo, ne umaknil o pravem času skozi vrata.

Dolgo časa je korakal knez gor in dol po sobi. Ko se je nekoliko umiril, je poklical nemega sužnja in mu ukazal, naj pokliče vodjo straže.

Ko je prišel vodja pred kneza, je ta zagrmel nad njim: — Kako me čuvate!

Vojak se je hotel izgovarjati, a Braslav zavpije:

— Molči!

Nastal je molk. Knez je meril vodjo straže od nog do glave. Ta je stal miren, kakor človek, ki si ni svest nobene krivde.

Naposled vpraša knez:

— Ali ste našli krivce?

Vodja straže skloni glavo in reče:

— Nismo.

— Tristo gromov! Zakaj niste... Ali ste odposlali straže na vse strani?

— Smo.

In ni nobene vesti od nikoder?

— Nobene.

— Kaj ti je natančnejšega znano o tem begu?

Stražnik vzdihne. Bilo mu je težko, povedati knezu vse dogodke te noči. Bal se je kneževe jeze. Vendar je začel:

— Še le danes v jutro sem zapazil, da ni ječarja. To mi je postalo takoj sumljivo. Poslal sem stražnike, naj ga poiščejo. Prišli so nazaj, ne da bi kaj opravili. Samo eden se je vrnil s svežnjem ječarjevih ključev. Za vraga, pomislim, ječar je, ali pobegnil, ali pa se mu je kaj pripetilo. »Ali ste opazili kaj sumljivega,« vprašam vse stražnike. »Nismo!« mi odgovore, samo mladič, ki je stražil na levi strani dvora, je videl, da so mimo njega, ko se je zavisitalo, šli trije menihi. »Za vraga, to je sumljivo,« sem vzkliknil in prilepil neprevidnemu mladiču zaušnico. »Buteč,« mu rečem, »ali mi nisi mogel tega takoj javiti?« »Kaj naj javim, saj so bili to sveti ljudje,« odvrne. »Ti si osel«, mu rečem in takoj mi je prišlo na um, da s ključi, katere sem imel, preiščem vse ječe, če bi morda ne našel tam kaj sumljivega. In tako sem šel z dvema vojakoma od ječe do ječe. Mnogo sem jih že pregledal, kar smo prišli do one, v kateri je bil Vuk. Pogledam vrata...

— Kaj si opazil? Govori kratko! — reče knez mrko.

— Bila so zaprta. Lopovi so je zaprli. Ko dprem, opazim najprej mlako krvi, v kateri je ležalo ječarjevo truplo. Nato sem zapazil gospoda Gottschalka, ki je ležal na trebuhu. V ustah je imel zamašek in izgovarjal nekake nerazumljive glasove. Zraven njega je ležal zvezan krvnik. Ko smo ju oprostili vezi, vprašam grofa, kaj se je zgodilo. Grof pa je samo klel in psoval, tako da sem v prvem trenutku mislil, da se mu je zmešala pamet. Krv-

nika sem poprej razumel. Povedal mi je, da sta navalila na nju dva meniha in osvobodila Vuka.

Knez prekine naglo govornika.

— Ali mi nisi povedal, da je videl stražnik tri menihe?

— Da.

— Tretji menih je bil Vuk!

— Gotovo. Tudi jaz mislim to — odvrne vodja — in zato sem takoj poslal vojake za njimi.

Knez se zamisli, mrko gledaje pred se, nato reče ter pograbi vodjo za rame.

— Kako se je moglo zgoditi, da so prišli ti zlikovci v grad? Vidiš, lopov, da vkljub temu, čeprav vas drago plačujem, nisem vseeno varen življenja na lastnem domu. Ali tako čuvate mojo glavo? Ali sem vas zato poklical iz vaših prokletih gozdov? Tako, kakor so ti menihi prišli v grad in osvobodili Vuka, bi še lažje prišli v moje sobe in me zadavili v spanju.

Vodja stražnikov je čutil resničnost kneževih besed. Vendar reče, da kneza vsaj nekoliko pomiri:

— Do tebe, svetli knez, bi pač ne mogli, zakaj pred tvojimi vrati stoji noč in dan najmočnejša straža. Nikdo ne more blizu.

Knez se je trudil, da zakrije svoj nemir.

— Ti veš, da nisem plašljivec. Ali v spanju se ne morem braniti. Od danes moraš pomnožiti straže. Pred vrata namesti velikega psa. Ta me bo bolje branil, kakor vi frankovski psi, vsi skupaj. Odidi. Glej, da dobiš krivce. Ječarja pokoplji. Glej, da ljudje o tem ne zvedo ničesar. Povej to tudi Gottschalku in krvniku. Ali kje je Gottschalk?

— Spi. Ko smo ga osvobodili in spravili domov, je legel v posteljo in spi.

— Dobro. Ko se zbudi, pošlji ga k meni.

— Svetli knez, ali še imaš kake ukaze?

— Ne. Bodi srečen, da jih nimam, zakaj moj ukaz bi se glasil: Odsekajte stražnikom glave.

— Rad umrjem za kneza — odvrne vodja — ali zoper nadzemske moči se je težko boriti.

V tem trenutku se je knezu zazdelo, da sliši nekake sence, ki mu kličejo: Suženj Frankov si. Proklet od svojega rodu. Kri nedolžnih je padla na te ...

In čudo, te misli, ki so že prej bile v njegovi glavi, ki so prihajale k njemu tu in tam v polusnu v posete, in katerih se je vedno lahko otresel, so mu danes neprestano vršale v glavi. Danes se jih ni mogel otresti.

Ko so prišli ponj, naj gre k obedu, ni šel. Gledal je pred se in strmel ter odpodil vsakega, ki se mu je približal.

Naposled pokliče slugo, naj mu prinese vina.

In jel je piti in se opajati. Hotel je svoje misli utopiti v vinu. In pil je eno uro pil dve uri, pil tri ure. Bil je že povsem pijan, ko je začul na trgu vzklike in stok.

— Kaj je to? — vpraša slugo, ki je stal nem za njim.

Sluga molči.

— Govori, ali pa te ubijem — vzklikne knez besno in pograbi vrč, da bi ga vrgel slugi v glavo.

Sluga dvigne roko in pokaže s prosečim pogledom na usta.

Knez se takoj domisli in zagrohoče:

— Hahaha ... povsem sem pozabil, moj nemi tovariš, da so ti iztrgali jezik.

In ne brigaje se dalje za krike, jame piti dalje. Ker pa je hrup in krik nastajal močnejši, odpošlje slugo, naj mu pokliče kakega dvornika, da mu pove, kaj se godi.

Sluga se dolgo ni vrnil.

Knez je postajal nemiren. Napel je ušesa in poslušal. Ali ničesar ni slišal. Neka utrujenost mu je zamašila ušesa. Vendar je mislil:

— Kaj hrumijo tam zunaj ti zlodeji. Saj danes ni sejem.

Nato vnovič pograbi vrč.

Zunaj se je med tem zvršila bitka. Trupla so ležala v krvi. Njegovi vojaki so žegnali svoje jetnike. Nastala je grobna tišina.

Vendar se ni nikdo upal javiti knezu, kaj se je zgodilo.

Naposled se odloči vodja stražnikov. Vstopil je ves bled.

— Kaj hočeš — zakriči knez. — Ali nisem rekel, da ne sme nikdo k meni, niti kneginja ...

— Da, svetli knez. Ali oprosti, imam ti javiti važne novice.

Knez vzdigne glavo in pokima, kakor da se je zbudil in si pomane oči. Nato prime vrč in ga da vodji:

— Pij.

Vodja se je obotavljal. Ali hitro je pograbil vrč in ga nagnil, ko je knez zagrmel:

— Pij, pes, in nato govori!

Vodja mu je na kratko povedal, kaj se je zgodilo. Knez je poslušal ravnodušno do konca, nato vzklikne:

— Torej upor?

— Nekaj podobnega, svetli knez!

A knez skoči ljuto na noge.

— Tako torej. Lopovi, tolovaji! Pokažem jim.

Nato se je umiril, ko je videl, da se mu nikdo ne protivi. Vendar je še vzkliknil:

— Slušaj!

— Ukazuj.

— Rekel si, da so jetniki na dvorišču.

— Da. Kaj se naj zgodi z njimi?

— Koliko jih je?

— Pet.

— Obesi jih ... obesi ... na jablan jih obesi, ki se nahaja pred gradom ... Kaj čakaš?! Ali si slišal?! ... Pokažem jim ... še sem ... haha ... še sem knez ... Ali si slišal ... Ne bojim se nikogar ... O ne ... O ne ... Ali si slišal ...

— Sem.

— Izvrši, kar sem rekel in potem mi javi.

— Da.

— Idi. Obesi jih ... Naj vise ti uporniki ... hahaha ...

Knez sede nazaj in zopet pograbi vrč. Sedaj je čutil vse drugače, kakor pred nekolikimi urami. Vendar mir ni prišel v njegovo srce.

Za kake pol ure se je vrnil vodja.

— Izpolnil sem tvojo zapoved, knez!

Ali knez je samo, smeja se, bulil vanj. Bil je že tako pijan, da ni razumel ničesar več.

Zunaj pa je veter majal veje ogromne jablane, na kateri so visele zadnje žrtve današnjega dne. Med temi žrtvami je viselo tudi orjaško telo kovača Rade, katerega so na pol mrtvega povlekli na jablan.

Malo po malo so si upali meščani iz svojih hiš. Strah in trepet jih je pognal v hiše nazaj, ko so opazili jablan. In od tistega dne so imenovali to drevo, proketo drevo.

XVI.

— Sedaj ni čas za zabave, sedaj je čas za žalovanje — je rekel Tihomil kneginji Gertrudi, ko ga je ona ponovno pozvala, naj priredi zabave.

— Ah — reče ona porogljivo — da bi radi takih malenkosti prekinili zabave, bi v tej burni dobi se sploh ne smeli veseliti. Danes se dogodi v kakem bližnjem selu rop. Razbojniki ugrabijo kako deklico, da jo prodado Saracenom. Jutri zopet zažge hišo brat bratu zaradi krvne osvete. Danes je poboje, a jutri prispejo zle vesti iz Panonije, da so Madjari požgali vasi in mesta. Danes popelje knez Braslav veliko vojsko proti Moravanom, a jutri planejo zopet Bolgari na nas. Ali naj potem mi vedno plakamo? Ne brigajmo se za to, kar je bilo včeraj, niti za to, kaj bo jutri! Današnji dan je naš in kdo ve, koliko ur lahko traja za nas. Uporabimo torej to, kar imamo.

— Ali se ne bojiš — odvrne Tihomil z nevoljnim glasom — da bi nas spremljale kletve in psovke onih, ki bodo videli naše zabave.

Ali Gertruda se ni bala niti kletve, niti psovk.

— Slabo bi bilo za me, ako bi se bala tega. Ali misliš, da so me ti ljudje kdaj čislali? Ali nisi slišal, kako so molčali, ko je slavil Braslav slavje radi Panonije in ko so me ni nekateri prijatelji klicali: živio? Ali misliš, da sem jaz tako bedasta, da nisem opazila tega? Mar misliš, da ne vidim mrkih lic, srditih pogledov mojih dragih podanikov, ako jih srečam na ulici? O, v žlici vode bi me uto-

Za kake pol ure se je vrnil vodja. — Izpolnil sem tvojo zapoved, knez! Ali knez je samo, smeja se, bulil vanj. Bil je že tako pijan, da ni razumel ničesar več. Zunaj pa je veter majal veje ogromne jablane, na kateri so visele zadnje žrtve današnjega dne. (Str. 168.)

pili. Jezi jih, ker sem tujka, jezi jih, ker sem jim zaprla Vuka, jezi jih, ker me Braslav posluša, jezi jih, ker še diham in živim. In kaj zato? Niti eden las mi za to ne pade z glave. Samo pogled in ti psi sklonijo glave in mi poljubljajo roke, ako le hočem. O, poznam te svoje Hrvate. Kdor postopa z njimi dobro, njega sovražijo. Kdor dela za nje, onega preklinjajo in črne tako dolgo, da ne pade v rani grob. On, ki jih ljubi, mora radi te ljubezni poginiti. Za te je bič, in ako ta ni dovolj, pa palica...

Tihomil ni mogel mirno poslušati teh poniževalnih besed, s katerimi je kneginja obkladala njegove rojake, zato reče:

— Zavračam, kneginja, te besede. Morala bi vedeti, da sem tudi jaz Hrvat, in da so take besede za me razžaljenje.

Kneginja Gertruda se milostno nasmehne:

— Zavračaš je, moj junak, zavračaš v resnici? Ali kaj tebe to briga?! Jaz govorim o teh ljudeh, ki imajo čast, da se imenujejo moji podložniki. Ti si Dalmatinec, a to so Posavci.

Res, kneginja. Resnica je to. Ali ti veš dobro, da smo mi isti narod, da govorimo eden jezik. Nas ne vežejo samo sorodne zveze, nego tudi ista preteklost, vse, ker mi smo eden narod.

— Samo enega vladarja še vam treba. Hahaha. Mar ne?

Tihomil se zgane in jo ostro pogleda.

— Kako misliš to?

— Nisem se nadejala od tebe slišati sličnih besed, katere sem slišala od Vuka.

— Kakih besed?

— Zedinjenje.

— Ali se tega ne more nikdo domisliti sam ob sebi. Zakaj se delimo, ko nas je vstvaril Bog kot eden narod.

Gertruda ga potrka po rami.

— Sanje . . . domišljije . . . ubogi mladec moj! Zakaj? Vprašaš me in jaz ti hočem odgovoriti. Ker vam je tisti Bog, ki vas je ustvaril dal nesložno, proketo kri. Ker se koljete med seboj, ker ne verujete drug

drugemu, ker imajo trije Hrvatje štiri različna mnenja in ker . . .

Tihomil plane po koncu in oči se mu zablistajo razburjenosti.

— Sanje! Ti imenuješ sanje, domišljijo to, kar sem ti povedal? In vendar. Koliko sanj se je že izpolnilo, ako se je našel človek velik in močan.

— Mogoče — odvrne ona — ali taki ljudje se rode vsakih tisoč let eden in še ti iz velikega naroda.

— Skrivna so pota božje previdnosti — odvrne Tihomil tišje in mirneje.

— Ah, ti s svojo božjo previdnostjo. Ta tvoja božja previdnost je dopustila Neronu in Kaligulu, da sta prelivala nedolžno kri, krvniki pa so se odevali v svilo in počivali na blazinah, posutimi z duhtečim cvetjem. Ta tvoja božja previdnost je dopustila, da se je zgodil ta zadnji poboj na trgu in da v Rimu na stolu »svetosti« uprav sedaj sede sramotni nosilci tiare.

Tihomil se ni dal premotiti s temi besedami.

— In vendar ti odgovarjam na vse to: Skrivna so pota božje previdnosti. Babilon in Ninive sta padla. Padlo je i silno cesarstvo Aleksandra Velikega. Cesarski Rim je porušen, kraljestva in mesta so izginila.

— Tako izginejo tudi vaše sanje . . .

— Mogoče izginejo. Ali to je v rokah božje previdnosti.

— Previdnost . . . in zopet previdnost . . . Če ti nisi rojen za meniha, naj se ne imenujem kneginja Gertruda.

— To ni prvič, da me svetla kneginja imenuje tako. Vendar nisem menih in niti na um mi ne pride, da bi postal. Ali jaz sem krščanski junak. Junak sem kneza, ki je vazal kralja kraljev, onega kralja, ki vlada celi svet.

Kneginjo je jel dražiti ta razgovor. Zato ga prekine:

— Nu, dobro, dobro, naj bo . . . Ali sedaj govoriva raje o naši zadevi.

— Ti vstrajaš?

— Zakaj bi ne vstrajala?

— Ali te ni strah jezdit po ulicah, ki so oškropljene z nedolžno krvjo, ki je prelita po ukazu tvojega moža?

— Jaz je nisem prelila!

— Ali ti si njegova žena . . .

— Žalibog.

— Kakor mu drago. Vendar si.

— Ah, kako je vse to strašno bedasto, kar govoriva. Rečem ti, jaz hočem na lov in to na lov s sokoli. Ti me **boš spremljal.**

Tihomil ni vedel, kako naj odkloni to, zato reče:

— Kakor ukazuješ . . .

— V spremstvo vzamem nekoliko svojih gospodov. Vzamem tudi Mileno! — reče kneginja nalašč in ga vnovič premeri z jastrebovim pogledom.

In Tihomil je vnovič zardel preko ušes.

— Vzamem gospodičino Mileno. Ti pa lahko izmed svojega hrvatskega spremstva vzameš, kogar hočeš. Tomislava ni tukaj?

— Ne, on je gost Mironje.

— On bi se torej ne mogel udeležiti?

— Ne.

— Od frankovskih grofov vzamemo markgrofa Gottschalka.

— Zakaj ti bo ta debeli grof — reče naglo Tihomil.

— O, on je vrlo zabaven človek in ljubi lov s sokoli. On ni menih, kakor ti, zakaj on ljubi veselo življenje in mlada dekleta.

— Naj ljubi, kakor ga volja, kaj to mene briga.

Kneginja je komaj pričakovala takega odgovora.

— Resnica — vzklikne, kakor bi se nenadno nečesa domislila. — Da, resnica, nisem ti še povedala veliko tajnost. Markgrof Gottschalk je smrtno zaljubljen v našo gospodičino Mileno. Ničesar si bolj ne želi, nego da postane njegova žena. Govoril je že o tem s samim knezom.

Dasi je Tihomil že vedel od Kate, kaj se dogaja na dvoru, vendar so ga te besede tako osupnile, da ni mogel ničesar odgovoriti.

Zaman se je trudil, da zakrije svojo bol in ker kneginja ni ničesar več povedala, je vprašal:

— In kaj je rekel knez Gottschalku?

— Kaj mu je rekel, ti v resnici točno ne morem povedati. Kolikor poznam kneza kot dobrega prijatelja markgrofa, lahko sklepam, in je tudi povsem verjetno, da je knez obljubil Mileno Gottschalku.

— In če ga Milena ne mara...

Gertruda zmaje z ramama.

— Kneževa volja je sveta. Kar on hoče, to mora biti. Milena je preveč dobra in poslušna, da bi se upirala kneževi volji. Tega ni storila nikdar, in ne bo tudi sedaj, tembolj, ker je še mlada in neizkušena. Drugo bi ji tudi ne kazalo. Ali poslušati kneza, ali iti v samostan.

— In če ljubi ona drugega — vzklikne Tihomil.

— Bi nič ne pomagalo... Rekla sem ti, da je kneževa volja sveta. On že najde način, kako se odstrani ori, katerega bi Milena ljubila.

— Ali misliš, da bi knez lahko zagrešil uboj...

Kneginja Gertruda je očitvidno igrala mačko, ki drži miško v svojih krempljih, da malo popusti in potem zopet zgrabi.

— Zakaj uboj? On lahko najde raznovrstne načine, da ukloni zlikovca. Ali, kolikor poznam jaz kneza, se ne bo obotavljal, ako bi bilo potrebno, da ukaže, naj se dotičnika na skrivnem spravi s poti. Ali bi bilo to v naših časih kaj tako nenavadnega? Saj se dogajajo take reči tudi na drugih dvorih?

— Torej smrt? — vpraša žalostno Tihomil.

— Bodalo ali strup, meč ali sekira, voda ali ogenj, vseeno, samo da se pride do cilja.

— Uboga Milena! — vzklikne Tihomil in pred očmi se mu pojavi jez, prepad, ki je delil njega in Mileno.

— Ti jo žališ? — vpraša mačka svojo miško. — Vendar bi se dalo tudi nji pomagati.

Kakor utopljenec, ki se oprijemlje slamnate bilke, prime Tihomil roko kneginje.

— Povej mi, pri spominu tvoje matere, kako bi se dalo pomagati?

Kneginja prime za stol in se jame naklanjati Tihomilu, in reče s šaljivim glasom:

— Glej, glej, kako se zavzemlješ za mojo Mileno. Nisem mislila, da ti je toliko za njo. Zelo vrlo je in lepo, da zagovarjaš moje dvorjanke in hvaležna sem ti zato. Kdor ljubi moje ljudi, ta ljubi tudi mene in kdor ljubi mene ta ljubi tudi moje ljudi.

Tihomil se je ta hip razlikoval od miši v tem, ker miš, ako je v krempljih, ve, da je v krempljih mačke, dočim Tihomil v svoji veliki razburjenosti tega ni opazil. Zato je rekel s tužnim in iskrenim glasom.

— Ti brez dvoma ljubiš, svetla kneginja, svojo zvesto družico Mileno. Kako bi je tudi ne ljubila, ko je pa tako dobra, tako plemenita in tako krasna?!

Kneginja je z nevoljo poslušala pohvalo svoje tekmovalke od onega, katerega je hotela imeti za svojega ljubimca.

— Vidiš, kako jo znaš ti hvaliti, kako jo znaš braniti in slaviti! Ako bi imel v rokah harfo, bi jo lahko celo opeval. Mislila sem, da si menih, ali ti bi lahko postal tudi »poeta laureatus.«

Te besede je spregovorila kneginja z nekakim pridušem roganjem. A Tihomil ni opazil njenega žela.

— Zakaj bi ne hvalil tega, kar zasluži hvalo. Nikdo še mi ni rekel, da sem pesnik, kar tudi nisem. Znam sicer iz glave nekatere naše junaške pesmi zaigrati na javorove gosli, česar sem se naučil od svojega deda... Vendar, naj me sne kak morski strah, ako bi si ne upal zložiti pesmi gospodičini Mileni na čast. Ona je živ angel v človeški podobi, ona je roža saronka, ki raste v puščavi, ona je jabolko iz doline hesperske, ona je...

Kneginja tleskne z rokami.

— Takega slavospeva bi ne pel niti meni, moj vitez, in veruj mi, da postajam ljubosumna na svojo dvorjanko.

Te besede je izgovorila kneginja z dokaj srditim glasom.

Tihomil jo pogleda v oči. Hotel je na prvi mah uganiti njene besede. Še več. Hotel je izpričati svojo ljubezen do Milene. Vendar je opazil v njenih očeh nekaj, česar ni razumel. Ali nekaj mu je pravilo: Ne zaupaj kneginji svoje skrivnosti.

Zato reče z glasom, da jo potolaži:

Vsekakor bi tudi tebi pel pesem. Prehodil sem mnogo sveta ali nikjer se nisem nameril na lepšo in boljšo kneginjo kakor si ti in verujem tudi to, da je tvoje srce zlato. Ne verujem, da bi ti ne hotela pomagati svoji dobri in nežni Mileni, oni golobici, da jo rešiš iz kremljev jastrebovih.

— Ne morem — reče kneginja — verovati, da bi bil Gottschalk v resnici nesreča zanj. On je mogočen plemič, ki razun tega še močno spoštovan na samem cesarskem dvoru. Bogat je kakor Krez, in malo knezov je na Nemškem, ki bi bili tako bogati, kakor on. Povsem tem je pa njegovo ime eno izmed najslovitejših izmed vseh imen, ki se jih spominja zgodovina mojega naroda. On je sin odlične matere. Glej, jaz sem s samim cesarjem v sorodu, ali če bi mi dali za moža Gottschalka, bi se ne branila bogvekako.

Tihomil je gledal kneginjo z vedno večjo nevoljo. Vsaka beseda, ki je hvalila njegovega tekmeca, mu je bila kakor smrtna obsodba.

— Nehaj, svetla gospa! Ne govori mi več o njem in če je tudi lep, kakor solnce, in čist, kakor zlato. Naš pregovor pravi: Zlato in srebro ni zaklad, bogastvo je le to, kar je drago srcu. Ako ljubi Milena drugega, kako jo morete siliti, da se uda onemu nemškemu markgrofu?

Gertruda je uživala, gledaje duševno borbo mladega Hrvata in zato reče:

— Moj plemeniti gospod! Moja vzgojiteljica me je učila, ko sem še bila v samostanu, da je največkrat to, kar se nam zdi nesreča, uprav naša sreča. Bil je človek in hotel je odpotovati v daljni svet. A ko pride do ladje, se spodtakne ob kamen in zlomi nogo. Silno se je srdil. Kako pa nenadoma spremeni svoje mnenje in se zavzame, ko izve, da se je ona ladja, s katero se je nameraval odpejati tudi on, razbila, in vsi ljudje, ki so se nahajali na njej, so postali plen besnih in razpenjenih valov. Sedaj je videl, da je bila zanj prava sreča, da si je zlomil nogo, zakaj ta nezgoda ga je obvarovala smrti. Vidiš torej, kdo ve, ako ni za Mileno največja sreča, če se poroči z Gottschalkom, akoravno sedaj misliš, da je nesreča.

Tihomil se je silno razljutil.

— Ti si mi, svetla gospa, še malo preje sama povedala, da bi se Mileni lahko pomagalo.

Kneginja se je nasmehnila vrlo milostljivo. Kdor bi jo videl v tem trenutku, bi mislil, da je vzor usmiljenosti in ljubezni do bližnjega. Nato je malo nagnila glavo, stisnila trepalnice in pogledala Tihomila:

— Vsekako se ji da pomagati.

Gospod Tihomil jo je pogledal zelo hvaležno.

— Ali povej, kako, povej, kako?

Kneginja reče s tihim glasom in zaobrbe oči:

— Jaz mislim, da bi ji pomagal oni, koji bi jo pričal, kaka sreča je za njo, da vzame Gottschalka.

Tihomil plane kvišku in obraz mu zažari od srda:

— Kako moreš reči kaj tacega, svetla gospa!? To bi se ne reklo pomagati dobri deklici, to bi se reklo, pogrnati ubožico v obup. Bedasta, grda misel je to.

Kneginja vzdihne glasno in kazaje bele zobe vpraša povsem prostodušno:

— Zakaj?

— Ti še vprašaš?

— Vprašam.

— Dobro, pa ti odgovorim. Sama si mi rekla, da nisi srečna s svojim knezom. Sama si mi rekla, da v tihih nočeh vzdihuje tvoje srce za srečo nepoznane ljubezni, da v vonju cvetk, ko ti stopa noga med njimi, roka nehote trga cvet za cvetom in ga veže v venec. In ko se ogledaš, komu ga daš, njega ni... Ali nisi rekla tako?

— Sem — vzdihne Gertruda.

— Vidiš — nadaljuje Tihomil — to pride od tega, ker si vzela onega, ki ti ni bil mil in drag, nego samo zato, ker so ti ga drugi priporočili. Da pa si izbirala ti sama po svojem srcu, bi danes ne vzdihovala nego prepevala vesele pesmi.

— Morda imaš prav.

— Ne morda, nego vsekako imam prav. Ni ga, ki bi mi lahko dokazal nasprotno. Kar se je zgodilo s teboj, se bo zgodilo z Mileno, ako vzame tega, katerega ji ne narekuje srce. Nesrečna bo...

— In če bi bilo res tako, za njo ni drugega izhoda. Postati mora žena Gottschalkova ali oditi v samostan.

— Še je drug zhod — vzklikne Tihomil.

— Kakšen?

— Da vzame drugega.

— Gospod vitez, častitam ti na tej iznajdbi. Ali pozabil si, da na vratih tega izhoda stojita dva zmaja z ognjenim žrelom.

— O, vem, kaj misliš! Eden zmaj je Gottschalk, a drugi sam knez.

— Tako je! Nemogoče je tedaj rešiti največjemu vitezu zakleto kraljčino iz zmajevih krempljev. Bilo bi blazno delo in gotova smrt in propast. Niti sam sveti Jurij bi je ne rešil.

— Kdo ve!

— Ti dvomiš? — vpraša kneginja.

— Kako bi ne dvomil — odvrne Tihomil in udari po meču — ako zmaji v tem gradu večkrat zadremljejo.

— Močno se varaš, ako misliš tako — odvrne kratko kneginja.

— Ne varam se! Mar li niso dogodki zadnjih dni jasno kakor solnce dokazali, da zadremljejo in zaspijo zmaji. Če bi ne bilo tako, kako bi bilo potem sploh mogoče, da je pobegnil Vuk?

Kneginja ni ničesar odgovorila, samo oči je uprla v Tihomila. Ni bilo to prvič, da je osvoboditev Vukovo spravljala v zvezo s Tihomilovim imenom.

Ali Tihomil je stal mirno in ni niti z najmanjšo krenjo izdal, da je beg Vukov njegovo delo. Otal je miren tudi tedaj, ko je kneginja dodala:

— Gorje onim, ki so storili to, ako padejo zmaju v roke.

Ta grožnja ni najmanje vzburila Tihomila.

— Brez dvoma bi tiste požrli. Zato pa je tudi vrlo malo nade, da bi se pokazali knezu. Morda so že davno čez gore in doline. Saj sem videl na lastne oči, kako so se vračali kneževi ljudje, ne da bi kaj opravili. Noben ni mogel rešiti strašne zagonetke, ki se je zvršila v knežjem gradu.

— Resnica — vzdihne kneginja.

— Torej vidiš, da tudi tvoji zmaji večkrat dremljejo.

-- Ne morem reči, da nimaš prav. Sicer pa mi je žal, da sva vporabila toliko časa za te stvari, v katere se ne morem vmešavati.

— Ti ne moreš — vzklikne Tihomil. — Kdo potem more, ako ne ti? Ali ti ni Milena družica? Ali ne vpraša knez tebe večkrat za svet?

— Vpraša, a ne o stvareh, ki se tičejo velike politike.

— Sedaj je, za Boga milega, poroka Milene še vprašanje velike politike!

— Da, gospod vitez! Z Milenino poroko z Gottschalkom se prikupi knez še bolj našemu cesarju.

— K vragu cesar! — se razljuti vnovič Tihomil. — Kaj pa potrebuje knez vašega cesarja, kaj mu cesar lahko stori? Ali ni dobil Panonije, ali ni . . .

— To je vse res. Ali mar ne prete knezu Moravani, Madjari in kdo ve, ali mu ne bodo kmalu pretili lastni bratje, Hrvati iz Dalmacije.

Te besede je spregovorila kneginja počasi, naglašajoč vsako besedo.

Ali Tihomil odvrne:

— Bog nas varuj tega zla, da bi navalil brat na brata. Prokletstvo Kajna, brata Abelnovega, bi padlo na nas in prokletstvo bi šlo od kolena do kolena, od roda do roda.

Kneginja poda Tihomilu roko in reče malone ginjeno.

-- Daj mi roko, mladi vitez. Zanimaš me. Čim dalje sem s teboj, tembolj spoznavam, da nisi navaden človek. Dasi se ne morem povsem skladati s tvojimi nazori, vendar povem ti eno: Ti si za v i s o k o rojen. Kolika razlika med teboj in mojim knezom . . .

Tihomil je povesil oči. Obraz mu je jel goreti in pomislil je, da mu je dolžnost poljubiti roko, katero mu je podajala krasna žena. Nagnivši se k nji, zapazi valovanje njenih prsi in začuti mamljivi vonj njenega telesa. — Čudno — pomisli v hipu — kako so te prsi krasne. Milena nima tako bujnega telesa. Njena lepota je povsem drugačna in če bi ne ljubil Milene, bi se zaljubil v kneginjo. Te misli so mu prišle bliskovito in bliskovito jih je odgnal.

Ali ko je dvignil glavo je zapazila kneginja, da se mu oči iskrijo.

— V resnici, ti si za visoko rojen — zašepeta kneginja. In to so bile zadnje besede, ki jih je izgovorila. Hotela je, da moč teh besed ne oslabi. Opazila je dobro, da Tihomilova ušesa, akoprav se dela krepostnega, akoprav zardi, kakor devica, ako se ga hvali, niso gluhe za to pohvalo. Opazila je dobro, da klije v njem ponos in oholost in hotela je na to neznatno bilko rosi pohvale, da bi zrastle s časoma v deblo, močno in čvrsto, kateremu bi ne bilo več do takega bršljana, kakor je Milena.

In v resnici, ko je odšel Tihomil iz gradu, so mu zadnje besede kneginjine, ki so mu povedale, da je rojen za visoko, šumele še dolgo v ušesih.

Zaman jih je skušal prepoditi. Zdele so se mu, kakor preroštvo velike bodočnosti. Slavna dela njegovih prednikov so se mu pojavila pred očmi. Spomnil se je svojega očeta Bjelina, o katerem so pripovedovali, da je pograbil bika za rogove in ga vrigel. Spomnil se je pradedu Budivoja, ki je vjel saracenskega pašo. In mnogi drugi junaki iz njegovega rodu so mu prišli na misel. Njih slavo treba prekositi. Dasi si je že v več bitkah stekel lavorov venec slave, ali kaj je vse to? Potomec, ki ne prekosi svojega prednika, kaj je drugega nego slabič, ki zakopava svoj talent v zemljo, da se ne izgubi? Pravi junak pridene stari slavi še novo, večjo in sijajno. Vedno bolj in bolj se je poglobljajal v Gertrudine besede. Čudovito, kako pametna žena je ta kneginja? Z nekaj besedami ugame uprav to, kar je resnica. Nikdo mu še dosedaj ni umel tako govoriti. Tudi drugi so ga hvalili, tudi drugi so ga slavili, ali nikdo mu ni rekel tako sigurno, tako odkrito: ti si za visoko rojen. Tudi Milena bi mu ne vedela tako povedati. Ni čuda. Ona je mila deklica, ki nima tako sijajne naobrazbe, kakor kneginja. Tega se od nje tudi ne more zahtevati. Tihomil je moral sam sebi priznati, da je taka žena, kot je Milena, zanj kakor ustvarjena. Vendar bi mu bilo ljubše, da bi tudi Milena umela tako govoriti. Zakaj me ni nikdar vprašala za moj rod, za moje boje, za mojo slavo in cilje? Bedast sem — se je domislil hkrati. — Ali sem

jo že tolikokrat videl, da bi lahko z njo govoril o tem . . . — Ali takoj mu pride na um, da ni niti s kneginjo Gertrudo večkrat govoril, vendar je že spoznala njegov značaj. Ona je že presodila, da je boljši junak, kakor knez sam. In vendar, kaj se tiče junaštva in razuma, ni se smelo niti samemu knezu odrekati. In vnovič se je domislil, če se morda ni kneginja samo laskala . . . Ne, ne, govoril je sam pri sebi, njene besede so bile preveč tople in iskrene. Tako se ne laska. Kneginja je govorila iz prepričanja. O, Bog, moj Bog, daj da se izpolnijo njene besede — reče naposled glasno in dvigne oči proti nebu. Daj da bodem vreden svojih očetov, daj, da jih dosežem in prekosim. Ti si Bog junakov, ti si Bog slave.

XVII.

Bil je dan žetve, krasen dan. Solnce je sipalo najlepše žarke nad Posavjem, nad ravnino, na one livade in zlato klasje, iz katerega se je prikazoval vsiljivi modriž in se smehljal rdeči mak.

Na kraj, na kraj deva moja,
devojka mila, oj deva, oj!
Na kraju je hladna voda,
devojka mila, oj deva, oj!
Hladna voda, mlad vojvoda
devojka mila, oj deva, oj!

Sveži vonj zdravega zraka je plaval nad poljem in njivami ter objemal srca žanjič, ki so danes prepevale lepše, kakor le kedaj ono staro:

Ta pesem je zvenela iz svežih grl mladih deklet, katere so koketno pogledovale na stasite mladce, lepe in močne. To pesem so peli tudi starčki in starke in vse je bilo složno in veselo v tem kraju, kakor bi ne poznali nikdar grenkih in turobnih dni.

Ko je vezač povezal zadnji snop, ga je postavil po konci. Vsi so zasadili nato srpe v snop ter poklekli krog njega. Ded Zelebor in njegova žena Želislava ter njuni otroci Nosimir in Kosa, Vitomir in Milena, Dragobud in

Pribina, Slanimir in Vilan, Ljuba in Draga, vsi ti so poklekali okrog snopa, in z njimi tudi vse ostalo služabništvo in družina, ki se je pokoravala besedam deda Zelebor.

In ded Zelebor reče:

— Slava Bogu na višivah . . .

In vsi so se prokrižali in jeli pobožno moliti. Niti eden ni krenil z glavo, da bi pokazal svojo raztresenost. Bili so Zeleborova družina in ded je bil strog gospodar ter je zahteval, da so bili pri delu urni in pobožni pri molitvi.

Glas pobožne molitve se je dvigal, kakor kadilo k nebesom, ki so bila jasna, kakor da hočejo dati ves svoj blagoslov na ta narod.

Po molitvi je vstal Zelebor in za njim so vstali vsi.

Najstarejša med ženskami, Dobrovlasta je vtaknila roko skozi snop do zemlje. Pograbila je perišče zemlje in djala:

Vzamem jo. Kdo ve, kaj se lahko pripeti. Morda se poloti od na katerega ljuta pljučnica. Nič ni boljšega od te zemlje.

Ded Zelebor, sivi starec, ponosne postave, velikih brk, dolgih las in orlovega pogleda jo pohvali:

— Prav praviš Dobrovlasta. Ej, nikdo ne ve, kaj mu je sojeno. A vi otroci — se obrne ded k mladim deklicam — izvlecite klas in pletite venec in zapojte. Ne bojte se

Vila Oliva žito dožela

žito dožela, tri vence splela,

iz žita jih plela, z vinom zalila.

Prvega spletla je 'z klasa pšenice,

drugega spletla je 'z vinske trtice,

tretjega spletla je 'z zdravja, veselja.

Kterega spletla je, 'z klasa pšenice,

tega nesite tam v naše polje,

da bodo njive nam bolje rodile.

Kterega spletla je 'z vinske trtice,

tega nesite tja v naše gore

da bodo vino obilo rodile.

Kterega spletla je 'z zdravja, veselja,

tega nesite tja v naše vasi,

da nam vasi bodo zdrave, vesele.

tega. Grlo se vam ne posuši, če zapojete malo glasneje. Sram za tram. Tam, kjer se poje ni greha.

In deklice so ubogale deda. Jele so plesti venec in peti:

Starci so očitvidno zadovoljno poslušali mlade pevke in se dobrovoljno nasmihali. Celo ded Zelebor je pogledal svojo staro Želislavo z veselimi očmi. Bog sam ve, kake misli so mu vstajale v glavi, misli na one stare čase, ko je bil sam tako mlad, on in njegova Želislava. Hej, kaki časi so bili to! Zlodej ve, ali ume vsa ta mladina, dasi poje prav lepo, tako pevati, kakor smo umeli mi za onih lepih, starih časov. Resnica, Franki so nas mrcvarili, a vendar smo se znali ubraniti in vnovič smo prepevali.

Ko so mladenke spletle venec, dele so ga vezaču na glavo.

Starec jame vihati svoje velike brke in oči so se mu iskrile zadovoljstva.

— Ej, otroci, uprav smo skončali delo in zaslužili si jela. Kdor dela, je treba, da tudi je.

— Ej, treba je tudi, da pije! — pripomni stari Mironja. Ded Zelebor ga pogleda:

— Da bi se ti grlo ne osušilo in nos ne postal rdeč ...

— Nisem takov pijanec.

Med dekliči in mladci je nastal smeh, oni veseli smeh, ki je doma samo v nepokvarjeni, brezskrbni mladini.

Ded Zelebor pa reče:

— Ej, otroci, čas je počitka in čas je, da gremo domov.

Vzeli so srpe in se uvrstili v vrste. Dve prijateljici, Kosa in Draga, sta se prijeli za roke in tako korakali z drugimi.

Da bi ne manjkalo petja je dejal ded Zelebor.

— Zakaj ne pojete? Zakaj vam je, mladina, ustvaril Bog vaša grla? Zato, da pojete. Ko sem bil mlad, in moja stara, peli smo cel dan. In moja stara je imela zlato grlo. Pravim vam zlato grlo. Suho zlato. Skrijete se lahko pred njo. Tako pojo imajo vile, kakor je pela ona. Pravim vam, vile. Ko jeo na zapela, je vriskalo človeku srce. Da, tako je! Kaj ne, Želislava? Ej, da, ko je vstala ob zori, že je pela, in

ko se je mračilo, vnovič je pela... Mar ne, stara, a naj-lepše si pela, ko sem te videl prvičkrat...

Stari Zelebor je pogledal na ženo. In ona, dasi je bila stara, vendar je pogledala blaženo svojega moža in djala:

— Otroci, čas je, zapojte jasno in glasno: »Solnce se za log je skrilo.

In vsa družba je zapela. Peli so tudi starci in sam stari Zelebor je pomagal s svojim starim, hripavim glasom:

Solnce se za log je skrilo,
devojka mila, oj deva, oj!
Ni to bilo žarko solnce,
devojka mila, oj deva, oj!
Bil je brat in mlada sestra,
devojka mila, oj deva, oj!

In vedno lepše se je razlegala stara pesem po hrvatski zemlji in vse močnejše in gorkeje so se strinjali srebrni glasi mladih žanjic z glasovi veselih mladcev ter objemali one glasove starih, ki so peli, spominjaje se pri tem mladosti in lepih dni.

Za vsako vrsto pesmi se je ponavljal napev: Devojka mila! Oj, deva, oj!

Sestra brata nagovarja,
pridi k meni bratec mili!
Prej ne morem, sestra, priti,
da rodi ta vrbo grozdja,
sivi javor sočnih jabolk,
bel pelin medenih jagod.
Modra bila mlada sestra,
okrasila vrba z grozrdjem,
sivi javor sočnih jabolk,
bel pelin medenih jagod.

Vsa družba je že prišla mad tem na veliko rimsko cesto, ki je peljala v Sisek, ko ukaže ded, naj postojе. V daljavi je opazil dva človeka, ki sta se jim bližala, vendar še ju niso mogli spoznati, ali sta mlada ali stara.

— Vilan — reče starec sinu — ti še imaš dobre oči in sokolov vid. Povej, kaj vidiš tam!

Vilan. močan mož, lep, kakor bi ga hranile vile, dene roke na oči in jame gledati:

— Ne morem še razločiti...

Nato doda za nekaj časa.

— Ha, sedaj vidim! Prvi je starec, častitljiv in z dolgo brado. Drugi je mož najboljših let. Tudi ta ima dolgo, črno brado. Lase jima visijo čez ramena, čez katero imata torbico in v rokah močno palico.

— Ali ju poznaš? — vpraša Zelebor, ki je zaman npenjal oči, da bi spoznal popotnika.

— Ne poznam, ded.

— Ali ju pozna kdo drug izmed vas, bratje? — vpraša vnovič Zelebor.

In vsi so odgovorili, da ne poznajo.

Zelebor pokima z glavo in reče:

— Tujca bodeta.

In tujca sta se čim bolj bližala skupini hrvatskih vaščanov. Njuna noša se je že razločno videla.

— Zdi se mi, da so svečeniki — reče Vilan.

Ded ne obrne oči od tujca.

— Zdi se tudi meni!

— Da, da, to je svečeniška obleka.

Starec pogleda resno na sina.

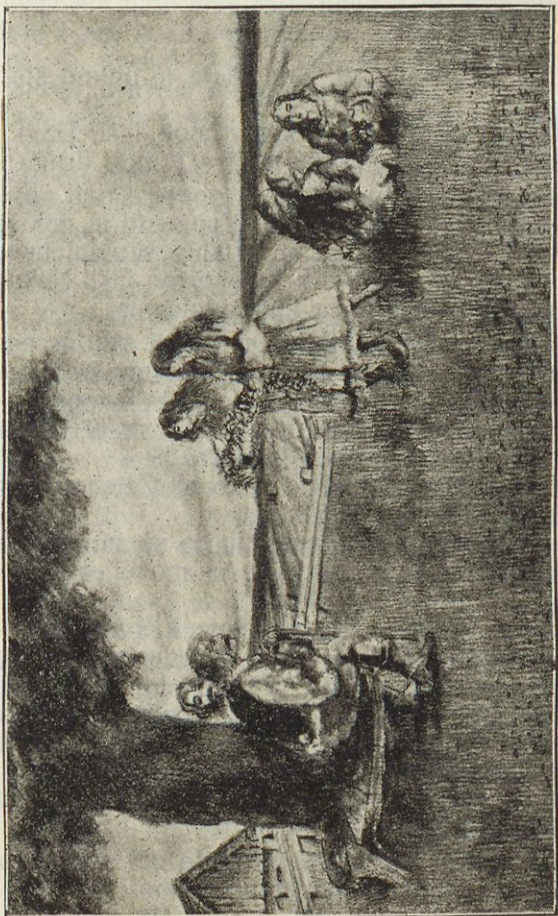
— E, moj Vilan, obleka ni nič. Hudobni časi so danes. Naletiš na vsakovrstne ljudi, ki se oblečejo v vsakovrstno obleko. Po obleki ne smeš soditi ljudi. Dokaj razbojnikov in nečimnikov je med Franki, pa tudi med našimi, ki se oblačijo v sveto haljo, samo da zakrijejo svoje grde duše.

— Ali ta dva izgledata tako častitljivo.

Ded zgane z ramami in reče s tihim glasom.

— Hej, videli bomo.

Po zaprašeni cesti sta prihajala dva človeka v svečeniški obleki, vsa zaprašena. Prašna je bila njuna obleka, prašni lasje, prašna potna obraza. Sandale na nogah so bile tako pokrite s prahom, da so se komaj videle. Eden je bil starec, oblečen v plašč s kapuco in odkrito glavo. Drugi je bil sicer oblečen ravnotako, a brez kapuce in mož v najboljših moških letih. Črne oči so gledale dobrohotno v svet.

Ko so mladenke spletle venec, dele so ga vezaču na glavo. (Str. 182.)

Ko sta prišla do Zelebor, reče oni s kapuco:

— Pomozi Bog, dobri ljudje! Pomozi Bog, starec!...

Zelevator mu odvrne:

— Pomozi Bog!

In ne da bi ju vprašal, kam ideta in odkod sta, nego reče:

— Dobro došla, mila gosta v moji hiši. Dam vama kruha in soli in z lastno krvjo hočem braniti draga gosta.

Zelevator ni imel navade, da bi povpraševal goste odkod so in kam gredo, dokler jih ni pogostil in dokler niso povedali sami. Tujca sta se pridružila skupini hrvatskih vaščanov in vsi se napotijo k Zeleborovi hiši. Nekaj časa so šli mirno, na kar pretrga tujec molčanje.

— Ali je mogoče, ded Zelevator, da me več ne paznaš?

Zelevator napne oči in jame pazno motriti tujca. In dolgo in dolgo je gledal, predno se je spomnil. Nato vzklikne z napol nezaupnim, napol radostnim glasom:

— Ali je mogoče, da si to ti, Gorazd?

Vprašani pokima in položi roko na Zeleborove rame.

— Uganil si brat v Kristu.

Starec Zelevator se je razveselil, da so se mu kar orošile veselja oči, ustnice zadrhte in mogočni brki so se jeli tresti.

— Žena... žena... — vzklikne k svoji ženi — ali veš, kdo so naši gostje?... Urno hiti domov, Dragobude in zakolji jagnje... Žena, ali veš, kdo je to? Ali si oslepela, ali so ti izpile vile oči?... Ej, Pribino, skoči v klet in prinesi vrč najboljšega vina, veš, onega iz dobe blagega, a sedaj pokojnega našega kneza Ratimira... Aj... aj moja stara, kje so ti oči, kje so ti oči, srnica moja... In ti ga ne poznaš...

In sedaj, kakor da so se ji odprle oči sklene roke in vzklikne z radostnim iznenadenim glasom:

— Oče Gorazd... oče Gorazd... učenec svetega Cirila in Metoda...

Nato je pokleknila in jela poljubovati Gorazdove roke. In vsa družina je delala to, kakor je delala ona.

Zelevator reče:

— Otroci moji, bratje moji! Veliki dan je naredil danes Gospod v moji hiši. Radujmo se in veselimo se. Zakaj pristopili bodo božji služabniki k naši mizi in blagoslovili našo jed. In Gospod bo z nami in uslišal bo njihovo molitev. Slava in hvala njegovemu imenu!

Najmlajša nevesta je prinesla posodo z vodo in umila popotnikoma noge. Malo za tem je bila večerja gotova. Gorazda so postavili na častno mesto pri mizi. Žene so jedle stoje, samo možje so sedli. Ko so se pokrepčali vpraša Zelebor Gorarda, kaka sreča ga je prinesla sem?

— Ti veš, dragi moj — reče Gorazd — da sem učenec sv. Cirila in Metoda.

— Kdor bi ne vedel tega, je bedast, kakor buča na njivi — odvrne Zelebor. — Kdo bi ne poznal Gorazda in Nauma, Angjelara in Vavrina, Savo in Kosta? Kdo bi ne poznal Klimenta, te glavne učence naših apostolov? Evo ti moje družine in vprašaj enega, če ni slišal o njih. Mar niste vi živi svetniki in mučeniki?

— Nikar, Zelebor — ne proglašuj nikogar svetnikom, dokler je še živ. Kdor stoji naj pazi, da ne pade.

— Ali nisi ti apostol naše svete vere? — reče Zelebor.

— Tudi Judež je bil apostol.

— Ali nisi ti mučenik za sv. vero. Ali mar misliš, da smo mi na koncu sveta, da bi ne vedeli, kaj si pretrpel od frankovskega kmeta, od Svatoplukovega priliznjence, škofa Vichinga po Metodovi smrti? Mar misliš, da mi nikdar ne govorimo o tem, kar si pretrpel?

In obrnil se je h kotu, kjer so bili otroci in pokliče dečka, starega kakih deset let.

— Milorad, glej sinko, to je Gorazd, učenec Metodov. Povej mi, ali veš, kaj je pretrpel?

Deček je pristopil bližje, stresel s svojimi zlatimi, dolgimi lasmi ter uprl velike, modre oči v Gorazda. Nato je rekel glasno, kakor že govore otroci:

— Ti si Gorazd, kateremu je rekel sveti Metod, naš oče, »to je vaše zemlje svoboden sin, pozna dobro knjige in je veren. Božja volja je, naj bo tudi vaša, kakor je moja, da me nadomešča!«

Deček postane kakor bi čakal na odgovor.

A Gorazdu so se napolnile oči s solzami. Vzel je dečka in ga posadil na kolena ter ga gladil s suhimi, starimi rokami.

— Blagoslovi te Bog oče, Sin in sveti Duh. S temi besedami si me spomnil na velik dan v mojem življenju.

A mali veselo odgovori:

— Ako si ti Gorazd, učenec sv. Metoda, potem vem tudi to, da je po smrti sv. Metoda Viching zopet postal na dvoru Svetoplukovem vsegamogočen. Njegova zloba je bila silna. Tebe in Klimenta, Savo in Nauma je dal okovati v okove in vreči v ječo. Dnevi prvih mučenikov so se za vas povrnili. Mučili so vas z gladom, bičali vas do krvi in v rane vam vlivali soli in jesiha. Naposled vas je okrutna zver Viching dal po frankovskih vojščakih izgnati iz grada in dežele čez mejo v donavske kraje, odkoder ste šli v Bolgarsko. Ali ni tako, oče?

Gorazd je podprl glavo z roko, kakor bi gledal slike starih dogodkov svojih in ko je deček končal, je rekel:

— Dobro si rekel, dete. Ali pa veš tudi, zakaj je vse to delal Viching?

— Vem. Prvič, da bi postal moravski in panonski škof in drugič, da odstrani za Nemce toliko sovraženi naš krasni slovenski jezik iz bogoslužja.

— Inposrečilo se mu je to, vsaj za trenotek. Sovražniki so zmagali. Na nesrečo pokojni Svatopluk ni sprevidel, da nima za državno samostalnost boljše zaščitnice, nego je samostalna cerkev. Mi smo pregnani. Slovensko bogoslužje je uničeno, pa tudi Moravska je padla. Sinovi Svatoplukovi, Mojmir in mlajša brata so se sprli in se bojujejo med seboj. In, ali je tudi tu kaj boljše? Braslav še sicer dopušča tu in tam slovenski jezik v cerkvi, ali večinoma obvladujejo latinski in nemški duhovniki.

— Resnica — odgovore vsi h krati.

— Resnica, kakor da je naš oče Ciril in naš oče Metod docela pozabil v nebesih na nas — reče eden izmed Zeleborovih sinov.

— Ne blazni — vzklikne jezno Zelebor in udari z roko po mizi.

Gorazd pogleda okrog in vzdihne.

— Ne, otroci, sv. Ciril in Metod nista pozabila na nas. Še danes vidim Metoda pred seboj tako živo, kakor da je pred menoj. Bilo je tisti dan, ko se je počutil slabega in me postavil naslednikom. Kako smo nekoliko dni poprej klicali veselo in srečni: »Vrnil se nam je oče, vrnil se nam je pastir naših duš!« In sedaj smo ga videli, kako je stal med nami slab in onemogel. Obkolili smo otroci svojega očeta in zaplakali. A on nam reče: »Ne dajte se oplášiti od nikogar, da vam ne izgine iz srca pogum, saj veste, da se ne smemo bati zadnjega dneva, ne se plašiti onih, ki nam lahko ubijejo telo, ali duši ne morejo storiti ničesar. Krepite druge, da čuvajo to, kar smo prejeli od apostolov po rokah naših očetov in kateri bodo to zahtevali od nas, da jim povrnemo, ko pride dan plačila. Evo, rekel sem vam naprej, in vas zavezal pod grehom: ker — reče — ako bi ne prišel in bi ne govoril, ne imeli bi greha. Moja duša je čista od vaše krvi, ničesar nisem zamolčal iz strahu, nego sem po Ezekijelu, kakor dober stražnik, čual zvesto in verno. Čuvajte se, da ne boste živeli brez glave, nego kakor pristojna razumnim ljudem. Glejte, da ohranite vaša in vaših bratov srca čista, zakaj iti vam bo skozi mreže. Ko mene več ne bo, prišli bodo požrešni volkovi, ki ne prizanašajo ovcam, da potegnejo narod za seboj. Ne dajte se jim, upirajte se na vero. To vam sporoča po meni Pavel. Vsemogočni Bog in oče in iz njega od vekomaj rojeni Sin in sv. Duh, ki prihaja od očeta, vas bo učil vsako resnico in vas čual greha na Kristov dan meni v slavo.«

— Tako je govoril še pred smrtjo kakor svetnik, oni, ki je zasejal med Slovence seme božje besede, ki nam je ustvaril knjige.

— Sveto je živel in sveto je umrl — je rekel Zelebor.

— Da, sveto je umrl — ponovi Gorazd. — Na cvetno nedeljo leta 885. se je še z zadnjimi močmi privlekel v cerkev, da še enkrat služi sveto mašo. Ko se je jel poslavljati od svojih vernih, je vse plakalo. Zadnjikrat nas je blagoslovil in rekel slovesno: »Otroci, ostanite pri meni do tretjega dne«. In te besede so bile izrečene s proroškim duhom. Legel je na smrtno posteljo. Narod se je zbral,

molil in plakal. Tretji dan pa, bilo je četrty april 885. se je nekoliko vzdignil v postelji, obraz mu je žarel z nadzemeljskim sijajem, rajski nasmeh se mu je zazibal na ustnih in oči so se mu svetile blaženstva in reče. Zdelo se nam je kakor da nekaj gleda, nekaj nebeškega, nekaj vzvišenega. Ustnice so mu zašepetale nerazumljive besede in bil je — mrtev ...

Gorazd je prenehal. Bil je ganjen in vsi navzoči so bili istotako ganjeni. Ali noben ni rekel navadni: Bog daj večni mir in pokoj njegovi duši. Samo Zelebor povzdigne oči k nebu in reče:

— Slavi ti Gospod, ki si velik v delih svojih.

Gorazd pa dokonča:

— Njegovi učenci so se posvetovali in skazali dostojno čast ostankom svetega metropolita. Opravili so litugične molitve po latinsko, grško in slovensko ter ga pokopali v veliki cerkvi na levi strani pri zidu za oltarjem Matere božje. Narod pa, ki se je zbral, ga je spremljal s svečami jokajoč z dobrim učiteljem in pastirjem. Moški in ženske, mali in veliki, bogati in siromaki, vdove in sirote, domačini in tujci, bolni in zdravi, vsi, vsi so plakali za njim.*

Dolgo še so se pogovarjali med seboj. Nikomur se ni zljubilo, da bi šel spat. Vsi bi poslušali apostola do zore.

Naposled reče Zelebor:

— Otroci, idite spat in jaz še se pomenim nekoliko z našima gostoma.

Vsi so vstali, čeprav neradi. Vedeli so, da odide zjutraj Gorazd s svojim tovarišem proti Moravski, ker je imel važne stvari javiti knezu Mojmiru.

Ko so drugi odšli, reče Zelebor:

— Sveta brata. Tajnost nosim v srcu, koje vama zaupam in vaju vprašam za svet.

— Povej, odkrij svojo dušo.

— Znano vama je, da je knežev dostojanstvenik, naš junak Vuk, dolgo prebil v ječi.

*) Po panonski legendi: „Življenje sv. Metoda.“

— Da.
— Ali vesta, da je pobegnil?
— Da. Vse govori o tem in se čudijo temu in mnogi celo vesele — reče Gorazd.

— Torej dobro. Jaz vem, kje se Vuk skriva.

Gorazd in njegov tovariš vzklikneta začudeno:

— Ti veš!?

— Vem.

— To pomeni toliko, da je njegovo dragoceno življenje v tvojih rokah. Samo ena beseda in ...

Gorazd naglo obmolkne.

— Ne, ne, oprosti, da sem izrekel to. Nisem mislil tako hudo. Vem jaz in poznam te dobro, da si poštenjak od nog do glave.

— Mislim — reče Zelebor. — Naj se spremenim v kamen in naj bi me mati raje ne rodila, če bi postal izdajica. Naj me Vukovi sovražniki razcepijo na kose, kje je Vuk, ne zvedo od mene nikoli. A niti vama ne smem tega povedati brez njegove volje.

— A zakaj nama potem govoriš o njem?

— V nevarnosti, v kateri se nahaja, mu visi njegova glava še vedno na lasu.

— Imaš prav.

— Danes ali jutri ga lahko ujamejo.

— Tudi to imaš prav.

— Vidite torej. Ker mu tako visi glava na lasu, bi se rad spravil s svojim Odrešenikom. Leta so prešla in on ni prejel svete popotnice. In to je njegova žalost in tuga. Poveril me je, naj mu privedem duhovnika. Dolgo sem se obotavljal, da bi mu storil to uslugo. Bal sem se, da bi se na kak koli način ne izvedelo zanj. Sedaj mi je pa sam Bog poslal vaju in prosim vaju, potolažita ga.

— Drage volje storiva to. To nama je tudi dolžnost. Ali kako se naj to zgodi, ko ne vem, kje je Vuk.

— To bodeta kmalu zvedela, samo njegovo dovoljenje moram poprej dobiti. Danes itak tu prenočita in jutri v jutro lahko izpolnita njegovo željo.

— Dobro, Zelebor! — rečeta oba gosta.

— Hvala vama zato. Nocoj hočem Vuka obvestiti.
Po teh besedah se je Zelebor poslovil od svojih gostov.

XVIII.

Zgodaj v jutro, ko je vzplavalo zlato solnce iz brezna temne noči, ko je kraljevska zarja s svojim čarobnim svitom osvetlila mrke gradove in belo zidovje Siska, so privedli sluge in dvorjani iskre konje pred knežev grad. Oglasila se je troblja in od vseh strani je jela prihajati lovska družba kneginje Gertrude. Konji so hrzali in udarjali s kopiti in vse je nestrpno pričakovalo kneginje. Prihajali so vitezi in gospe lepo okinčane in naposled se prikaže Gertruda. Zlati diadem ji je blestel v laseh, katere je imela prepletene z zlatimi nitmi. Krog belega vratu se je lesketala verižica svetlih draguljev. S pomočjo plemkinj družic je zasedla konja in nato so zajahali vsi drugi. V spremstvu je bila tudi Milena in Gottschalk in Tihomil.

In vnovič so se oglasile troblje in vsa družba se je jela pomikati naprej.

Ni krenila tja, kjer so mogočni pragozdovi vabili lovce na divjačino, niti ni krenila tja, kjer ob brdih kroži sokol in jastreb, nego obrnili so se na cesto ob Savi in jezdili tja, kjer se je nahajalo zloglasno močvirje in pusto, neobdelano polje, preraščeno samo z rogozom in ozkim, ostrim šarom.

V bližini mesta je bilo vse v bujnem zelenju. Cvetni vrtovi so napajali zrak z vonjavim duhom. Hladni jutranji zrak, nasičen s prijetnem vonjem rosne trave je poljubljal vesele obraze lovske družbe, ki se je smejala, šalila in vriskala, ter se vedno bolj oddaljevala od prestolnice posavskih knezov. Bili so veseli, kakor bi ne slutili, da ostavljajo za seboj v zaprtih hišah srdita lica, besne poglede in kletev na ono, ki vodi danes na lov to veselo družbo, na zabavo, veselje in razkošje.

Nič ni kalilo veselja Gertrudine družbe, kakor edino to, da so se jeli prikazovati neprijazni spremljevalci, drzni komarji.

Jasen dan je vstal in nobenega oblačka ni bilo videti na nebu. Po zraku so leteli ogromni kolobarji sitnih mušic in komarjev ter obletavali lovce, kakor bi jim hoteli preprečiti krvavi posel, na katerega se nadejajo.

Pred konji so vodili sluge lovske pse na dolgih vrvičah, in vedoč, do gredo na lov, so se spuščali v dir. Za njimi so stopali sokolari s sokoli, ki so imeli na glavah usnjate kapice. Te kape so bile urejene tako, da niso zakrivale sokolovih oči. Na nogah so imeli sokoli usnat omot. Sokolari so imeli na rokah istotako usnjate rokavice, da bi jih kremplji sokolov ne ranili. Ravnotake rokavice je imela tudi vsa lovška družba. V sredi družbe, kateri se je videlo takoj, da je odlična, je jahala kneginja. Ponosno je sedela na svojem konju in se razgovarja ali z Mileno ali pa s Tihomilom, kateri jo je spremljal na njeni levici. Nedaleč od nje je jahal markgrof Gottschalk, ki se je zadovoljno smehljal. Videlo se je, da je že pozabil na nezgodo in sramoto v ječi. Neprestano se je šalil in pripovedoval vsakrovrstne dogodke.

Naposled so prišli do močvirnega kraja.

Pred njimi se je raztezalo široko, ravno polje, okrašeno s šarom in trstjem. Tu in tam se je videla smrdeča voda, ob kateri so cvetele velike bele in rmenе močvirne rože. Izmed šara in rogoza se je tu in tam pojavila skromno in plaho kaka vrba in vzpela svoje veje nad velikim grmovjem praproti ter se vnovič družila z rogozom. A zatem se je lovцем prikazalo pravo jezero trstja. In iz tega trstja se je dvigalo tu in tam staro, očrnelo zidovje, vsekakor ostanki kakega starorimskega vodovoda ali kake druge starinske zgradbe.

Lahko bi jezdili milje daleč in nikjer bi ne zagledali, razun lovcev, človeškega bitja. Vse je bilo mrtvo in nemo, kakor da bi bil ta kraj zaklet. Niti veter ni šumljal s trstjem, ne s propratjo. Vse je bilo nekako tužno, kakor da bi korakala blede smrt po tej ravnini in iskala, če se še nahaja kje kaka žrtev v tej pustinji, v kraju, kjer kraljuje ona ponosno in drzno. In vendar ni vladala tukaj samo smrt.

Jezdeci so prišli naposled v trstje in visoko travo. Nad njihovimi glavami so poletavali jastrebi in viseli, kakor pribiti pod modrim nebesnim šotorom.

Naposled preneha tišina. Od vseh strani se je slišalo žvižganje in čvrljanje, jate divjih gosi so se dvigale pred njimi, kraj njih in za njimi.

Ko bi bilo mogoče videti v skrivnosti celega polja, našli bi na tisoče divjih gosi, rac, sivih in rmenih čapelj, in raznovrstne druge močvirne ptice, one prekrasne vitke čaplje, bele, kakor sneg, s krasnim perjem na hrbtu in meter dolgimi peresi, s katerimi so se tako radi kinčali hrvatski junaki. Te ptice so se večinoma skrivale očem lovcev, ter se pojavile samo v posameznih jatah v daljavi...

Te plahe ptice so vedele, da so to ljudje, in to oni ljudje, ki jih preganjajo in lovijo, ljudje, ki ne poznajo ne ljubezni, ne milosti. Ko bi začule topot konj, dvignile bi se takoj in letele z dolgimi vratovi urno, dvigaje se vedno višje pod oblake in bežeč vedno dalje, izginjaje izpred oči lovske družbe. Njihovo gaganje iz daljave bi pričalo lovcem, da so srečno ušle. Ko je dospela lovska družba na mesto, ki je bilo določeno za današnji lov, je obstala.

Takoj nato so spustili pse in sokolari so oddali sokole lovcem, osvobodivši jih usnjatih čepic.

Kneginja je imela belega sokola, neizmerne vrednosti. Tega sokola je tako ljubila, da ga je često nosila seboj celo v hram božji. To sicer ni bilo v tem času nič nenavadnega. Gospe in gospodje, ne samo na nemških in frankovskih dvorih, nego tudi hrvatska gospoda, so nosili svoje ljubčke sokole na gostijo in v cerkev.

Kneginja je ljubila sokole tako strastno, da je bila vedno navzoča, ko so jih vežbali za lov. Ta ljubezen se Tihomilu ni prav nič zdela čudna, zakaj tudi knez Mutimir je bil velik prijatelj sokolov in je imel svojega posebnega častnika-sokolara.

V tem je dala kneginja znamenje.

Nato znamenje so poleteli psi v šarovnato travo in za njimi gonjači, kjer so se nahajli lovci.

Z vriščem so se dvignili raznovrstni ptiči, ter bele, rмене in sive čaplje, da je bilo videti, kakor bi površal oblak.

Na prvo ptico, ki se je nekoliko približala, je spustila kneginja svojega sokola. Ta se spusti za čapljo.

Čaplja, opazivši sovražnika, je skušala pobegniti. Njeno snegobelo perje se je lesketalo ob sijaju solnca. V urnem poletu je niso prav nič ovirale njene dolge, gole noge, niti dolgi, tanki vrat.

Nastala je tekma, kdo bo urnejši. In prav to je kneginjo najbolj zanimalo.

S silno brzino je poletela čaplja kvišku, da se tako dvigne nad sokola.

Sokol pa, videč, da bi to bilo nevarno zanj, ako ne morda celo smrtonosno, je jel leteti z vso močjo, da nadkrili čapljo. Ko čaplja zapazi, da jo hoče sokol prehiteti, je skušala od strani nabosti protivnika s svojim dolгим kljunom.

Kneginja — vzklikne Gottschalk — tristo gromov, tvoj sokol ima danes nesrečen dan; bojim se, da ga čaplja premaga. To bi bila velika škoda. Tako krasnih, belih sokolov ni najti niti na cesarskem dvoru.

Kneginja je pobleдела. Z napeto vznemirjenostjo je gledala za ljubim ptičem. Niti z očesom ni trenila, vendar je vzkliknila prestrašena.

— Za Boga, mogoče imaš prav. Zdi se mi, da sokol nima dovolj moči, da bi čapljo nadkrilil.

— Ne boj se, kneginja — je rekla Milena.

— Kolikor se umem na to, bo sokol zmagal — reče Tihomil, da bi pomiril kneginjo, akoravno se je sam bal, da bi sokol ne padel preboden na tla.

Vedno hujša je bila borba v zraku. Čaplja je že jela udarjati s svojim ostrim kljunom po sokolu. Toliko vsaj se je moglo videti, ker se je vršil boj precej visoko.

Še trenutek in čaplja bi zmagala.

Gledalcem je zastala sapa. Kneginji se je iztrgal krik bojazni in strahu.

In v tem seje situacija naglo premenila.

Ranjeni sokol je zbral vse moči in pograbil s svojim kremplji nesrečno čapljo. Več ni mogel storiti. Nato je padel, kakor kamen na tla.

Lcvci se spuste k njemu. Vsak je hitel, da ga prinese kneginji. Oni, ki so prihiteli prvi, so osvobodili sokola od čaplje in ga urno odnesli kneginji Gertrudi. Kneginja je pogladila po perju in ukazala, da se mu da dobra hrana. Sircmak je krvavel iz jednega krila, kar je bilo Gertrudi zelo žal. Za trenutek potem so prinesli kneginji tudi čapljina peresa.

Dala jih je shraniti.

Nato se obrne k Tihomilu.

— Danes ne bom več lovila s sokolom. Malo je manjkalo in bil bi mrtev. In vendar je tako ponosen, tako plemenit!

— Umrl bi na svojem bojnem polju, na polju slave — pripomni šaljivo Gottschalk. — V službi za tako lepo gospodarico bila bi mu prava slast.

Ali Gertruda ni vzela te šale od vesele strani. Žalostno pogleda Tihomila in vzdihne sentimentalno.

— Vedela bi vsaj, da je jedno bitje hotelo umreti za me.

— O, za te, kneginja, bi šli prav radi mi vsi v smrt. Mar ne, Milena? — odgovori Tihomil k Mileni.

— In še kako rada, moja kneginja! Storila bi to prav gotovo in z veseljem!

Ali Gottschalk se je šalil naprej.

— Da ti resnico povem, draga kneginja, jaz pa raje živim za ženske, nego da bi umiral za nje.

— Morda ne govoriš napačno — reče nato kneginja in zapre oči.

— Zakaj bi govoril napačno? — se nasmeje Gottschalk. — Prav imam in to še zelo prav. Poslušaj samo, zgodnico, katero sem doživel. Imel sem tovariša. Bil je krepak mož in lep, vitez prve vrste. Ta bedak, ali kako ga naj nazivljam, se je smrtno zaljubil v mojo daljno rojakinjo, Eleonoro. Prosil jo je za roko in ona mu je obljubila, da postane njegova žena, ako ji prinese iz sara-censkih krajev nakit, katerega nosi hčerka bogatega pa-

še. Moj bedak obljudi in gre. Kdo bi popisal vse nezgode in trpljenje, katero ga je doletelo na potu. Neštetokrat se je boril na življenje in smrt, večkrat je bil ranjen. Dosegel pa je vendarle, kar je hotel. Nekega dne pride ves strt in bolan, bled in zmučen pred mojo rojakinjo in ji da nakit. Na licu mesta se mu je zrcalila bolezen. Dobil jo je na svojem bedastem potu. Dokazal je moji rojakinji, kako jo ljubi. Žrtvoval je za njo svoje življene. Nekoliko dni za tem je umrl.

— Siromak! — vzklikne Milena vsa solzna.

— Ubežec!

— In kaj je storila tvoja rojakinja?

Mislite, da se je vsled žalosti spremenila v vrbo, kakor pojo pesmi o zvestih ljubicah?

— Tega ne mislimo. Ali gotovo je odšla v samostan vsled žalosti! — reče Milena.

— Še nekaj. Tri dni po pogrebu njenega ženina je prišel k nji neki človek debel in mal, kakor palec. Ko je govoril je meketal, kakor kozel. Kdo bi si mislil, kaj hoče ta človek. In nič več, nič manje, nego mojo drago rojakinjo Eleonoro je hotel.

— Kako je mogel biti tako brezobziren! — vzklikne Milena.

— To je vsekakor drzno, tretji dan po pogrebu.

— Še nekaj važnega je v tem. Vsekako je bil človek silne volje, — doda kneginja.

— Nu, in kaj je rekla tvoja rojakinja? vpraša sokolar Gottschalka.

— Lahko si mislite, kaj! Obračala je oči, jokala in še tisti dan obljubila temu palec-človeku, da postane njegova žena.

— To je grdo, tako vpljuvati spomin človeka, ki je žrtvoval za njo svoje življenje! — se je razjezil Tihomil. Ali Gottschalk ni bil tega mnenja.

— Kdo ga je silil, da stori to? Življenje je bilo v njegovi roki. Zakaj je šel. Sam je kriv. Mislil bi si samo, naj te zlodej nosi s tvojimi zahtevami. Kdo ga je silil?

— Mislim, ljubezen! — reče Milena.

— Mislim, da junaški duh. Gotovo je mislil, kaj bodo rekli ljudje, če bi se ne upal podati v nevarnost.

— Jaz mislim, lahkomiselnost! — reče sokolar.

— Ali jaz pa mislim — konča Gottschalk — da neumnost.

— Kako moreš reči kaj takega? — vzkipi tokrat sama kneginja.

— Ali nimam morebiti prav? Zakaj je silil k ognju, kakor muha k sveči. Osmodil si je krila in poginil. Ne more se niti reči, da je umrl slavno na polju slave, nego je umrl vsled domišljavosti ženske. In če bi lepo ostal doma, bi se že dala omehčati tudi moja draga rojakinja Eleonora.

— Zares, pozabila sem te vprašati, ali ni od tega svojega drugega častilca zahtevala nobenih dokazov ljubezni?

— Ne. Mislila je, dovolj, da sem zgubila enega častilca, lahko bi še zgubila drugega. A tretji bi sploh ne prišel več.

— Vrlo oprezna je bila tvoja rojakinja — reče pikro Tihomil.

— Oprezna ali ne. Dobra ali slaba, to je meni naposled vseeno. Dobila je moža in z njim cel kup otrok. Bila mu je pokorna in podložna, kakor pes. Vendar ste se nekaj naučili iz moje povesti. In to je, da je vsak bedast, ki umre za žensko.

— To ne velja, Niso vse ženske take, kakor tvoja rojakinja.

— Lepo se je žrtvovati za svoj vzor — reče Milena — a če se pozneje ta pokaže nevrednim, se nismo žrtvovali za njega, nevrednega, nego za onega, kakor se je prikazal naši duši. S tem so izpričali, da smo verovali v lepo, plemenito in dobro. In Bog, kateri je ustvaril ta svet in nam dal stremljenje za dobrim in lepim, nas bo gotovo nagradil za naš trud.

» Ali ste slišali, kako ume modrovati naša Milena? reče kneginja. — Naj bo, kakor hoče, mislim, da je čas, da nadaljujemo lov. Za danes ne zahtevam od nikogar, da umrje za me.

Na te besede je dala ponovno znamenje za lov.

Družba se je razpršila na vse strani. Nastalo je vpitje gonjačev, krik lovcev, lajanje psov in vrišč sokolov.

In plena se je nakopičilo vedno več.

Kneginja ni imela samo svojega belega sokola, nego tudi več sivih. Od teh je bil eden izvežban, da je napadal ljudi in jim kopal oči. Nekateri drugi so bili izučeni za lov na zajce.

Obilen plen ej veselil lovce in jih spodbujal. Pticom od katerih so rabili samo lepo perje, so ga obrezali in jim pritrdili na noge meden prstan z znamenjem, kedaj so bile vlovljene, in nato so jih zopet spustili v zrak.

Naposled je dala kneginja znamenje in troblje so zopet zatrobile.

Vsa družba se je zbrala okolu nje. Ko je razdelila plen, so zajahali konje in odjezdili nazaj proti Sisku na neko livado. Na tej livadi je rastle nekoliko dreves. Sluge, ki so bili poslani naprej, so postavili šotore, ki so se belili v solncu.

Pod veliko lipo je bila pogrnjena miza, narejena, kakor se je pač dalo.

In jeli so se gostiti in piti, dokler ni napočil mrak.

Ko so lovci prišli na večer zmučeni domov, imeli so kaj gledati. Na trgu so goreli kresovi in okrog njih so stali ljudje. Gruče panonskih, podravskega beguncev so stae pred dvorom gladne, goli in bosi ter izmučenih obrazov. Bilo je med njimi mnogo sivih starčkov ob palicah, mladih žen z otroci na prsih. Bilo je tu vaščanov in meščanov, trgovcev in obrtnikov, pa tudi takih, ki so trgovali s prekmorskim blagom, zlatom in dragulji.

Bilo je mnogo vozov, pred katerimi so bili vpreženi veliki, beli in sivi voli in konji. Okrog so postopali ljudje, podobni beračem, raztrgani in zmršeni. Nekateri so izgledali, kakor da so komaj ozdraveli od hude bolezni. In vse to ljudje brez hiše in domovja, ljudje, včeraj še morda zelo bogati, danes berači brez imetja. Včeraj še morda srečni in siti vsega dobrega, sedeč za mizo pri čaši dobrega vina in mastne pečenke, danes v skrajni

bedi in pomanjkanju. Na glas tromb in pred znamenji ognja, ki so ga dajale goreče vasi, so bežali, noseč seboj samo to, kar so mogli v prvem hipu doseči.

Naprej, vedno naprej so bežale tolpe siromašnih ljudi pred mažarsko vojsko, ki ni poznala milosti za svoje nasprotnike, kakor nobena druga vojska tistega časa.

Ljudje, kateri so bežali iz enega kraja v kraj, so pripovedovali o strašnih bojih, groznih požarih, razklanih glavah in krvavih rekah, o sestrah, katere so ujeli, o materah, ki so zgubile sinove, in o ženah, ki so udovele.

Nikdo ni niti v snu pomislil, da bi se postavil v bran. Ona mala četa, katero je Braslav postavil na mejo, je bila pobita, a drugi niso imeli orožja, niti vodja, niti volje.

Resnica, nekateri beguncev, so bili oboroženi z loki in strelicami. Nekateri so imeli kopja in sekire. Ali večina ni imela nobenega orožja razun palice in kose.

Posedali so okrog ognjev in prejemale to, kar so jim darovali dobri ljudje.

Meščani in stanovalci siseški so takrat prvič od onega klanja prihajali v velikih gručah na trg in poslušali velike novice.

Knez Braslav, h kateremu so došli, je odredil, da se jim da vina in kruha. In tako so postali zgovorni in pripovedovali o svoji nesreči.

Meščani in meščanke so imeli kaj povpraševati:

— Odkod ste, dobri ljudje?

— Iz Podravja.

— Iz Panonije.

— Iz Medjimurja.

— Ali vam vedno sledijo neprijateljske čete?

— Ali so v resnici tako orjaški?

— Ali je res, da ima njih poglavar Arpad železno roko?

Siromaki niso mogli dovolj urno odgovarjati. Pripovedovali so, da je to silen narod, ki se je zedinil in izbral Arpada za vodjo, da tako složno udarijo na druge na-

Na prvo ptico, ki se je nekoliko približala, je spustila kneginja svojega sokola. Ta se spusti za čapljo. (Str. 175.)

rode. Pripovedovali so, da utegnejo posamezne čete priti celo do Siska.

To je Sisčane prestrašilo. In oni, ki so se še nekoliko poprej dvigali proti knezu, so uvidevali, da jim je potrebna močna roka tako dobrega in silnega vodje, kakor je bil Braslav. Ni se več slišal noben vzklik proti knezu. V knezu je bila njihova edina rešitev in edino upanje.

Čakali so tedaj v težkih skrbah, kaj bo odgovoril knez poslanstvu pribežnikov, ki so ga prišli prosit pomoči.

— Ali bo šel takoj z vojsko nad Madžare?

— Ali usliši njihovo prošnjo?

— Ali bo odrinil takoj proti Dravi, ali bo počakal neprijatelje na lastni zemlji pri dobro utrjenem Sisku, ter jih tu razbil?

— In, ali je Braslavova vojska močna dovolj, da premaga sovražnika? Ali izbruhne velika vojna?

Vsa ta vprašanja so silno vznemirjala ljudi iz raznih krajev, ljudi raznih navad in običajev.

In jeli so se razgovarjati o čudnih znamenjih, ki so se videla na nebu in na zemlji. Razmotrivali so razne prerokbe, ki so se podajale od ust do ust in vedno bolj se je govorilo, da bo prišlo do velikega, silnega, krvavega boja, od katerega bo odvisna rešitev ne samo ene pokrajine, ne samo celega naroda, nego cele polovice sveta, morda celo rešitev same svete vere v teh krajih, katero bo drugače poganstvo iztrebilo in uničilo. Niso zaman pripovedovale, da pogani pijejo in jedo v cerkvah, da privezujejo za altarje svoje konje in da so iz altarjev naredili jasli. Niso govorili zaman, da pijejo iz posvečenih posod vino in da onečaščajo največje svetinje krščanskih narodov.

Zato je narod napeto pričakoval, kaj poreče Braslav.

— Kaj je rekel.

— Ali se je srdil?

— Ali je miren?

In za nekaj trenutkov se je vedelo, kaj je Braslav odgovoril. Rekel je, da hoče pomagati.

In od tolpe do tolpe je letel glas:

— Pomagal bo.

In isti ljudje, ki so pred nekolikimi urami vzklikali: dole s knezom, smrt knezu in kneginji Gertrudi, so pozabili na klanje, pozabili na kri svojih bratov, pozabili na roko, katera jim je pobesila sorodnike in brate na jablan, Vsi so vzklikali na ves glas, edino in složno, kakor takrat, ko jih je Braslav, vsled pridobitja Panonije, pogostil.

— Živio knez Braslav!

In ti vzkliki so se ponavljali neprestano od enega kraja do drugega in se izgubljali v temno noč. Te vzklike je slišala tudi lovska družba kneginje Gertrude.

Gertruda se je samo približala Tihomilu in rekla:

— Slišiš li, kako nas vnovič ljubijo, a ti si rekel, da bi preložili lov radi mržnje naroda. Danes vzklikajo: Hosana, a jutri bodo zopet vzklikali in besneli: Crucifige — križaj ga!

Tihomil ni odgovoril ničesar. On še ni vedel, da je narod veliko dete, ki sedaj joka, sedaj smeje, sedaj veseli, sedaj srdi, a vse to v malih presledkih.

Med tem so ljudje na trgu zvedeli za prihod kneginje.

Vzdignili so se in ji šli nasproti.

Mnogi so popadali na tla in jeli poljubljati zemljo, po kateri bi imela jahati. Drugi so dvigali roke kvišku, kakor bi molili. Matere so dvigale drobne otroke in jih kazale kneginji.

In glasovi so postajali vedno glasnejši:

— Svetla kneginja, mogočna in dobra!

— Naša mati!

— Rešiteljica naša!

— Ne zapusti nas v nesreči!

— Pomagaj nam!

— Priporoči nas svetlemu knezu!

— Bodi naša mati!

In kneginja se je milostljivo smehljala. Veselila jo je uloga dobre matere in vsak čas je izpregovorila kako dobro besedo k tej ali oni gruči, ki je od njenega moža pričakovala pomoči in podpore.

Knjeginja, navdušena po teh vzklikih je segla v vrečico in jela sipati denar med narod.

Njen zgled so posnemali drugi plemiči in plemkinje.

— Pomagaj mati, pomagaj!

Za trenutek je nastal vrišč še večji in vse se je trgalo za denarjem, vsi so vzklikali, kakor da se jim je zmešala pamet, besno, divje, kakor bi bili obsedeni od zlodejev:

— Živela knjeginja Gertruda!

— Živela naša mati!

— Bog ti platil!

Ti vzkliki so spremljali knjeginjo in njeno spremstvo tako dolgo, dokler se njena sijajna prikazen ni izgubila v gradu.

Ko se je vrnil Tihomil v svoje stanovanje k počitku, je bila njegova zadnja misel: Milena je divna in krasna deklica, ali mora se priznati, da je knjeginja včlovečeno veličanstvo.

XIX.

V gradu kneza Braslava je bilo veliko zborovanje. Knez je pozval vse velmože, vse prvake, da sklenejo, kaj se naj ukrene napram sovražnim četam, ki bi prodirale v srce kneževine. K zborovanju so bili povabljeni tudi Gottschalk, Tomislav in Tihomil, da svetujejo po svojih skušnjah in znanostih, ker so se že bojevali v raznih bitkah.

Ko jih je pozdravil knez, reče takoj nato:

— Gospoda! Znana vam je nevarnost, v kateri se nahaja domovina. Vsak hip lahko zagore kresovi in nam javijo, da je sovražnik blizu. Prestopil je že itak meje moje države. Moje čete, katerih itak ni bilo veliko, so pobite. Moja zemlja ob meji je izpostavljena poginu in upostošenju. Naše žene niso varne, da jih nekega dne ne ugrabijo in naši otroci bodo sužnji tujcev, ako ničesar ne storimo. K meni so prišli begunci iz raznih krajev, ki so že opustošeni, popaljeni in razrušeni. In pripovedovali so mi strahote vojne, pripovedovali, da sovrag ne pozna milosti, ne ljubezni, ne strahu. Zaklinjali so me, naj jim vsaj vrnem ono grudico zemlje, katere jim neprijatelj ni mogel zažgati, ako jim že

ne morem vrniti hiš, živine in cerkve. Kaj sem hotel in mogel drugzega, kakor reči: Pomorem vam! To je tudi moja dolžnost.

— Resnica! — je potrdil mali Stipe iz Jasenovca s svojim zadirljivim glasom in udaril z roko po meču.

— Da pa ne bo moja obljuba samo obljuba, je treba, da takoj gremo na delo. Vendar tega ne morem storiti brez vas, gospoda. Država je v nevarnosti. Vsak spor in prepir se naj neha. Ni samo moja dolžnost, nego tudi vas vseh: K orožju!

— K orožju! — vzklikne vnovič mali Stipe iz Jasenovca.

— Dolžnost kliče: K orožju! — se odzovejo tudi drugi.

— Ker pa ne ide nad nas cela vojska, nego poedine čete, ni potrebno, da dvignemo na noge vso vojsko. Mislim, da bo dovolj, ako gre v boj samo oddelek, kateremu poveljuje naš plemeniti župan Mironja. Ničesar pa nimam zoper to, ako se še kdo drugi priglasí prostovoljno.

Mironja stopi naprej, se prikloni pred knezom in stresaše svojo glavo, reče:

— Svetli knez! Tvojemu pozivu se radi odzivljemo. Bila bi sramota, ako bi ne šel v boj z veseljem, ki ima za braniti naval neprijateljskih čet. Dokler bom nosil glavo med rameni, hitel bom veselo v boj. Zato hvala ti, da si uprav meni poveril to nalogo. To je dokaz tvoje osebne ljubezni in milosti napram meni. Vendar dovoli, da ti rečem nekaj besed.

Knez namrši obrvi in oči se mu zasvetijo. Ni trpel nobenih ugovorov.

— Svetli knez! Dalje časa biva tukaj na dvoru poslanstvo bele Hrvatske s Tomislavom na čelu. Lepo si ga sprejel, lepo si ga pogostil, ali dalje se ne brigaš, zakaj in po kaj so prišli. Vedno bolj se bliža čas, ko bodo morali odpotovati nazaj, a ti se obotavljaš, še vedno nekaj snuješ in razmišljaš, li bi bilo dobro ali bi ne bilo dobro in vredno, da bi sklenil ozko vez z brati onkraj Velebita. Ne vem, kaj je temu vzrok. Ali jaz vem, in mi vsi vemo, da nam je ta zveza potrebna, kakor oko v glavi, da te zveze več ne

moremo odlašati, kakor ne moremo odlašati jesti vsakdanji kruh. Ne samo jaz, nego večina naših tovarišev mislimo, da je ta zveza za nas tem nujnejša, ker se nam potem ne bo trebalo več klanjati na levo in desno: Carigradu in Aachenu, Frankom in Bizancem. Ne bo nam trebalo prositi na pomoč Franke, Normane in kaj vem, koga še vse, nego se bomo mogli braniti sami. Razne spletke so nas razdružile. Vem to, da gleda brat na brata, kakor pes na mačko. V tvojih rokah je, da storiš konec temu prepiru. Zveži nas, združi nas in kakor te ljubimo sedaj in slušamo, tako te bomo ljubili in slušali še bolje.

Ko je skončal, se je priklonil in odstopil. Braslav pa ga je meril z ostrim pogledom.

— Glej, nisem vedel, da znaš tako modro svetovati. Nimaš žuljev na jeziku. Vendar mislim, da nisi izbral pravega časa, da si predlagal to. Vem, kaj hočejo. In nikdo me ne more siliti v to, česar nočem.

Na te ostre kneževe besede se je začulo mrmranje nevolje v vsem zboru. Knez je na prvi mah opazil, da so nezadovoljni z njegovim odgovorom. To ga še bolj razsrdi:

— Naj vas zadene grom božji, vi nesrečniki, ki sedaj, ko nam je domovina v nevarnosti, hočete zborovati o drugih stvareh. Ko sem sprejel lepo Tomislava, ali nisem s tem dokazal, da sem pozabil na stare razprtije? Kaj še hočete od mene? Česa iščete? Ali hočete, da se radi vas zamerim Bogu in satanu, hočete, da padem v nemilost cesarja Arnolfa? Hočete mar, da cesar Arnolf združen z drugimi sovražniki navali na nas? Hočete mar, da napovem vojno vsemu svetu zavoljo te vaše nekake sloge in vodenega bratinstva? Nisem zblaznel. Hočem miru z vsakim in z vsemi. Kakih bližnjih zvez sklepati sedaj niti ne mislim.

Tomislav, ki je dosedaj mirno sedel v svojem kotu, naslonjen na svoj meč, vstane naglo ter se bribliža knezu:

— Svetli knez! To je vsaj odkrita beseda in hvala ti za to. Mnogo časa je bilo potreba, da smo jo slišali. In sedaj smo jo slišali in vemo, da ti je ljubši Avar in Benečan,

Saracen in Arabec, kakor rodni bratje. A bodi. To je samo nadaljevanje tvojih prejšnjih del. Dvigal si meč zoper Moravane za Arnolfa, dvigal si meč zavoljo Frankov na knjige Cirila in Metoda. Pregnal si naše slovenske duhovnike iz cerkve, da bi se ne zameril Nemcu Vichingu. Vzel si za ženo Nemko, dasi bi lahko dobil kneginjo naše krvi. Vse to si storil mnogo prej, predno smo prišli sem mi in čudimo se sami sebi, da smo se sploh mogli spuščati s teboj v kaka pogajanja. Naša misija je dokončana in lahko odidemo iz teh krajev.

Po teh besedah se Tomislav prikloni in sede.

Braslav je takoj sprevidel, da ni storil prav, ker je malo preje tako govoril, zato reče sedaj z mirnejšim in blažjim glasom:

— Ne tako, dragi brat iz bele Hrvatske! Nisi me dobro razumel. Ali mar nisem skazoval vsakovrstne ljubezni bratom onkraj Velebita? Mislim pa, da je sedaj važnejše misliti, kako odbijemo naval naših sovražnikov. In ako kje, tako je tukaj celokupna korist, da pomislimo najprej na to. Če se posreči sovražniku, da bi si osvojili mojo zemljo in mi vržejo z glave kneževo krono, ne bo ravno prijetno beli Hrvatski, ako bo imela nekršene ljudi za sosede.

— Gotvo ne, in zato moramo misliti na čimbolj tesnejšo vez.

— To pa ni mogoče sedaj. Zameril bi se s tem cesarju, kateremu sem zvesti vazal. Naše združenje bi mu vsekakor dalo misliti, da je to začetek velike zarote proti njemu. Brez dvoma bi mislil, da je ta zveza sklenjena za to, da bi vrgli tukaj v Posavju in Panoniji njegovo vrhovno gospodstvo in storili konec njegovi oblasti v teh krajih. Tega pa ne morem storiti, ker sem mu kot njegov vazal, prisegel zvestobo. Kot prijatelj sem mu pa dolžan hvaležnosti, ker mi je podelil Panonijo. In če bi storil to, bi me zadela jeza božja kot krivoprisežnika in nehvaležneža. Cesar bi se združil z Moravani in Madjari in vsi ti bi me uničili in premagali. Evo, to je, kar sem hotel reči. Mar ne markgrof Gottschalk, da bi cesar sumil?

Debeli grof je napihnil obraz, nato pokazal zobe in dejal:

— Divim se tvoji modrosti, svetli knez, zakaj vsaka beseda je vredna zlata in tvoj um je nepopisno oster.

Na ta odgovor se obrne knez vnovič k svojim ljudem in reče:

— Evo, vidite! Ni še prišel čas. Ako pa pride kdaj, je v božjih rokah.

Te besede so silno razljutile malega Stefana iz Jasenovca. Jel je mahati z rokami in upiti na vso grlo:

— A da še ni prišel čas, si kriv ti, knez! Ali se ti je trebalo pokloniti Arnolfu? Zakaj se nisi zvezal s Svato-plukom? Zakaj se nisi zvezal z Madjari in zakaj vruga si lizal pete onim Frankom?

Nikdo se še ni drznil knezu tako odgovoriti. Knez je najprej pozelenel, nato ga je oblila rdečica in predno se je mogel mali Štefan umakniti, ga je pograbil z vso silo za vrat.

Štefanu so se napele oči, obraz mu je zardel in jel je mahati z rokami in loviti sapo.

Malo je manjkalo in ako bi nekateri velmoži s težavo ne obranili Štefana, — bi ga knez zadavil na mestu. Ko so ga iztrgali iz kneževih rok so ga vrgli na cesto z nasvetom naj pobegne v stolno cerkev svetega Kirina in tako uide kneževi osveti in jezi. Iz cerkve se po tedanjem običaju ni smel nikdo odvesti s silo. Cerkev je bila zaveetišče in pribežališče onim, ki so se bali sodbe ali osvete.

Dolgo časa je trebalo, predno se je knez umiril. Njegovo jezo je že Gottschalk še bolj raznetil, ko je dejal:

— Prepričan sem, da boš žalitev veličanstva, mojega cesarja in gospodarja kaznoval, kot zvesti njegov vazal.

— Osvetim se, kakor gotovo verujem v Boga! — je zarenčal knez.

Ves zbor je bil vznemirjen. Nekateri so mirili kneza, drugi se živo razgovarjali, kaj se bo zgodilo.

Naposled vstane Tihomil in reče:

— Gospoda, oprostite, da govorim, ker sem v tem zboru samo gost in tujec. Govorim zato, ker uprav kot tak lahko govorim najhladneje in najmirneje. Kri Štefana iz Jasenovca se prehitro razburka in tedaj ne more zadr-

ževati svojih besed. Morda mu je v tem trenutku žal, da se je tako pre naglil. Svetli knez je bil vsekako razžaljen in ako se je nato z lastno roko lotil plemiča, je storil to v pravični jezi in v očetovskem gnjevu. Vendar ne mislim govoriti o tem. Želel sem samo, da vas, velmožje in vitezi, spomnim, da smo se danes sestali radi zelo važnega pogovora, kjer bi se naj sklenilo, kako se naj obrani sveta gruda naše zemlje. V tem se moramo zediniti.

— Tako je! Resnica! — je vzkliknilo več glasov in dočim je s početka moral govornik napeti vse sile, da so ga slišali, je že lahko govoril bolj tiho. Knez, ki je vsled srda težko sopol, je jel poslušati.

— Vidim, da vam govorim iz srca. Pazite, da ne utočimo duše in svojo srečo. Ne varajmo se. Naš sovražnik je močan, junaški in složen. Velike zmage, katere je izvojeval nad krščanskimi vojskami, kažejo, da je njegov način vojevanja boljši od našega. Ne pozabite, da nimajo Madjari pešcev, nego so sami konjeniki. Njihova vojska ni razdeljena v tri dele, kakor naše vojske, nego v manjše polkovnije. Njihove predstraže gredo daleč, a so vendar druga drugi dovolj blizu, tako da jih ni mogoče iznenaditi. Vsled tega pa še imajo rezervo, ki lahko prihiti vsak trenutek na pomoč. Njihov napad je nagel in nepričakovan. Posebno se radi bojujejo iz daljave, da bi sovražnika privabili v zasedo. Gledajo, da ga prevarajo in se delijo, kakor bi se umikali. Tedaj se pa nenadoma obrnejo in kakor strele napadejo vnovič, bijoč se, kakor vrage. Boljših strelcev ni na svetu. Ne varajmo se, zakaj z njimi bomo imeli mnogo posla. Tu je treba misliti, kako bi zboljšali naš štari bojni način in prilagodili našo vojsko vojski sovražnikov. Drugače bomo poraženi in nikdo nam ne pomore.

— Vrlo dobro govoriš, — vzklikne Mironja, ki je napeto poslušal govornika.

— Dobro! — zamrmra knez v brado.

— Zborujmo tedaj in se posvetujmo! — reče Tihomil.

— Zborujmo! — odvrnejo drugi.

— Vendar poprej, nego začnemo zborovati, bi te rad, svetli knez, prosil za jedno milost.

— Govori, junak, zakaj ugajaš mi! — odvrne knez, ki se je med tem že povsem pomiril.

— Dovolj mi, da se vojujem kakor prostovoljec v četi župana Mironje.

— Veseli me, da se želi tak junak vojevati v vrstah moje vojske — odvrne knez.

— Zahvaljujem se ti, knez, na tej milosti.

— Tudi jaz se ti zahvaljujem, ker si govoril v našem zboru tako pametno.

In nato so jeli razpravljati o načinu, kako bi odbili napade sovražnika.

Ko so tako zborovali, plane v dvorano vojak ves zasopljn.

— Svetli knez, kaj naj storimo? Zunaj se zbira narod. Knezu zažari lice od gnjeva in vzklikne:

— Čemu zopet upor? Ali ni dovolj?

Ali vojak urno odgovori:

— Ni upor.

— Kaj pa je?

— Dviga roke, plače in stoče.

— Kaj hoče narod?

— Hoče, da osvobodiš naše jetnike.

— Koga ste ujeli? Ali ste mar dobili Vuka?

Vojak odvrne:

— Vuka... O ne, katerega Vuka? Sam zlodej ve, kje se nahaja. Kakor, da se je pogreznil v zemljo, ali kakor bi se spremenil v kozla ali volkodlaka. Nikjer ni sledu o njem. Gotovo se umeje na magijo, samo tega ne vem, ali na belo ali črno...

Knez je postal nestrpen.

— Jezik za zobe, opica!

— Prosim ponižno — nadaljuje vojak — svetli knez me je vprašal, a jaz sem svetlemu knezu odgovoril.

— Sto čet satanovih — vzkipi knez — ako sem ti rekel, da mi odgovarjaš, ti nisem rekel, da govoriš tu o nečem, česar te nisem vprašal. Povej, ali ste ugrabili Štefana iz Jasenovca?

Vojnik je izbulil oči, razširil noge in pogledal začudeno okrog sebe. Nato se je pokrižal:

— Varuj me sveta Trojica in Blažena Gospa. Kako bi se naj drznil položiti roko na človeka, ki je pobegnil na sveto mesto, v zaščito, s katerega ga niti sam škof, niti sam knez ne moreta odgnati. To bi bil strašen greh. Tisti hip bi oslepel, ali pa bi me zemlja požrla živega, ali pa bi udarila strela z jasnega, ali pa ...

— Dovolj, dovolj! — vzklikne knez. — Reci vendar že, koga ste ujeli, ker ti drugače izpipljem ušesa.

Vojak pobledi.

— Svetli knez! Osivel sem v službi, mnogo sem se vojeval, a sedaj mi hočeš izpipati ušesa? Ne, tega ne boš storil.

Knez se je moral nehote nasmejati, videč pred seboj žalostno in bedasto lice svojega vojščaka. Udobrovoljen reče:

— Nič, ne boj se, ali povej vendar, koga ste ujeli?

Vojak pokima hvaležno z glavo.

— Ko sem šel, kakor navadno, s stražo po cesti od hiše vaščana Petra in se približal kolibi starega Zele-bora ter gledam, če bi ugledal kaj sumljivega. Grem in grem, a ničesar sumljivega nisem opazil. Moji vojaki so bili nenavadno dobre volje in se razgovarjali.

Vojak nekoliko preneha in se popraska po laseh.

— Pogovarjali so se, no o čem so se že pogovarjali? Ej, glej, pozabil sem . . .

— Dragi moj, ne zanima me prav nič, o čem so se razgovarjali, nego koga ste ujeli. Povej imena.

— Imena?

— Seveda imena.

— Glej zlodej, pozabil sem ju vprašati.

— Ti si bedak! — zavpije knez.

— Sicer pa nisem sodnik. To je njegova stvar. Lahko bi je uprašal za ime, ali oni mi ravno tako lahko povedo neprava imena?

— Zakaj si je pa ujel?

— Bila sta dva.

— Zakaž si ju ujel?

— Bila sta v meniški obleki.

— K vragu z obleko! Povej zakaj si ju ujel?

— Zakaj? Evo glej, svetli knez, zakaj. Ali niso odvedli Vuka menihi? Ali ni on sam bil oblečen v meniško obleko, ko je pobegnil? Morda sta ravno to ona meniha, ki sta osvobodila Vuka?

Knez je molčal. Vojakova modrost ga ni zadovoljila, a sedaj se ni hotel prepirati z njim. Naposled najde tudi slepa kokoš kako zrno. Kdo ve, kakov plen je to, katerega je ujel vojak. Ne pomišljaje dalje, vzklikne knez:

— Pripelji mi jetnika!

Vojak odide.

Nastala je za hip tišina. Na licih velikašev se je zrcalil nemir. Videlo se je, da težko pričakujejo, kaj bo zopet. Ti-homil se je zganil, ko je začul ime Zeleborovo in se jel bati, če niso mar našli Vukovega skrivališča.

Ali kmalu se mu razvedri obraz.

Vojaki s kopji so privedli Gorazda in njegovega tovariša, za katerima je stopal Zelebor.

In poprej, predno je zamogel kdo besedico spregovoriti, stopi pred kneza starec Zelebor in reče:

— Svetli knez, ta dva božja namestnika sta moja gošta. Jaz sem ju sprejel. Dal sem jima kruha in soli in jima dal prenočišče. Jaz jamčim za nju s svojo glavo. In prosim te, ne stori jima ničesar.

Knez ga mrko pogleda:

— Ej, ej, Zelebor. Kdo te je pooblastil, da daješ zavetišče ljudem, katere odganja tvoj knez iz te dežele. Kdo ti je rekel, da so to sveti ljudje. Ali ne veš, da so to duhovniki, katerih sem se komaj rešil? Pojdi mi izpred oči in bodi zadovoljen, da ne kaznujem tvoje sive glave, ker si si stekel za nas dokaj zaslug. S tema pa bom storil, kar me bo volja.

Na te besede si knez jetnika ogleda natančneje.

— Oho, kaj vidim in ako me ne varajo oči, je to Gorazd, ki se hvali, da je naslednik Metodov.

Gorazd dvigne glavo in pogleda najprej proti nebu, kakor bi iskal pomoči pri Bogu in reče:

— Da, jaz sem Gorazd, kateremu je sveti Metod na smrtni postelji ukazal, naj bdim nad njegovim velikim delom in nad njegovimi čedami jagnet. Ali prišli so volkovi

in razdrli hlev, prišle so divje zveri in razgnale ovce moje. To, kar je po Bogu in pravici moje, so mi vzeli in sedaj nimam ničesar v teh krajih.

Knez zamahne z roko:

— In ti si prišel sem, da te zgubljene ovce poiščeš, da seješ ljuliko v pšenico naše vere? Prišel si, da rušiš verski mir, katerega sem z veliko muko uredil. Ali misliš, da bom to pripustil? Jaz sem pristaš svete rimske stolice in ne bom dopuščal, da se širi razkol po moji državi.

Gorazd pa mu odvrne s smelim glasom:

— Ti sam veš, da je to prokleta laž, da bi bili mi razkolniki. Dobro veš, da sv. Oče papež nima zvestejših pristašev nego smo mi slovenski duhovniki. To je potrdil on sam večkrat v lastnoročnih pismih in osebno povedal to vs. Cirilu in Metodu, ko sta bila v Rimu. On sam je dovolil slovensko bogoslužje. Vse drugo je vzrok, zakaj nas preganjate.

— Kaj je to?

— Volja njegovega veličanstva frankovskega cesarja.

— Tako je! — zamrmra več velikašev.

— Papež Hadrijan je dovolil našo liturgijo. Sam je vzel prevod sv. pisma, katerega je napravil sv. Ciril in ga položil na oltar sv. Marije v Rimu ad praesepe. In tedaj se je zapela služba božja v našem jeziku, v slovenskem jeziku v Petrovi cerkvi v Rimu in vse rimske cerkve so slišale mašo v našem jeziku. Ali mar ni tudi Ivan VIII. ponovno potrdil Metodu naše bogoslužje? Ko so nemški duhovniki trdili, da so samo trije jeziki na svetu, v katerih se sme brati sv. maša, namreč: hebrejski, latinski in grški, je sam papež potrdil Metodu resničnost besed sv. pisma: vsi jeziki hvalite Gospoda. Pred rimskim zborom je govoril Metod: »Bratje v Jezusu! Ne verjemite besedam, ki govorijo, česar ne umejejo, ki je narekuje strast in pohlep! Jaz poznam slovenski jezik. Ta jezik je v vsakem oziru krasen, poln in darovit. Ta jezik se lahko meri z vsakim najboljšim jezikom sveta. Vreden je ta jezik in dostojen, da se čita v njem sv. maša. Uveril sem se, ko smo preveli na slovenski jezik sveto pismo in liturgijske knjige, da je zrel za velike reči. Vedite pa tudi, bratje, da se je na-

rodni jezik v službi božji slovenskemu narodu tako priljubil, da se mu ne more odreči. Odvzeti jim to, bi se reklo, vzeti jim vero. Vedite torej, bratje, ako hočete v veri in edinstvu ohraniti narod slovenski, pustite in pripoznajte mu njegov jezik. Pridobili boste s tem še one, ki še tavajo v zmoti. Čuvajte jezik slovenski v liturgiji, kakor oko v glavi!» In ves zbor je odobral Metodove besede.

Ali Braslav je nemirno sukal brke in ježno odgovoril:

— Kaj mi pripoveduješ tu stare reči?

Ali Gorazd se ni dal uplašiti:

— Stare stvari?! Da, stare se zdijo tebi, a ostale bodo na veke. Ti dobro veš, da je papež imenoval sv. Metoda za škofa sremskega in ti si se tedaj pokoril.

— Da, ali Metod se je s tem pregrešil zoper pravice solnograškega škofa.

— Ne govori o tem! — vzklikne Gorazd. — Ne govori o tem! Ti dobro veš, da je sam papež proklel one bavarske škofove, ki so na skrivnem ujeli Metoda in ga imeli zaprtega. In ko so spustili našega škofa na svobodo, še le tedaj jih je odvezal prokletstva. Ti veš vse to prav dobro. Ali ti si raje veroval nasilnežu Wichingu, zvitemu in podlemu Nemcu, nego našima svetnikoma. Ti si veroval onemu lopovu, ki je vam knezom kazal ponarejene papeževe bule (pisma) in vas umel ovijati krog prsta. Tebi je več vredna beseda nemškega cesarja, nego beseda Gospodova, a tresi se, zakaj gospodov dan je blizu.

Braslav se zgane in z mrkim pogledom ošine Gorazda:

— Ti mi žugaš? — reče s tihim glasom.

V dvorani je nastala smrtna tišina. Gorazd pa nadaljuje v zanosu gnjeva:

— »Čujte nebesa in ti zemlja, odpri usta, ker Gospod zboruje: Sinove sem odgojil in vzgojil, a oni so me prezrli. Govedo pozna svojega lastnika, osel svojega gospodarja. Izrael pa me ne pozna in moj narod me ne razume.« Plakaj hčerka slovenska in zavij se v črno obleko, zakaj Gospod bo odtegnil svojo roko od tvojega kneza, ki je pregnal svetnike, katere sem dal tvojemu narodu. Nebesa so nad njima lila svoj blagoslov, in vse se ju je veselilo. A ti

knez, zaprl si svoja ušesa sveti besedi. Ali gorje ti, zakaj šteti so dnevi Babilona in večnost je v rokah Gospodovih. Prelomil bo Gospod žezlo krvnikov in vrgel v ogenj šibo zlobe. Sava in Drava planeta iz struge, napolnjeni mrtvih teles in polni krvi. Upostošene bodo posavske poljane in žito bodo gazila nekrščanska kopita. In velik krik in strašen jok bo nastal. Solnce in mesec bo potemnel. Trgali bodo otroke s prsi mater in starce bodo metali psom. Dekleta bodo peljali v sramotno sužnjost in skrunili lilije njihovih duš. Otroke plemenite krvi bo ugrabil sovražnik in je odgojil za rablje lastnemu narodu. In hrvatski otroci bodo gazili kosti svojih očetov in s smehom teptali trupla rodni mater. Napočili bodo dnevi klanja in stoka in v cerkvah bodo žrli konji z oltarjev. In rekel bo Gospod: Gorje onemu, ki je poklical smrt v deželo. Od njegovega rodu ne bo semena in vrelec življenja mu naj usahne. In tisti dan bo zaman opasal svoj meč in zaman zasedel svojega konja. Meč mu bo padel iz roke, in konj bo pobegnil izpod svojega gospodarja. Glej, Gospod bo upostošil tvojo zemljo in tvojo slavo bo vrgel kakor kamen v globino morja. Kletev bo objemala tvoje telo. Na valovih prelite krvi bo priplul čoln tvoje propasti. In zemlja bo zabobnela in nebesa bodo zagrmela z groznim gnjevom in ti boš trepetal, kakor šiba na vodi. Tvoje obledele ustne bodo klicale nazaj minula leta: vrnite se žrtve moje, da vas oživim, vrnite se sveti, da vam vrnem, kar je vaše, vrnite se vsi vi iz groba, koje sem umoril. In vstali bodo kostenjaki, a tvoja roka se bo zastonj trudila, da bi jim dala kožo in meso, zakaj ob dotiklaju proklete roke se bodo sesuli v prah. In prišli bodo svetniki ter ti kazali svoje rane, katere si jim zadal. Svetlejšje bodo od solnca in sijale bodo s slavo raja, a ta sijaj ti ne bo pomagal. Visoki hrasti in trava, oblaki in potoki ti bodo klicali: Prepozno je — prepozno... Gorje ti tedaj! Zakaj na oblakih se bo prikazal oni, ki je dal svojo kri, da reši vse ljudi smrti in ti bo rekel: Nezvesti sluga, iskal sem te v zavetišču, a ti si me odgnal; bil sem žejen, a ti mi nisi dal piti; bil sem lačen, a ti mi nisi dal jesti; bil sem nag, a ti me nisi oblekel. Šepetal boš in klical: Gospod, Gospod, kedaj sem storil to? In rekel ti bo: Resnično, res-

nično ti povem, karkoli si storil apostolom mojim, storil si meni . . .

Knez je poslušal te besede bled, sedeč na stolu, in na licu se mu je zrcalil čimdalje večji strah. Po celi dvorani je vladala grobna tišina. Govor Goraždov je pretresljivo deloval na poslušalce. Vse je pričakovalo, kaj se zgodi. Dostojanstveno in svečano je skončal Gorazd svoj govor in nato mu je klonila glava na prsi, kakor od bolesi.

Prvi je pretrgal tišino dvorni kaplan.

— Hahaha! — je zaoril smeh po dvorani in zaploskal je z rokami, kakor v gledališču. A ta smeh je bil hripav in videlo se je, da je bil prisiljen.

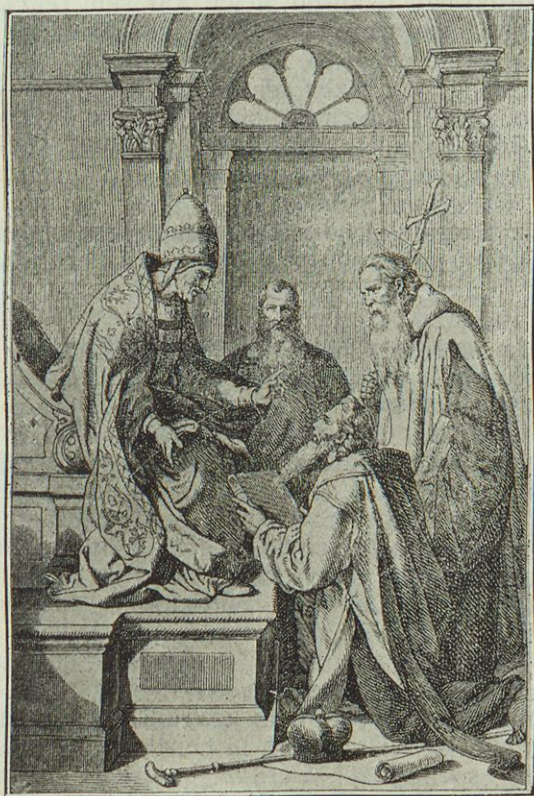
— Priznati se vam mora, vi ljudski duhovniki, da umete izvrstno deklamirati. Splošno je znano, da umejo heretiki kaj izborna govoriti. Svetli knez in ostala gospoda, ako se spominjate, jaz sem vam o tem že večkrat govoril. Jezik imajo dolg, kakor krava rep, in teče jim, kakor klopotci, katere nastavljajo naši vinogradniki v svoje vinograde, da jim odganjajo vrabce. Vsekakor bi bili mi nemunejši od vrabcev, ako bi se dali splašiti od klopotca. In te pretnje! Divim se, svetli knez, da si tako potrpežljiv. Jaz sem bil vedno prepričan o tvojih krepostih, a da je krepost potrpežljivosti v tebi tolika, moram priznati, tega nisem pričakoval. S tako potrpežljivostjo bi se lahko ponašali največji svetniki. Blažena zemlja, ki ima take kneze . . .

S tem laskanjem je dvorni kaplan dosegel, da je za hip zginil strah s kneževih lic.

Naposled reče knez Braslav s previdnim mirom, a še vedno bled, kakor stena:

— Miren sem, a to zato, ker se ne bojim pretenj, katere je izgovarjal ta človek. Verjamite mi, gospoda, ako bi ta drzneš užalil samo mojo osebo, bi mirodušno pustil, naj ide, kamor ga je volja. Ali on je užalil v meni veličanstvo kneza, on je užalil glavarja te zemlje, mojo celo državo; vas vse. Zato mislim, da ga ne smem pustiti brez kazni, da ne bo še nadalje grdil. Nadejam se, da mislite i vi vsi tako. Govoreč je gledal s prodirjajočim pogledom navzoče župane.

Na to svoje vprašanje ni dobil odgovora, zato je rezko dostavil:

Papež Hadrijan je dovolil našo liturgijo. Sam je vzel prevod sv. pisma, katerega je napravil sv. Ciril . . . (Str. 203.)

— Osupnili ste, zakaj govor tega človeka, kateri bi storil bolje, da je ostal v svoji Bolgarski, kamor je pobegnil, vas je zmedel.

Gorazd odvrne:

— Kar sem rekel, sem rekel. Dan Gospodov je blizu in čas tvoje pokore je kratek. Če ne uporabiš tega časa, izvršilo se bo nad teboj do pičice, kar sem rekel.

— Ali si mar prerok božji? — se nasmehne Braslav in desnica se mu je igrala z ročajem meča.

— Nisem tako drzen, da bi se upal imenovati prerokom božjim — odvrne ponižno Gorazd in pogled mu je postal blag in mil. — Ne, knez, služabnik božji sem — črv zemlje, ali moje oči so še bistre in vidim, kar vidim in znam, kar znam. Vendar, ker si se spomnil mojega prihoda iz Bolgarske povem ti, zakaj sem prišel sem. V Bolgarski sem našel milo zavetišče in mirno bi lahko zatisnil oči. In ako mi božja previdnost dovoli, da se vrnem zopet v Bolgarsko, potem rad umrem v krogu svojih vernih. Da sem se namenil iti na to daljno pot in dihati zrak tvoje zemlje, nisem šel zato, da bi motil mir tvojega naroda, nego ker sem slišal, kako divja vihar v moji domovini in grozi polomiti njene stebre. Moravan sem, Moravanka me je rodila in odgojila in srce mi utriplje boleti, ko vidim, kaj se dogaja v moji domovini. Brat se dviga zoper brata, Svatopluk na Mojmira in bratsko klanje pretresa našo zemljo. Češki Slovani, ki so bili pod našo vlado, so šli v Regensburg k nemškemu cesarju Arnolfu, na čelu jim Spitignjev, sin Borivojev. Arnolf jih je počastil in ni se brigal za mladega Mojmira. Nemci prete, Čehi so odpadli in Madjari napadajo našo domovino. Plamen bratskega sovraštva sega do neba in kri novih Abelnov puhti in gavrani jim klujevajo meso. Velika država se ruši v prah in pepel, a oni, ki bi jo morali braniti, so nesložni. Cerkev, katere je sezidal Kocel, so postale razvalina in koprive rastejo tam, kjer se je služila sv. maša. Vse to sem slišal in plakal sem. In neki notranji glas mi je rekel: Vstani, Gorazd, in idi v nesrečno svojo domovino. Ne boj se grabežljivih volkov in poganov, ne gledaj ne na levo ne na desno. Idi v gradove moravskih knezov in pridiguj besede miru in sloge. Pogumno reči resnico v obraz: Mojmiru in Svatopluku. Pomiri rodna brata in storil boš veliko delo. Tisoč let se te bodo spominjali in blagoslavljali te in nisi živel

zaman. In odločil sem se. Vedel sem, kaj me čaka, ako se kot prognanec vrnem v zemljo, a niti bič, niti meč, niti ječa, niti vešala me niso ustrašile in odvrnile od naklepa. Česa se naj bojim? Vsakemu so odmerjeni dnevi. In kakor Bog hoče, tako je. In evo me sedaj, na mojem potu. Vestnik miru in sloge sem in prinašam zeleno oljkino vejo vsem, kateri jo hočejo sprejeti. Glas vpijočega v puščavi sem in grem, da napovem dan sodbe onim, ki se nočejo pokoriti. Če ne opraviš ničesar in če bom govoril samo gluhi ušesom, se vrnem v svojo novo domovino, kjer bom čakal smrti. Plakal bom na razvalinah Moravske in objokoval grehe svoje in grehe naroda svojega, dokler mi oči ne oslepe od solz. In ti knez, ki bi moral biti moj zaščitnik, me gaziš. Mesto belega kruha mi daješ mrzel kamen. Zato vedi, vse, kar sem ti rekel, sem rekel po božjem navdihu in sedaj me pusti, da grem svoj pot. Dalj časa me je peljala pot po tvoji zemlji in ničesar nisem storil zoper tvoje zapovedi. Jaz sem samo popotnik, ki s svojim tovarišem za nekaj hipov teptam prah tvoje zemlje. Pusti nas v miru in ne izzivaj dalje Boga. Mihaelov meč visi nad teboj.

— Ne boš — vzklikne knez in oči so mu sijale kakor mačku, ki gleda svoj plen. — Ti si užalil moje veličanstvo in zato te moram kaznovati. Kaj misliš, Mojmir?

Dvorni kaplan je zganil z ramami in videlo se je, da premišljuje, ali naj odgovori ali ne. Nato se zvito nasmehe.

Gorazdu se je obraz stemnil.

— Ti molčiš, hinavski sluga zlobnega gospodarja. Govori, če hočeš, ali pa molči, če hočeš. Ogenj pekla si že davno zažgal, v srcu svojega kneza, da ti ni treba več govoriti. Hrvatska mati te je rodila in dojila s hrvatskim mlekom, a to te ne plaši, da bi ne postal izdajica. Mesto, da bi častil naše svetinje, se podlo klanjaš knezu, ker si lakomen njegove milosti. Ti si suho drevo, zato boš posekan in vržen v ogenj. Ne misli, da v tebi proklinjam vse svečenike latinskega obreda. Spoštujem jih. Tudi med njimi se nahajajo sveti ljudje. Poslušam tudi Rim, ki je latinski, ali tebe proklinjam. Naš

človek si, grd izrodek našega naroda, naš jezik govoriš. Poznaš vse spletke Vichinga. Bolje znaš, kakor kolikdo, kaj je želja sv. Očeta. Nisi odrasel v nemških samostanih, ki mrze naš jezik, naše bogoslužje, naš narod, a vendar pustošiš huje, kakor najhujši sovražnik. Čuvaj se groma večne pravice, ki ti bo plačal soboto...

Mojmir vzdigne oči proti nebu, kakor bi klical pomoči iz nebes in reče v hlinjeni pobožnosti, sklenjenih rok vrteč palec krog palca:

— Bog, odpusti mu, saj ne ve, kaj govori...

Knez prekine nadaljni razgovor in vzklikne srdito:

— Vojaki, vrzite te ljudi v ječo!

Stražniki so pristopili in pograbili Gorazda in njegovega tovariša, da bi ju odvedli.

V tem vstane Tomislav in reče mirno in ostro:

— Svetli knez, poslušaj mojo besedo. Bog, ki je na nebu, ve najbolje, ali so ti ljudje krivi ali ne. Vendar dvigam jaz svoj glas v imenu bele Hrvatske kot poslanik svojega kneza zoper to, da je vržeš v ječo. Moj svetli knez Mutimir sicer ni njihov vladar, ali vse prognane učence Cirila in Metoda, ki so pobegnili v Hrvatsko, je on počastil in je sprejel ter jim sezidal cerkve. Božja beseda se glasi v slovenskem jeziku kraj jadranskega morja, tja doli do Boke kotorske in mogočnega Velebita. Tovariši teh mož so oznanjevali božjo besedo v naših deželah. Njihov neprijatelj je naš neprijatelj in kdor tepta nje, tepta nas. Ako preganjaš ti te ljudi, preganjaš nas. Vrh tega je Gorazd metropolit bulgarske cerkve. Bulgarski vladar je prijatelj kneza Mutimira in ker ni tukaj bulgarskega poslanika, dvigam jaz svoj glas mesto njega in zahtevam: pusti te ljudi v miru božjem, naj gredo iz tvoje zemlje pod mojim varstvom. Ne storiš tega, zameriš se vladarju bulgarskemu in svetlemu knezu Mutimiru.

Na te besede se nakloni Tomislav. Gorazd pa se obrne k njemu in razprostre roke. V očeh so mu lesketale solze, ko je objel Tomislava. Nato ga pogleda. V velikih očeh je gorel ogenj. Ustne so mu zadrhte in glas mu je trepetal ganutja.

— Sinko — vzklikne svečano. — Ti si Budimir Tomislav, ti si sin onega kneza, ki je ogrnil s krili ljubezni pregnane ovce mojega hleva. O, Bog te blagoslovi trikrat in narod tvoj. Slišal sem o delih čvrste tvoje desnice, slišal i o svetem plamenu tvojega srca. In sedaj sem, evo, doživel, da gledam v tvoje sokolske oči. Verjemi starcu, moje oči vidijo dobro. Iz modrih valov sinjega morja, vzpenja se zlata solnčna krogla in s tisoče žarki razsvetljuje in ogreva hrvatsko zemljo. Mrak zginja in hrvatski narod dviga roke k temu solncu. A ono je vse lepše, vse sijajnejše, vse večje. Naj bo češčen Gospod, ker podelil bo slavo tebi in narodu tvojemu.

Tomislav poklekne pred starca in ta dene roko na njegovo glavo.

Vsi so bili ginjeni.

Samo knez Braslav in Mojmir sta se srdila.

Preteklo je nekaj hipov.

Knez se obrne k svojemu svetovalcu in vpraša:

— Kaj naj storim?

Zviti kaplan je pomežikal z očmi in rekel:

— Svetli knez, moja beseda je slaba, ti si v svoji svetlobi najbolji svetovalac in nikdar nisi potreboval nobenega nasveta. Ti misliš bistro in vsaka misel je vredna zlata, ali ker vprašaš, hočem odgovoriti. Ti ljudje so zasadeni na tvoji zemlji in lahko je z mirno dušo natakneš na kol. Nikdo ti tega ne more zabraniti. Vest tvoja bi bila čista, kakor prej.

— Dobro tedaj — vzklikne knez — nategnem je na natezalnico.

A Mojmir odvrne:

— Ne, tako nisem mislil. Oni so drzni heretiki in zaslužijo smrt na nateznici, zakaj bi je sežigal? Oni bodo tako večno goreli v peklu. Prepusti to Bogu. Vrh tega se mi zdi ta starec blazen, zakaj pametni ljudje ne govoré tako, niti ne delajo tako. Zato ti svetujem, poslušaj besede Tomislavove in je pusti, naj gredo, kamor jih je volja. Tako ugodiš tudi bolgarskemu in hrvatskemu vladarju in imel boš mir.

Braslav udari z roko po mizi.

— Tako torej. Tako mi svetuješ. Zares lep nasvet. Ali se ne bo potem vsakdo predrznil, da udari kneza s kopitom, ako si ta tako mirno dopušča žaljenja zoper knezovo čast. Rečem ti, da kot Braslav, kakor človek bi ju rad odpustil, ali kot knez je ne morem. V ječo z njima.

— Pusti ju, — zaprosi Mironja.

— Pusti ju — zaori po dvorani na mah enoglasno.

Knez se ozre okrog. Videl je same mrke obraze, ki so napol proseči, napol grozeči zahtevali odločno: Pusti ju.

Knez se zgane. V duši se mu pokaže jasna slika. Že vidi, kako prijemajo za meče, kako se mu bližajo in kako navaljujejo nanj. On, ki je tolikokrat gledal smrti v obraz, on, ki se ni uklonil pred sovražniki, se strese sedaj, ko vidi, da je razun svojega kancelarja osamljen v družbi ljudij, ki hočejo vse drugo, mislijo vse drugo in čutijo vse drugo, kakor je njegova želja. In silna jeza mu napolni dušo. Za trenutek je njegova roka krčevito stiskala držaj meča in za trenutek je pomišljal, ali bi ne izdrl meča ter planil sam, brez tovarišev na vse te župane, na vse te ljudi, ki ne poslušajo njegovih zapovedi, ki se drznejo protiviti njegovi volji, ki je sveta in neovrgljiva. Bil je trenutek, ko je hotel kakor tiger planiti na nje in začeti klanje. Ali bil je le trenutek. Dasi je bil nagel, je vendar spoznal, da bi bila to gotova smrt in storil bi s tem veliko neumnost. Vrhutega bi to ne bila nobena osveta. Maščuje se lahko samo polagoma. Jednega za drugim mora uničiti in to tedaj, ko se bodo tega nadejali najmanje! Sedaj je treba popustiti. Popustiti! ... Strašne so te besede in srce se mu je krčilo pri tej misli, ko bo moral popustiti, odnehati in to prvičkrat v življenju.

In vnovič je zadonelo po dvorani. Pusti ju. In ta glas je bil složen, bil je močen in prodiral je na ulico.

Ljudstvo, ki je nestrpno čakalo, kaj se bo zgodilo z jetnikoma je slišalo ta glas.

In glas z ulice se je pridružil glasu zborovalcev v dvorani. Naenkrat se je spremenil ta glas v krik. Iz ulice je oril krik:

--- Pusti ju, pusti.

Braslav je zbiral vse sile, da ostane miren in reče na videz hladno. A videli so, da so mu ustnice drhtele od razburjenja:

— Naj vam bo. Vox populi vox Dei. Pustite ju, naj gresta v spremstvu onih čet, ki gredo proti Madjarom. Te jih naj puste v Moravsko...

Na te besede se obrne in odide proti vratom.

Na ta knezev odlok ni zadonel noben vesel vzклик. Raz prs navzočih se je odvalilo, kakor kamen, ali nikdo ni klical knezu, da je učinil veledušno delo. Vsak je čutil, da je knez učinil samo svojo dolžnost.

In tako je odšel knez Braslav v svoje sobane na videz miren, a v srcu poln mržnje in gnjeva, poln osvete, ki je iskala duška, a ni mogla najti poti. Vrgel se je na posteljo zaploskal z rokami in nemi suženj mu je prinesel vina v zlatem vrču. On pa je jel naglo piti, dokler ni izpil vrča do dna.

XX.

Bil je dan odhoda. Čete župana Mironje so bile na okopu in Tihomil pripravljen. Trebalo je samo, da se še poslovi s Tomislavom, Mileno, s kneginjo in Vukom.

Tomislav mu reče:

— Ti si stopil med zborovalce kneza Braslava, a storil si to brez dovoljenja kneza Mutimira in brez mojega. Lahko bi ti zabranil to in to tembolj, ker si, v poslanstvu naše države. Ali ker je naše poslanstvo po zadnjih izjavah kneza Braslava dovršeno, nimam povoda, da bi ti branil trgati lovorja na polju bojne slave. Veselim se torej tega iz dvojnega razloga. Prvi razlog je, ker imam s teboj, brat moj in junak, velike namene. Ti boš prvi v moji vojski, ko ji bom načeloval. Dnevi mojega očeta Mutimira so žalibog, že štetí. In kakor mu želim dolgo življenje, vendar predaja že polagoma oblast v moje roke. Tako imam že sedaj dovolj prilike, da se

brigam za državne posle. Narod bo težko dobil takega kneza, zakaj v njem je divna duša in plemenito srce. Drago bi mi bilo, da bi doživel Metuzalemova leta, a zdi se mi, da ga bo Bog kmalu vzel k sebi. In vsa teža vlade bo padla na moja ramena. Potreboval bom tedaj krepke pomoči. Od mladih nog si mi tovariš in prijatelj in vedno sem računal nate. Zadnji časi so me pa uverili še bolj, da bom našel v tebi to, kar sem iskal: Iskrene-ga prijatelja in vernega zaveznika. Potoval si širom sveta in naučil si se mnogo lepega in koristnega. Učil si se od modrijanov in spoznaval običaje na dvorih največjih vladarjev. Proučil si tudi način njihovega vojevanja. Poznaš njih silo, a poznaš tudi njihove slabe strani. Vse to te dela sposobnega, da mi bodeš dober svetovalec.

Tihomil, ki je dosedaj mirno poslušal besede bodočega svojega vladarja, se je veselil v srcu teh besed in nepopisno čustvo hvaležnosti mu ni dopustilo, da bi molčal. Zato je prekinil Tomislava in dejal:

— Moj gospod in učitelj! Ako je kaj dobrega na meni, komu se imam zahvaliti, nego tvoji dobroti? Vse častne službe, katere mi je podelil tvoj oče, vsa poslanstva, vsa dostojanstva so prišla iz tvoje roke. Mar ne vem, da si bil ti moj zagovornik pri vzvišenem očetu svojem? Mar misliš, da nisem vedel, da me obsipavljaš s svojo milostjo. Vedno sem te smatral za svoj vzor. Videl sem, da čitaš knjige in tudi jaz sem jih čital. Videl sem, da si junak v boju in sramoval sem se biti strahopetec. Vidiš, kar je dobrega na meni je od tebe in zato ne sprejemam tvoje hvale.

Tomislav mu smehljaše pomoli roko.

— Pustiva to. Rekel sem ti, da sta dva razloga, zakaj me veseli tvoj odhod v boj. Prvi je, ker želim, da svoje ime še bolj ovenčaš s slavo, da starim laborom dodaš nove, da boš vojni tovariš teh Hrvatov, da spoznaš njihovo bojno izvežbanost in da se jim prikupiš. Naj uvidijo, da imarno tudi v beli Hrvatski junakov, s katerimi bi se oni ponašali. To je eno. Drugo me veseli, da boš prvič stopil v boj z narodom, s katerim se mi

še nismo bojevali. Poslušal sem te v skupščini, kako lepo si razvijal misli o načinu vojevanja. Ti si povedal velike reči. Rekel si to, o čem sem jaz že davno mislil. Rekel si, da se ta narod vojuje z novim načinom, vrlo dobrim načinom, ki je boljši od našega in frankovskega in grškega. Ako je to resnica, in resnica je, je gotovo, da nas ta narod lahko premaga. Treba je torej, da se požurimo in preuredimo svojo vojsko. Nismo sicer neposredni sosedi novih sovražnikov, zakaj med nami in njimi je država kneza Braslava. Vrh tega imajo še posla z Moravani, ki so vkljub bratskim bojem še dovolj močni. Prej, kakor z nami, bi imeli posla še z Nemci, Grki in Bolgari. Kaj nam torej mari ti. Ako bi knez Braslav postal naš zaveznik potem bi bilo drugače, a sedaj so nam predaleč. Tako misli najbrž velika večina naših ljudi. Ali to ni dobro. Slišal si, kaj je govoril Gorazd o moravskih vladarjih. Slišal si, da gre plakat, kakor Jeremija, nad razvaline svoje domovine. Na Nemce se ni zanesti. Ti so tako dolgo prijatelji Braslava, dokler ga rabijo. Ko ga ne bodo rabili več, ga bodo pustili, kakor ožeto citrono. Osamljen in zapuščen ne bo zmožgel velike sile svojega sovražnika. On je junak, o tem ni dvombe. Izvojeval je mnoge krvave boje in si stekel mnogo slave. Ali tudi njegovi protivniki so junaki, a povrh še zvičnejši. Žal mi je, da sem takov prerok hudega, ali jaz verujem, da se Gorazd ni motil, ko je pokazal padec kneza Braslava. Dai Bog, da se to ne zgodi, vendar moramo biti pripravljeni za vsak slučaj. Ako pade Braslav, ako postane Sisek razvalina, se sovražnik ne bo več zadovoljil, s tem, kar ima, nego bo skušal prodreti do morja. Oj, mladi junak, ti morda še ne veš, kaj je morje. Ti še morda ne veš, da so vsi veliki narodi stremeli k morju, zakaj narod, ki gospoduje morju, je v resnici velik, mogočen in slaven. Zato so vedno poskušali vsi vladarji, da prodro do morja. To uči zgodovina! Misliš morda, da po Braslavovem padcu ne pride na naš pobjo in puščenje in krvavi boji z nekrščani.

Tihomil je uvide! resičnost teh besed in dejal:

--- Tega nas čuvaj sveta Trojica in blažena Gospa, mati Odrešenikova...

--- Prav praviš, naj nas čuva. Ali ne pozabi: Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal.

--- Kaj nam je storiti tedaj?

--- Sem že djal.

--- Misliš popolnoma preurediti naše vojske?

--- Mislim da.

--- Nameravaš našo konjenico spopolniti enako našim sovražnikom.

--- Da.

--- Nameravaš utrditi naše meje?

--- Da. Evo, vse si mi vzel iz ust. Vse to nameravam storiti. A da mi bo vse to mogoče, potrebujem mnogo, vrlo mnogo denarja.

--- Mutimirove državne blagajne so polne zlata.

--- Res je. Ali zahvaliti se je modrosti mojega očeta, ki se je trudil, da dvigne narodno blagostanje.

--- Hvala in slava mu.

--- Res je. Vendar ta denar ni vse, kar potrebujemo.

--- Česa še želiš?

--- Treba nam je razboritih in hrabrih vojskovodij. Moramo popolnoma proučiti navade sovražnika in ga spoznati do dobrega. To pa je le mogoče, če je bomo opazovali od blizu, da proderemo v njihovo osrčje.

Za sedaj še to ni mogoče. Dovolj je, da greš v boj in da spoznaš način, kako bi se jih moglo prekositi. Prilika se ti nudi in gledal jih boš iz obličja v obličje, iz oči v oči. Vse to, kar si razlagal, lahko udejstviš. Pridobil si boš dragocene izkušnje in tako mi boš še dragocenejši. Evo, to je drug razlog, zakaj te puščam z veseljem med dobrovoljce kneza Braslava.

Tihomilove oči so žarele od radosti.

Svetli gospodar moj, z radostjo napajaš dušo mojo. Ko sem zaprosil kneza Braslava, naj me pusti v boj, sem mislil samo na to, kako proslavim svoje ime. Ali kaj je naposled ime vsakega človeka! Sedaj vidim, da me čaka v tem boju še večja naloga. Sedaj vidim, da z bojem lahko služim tebi in domovini.

Tako je, brat moj, tako je, a ne pozabi na to, da postane domovina na ta način predzid krščanstva. Ne pozabi, da so naši sovražniki pogani, ki bi lahko upihnili luč naše svete vere ne samo v naših krajih, nego tudi drugod, tudi drugod...

— Hvala ti, da si mi rekel to. Kako navdušen grem v boj, kako rad umrjem!

Tomislav ga pogleda sočutno.

— Nikar, Tihomil, ne govori o smrti. Ti sedaj ne smeš umreti. Tvoja smrt bi bila za me neizrekljiva izguba. Živi, živi za me in za našo Hrvatsko! Naj te čuva Bog v tem boju.

Ali Tihomil odvrne:

— Ne želim si smrti, saj še nisem niti začel živeti, ali nikdo ne ve ne dneva ne ure, katera mu je določena. In vsakdo mora biti pripravljen na zadnjo uro.

— Prav imaš... prav imaš — reče Tomislav in globoko vzdihne.

Nastal je molk.

Težke misli so jima legle na glavo. Misli o smrti. In sedaj se je odločil Tihomil, da pove Tomislavu to, kar mu je tako dolgo prikrival.

— Ledena smrt nas objema često iz zasede, ko se nadejamo najmanj. Media in vita in morte sumus.

— Resnica, tako je, Tihomil in zato moramo biti vedno pripravljeni. Človek se rodi, da umre, in če mu Gospod Bog podeli junaško smrt na bojnem polju, ali je še lepša smrt kje za junaka?

— Ni je, posebno ako še nima koga, ki bi plakal za njim.

Motiš se, ako misliš, da bi za teboj nikdo ne plakal. Za teboj bi plakal ves narod. Ako spita tvoj oče in mati v grobu, ako nimaš rodne sestrice, imaš pa pobratimov in prijateljev, ki bi tugovali za teboj dolgo, dolgo...

— Mili Bog — vzdikne zdajci Tihomil — imam še eno bitje, ki čuti za me, a še ti nisem dosedaj niti besede rekel o njej.

Tomislav se ni začudil niti najmanj, nego ga je pogledal živo v oči in djal napol smehljaje:

— Mileno.

Tihomil je vzkliknil vez začuden:

— Ti poznaš mojo skrivnost?

— Ali misliš, da te tako slabo poznam.

— Jaz ti nisem še govoril o njej.

— V resnici nisi.

— In kako znaš potem?

— To ravno ni tako težko.

Ali ti je kdo povedal? Morda Milena sama?

— Niti misliti ni o tem!

— Kdo bi ti potem povedal to skrivnost? Morda Kata, morda Vuk?

— Niti Kata, niti Vuk.

— Kdo potem?

— Ne muči se, dragi mladeč! Meni v resnici ni nikdo povedal, nego sem to skrivnost odkril sam.

— Kako, ali si prorok, ali nimaš moč, da gledaš v srca ljudem?

Nisem niti prerok, niti nimam kake posebne moči. V meni je samo dar opazovanja, katerega sem si ojačil z izkušnjami. Evo, to je vse.

— In kaj si opazil na meni?

— Opazil sem vse znake zaljubljenega človeka. Postal si zamišljen, ti si sameval in se ogibal svojih tovarišev.

— To še ni nič hudega.

— Ko se je spregovorilo Milenino ime, si kar zažarel in vzburil, kakor da bi stal na žerjavici. Evo, za me je bilo to dovolj. Spočetka sem sicer mislil, če ti ni kneginja zmešala možganov, ker se okrog nje mnogo sučeš in ona je zelo nevarna moškim.

— O, meni ni nevarna — odvrne Tihomil.

— Mnogi so pravili tako, pa so se ljuto opekli.

— Jaz se ne bom, zakaj čuva me angel varuh, moja Milena. Divim se sicer kneginji, ki je izvanreden pojav; v sebi ima poseben čar, to priznavam, in če bi ne imel Milene, morda bi me celo očarala. A sedaj ni nevarnosti.

— Daj Bog, da je to resnica. Vseeno pa te moram opozoriti, da ni dobro s takimi demonskimi ženami zo-

bati češenj. Ne pozabi, kaj te uči v tem sveto pismo in svetniki.

— Kar učijo, naj učijo, a jaz ne bom padel.

— Mnogi so trdili tako, ali ne pozabi, da je pogled žene strupena pšica, ki iznenada rani srce in kakor če pade iskra v slamo, vzplamti velik in silen požar, tako učinkuje pogled žene. Ali nisi slišal o onem svetniku, ki je nekoč neoprezno pogledal žensko. Ko se je zavedel svojega pregreška se je vrgel v potok, akoravno je bil mraz, in ostal v njem tako dolgo, dokler ga niso napol zmrzlega potegnili iz njega. Evo, tako so smatrali svetniki žensko družbo, za pogibelj, a ti, kakor se mi zdi, še vendar nisi svetnik.

Vse to je govoril Tomislav z ljubeznjivim glasom, da je bilo kakor šala. Vendar so te besede delovale na Tihomila in bil je neprijetno dirnjen pri teh opombah svojega vodje in učitelja.

— Malo me ceniš, ako misliš, da bi jaz kedaj pozabil na svojo miljenko, belo jagnje, lilijo, Mileno. Blag sijaj njenih oči mi je milijonkrat ljubši, kakor omamljivi žar pogleda kneginje Gertrude. Čisti limbar njenega srca duhti lepše, kakor opojen duh rdečih rož Gertrudinega srca.

Tomislav dene roke na Tihomilove rame in reče nevoljno:

— Verjamem ti, brat in prijatelj moj. A, če sem ti govoril o tem, nisem storil zato, da bi te smatral za lahkomumnega človeka, nego za to, ker vem, kaka nevarnost ti preti.

— Ti precenjuješ to nevarnost. Vsekakor je mnogo manjša, nego si misliš.

— Bodi, kakor hoče, a eno je resnica. Ti si Mileni odkril svojo ljubezen.

— Sem.

— In ona ti jo vrača?

— Oh, in kako!

— Obljubil si ji zakon?

— To se umeje.

— Ali veš, kar bi bilo najbolje.

— Kaj? — pogleda Tihomil Tomislava s široko odprtimi očmi.

— Najbolje bi bilo, da se takoj poročita.

Tihomil vzdihne:

— Žalibog, to ni mogoče.

— Kako to?

— Ker je knez Braslav obljubil Mileno markgrofu Gottschalku.

— Tomislav namrši obrvi in se zamisli. Nato odvrne:

— Ubogi mladec. Vse se je torej zarotilo proti tebi.

— Resnica je to.

— Gottschalk je zelo nevaren tekmeč.

— To vem dobro. Ko se spomnim na to, mi je žal, da mu nisem v ječi, ko sem osvobodil Vuka, porinil meč v grlo.

— To bi ravno ne bilo junaško delo.

— Lahko bi se z njim boril v dvoboju.

— Sedaj je že prepozno misliti na to.

Imaš prav in zato treba čakati. Ako stopim sedaj h knezu in ga poprosim za roko Milene, bi mi gotovo odbil.

— Tako je. Ako je knez obljubil Mileno Gottschalku, mu jo bo tudi dal. Kneževa beseda je sveta. Povrh pa knez, kakor veš, nas Hrvate iz bele Hrvatske ne ljubi posebno. Njemu je stokrat ljubši Gottschalk Nemec, kakor lastni bratje.

— Evo, zato tudi nima nobenega smisla, ako sedaj poprosim kneza za Mileno.

— Kaj si si torej izmislil?

— Najpreje se moram knezu prikupiti. To je glavni povod, zakaj sem se vpisal med dobrovoljce župana Mironje. Želim, da se slavno vrnem iz boja. Z lovorom ovenčanega me bo imel knez rajši in me bo obsipal z milostjo.

— Brez dvoma se mu prikupiš, ako s svojim junaštvom povečaš slavo njegovega orožja in njegove vojske. Gotovo te pohvali in nagradi. Ali ne vem, kaj ima pri tem

Milena za opraviti. Motiš se, ako misliš, da ti jo da knez za nagrado.

— Tega ravno ne mislim, a nadejam se, ako se je Gottschalk slučajno odreče, jo da svojemu junaku prej, kakor pa članu poslaništva iz bele Hrvatske.

Morda imaš prav. Ali misliti, da se Gottschalk prostovoljno odreče Milene, je smelost.

— Tega niti ne mislim.

— Kako pa?

— Ko se vrnem iz vojne in ne bo niti Gottschalk niti jaz v članstvu kakega poslaništva, ga pozovem na dvoboj na življenje in smrt. Ako ga ubijem, je Milena moja.

— In če ubije on tebe?

— Čuvaj me tega sveta Trojica in blažena Gospa nebeška. Ako umrem, potem je to božja volja, da pade ona golobica v kremplje jastrebove.

— In nesrečna bo na veke.

— In nesrečna bo na veke — ponovi Tihomil in pogled se mu je zapičil v neizmerni boli v zemljo. — Bog moj, kako strašna, kako grozna je ta misel. Ako bi jo mogel prijeti, vrgel bi jo v najglobokejše morje, da se nikdar več ne povrne. Ko se spomnim tega, trgal bi najraje meso s svojih kosti in si ruval lase. Ali ne, ne, to ne sme biti, to se ne sme zgoditi. Moja roka je močna in izurjena, in premagal bom tega zmaja v dvoboju.

— In kakor sveti Jurij, osvojil si svojo kraljičino iz zmajevih krempljev — pristavi Tomislav. — Ali kaj bo tedaj, ako ta zmaj ne bo čakal na tvoj poziv?

— Kako misliš to?

— Kako milim? Kaj pa, ako tvoj zmaj odvede tvojo kraljičino poprej v votlino, nego se ti vrneš z boja?

— Za Boga milega, kako ti je prišlo to na misel.

— Tega se ravno ni težko domisliti. Tvoj zmaj gotovo ne bo čakal na svoj plen, da mu ga vzame drugi. Gotovo bo skrbel, da odvede Mileno čimprej iz tega dvora, kjer je veliko lepših in bogatejših junakov, kakor je on

sam. Ni on tako bedast, da bi kazal svoj zaklad vsemu svetu, zakaj gotovo se boji, da mu ga kdo ukrade. Pri tem je pa še to naključje, da ljubi Mileno, in on se bo veselil, če se mu umakneš s pota, zakaj potem on ta čas lahko ugodno uporabi.

Tihomil vztrepeta:

— Da. Tudi mene se lotevajo tu in tam take misli in zato sem se odločil, da ti povem svojo tajnost.

Tomislav ga pogleda s sočutnim pogledom in reče:

— Kako ti naj jaz pomagam v tej stvari?

— Prepreči Gottschalkovo poroko.

— In kako naj to storim?

— V tem hipu ne znam niti sam kako. Vsekakor se moraš dogovoriti z dekletom. Ona je pametna, ona je stanovitna in bo kneza pregovorila, da ji pusti daljši rok do ženitve. In to stori gotovo, če bo imela modrega svetovalca.

Tomislav mahne z roko.

In ta modri svetovalec bi naj bil jaz. Za tebe naj pobiram kostanj iz žerjavice?

— Moja ljubav in moja hvaležnost bo nepopisna. V ogenj ali vodo grem za tebe. Raztrgati se dam za tebe na kosce, ako mi greš na roko v tej stvari. O, ne zapusti me v tem važnem trenutku. Sam si rekel, da se mnogo nadejaš od mene. Veruj mi, jaz hočem napeti vse sile, samo da tebi ugodim. Noč in dan hočem razmišljati, kako naj izvršim tvoje želje čim hitreje, boljše in sijajnejše. Vsaka tvoja beseda mi bo sveta, vsak tvoj migljaj zapoved. Vse hočem storiti v slavo tvojo in slavo našega naroda, ali samo tedaj...

Tomislavu ni to ugajalo. Njemu bi bilo ljubše, ako bi Tihomil ljubil njega in narod bolj, kakor Mileno. On je cenil čast in slavo bolj, kakor ženo, in naj je to tudi Milena, ali teh misli ni izdal Tihomilu. Ni hotel mučiti njegovega srca, ki tudi v tem trenutku ni bilo pristopno treznejšim mislim. V plamenu srca bi se raztopilo vsako filozofiranje o teh in onih dolžnostih. Tomislav je dobro vedel, da je ljubezen napram ženi v tem času nadvladala v Tihomilu vse drugo.

Plakaj hčerka slovenska in zavij se v črno obleko, zakaj gospod^ž bo odtegnil svojo roko od tvojega kneza, ki je pregnal svetnike, katere je dal tvojemu narodu. (Str. 214.)

Vedoč to, ni hotel karati svojega mladega prijatelja, nego mu je djal:

— Ali samo tedaj, ako ti dobim Mileno. Tega jaz, žali-bog, ne morem. Kako naj prisilim Gottschalka, da se ji odreče? Kako naj pregovorim kneza, da prelomi dano besedo?

— Vse, kar me sprašuješ, mi je nejasno. Vem samo to, da si ti jak in močan in da je bil s teboj sam Bog. Zato te prosim in zaklinjam, čuvaj mi mojo golobico, čuvaj mi moje jagnje. Tedaj bom živel z veseljem. Brez nje bi niti ne mogel živeti. Svet brez nje bi mi bil velika in grda pustinja, velika groblja brez življenja.

Tihomil je govoril te besede z nekakim zanosom in videlo se mu je, da govori iz srca, da niso samo navidezne. Tomislav je to takoj spoznal in stisnil prijateljski njegovo desnico.

— Dragi Tihomil, bodi uverjen, da hočem čuvati tvojo Mileno, kolikor je le v mojih močeh. Evo ti roke.

— Hvala ti. Sedaj grem veselejši v boj, ker vem, da paziš na njo. Komu bi jo mogel bolje zaupati, kakor tebi, ki si značaj od glave do nog, tebi, kateremu bo danes ali jutri poverjena uprava naše krasne države, tebi, v katerem je um in srce suho zlato. Da, sedaj lahko spodbodem konja in v divjem srdi navalim na sovražnika, sedaj lahko prinesem na držaju svojega meča lavorov venec. Ni mi treba misliti na drugo nego na boj, na klanje. Zakaj bi se brigal za druge reči? Ali se mar naj bojim za Mileno? O ne, saj njo čuva Budimir Tomislav, moj vodja, moj učitelj. O, oče in mati si ti meni. Bog te čuvaj, Bog te blagoslovi! Hvala ti, stotera hvala!

Tomislav je mirno gledal zanos mladca in poslušal te pohvale in ko je Tihomil skončal svoj slavospev, reče:

— Umrljiv človek sem in če bi imel moč silnega Samsona in slavo cesarja Aleksandra macedonskega, zvitost Odiseja in strogost Katona, in če bi bile utelešene v meni vse kreposti tega sveta, sem vendar le umrljiv človek in nimaš prav, ako se tako zanašaš na me. Zanesi se na Boga in na nikogar drugega. Danes sem, a jutri me že ni

več, zakaj jaz sem prah zemlje. Bog je edini, ki ti lahko pomore.

To so bile zadnje besede, katere je tokrat govoril Tihomil s Tomislavom. Takoj je odhitel k Mileni.

Pričakovala ga je s solzami v očeh.

— Ti tedaj ideš, mili moj? — reče in se ga oklene. — Tako malo časa so te gledale moje oči in že moraš v krvavi boj.

Tihomil je posul njeno glavico s poljubi in njegova roka je božala njena lica.

— Grlica moja, glej, to je usoda mož. Ako bi bil ženska, ostal bi v hiši pri kodelji in prepeval tihe pesmi svojim otrokom. A sedaj nam velewa dolžnost, da se vojujemo za dom in ga čuvamo sovražnikov. Naš meč ne sme zarjaveti v nožnici, ker bi se naše roke omehkužile in ne mogli bi ga več tako vihteti, ko bi bilo potrebno.

— Ali to je vendarle grozen posel, toliko prelivanje krvi, moj Tihomil . . .

— Ni ravno najhujše in na to človek niti ne utegne misliti. Srce se nam razburja in vzplamteva, ko se spomnimo, zakaj se borimo. Za križ sveti in svobodo zlato. Ali ni to krasen vzrok hrepenenja po boju? Evo, glej! Mi ne gremo v boj vsled lahkomišljenosti in slaveželjnosti, nego se moramo braniti.

Milena je poslušala Tihomila, a te besede je niso umirile.

— Lepo umeš govoriti, a meni to vendar ne gre v glavo, zakaj si se ti sam ponudil kot dobrovoljec v našo vojsko. Saj tebi ni potreba v boj. Ti si podanik drugega vladarja. Ali te je pozval tvoj knez Mutimir v boj? Ali napada sovražnik tvojo domovino?

Tihomil je še vedno božal njeno lice.

— Tvoja domovina je moja domovina — je odvrnil nežno.

— To še vedno ni vzrok, da staviš svoje življenje na kocko.

— Ali ti je tako drago moje življenje?

A ona je vzdignila svojo glavico in pogledala ga je tako turobno in tako milo, da se je zmedel:

— In ti me še vprašaš?

V teh besedah je bila vsa globina njene duše.

On je čutil, kako je v resnici lastnik vse te njene duše in vsega njenega srca.

Nji pa so se napolnile oči s solzami in spustila se je v jok, da je Tihomil ni dolgo mogel umiriti.

— Ne jokaj, mila moja, glej, zavoljo tebe sem se odločil, da grem v boj. Saj veš, da mi knez Braslav ni ravno naklonjen. Nikakor bi tebe ne dobil sedaj. Ali če se izkažem v njegovi vojski, če si pridobim slave in če mi bo dolžan zahvale, tedaj lahko smelo in odkrito stopim pred samega kneza in rečem: Svetli knez, daj mi Mileno za ženo. In ne bo se mogel protiviti.

— Ah, Tihomil moj, daj Bog, da bi bilo tako. Ali mene mučijo težke slutnje, črne kot črni gavrani. Vidim nebo polno oblakov, polje polno samega trnja, cvetje naše uvenelo.

Tihomilu so neugodno dirnile te slutnje. Vendar mahne z roko:

— Ne blazni, jagnje moje, usoda ljudi je v božjih rokah. On edini vodi svet. Vse, kar se zgodi z nama, bo nama v korist. Veruješ to?

Milena je bila preveč pobožno vzgojena, zato je odgovorila:

— Verujem, da, verujem. Ali to mi vse eno ne more odgnati bolest iz srca.

— Ti jo moraš odgnati.

A ona odgovori:

— Ali kaj, če se ne vrneš iz boja, mili moj? ... Kaj naj storim jaz brez tebe?

Tihomil je imel danes že drugič priliko misliti na smrt. Že v razgovoru s Tomislavom je moral misliti na smrt in bilo mu je neugodno, a sedaj, ko mu je o smrti govorila Milena še mu je bilo težje odgovarjati. Vprašanje: Kaj naj storim brez tebe, mu je stiskalo prsi. V resnici je bila to zanj strašna misel, strašnejša od smrti. On bi naposled umrl na bojnem polju kot junak za sveto vero in domovino in tako dokončal tek slavnih del svojih dedov ter sedel v svetem raju na zlatem stolu zraven to-

liko sijajnih vitezov in kraljevih junakov. Ali kaj naj počne ona? V tem hipu se je kesal, zakaj se je ponudil knezu Braslavu.

Ni bil v stanu ničesar odgovoriti na to Milenino vprašanje, samo ponavljal je mehanično, brez volje:

— Kaj naj storiš ... kaj naj storiš ...

In ona, videč, da ne ve odgovoriti na njeno vprašanje, še postane žalostnejša.

Izgubila sem roditelje, sedaj izgubim še tebe. Ne tega ne preživim.

Tihomil pa, da obrne razgovor na nekaj drugega, reče:

Eh kaj, ti si tudi žena. Nekaj časa bi žalovala za menoj, a potem storila to, kar je storila Gottschalkova rojakinja Eleonora. Prišel bi vitez mlad in lep in začaral bi te ...

Ona mu je djala ročico na usta in djala:

— Tihomil, ali sem zaslužila, da me ta usta tako ponižujejo. Res je, slaba ženska sem in nimam junaških mišic. Ne znam mahati z mečem in sekiro, ne znam niti nategniti tetvo in zstreliti pušice. Nisem tudi tako večša na lovu, kakor kneginja, a to vem, da storim lahko vse, kar hočem. To vem, da ti ne prekršim zvestobe do groba in ne preko groba. Nikdo mi ne more iztrgati moje ljubezen do tebe in vem, da je tvoje življenje moje življenje, tvoja smrt moja smrt.

Tihomil jo je objel in rekel:

— Verujem ti, zlato moje, verujem ti, kakor verujem v evangelje, verujem, kakor bi veroval samemu Bogu, če bi stopil sedaj pred me. Te tvoje verne, nežne oči, ki me gledajo sedaj, me ne morejo varati, te tvoje rdeče ustne ne morejo lagati, ker vem, da bije tvoje srce za me. Poslušaj tedaj, kar si rekla ti meni, to rečem jaz tebi. Ti in nobena druga moraš postati moja žena in tebi, samo tebi prisežem zvestobo do groba in preko groba.

— Samo meni? — zašepeče ona skozi solze.

— Da, samo tebi! — ponovi Tihomil.

Zaiskrile so se ji oči.

— In ti to prisegaš?

— Prisegam!

— Ali veš, kaj si prisegel s tem?

— Kako bi ne vedel?

— Jaz ti torej ne bom samo prava žena, nego tudi edina žena.

— Tako je.

— Ti torej ne boš po običaju današnjih knezov razun prave žene, še imel dvorjanice za zabavo.

— Kaj ti pride na misel! Nočem, dete moje.

— O, hvala ti, moj dragi, moj edini, moj najlepši in najplemenitejši vitez. Sedaj te imam še stokrat raje. Oh, kako sem prosila Mater božjo, da mi nakloni moža, kateri bi imel take nazore, kakor jih imaš ti. In evo, tvoj duh je razsvitljen in ti stopaš po ozki stezi. Dolgo sem se bala, da bi ne dobila moža, kakor so ti vsi dvorjani kneza Braslava in kakor pravijo, tudi vsi frankovski plemiči. In evo, prišel je plemič, vitez iz sorodne zemlje in istega jezika. O da, sam Bog mi te je poslal, sam Bog. In ta Bog ne dopusti, da mi pogineš v boju, o ne dopusti. On, ki te je dal meni, on mi te ne odvzame. Z Bogom vse črne slutnje, prvi vi črni gavrani. Kaj vas potrebujem, ve črne skušnjave in pošasti. Moj Bog bo pri meni in on mi vrne Tihomila, mojega Tihomila. Težko mi bo brez tebe, junak moj. Hodila bom na grajski stolp in gledala daleč, daleč, ali se morda že ne vračaš, moj dragi, moje uho bo poslušalo, če se že ne slišijo udarci kopit konja, ki te bo nosil, ali morda vojni rog tvoje čete. Ustne mi bodo šepetale iskrene molitve vsaki dan, vsako noč, vsaki čas; Vrni mi ga zdravega, Gospod. Vsako delo bom opravila s to mislijo, vsako miloščino dala v ta namen. Vsaki moj dihljaj, vsak utrip srca bo molitev k Bogu, stvarniku sveta: Vrni mi ga zdravega, Gospod.

Tihomil je ves blažen gledal deklico, ki se je čimdalje bolj razgrevala, misleč na srečno vrnitev, in ki se je že jela smehljati, kakor če se smeje dete skozi solnce, ko še je malo poprej plakalo.

— In nekega dneva — reče Tihomil — zadone trobke, zabobni zemlja od kopit konjenice, zasijejo šlemi v žarku solnca in moja najmilejša pohiti nasproti, z nasmehom v krasnih očeh in njena kakor sneg bela ročica...

Milena ga prekine veselo:

— In veseli krik se izvije iz njenih prsi: Tihomil... moj Tihomil....

Oba sta bila v tem hipu vglobljena v misel srečne vrnitve in Tihomil pristavi:

— In tedaj bo svatba in slehern oblak izgine iz najinega neba.

Samo nekoliko hipov je bila ta radost in mir v njunih dušah, nato pa se stemni Mileni čelo in sklene roke:

— Bog moj, Bog moj, če so te radostne misli o tvoji srečni vrnitvi samo san, zlati san in ničesar drugo...

Tihomil pa odvrne:

— Odženi ta nemir iz duše in zaupaj v Boga.

— Oh, kako tuje mi bo tako osamljenje.

Tihomil je spoznal ta trenutek za najugodnejši, da ji pove o Tomislavu.

— Nisi tukaj osamljena, zakaj poskrbel sem za angela varuha.

— O da, angelj varuh je pri meni. To me uči vera in jaz molim vsaki dan k njemu. Ali on je neviden duh in ne vidim ga s svojimi telesnimi očmi, nego samo z duševnimi.

— Ne mislim na angela varuha, ki je duh, nego mislim v resnici na živo bitje.

— Ali misliš Vuka. On se mora skrivati. Le tu in tam ga smem obiskati, da bi ne zbudila pozornost kneževih ljudi. Moji pogosti obiski bi lahko odkrili sled in potem bi ne ušel smrti.

— Ne mislim na Vuka. Mislim na človeka, kateremu nisem vreden, da odpnem obutev z njegove noge, človeka, ki je čist značaj, kakor solnce, človeka, katerega se bodo spominjali bodoči rodovi.

— Slutim koga misliš. Človek, o katerem moj Tihomil tako navdušeno govori, ne more biti nikdo drugi nego Budimir Tomislav. Ali nisem uganila?

— Uganila si.

— Glej, kako uganjam tvoje misli. Tomislav bo tedaj moj angel varuh?

— Da. Njemu sem odkril najino skrivnost.

— Ali bo on tako dolgo ostal v Sisku, dokler se ne vrneš z boja?

— Da. Obljubil mi je.

— A ti si mi rekel, da je vaše poslanstvo izvršeno.

— To je resnica, ali Tomislav ostane vseeno, ker mi je obljubil. Zateci se torej v vsaki nevarnosti k njemu. Vprašaj ga za svet, on ti bo šel vedno na roko.

— Iskrena hvala ti, da si mi dal njega za čuvaja, zakaj moja Zorana je preprosta, že stara oseba, ki mi ne more dati nobenih važnejših nasvetov, a v staro Kato nimam pravega zaupanja.

— Ali ti je storila kaj hudega — vpraša Tihomil in oči so mu zažarele od srda.

— O ne, — odvrne Milena, ki je zapazila, kako je zbudila v Tihomilu jezo do starke. — Ona je poganka in čara vsakovrstne čare, a to mi je zelo zoperno.

— Prav imaš. Sicer pa na dvoru nisi osamljena. Tvoja kneginja bo že skrbela za zabavo...

Milena ga pogleda prestrašeno.

— Ne govori mi o kneginji. Kaj mi mar zabave, ako ni tebe. Mar misliš, da bom mislila na zabave? Moja zabava bo molitev za tebe. In to je vse.

Tihomil je dobro čutil, kako je Mileno neljubo dirnilo, ko je opomnil kneginje Gertrude. To se mu je zdelo čudno, zato vpraša:

— Povej mi, zakaj ti naj ne govorim o kneginji? Ti si jo toliko hvalila, sama si rekla, da te ljubi, kakor rodna mati. Ali ne?

— Da.

— In torej? Ali se je kaj spremenilo? Ali ne postopa lepo s teboj?

— Ona je z mano, kakor poprej.

— Kaj tedaj?

— Ne vem, ne vem.

— Povej, ne taji mi ničesar.

— Svetla kneginja je z menoj še bolj ljubezniva. Razgovarja se z menoj, kakor poprej vrlo ljubeznivo, samo nekoliko bolj molčeča je, kakor poprej. Obsipavlja me pa z darili in milostjo ravno tako, kakor poprej...

— Nu, vidiš, draga moja — jo prekine Tihomil.

— Ali... vzprotivi se Milena in obmolkne.

— Povej, v ime božje, zakaj mi ne poveš?

— Ne vem, ali je to resnica, kar ti povem, zakaj hudo bi mi bilo, če bi jo jel sovražiti.

— Ne taji mi ničesar, to je tvoja dolžnost. Vse, kar te vpraša tvoj dragi, ti je dolžnost odgovarjati.

— Ti mi tedaj zapoveduješ? — vpraša Milena.

— Prosim te.

— Torej dobro. Kneginja se je povsem spremenila. Na videz mi je dobra, kakor poprej, izkazuje mi vse milosti, kakor poprej, ali dobro vidim in čutim, da dela to iz previdnosti. Ne dela tega iz srca. Ona me več ne ljubi. Čutim to in vem to. Spočetka sem te misli odganjala in zatirala.

— Prav si delala, golobica moja. Komu si zmožna ti storiti kaj slabega. Saj te ljubi celi svet.

— S početka sem zatirala te misli, ali kmalu sem se uverila, da moje misli niso napačne. Ko sem pred nekolikimi dnevi gledala skozi okno kneginjine sobe in opazovala meščanske otroke, kako se igrajo, sem se nenadoma okrenila, zakaj zdelo se mi je, da me nekdo opazuje. Okrenila sem se in...

— Kaj si opazila? — vpraša vznemirjeno Tihomil.

— Opazila sem pogled poln strašne mržnje, pogled, ki me je prestrašil v dnu duše.

— In ta pogled?

— Je bil kneginje Gertrude.

— Za Boga milega, kaj pomeni to — vzklikne ježno Tihomil.

— Ne vem!

— **Morda si se vendar varala?**

— Tudi jaz sem mislila tako. Ko je kneginja videla, da sem nekaj zapazila, je takoj spremenila svoj obraz in z milostnim nasmehom vprašala: »Kaj delaš, Milena moja!...«

— Vidiš, vidiš — reče Tihomil mirneje.

— Da! Ali ta pogled sem videla večkrat in čimdalje bolj sem spoznala, da me kneginja več ne ljubi in da sem padla v nemilost.

— To najbrže ni.

— O, ne varam se. V resnici se ne varam. Da imam prav, me je poučil še drug slučaj in to ravno danes.

— In ta je bil?

— Bilo je zgodaj zjutraj, mnogo prej, nego je navada iti h kneginji. Opravila sem že svojo jutranjo molitev in prilila rožmarinu vode, hoteč oditi v cerkev, ko zaslišim glasno vzdihovanje. Posluhnem in glej, nisem se varala. Slišala sem jasno vzdih, ki so prihajali iz sobe kneginje Gertrude. Za Boga, pomislim, morda se je kneginji kaj pripetilo, da plaka. Sprva sem hotela pozvati na pomoč ljudi. A sem se premislila. Zakaj bi vznemirjala celi dvor brez vzroka? Preje se moram prepričati, kaj se godi. Tiho, neopaženo sem šla do kneginjine sobe. Na hodniku ni bilo nikogar. Služkinja Kata je spala pred vrati, drugače ni bilo žive duše. Vzdihovanje se je še nekolikokrat ponovilo, nato je ponehalo. Zdelo se mi je, da se kneginja z nekom pogovarja. Bila bi huda, če bi me opazila. Mislila bi, da jo zalezujem. Zato se v prvem hipu nisem upala niti dihati. Nato sem se pa vendarle ojunačila in — odgrnila zastor, ki je zaslanjal vrata njene sobe. In imela sem kaj gledati!...

— Kaj si videla? — vpraša Tihomil nestrpno.

— V kotu sobe je ležala kneginja na pol naga, z razpuščenimi lasmi in se nagibala nad nečem, česar na prvi pogled nisem mogla spoznati, kaj je. Njene, do ramen, gole roke so držale krčevito dolgo iglo in neprestano je zbadala tisto, česar nisem mogla videti, ker mi je zaslanjal stol, ki je stal ob postelji. Ali kar sem videla, je bilo nekaj drugega. Obraz kneginje je bil povsem spremenjen. Vsak izraz plemenitosti je izginil. Njeno lice je bilo spačeno v nebrzdani osveteželjnosti in njene oči so bile izbuljene. Govorila je nekake nerazumljive besede, a da te besede niso bile molitev, nego strašna kletev, sem opazila na mah. Nisem vedela, kaj naj storim. Ali naj pokličem na pomoč, ali zbudim Kato, ali naj grem sama k nji v sobo. Prestrašena, kakor sem bila, sem obstala za trenotek, kar se nenadoma zgodi nekaj strašnega.

— Povej, za Boga! — vpraša Tihomil.

— Kneginja je s strašnim sovraštvom izgovorila neko ime.

— In to ime?

— Je bilo moje.

— Jezus, Marija, ali je to mogoče, — vzklikne Tihomil ves prestrašen. — Ali nisi napačno slišala?

— Žalibog, nisem. Imela sem priliko, da se takoj prepričam o resnici. Ker je kneginja izgovorila moje ime s takim sovraštvom, da me je pretreslo, se nisem mogla vzdržati in iz mojih prsi se je izvil krik, ki je vzdramil kneginjo iz razburjenosti. Vstala je vsa razburjena. V roki je držala dolgo iglo in oči so ji bestijalno žarele. Z vsem sovraštvom razburjene duše reče, ko me opazi:

— Ha, ti si to, ti si to.

— Vztrepetala sem. Moram ti priznati, da sem pričakovala smrtni udarec iz roke svoje gospodarice in sem bila v tem trenutku gotovo brez zavesti. Zaprla sem oči in čakala na smrt. Med tem se je morala kneginja pomiriti, zakaj slišala sem, da je djala:

— Ti si tukaj, Milena? Kako to, da si prišla tako zgodaj?

Nisem vedela, kaj naj rečem in bolj v naglici, kakor premišljeno, sem rekla laž:

— Zdelo se mi je, da me kličeš, svetla gospa.

In pogledala me je začudeno.

— Zdelo se ti je, moja Milena, — odvrne — le pojdi, odkoder si prišla.

Pri tem ji je glas drhtel in nikakor ni mogla, da prikrije svojo razburjenost. Približala sem se ji, da ji poljubim roko. Ni se branila, nego mi pustila, da ji poljubim. Ko sem sklonila glavo do njene roke, sem pogledala na tla, da vidim, kaj je prebadala z iglo. Morala sem zbrati vse sile, da umirim srce, ki mi je jelo burno utripati, ko sem zapazila, da je na tleh priklenjen majhen voščen kip ženske osebe, kateri je krog vratu bila omotana vrvica, ki sem jo ravno včeraj izgubila.

— Grozno — vzklikne Tihomil, katerega so te besede osupnile, zakaj čutil je njih pomen.

— V resnici grozno — ponovi Milena. — Kneginja je čarala in s tem čarom klicala smrt na neko žensko osebo.

— In ta oseba si ti — zašepče Tihomil bled in brez diha.

— Ona hoče mojo smrt...

— Tvojo smrt... brez dvoma, tvojo smrt. Tako se čara samo tedaj, ako se želi smrti. Oh, in jaz moram sedaj oditi! Zakaj mi nisi tega povedala poprej, zakaj nisi pribežala k meni, da te rešim iz pogube.

— Rekla sem ti, da se je to zadnje še le zgodilo danes in da bi včeraj in predvčerajšnjim itak tudi več ne pomagalo, ker si ti že javno izjavil, da hočeš v vojsko. Ali lahko prekličeš svoje besede? Ali ti ni lice obledelo ob misli, da ne greš sedaj v boj? To bi bila sramota za takega junaka. Ljudje bi kazali za teboj in rekli: To je junak! Govoriti zna, a če je potreba iti na vojno, pobegne. Imenovali bi te bojazljivcem.

— Tako je. Ne morem drugače, moram na vojno in raje umrem, kakor bi se mi reklo, da sem bojazlivec. Ali kako te rešim iz te očitne nevarnosti, kako te sprijaznim s kneginjo?

— Ne vem tega, dragi moj. Povedala sem ti vse, kar mi je bilo na duši. Sedaj veš za nevarnosti, ki mi pretijo, sedaj veš vse; vendar to vedi, ako tudi umrem, zadnji moj dihljaj bo ime: Tihomil.

— Grlica moja, srce mojega srca, Bog te čuvaj! Zakaj te nisem rešil iz tega gnezda? Zakaj te nisem ugrabil in vse bi bilo dobro?

— Sedaj je že prepozno.

Tihomil je sklonil glavo in ustnice so mu drhtele, a roka mu je krčevito držala meč.

— Ha, vem kaj storim. V žrelo pekla, k sami kneginji grem, ter jo vprašam, kaj si ji zakrivila...

XXI.

Ako bi mogel Tihomil v tem trenutku izvršiti svoj namen, učinil bi veliko neumnost, ki bi škodovala njemu

in Mileni. Bil je besen in razjarjen. Zdelo se mu je, kakor bi padel iz nebes.

Prej se mu je zdela kneginja krasna žena, veličastna vladarica, ki je bila rojena, da osrečuje podložnike, kadar hoče in kakor hoče, in ki je rojena, da se ji klanjajo ljudje.

Res je, da mu njeni nazori niso ugajali, in jo je pomiloval, da je tako slabo vzgojena. Vendar jo je s tem tudi opravičeval, da je imela mnogo slabih zgledov krog sebe in malo dobrih. Kako naj veruje v tiste, ki so drugače učili in drugače delajo in živijo? In pri vsem tem ni niti v snu dvomil, da bi bila kneginja zlobna. Zato ga je to, kar mu je povedala Milena zelo pretreslo. Saj je šlo za življenje in smrt njemu toli drage osebe in jezilo ga je še posebno, da ni spoznal kneginjine prave strani.

Veličastna postava kneginje se je v hipu spremenila v strašno žensko, osveteželjno in hudobno, v žensko, ki žeja po krvi, po nedolžni krvi. In sedaj je spoznal tudi vzrok vsega tega. Dasi je opažal vsakovrstne znake, po katerih je mislil, da se je kneginja zagledala vanj, vendar tega ni hotel verjeti. Odganjal je te misli, kakor bedaste in nepotrebne.

A sedaj jih ni mogel odgnati. Bilo je očitno, da mrzi kneginja mileno zato, ker ljubi Milena njega — Tihomila.

— Strastna Nemka me ljubi. To je gotovo — je pomislil Tihomil. — In način sovraštva, ki ga je pokazala napram Mileni, dokazuje, da je čuvstvo njene ljubezni mnogo globokeje, nego sem si v stanu misliti. Ako želi ona Milenino smrt, tedaj ljubi z vsem ognjem. Kdo ljubi? Kneginja Gertruda. Koga ljubi? Mene, hrvatskega viteza. In njen mož živi. To je gotovo velika zapreka njene ljubezni, vendar zdi se mi, da ona té zapreke ne pozna. Vse svoje sovraštvo je obrnila na drugo zapreko, na Mileno. To je dokaz, da jo smatra za večjo zapreko. Ali je tako? Kneginja ve ceniti krepost in lepoto moje drage. Dobro ve, da jo nadkriljuje, nadkriljuje tako, kakor nadkriljuje nedolžni angel angela izgnanega iz raja.

Ugajala mu je ta misel. Demon vidi svojo nemoč in zato išče načina, kako bi odstranil angela.

A ta misel ga je spomnila znova, kakšna nevarnost preti temu angelu. To nevarnost treba odstraniti takoj, zakaj, kneginja ima oblasti dovolj, da odstrani Mileno. To je Tihomil dobro vedel. Vedel je sicer, da bi se kneginja bala učiniti kaj hudega Mileni, ker bi zato knez zvedel. A v tistih časih so poznali strupe, ki so usmrtili naenkrat in tudi take, ki so z dolgotrajnim bolehanjem morili. In bilo je videti, kakor da bolnica gine na naravni način in nikdo bi ne slutil, da je otrovana.

Kaj je branilo kneginji, da ni izbrala tega načina? Ali v starki Kati ni imela dobre pomočnice.

Vse te misli so se polaščale Tihomila, ko je čakal pred dvorom in se sprehajal gor in dol. Čakal je, da ga sprejme kneginja. Bilo mu je prav, da je moral čakati, zakaj lahko je vsaj pomislil, kaj ji poreče.

Ko je korakal sem in tja, ga je zapazila stara Kata. Prišla je k njemu.

— Gospod, ti nekoga pričakuješ.

— Čakam, da me tvoja gospodarica pusti pred se.

— Kneginja Gertruda?

— Da.

— O, takoj te spusti. Ona ljubi tvoje oči.

— Kako misliš to . . .

— Mislim, da ji ugajaš. Hihih!

— Po čem sodiš to.

— Po čem . . . To ravno ni najtežje uganiti. Ona sovraži svojo tekmovalko.

— Mileno? — vpraša Tihomil nevedno.

— E, katero drugo pa.

— Ti misliš tedaj, da ji je na potu . . .

— Hihih . . . Na potu . . . junak moj . . . Hihih . . . na potu in še kako . . . Ona jo mrzi, ker te ljubi, in ker ti ljubiš Mileno.

— To je hudo, če kneginja mrzi Mileno.

— Eh, pri Vidu, ali je hudo ali ne, to vedo bogovi.

— Poskušala bo odstraniti Mileno.

— To vedo bogovi — odvrne starka.

— Kneginja je zmožna, česar nas obvaruj sveta Trojica, da odstrani, če ne drugače, tudi na mah sirotico Mileno.

— Lahko ji je to — potrdi Kata.

Tihomil se ni mogel dalje hliniti mirnega pred starko. Zato vzdikne:

— Ali za Boga, Kata, kako jo rešimo te nesreče? Kaj naj storimo? Zakaj me nisi poprej že opomnila na to nevarnost.

Starka ga široko pogleda.

— Opozorila? Zakaj? Najprej niti sama nisem mislila, da te kneginja tako zelo ljubi. In kako ti tudi naj pomorem, ko niti sama ne vem, kaj kneginja namerava.

— Ali ti ni ničesar povedala?

— Ne.

— Ali ni vpraševala po nobeni travi?

— Ne. Da ne lažem, vprašala me je in rekla, naj ji skuham pijačo za ljubezen.

— In kaj si storila?

— Kaj naj storim. Obljubila sem.

— In si ji dala?

— Sem.

— Ali veš, komu je pijača namenjena?

— Komu drugemu nego tebi, gospod vitez.

— In ona mi jo bo dala?

— Še danes jo dobiš.

— In ti veš vse to, a mi nisi hotela povedati?

— Kaj ti naj povem? Ako so odredili bogovi, da se zaljubiš v Gertrudo, ne bo ti ravno prehudo.

— A Milena? . . .

Starka zmiga z ramami in pomežika zvito z očmi.

— Raditega ti ni treba pustiti Milene. Milena bi bila tvoja žena, a kneginja Gertruda ljubica.

— Kar mi govoriš, so nelepe reči.

Starka zmaje z glavo.

— Nelepe, praviš. Ne vem, ali so nelepe ali ne, ali to vem, da se dogajajo vsak dan. In tebi bi bilo to še v veliko korist. Kneginja je bogata in mogočna. Pomisli, kako bi

te nagradila, kako te povzdignila v časti. Človek se rodi samo enkrat in še to nag. Zato treba, da si poišče to, kar so mu rojenice prerokovale. Naposled moraš pomisliti, da je kneginja vendarle kneginja in ni sramotno niti nečastno imeti tako ljubico.

Tihomil udari jezo z nogo ob tla.

— Ženska, ti me tiraš iz meje moje potrpežljivosti. Jaz ne maram takih pogovorov?

— Ne — pomežika starka vnovič. — Nu, pa ti ne bom več govorila o tem. Ali ne pozabi, da je kneginja krasna žena. Bela, kakor mleko, njene grudi, kakor valovanje morja, po katerih hrepene kralji in cesarji daljnih krajev. Oči njene, kot čarobni dijamant iz indijskih rudnikov. Ustne njene so, kakor jagode. Ko bi poznal slast njenih poljubov, ne želel bi si nič lepšega, nič slajšega, nič dražjega . . .

Tihomil jo čvrsto pograbi za roko.

— Dovolj, dovolj. Ne opisuj mi je več. Vem sam, da je krasna žena. Ali njene čarobnosti mi ne premotijo srca. Jaz ljubim Mileno.

Starka se je nasmehnila.

— Ljubi Mileno, ljubi pa tudi kneginjo. Ne bo ti žal.

Tihomil jo besno pogleda.

— Ali ne veš, da mi to moja vera prepoveduje?

Starka pa se ni dala zbegati.

— Tvoja vera? Ne vem, kaj uči tvoja vera, a to vem, kako se tukaj živi. Ti veš, da sem poganka. Rekla sem ti, da sem ponosna, da tako živim, kakor me uči moja vera, moj Vid, maja Živana, moja Vesna. To je resnica. Če žive kristjani tako, kakor jih uči njihova vera, mi je vseeno. Kaj me to briga. Vem samo to, da kar ti svetujem, ni nič nenavadnega med vami kristjani.

Tihomila je bilo sram pri tej opazki starke in v srcu mu je bilo žal, da ni mogel ovreči te trditve. Tolmačiti ji, da se najde povsod med pšenico ljulika, pa ni hotel, tembolj ne, ker je v tistih časih rastla med boljšimi krogi zelo obilno ljulika in to še posebej v kneževini Braslavovi. Zato je samo dejal:

— Pustimo to. Tega ne razumeš. Zato je najbolje, da ne govoriva o tem. Eno ti pa povem. Mene ne briga, kako žive drugi ljudje, ali jaz ostanem pri svojih nazorih in načelih. Ljubim Mileno in ona postane moja žena. Drugih ne potrebujem.

Poganka se je očitvidno začudila tem besedam, a vendar ni povsem verovala.

— Moj dragi gospod vitez, priznavam, da te ne razumem prav. Vedno sem mislila, da je pameten naš pregovor: Vzami brat, kar se ti nudi, a vidim, da sem se prevarila. Kesal se boš, ljuto kesal, če odbiješ kneginjo. Ona ti ne odpusti. Poznam jo. Njeno srce je kakor srce kače. Potuhnila se bo, kakor mačka, in ugriznila tebe in tvojo Mileno v srce.

Tihomil je uvidel, da govori starka resnico in ni vedel, kako si naj pomore. Zato reče:

— Ne, to ne sme biti. To ji moramo preprečiti.

— To je nemogoče. Ali nekaj ti povem. Ne pij ljubezenske pijače, ker tedaj znoriš za njo. Drugo pa je, da ne odbiješ njene ljubezni pred odhodom, zakaj drugače ne najdeš več Milene žive, ko se vrneš iz boja.

— Hvala ti, da si me opozorila na to. Večno ti bom hvaležen in molil bom k Bogu, da ti razsvetli pamet in te dovede k pravi veri.

— Da bi ti zgnjil jezik . . . hočem reči, naj raje tebi Svetovid razsvetli um — odvrne Kata. Hotela je še nekaj reči, ali med tem je pristopil k Tihomilu sluga kneginje Gertrude in mu javil, da ga kneginja pričakuje.

Tihomil se ni niti poslovil od starke, nego takoj odšel v Gertrudine sobe.

XXII.

Kneginja ga je pričakovala pri vratih.

Oblečena je bila v belo tanko haljo, ki ji ni preveč zaskrivala bujne oblike lepega telesa. Bila je krasna, in na licu se ji je poznala neka nenavadna bledost in vznemirjenost. Krog očes so se ji poznali veliki modri kolobarji, ki so molče pripovedovali povest o noči brez spanja.

In v resnici je bila kneginja izmučena vsled težkih misli ljubavi in mržnje, ki so se je polasčale zadnje dni.

Ko je v šali sprejela Gottschalkov nasvet, naj spelje Tihomila, ni niti v sanjah pomišljala, kaj se lahko izcimi iz tega. Mislila je, da bo imela lahek posel oviti hrvatskega viteza krog malega prsta. Poznala je navade in ljudi preveč dobro. Videla je, kako vzkipi mlada kri in pogostokrat je zadostoval njen pogled, da pogazi v prah onega, katerega je zaželelo njeno srce. Dobro je poznala čar svoje lepote in da ji ni para daleč okrog. Zato ni dvomila, da vjame ptico v svoje zanke in zavlada z lahkoto Tihomilovemu srcu. Ker so ji tekli dnevi navadno mirno in tiho je želela vznemirjenja ter se veselila, da ji bo ljubav s Tihomilom prinesla novo življenje.

Drage volje je pristala na Gottschalkov predlog, naj vlovi Tihomila. Niti trenutek ni pomilovala Mileno, zakaj njo je namenila Gottschalku. Gottschalk ni bil tako mlad in lep, kakor Tihomil. Ali pri Gottschalku je čakala Mileno sijajna bodočnost, gotovo sijajnejša, nego ji je mogel dati Tihomil. Milena pride na sam cesarski dvor, kjer jo bodo obsipavali s častmi in darovi. Večje časti se uboga hrvatska sirota tudi ni mogla nadejati. Zakaj bi bilo tedaj Gertrudi žal Milene. Da ne bi ljubila Gottschalka? Kaj zato! Na cesarskih nemških dvorih je toliko lepih in zdravih vitezov. Naposled bo živela Milena pri njej in bo enako srečna, kakor je ona. Srečna! Bog, tudi ona se ne čuti srečno, a nikdo ji še ni rešil vprašanja, ali je na tej zemlji sreča. In ker ni prave sreče, jo zavest, da stori Mileno nesrečno, ni vznemirjala.

Sklep je bil gotov. Tihomil se mora zaljubiti v kneginjo.

Da ljubi Milena Tihomila, na to Gertruda ni mislila. Premalo je poznala vso globino njene duše, dasi jo je videla vsak dan. Razun tega ni Gertruda poznala moči prave ljubezni. Ona je ljubila mnogo, a vse to ji je bilo le igra, in ni zapuščalo nobenega globokejšega sledu v njenem srcu. Prehitro je vžigala srca in jih tudi ravno tako hitro pozabljala. Noben spomin ji ni vznemirjal srca.

Stopala je dalje in odmetavala ljubimce, kakor se odmetuje cvet, ko nam ni več zanj.

Ni torej poznala pravě ljubezni in ni verjela, da obstoji. Zato je mislila tudi o Mileni, da ko ne bo več Tihomila, ji bo dober tudi drugi, samo da je lep in mlad.

Tako je mislila prvi dan po Gottschalkovem nasvetu. Ali že v prvem razgovoru s Tihomilom se je stvar spremenila. Opazila je na prvi mah, da se Tihomilovi nazori povsem razlikujejo od nazorov mladcev in onih vitezov, katere je tako dobro poznala.

Tihomil se ji je jel dozdevati, kakor neko višje bitje.

Nekaj časa se ji je zdelo, da ima Tihomil sicer posebne nazore in posebne misli, in verovala je, da on ne živi po teh nazorih. Ni mogla misliti, da tako lep in mlad vitez živi, kakor kak menih.

A kmalu je spoznala, da se je zmotila. Spoznala je, da se Tihomil strogo drži svojih nazorov. To jo je vznemljilo.

Po prvem srečanju z njim še je upala, da ga pridobi s svojim laskanjem.

Prekmalu pa je spoznala, da to ni mogoče. Vedno bolj jo je mučila misel, da je zatemnel njen čar. Tihomilov odpor jo je jezil, a ob enem tudi navduševal. Vedno bolj se je jela diviti človeku, ki je bil drugačen, kakor so drugi.

In neopaženo se je jelo mešati z nevoljo neko drugo, doslej nepoznano čustvo. Jela se je ogibati drugih ljudi. Prej so jo veselili razgovori veselih družic, a sedaj jih ni več poslušala. Lice ji je pobledelo. Cele noči je presedala v postelji in se bavila s čudnimi mislimi. A vsaka misel se je končavala s vzklikom: »On mora biti moj... on mora biti moj!«

Prej je v resnici želela dobro Mileni. Sedaj je opazila, da ji je vedno bolj tuja. Pojavila se je v nji zavist in ljubosumnost nasproti Mileni. Ta zavist se je spremenila v jezo in jeza v mržnjo.

Čim bolj je rastla njena želja po Tihomilu, tem bolj je rastla mržnja proti Mileni. Naposled je spoznala, da je zavladala v njenem srcu nebrzdana, doslej nepoznana

strast, katero je nazivala ljubezen. In ta ljubezen, ta strast jo je napolnjevala s silnim gnjevom proti oni, ki ji je stala na potu sreče, kakor je mislila. Odkrito nastopiti zoper Mileno, se je bala. Skušala je zato, da ji potom čarovnije prikrajša življenje. Zato je storila to, kar je Milena pravila Tihomilu. —

Ko je opazila, da prihaja Tihomil, se mu je priklonila z ljubeznjivim nasmeškom:

— Gospod Tihomil, gotovo prihajaš, da se posloviš od mene.

— Da, gospa.

— Veseli me, da ti morem ob slovesu stisniti desnico.

Tihomil je prijel ponujeno desnico. Njegov mrki pogled ji je pričal, da ji ima povedati nekaj važnega.

Kneginja stopi korak nazaj in reče:

— Na obrazu ti čitam, da imaš nekaj na srcu.

— Uganila si, gospa.

— Povej, kaj mi imaš povedati.

— Odhajam v krvavi boj. Lastna volja me žene. Sam sem si odbral bojno polje. Navajen sem že od mladih nog meča in sekire. Lok in pušica mi je draga zabava. Čestokrat sem gledal smrti v oči. Vedno sem z veseljem podel v boj. Mislil sem, ko sem se ponudil knezu Braslavu, da storim to pot z veseljem. Mislil sem na bojni lovor, na bojno slavo in radostno vrnitev.

Kneginja, vznemirjena vsled njegovega mrkega pogleda, s katerim jo je neprestano gledal, je hotela kreniti razgovor na nekaj drugega:

— In ako da Bog in sreča junaška, ti se vrneš gotovo srečen na svoj dom.

Tihomil jo nevoljen prekine.

— Rekel sem ti že, da se ne bojim smrti. Ni to, kar me vznemirja. Vznemirja me povsem nekaj drugega.

— In to je? — vpraša Gertruda.

Nezmeneč se za vprašanje, je nadaljeval Tihomil:

— Znano ti je, da je v tem dvoru golobica, ki mi je nad vse draga.

— Milena — reče nevoljno kneginja skozi zobe.

— Da. Glej, radi nje mi je slovo težko.

— Radi nje?

— Da, radi nje.

— In zakaj? Ali se bojiš, da ti zleti golobica iz gnezda in pozabi na te — se pošali Gertruda, ali na bledem licu se ji je poznalo, da ji ni za šalo.

— Ne, tega se ne bojim. Preveč spoštujem to golobico. Preveč dobro poznam njeno krepost in njene vrline. Šel bi za njo v ogenj in prisežem, da ni na celem svetu boljšega, krepostnejšega in vrlejšega ženskega bitja, kakor je ona. Milena mi je obljubila zvestobo. Ona me ne prevari.

— In česa se bojiš?

— V tem dvoru je mnogo jastrebov.

— Hotel si reči, je jastreb.

— Ne, tega nisem mislil reči. Rekel sem, jastrebov in če govorim tako, ne mislim na enega, nego na več.

Kneginja se je vgriznila v ustnice. Jela je slutiti, da ve Tihomil mnogo več, nego je mislila.

— Kako misliš to? — vpraša z drhtečimi ustnicami.

— To je moja stvar — odvrne Tihomil in jo pogleda ostro v oči. Gertruda ni mogla pogleda vzdržati.

— In kaj preti Mileni?

— Kaj ji preti? Morda veš ti bolje od mene.

Te besede je govoril počasi in jih ostro naglašal. A ona se je nasmehnila in nabrala ustnice ter vprašala, kakor bi se čudila:

— Jaz?

— Da, ti...

— Hi, prosim te, kaj ti prihaja na misel. In zakaj naj ravno jaz vem? Motiš se.

— Ali priznaš ali ne, meni je naposled vseeno. Nisem prišel zato sem.

— Ti si prišel, da se posloviš.

— Rekel sem že, da nisem prišel samo zato, nego radi važnejše reči.

— Povej tedaj.

Tihomil jo prime za roko in še vedno jo ostro gledaje reče:

— Prišel sem, da ti priporočim Mileno. Prišel sem, da jo predam v tvoje roke. Ti mi jo boš čuvala.

— Jaz? — vpraša iznenadeno kneginja.

— Ti.

— Zakaj ravno jaz?

— Ker je v tvojih rokah najvarnejša.

Kneginja je zopet vgriznila z belimi zobmi svoje rdeče ustnice. Ni prav razumela, kaj hoče Tihomil. Ako ve, kako sovražim Mileno, kako more dati volku, da čuva ovco? Vznemirjena si jame popravljati zlato iglo na obleki.

— Ne vem, zakaj bi ravno v mojih rokah bila najvarnejša?

— Zato, ker jo imaš vedno pred očmi, noč in dan, zato ker si mogočna kneginja, ker si ...

— Dovolj razlogov. Ali, če bi jo hotel na primer ugrabiti Gottschalk?

— Brez tvojega in kneževega dovoljenja se ne bo drznil, zakaj onečastil bi osebo poslančevo in padel v nemilost cesarjevo.

— Ali, če jo kljub temu ugrabi?

— Rečem ti, da je ne bo, zakaj on ni nerazsoden mladenič. Dobro bo premislil poprej vsak korak. Ni tako bedast, da bi se z ugrabljenjem zameril knezu Braslavu in cesarju.

— In če bi knez Braslav privolil?

— Potem je tvoja stvar, da preprečiš.

— Zakaj ravno moja? — vpraša že jezno kneginja.

— Ker jaz tako hočem.

Bešede so bile izgovorjene na način krotilca divje zveri. Spremljal jih je strogi pogled.

Kneginja se ustraši.

Sklonila je glavo, a vendar dvignila roko in zamahnila, kakor da hoče reči, kdo si ti, ki mi zapoveduješ. Vendar ni rekla nič takega, nego siknila skozi zobe.

-- Ti hočeš?

— Hočem — ponovi istotako Tihomil in krčevito prime za ročaj meča.

— Ti me niti ne prosiš, ti zahtevaš. V tvojih besedah odseva nekaka grožnja.

Tihomilu je zažarel obraz in odgovori nekako svečano:

— Imenuj, kneginja, način mojega govora, kakor ti drago, ali eno ti rečem. Ti boš čuvala mojo Mileno. Ti mi jo vrneš zdravo, nedotaknjeno in nepokvarjeno. Zato mi jamčiš s svojo glavo.

Kneginja je srdito namršila obrvi in stisnila pesti.

— Tega ne storim.

— Pri Bogu, ti storiš! — udari Tihomil z ного ob tla.

— Kdo me more siliti?

Tihomil odvrne brez odloga:

— Jaz.

— Ti? In kdo si ti, ki se drzneš ukazovati meni, sicer slabotni ženski, ali ženi panonskega in posavskega kneza Braslava. Ali misliš, da ni v moji moči, da zmanem tebe in tvojo ljubico in se uprem tvojemu nasilju. Misliš morda, da ne morem z enim samim vzklikom poklicati četo svojih zvestih podložnih mi vojakov, ki te posekajo na kose? Kdo si, ki si upaš sramotiti moj ponos, moje veličanstvo, mojo čast?

Vedno srditeji je postal glas kneginje Gertrude. Govorila je naglo, tako da so naposled postale njene besede nerazločne. Čim bolj se je kneginja razburjala, tembolj je postajal Tihomil miren. Povsem mirno ali osorno reče:

— Ne razburjaj se toliko, gospa. Žalil te dosedaj nisem na noben način. Niti ena beseda ni prišla iz mojih ust, ki bi sramotila tvojo čast in tvoje dostojanstvo.

Kneginja se ni dala tako lahko umiriti. Še vedno je mahala z rokami v nebrzdani jezi.

— Dobro sem slišala, kaj si rekel. Ti hočeš, da jamčim za življenje tvoje Milene. Kaj mi mar tvoja Milena?

Življenje ali smrt posameznika je v rokah božjih. Kako naj zapovem smrti, da je ne ugrabi? Mar sem jaz Bog? Bedasto je zahtevati od mene to.

Tihomil se ni dal uplašiti.

— Ti mi jamčiš za njeno življenje. Ti mi jo vrneš živo in nedotaknjeno. Rečem ti in pri tem ostajam.

— In če tega ne storim — vpraša kneginja.

— Potem ti gorje. Sodba božja te dohiti in osvetim se, kakor se še nisem nikoli. Prisegam ti pri slednji kaplji svoje krvi, prisegam ti pri spominu svoje matere, prisegam ti pri sreči in odrešenju svoje duše, prisegam ti pri sami Mileni.

Bil je strašen, ko je govoril. V tem svečanem trenutku se je zdelo, da je postal velikan, kakor bi bila v njem nadčloveška sila in moč. Bil je ob enem tudi krasen v tej plemeniti jezi.

Kneginja je osupla gledala njegovo veličino in poslušala njegove besede. Njen srd se je nekoliko ublažil. Važna smelost tega mladega viteza ji je imponirala.

Takove smelosti še ni videla. Sama še ni nikdar kaj takega doživela.

Pred njo so klečali vsi in padali v prah. Celó osorni in pogosto surovi knez Braslav se je obnašal pred njo ves krotak.

In sedaj je prišel ta Tihomil iz hrvatske dežele in se ji drzne ukazovati. On se ji drzne groziti. In to je ta človek, radi katerega ni spala toliko noči, radi katerega ni imela miru toliko dni! Ta človek je bil oni, radi katerega je mrzila Mileno in ta človek ji ukazuje, da mora to deklico, katero sovraži ona bolj, kot kaj na svetu, čuvati in braniti.

— In kaj mi storiš? — reče po dolgem molku.

Tihomil odvrne ledeno:

— Veruj mi kneginja, da tega ne vem. Ali naj te varuje Bog od misli, da bi mi ne vrnila Milene. Njena smrt je tvoja smrt.

Kneginja je bila uverjena, da govori Tihomil resnico.

— Ti morda misliš, mladič, da se bojim tvoje grožnje? Ali če uničim jaz tebe poprej? — vpraša ona in ga pogleda s takim pogledom, v katerem se ni moglo čitati, ali je zloben ali ironičen.

On se ji žalostno nasmehne in reče:

— In kaj dosežeš s tem?

To vprašanje je zbudilo v kneginji zopet nove misli. Resnica, ako ga uniči je izgubljeno vse. Ali bi ga mogla usmrtiti — njega, kateremu je hotela zavladati, ki ji je postal dan za dnevom ljubši, kateremu bi dala svoje srce in življenje. Ona se je srdila nanj, ali samo zato, ker zahteva naj varuje Mileno. In ona ga je v tem ljubila preveč, da bi mislila na njegovo pogubo. Zato odvrne na njegovo vprašanje s potuhnjenim glasom:

— Dosegla ne bi ničesar...

— Evo glej. Pametneje je tedaj, da izvršiš mojo prošnjo, mojo željo, mojo zapoved. Ako ne storiš tega, me umoriš tudi s tem... — odvrne vitez z mnogo blažjim glasom.

— In če ti jo vrnem zdravo in nedotaknjeno? Ali me boš spoštoval?...

Tihomil jo pogleda mirno in reče hladno:

— Trudil se bom, da ti izkažem spoštovanje, katero zaslužiš.

Kneginja Gertruda ni bila s tem odgovorom zadovoljna. Hotela je še nekaj vprašati, a je uvidela, da sedaj ni ugoden čas zato. Zato reče:

— Zakaj tako hladno? Ali nimaš zame nobene tople besede?

Tihomil odgovori nekoliko topleje, a poznalo se mu je, da se sili.

— Hvaležen ti bom.

— Čuvstvo hvaležnosti je lepo in zelo redko. Ko bi bila navadna ženska, bi se zadovoljila, ali to veš, da se ne smatram za tako.

— Ugodi mi in tvoj suženj bom! — reče Tihomil ne misleč drugo, nego da reši Mileno.

Kneginja Gertruda je umela te besede drugače. Dale so ji žarek upanja v bodočnost. In te besede so naposled

odločile usodo Milene. Kneginja je spoznala, da bi bila Milenina smrt za njo nesreča in bi ji nikoli ne približala Tihomila, nego bi ga izgubila za vedno. V nasprotnem slučaju pa, ako mu izkaže to naklonjenost, kdo ve, kaj se še lahko zgodi. Mogoče se najde način, da se Tihomil ohladi napram Mileni in da se tudi ona odvrne od njega. Tudi v daljnem boju lahko Tihomil pozabi Mileno. Kneginja je izprevidela, da bi bilo napačno se protiviti Tihomilovi želji, zato reče:

— Nočem, da bi mi bil suženj, nego da si mi prijatelj.

— Dobro. Hočem biti prijatelj — reče Tihomil.

— Glej, zakaj si se mučil tako dolgo: Niti v sanjah nisem mislila, da bi se ti protivila. Hotela sem samo videti, kaj porečeš, če se ti uprem. A ti si se razjaril in bi se še kmalu lotil mene. Nu, sedaj je vse dobro. Podaj mi roko, vitez moj!

Tihomil ji poda roko in ona, smejoč se mu jo je čvrsto stisnila.

— Glej, vitez moj, sedaj je vse dobro. Rada ti obljubljam, da ti bom čuvala in branila tvojo Mileno.

— In to mi prisežeš?

Kneginja ni pričakovala te zahteve, zato se zgane, a vendar odgovori.

— Bodi, prisežem.

Tihomilu se razvedri obraz.

— Dobro. Težak kamen mi je padel sedaj od srca. Bal sem se za tebe.

— Za mene? — sklene roke kneginja, čudeč se. — Jaz bi vkljub temu pazila na Mileno.

Tihomil ji je hotel krikniti: »Lažeš, ženska!« in ji je hotel povedati ves prizor, o katerem mu je pravila Milena. A uvidel je, da bi bilo to zelo kvarno. Zato je stisnil ustne in molčal.

— Ali si sedaj zadovoljen z menoj? — vpraša kneginja.

— Sem, kneginja. In sedaj mi ne preostaja ničesar drugega, nego da se ti zahvalim in se poslovim.

— Čakaj še malo! — reče kneginja.

— Česa želiš? — vpraša Tihomil.

— Ne bilo bi lepo od mene, da te pustim tako proč. Dobro vino imam. Hajd, pijmo v slovo in na srečno vrnitev.

— Tihomil obstane in molči.

— Ali hočeš — vpraša kneginja in udari z roko po kovinasti plošči, ki je visela s stropa. Kmalu nato je vstopil suženj.

— Prinesi vina!

Za trenotek prinese suženj vino na lepem pladnju in v zlatem vrču.

Tihomil se je spomnil, kaj mu je govorila Kata o ljubavni pijači, zato mahne z roko.

— Oprosti, kneginja, da se ne morem odzvati tvoji želji. Zaobljubil sem se, da na čast blaženi Gospe Žadarski danes na dan odhoda ne pokusim vina, da mi bo zaščitnica v vojni.

Tihomil ni lagal, zakaj on se je v resnici takoj zaobljubil, ko je slišal od Kate o ljubavni pijači.

— Ti torej nočeš — vpraša kneginja in namrši obrvi.

— Ne morem! — reče Tihomil.

— Niti na zdravje svoje Milene — doda ogorčeno in zlobno.

— Niti na njeno zdravje. Hvala lepa za dobro voljo in želim ti srečo do svoje vrnitve.

Kneginja je bila v svoji nadi zopet prevarana. On je odklonil tudi njeno čarobno pijačo. Bila je razočarana v dno duše, a vendar mu reče s toplim glasom:

— Z Bogom! Srečno potuj, gospod Tihomil, in Bog naj nam te povrne kmalu in srečno. Mi bomo drhteli za tvoje življenje, zakaj ti ne veš, kako te spoštujemo in cenimo in kako se bomo veselili tvoje vrnitve.

Te besede je izrekla kneginja Gertruda prav iskreno in Tihomil o iskrenosti teh besed ni prav nič dvomil.

Ko se je poslovil, mu je postalo žal te ženske, ki je naposled tudi v divji svoji jezi pokazala, da ga ljubi.

XXIII.

Naposled je napočil trenutek odhoda. Tihomil se je poslovil od vseh. Vse mesto je bilo zunaj, da vidi junaške čete, ki so odhajale v vojno.

Vsi so se divili županu Mironji in Tihomilu in njima klicali prijateljske vzklike za srečno pot.

Sam knez s svojim spremstvom je spremil čete do bližnje vasi.

Tihomil je bil dobre volje. Sedaj se ni več bal za svojo Mileno. Domšljal si je, da je storil zelo pametno, ko je izročil volkulji ovčico, da jo čuva. Še malo pred odhodom mu je zaklicala Milena:

— Ali s bil v peklu?

— Bil.

— Kaj si doživel?

— Ni tako vroče, kakor sem mislil.

— Kaj si storil s kneginjo?

— Bodi mirna, golobica. Tokrat se ti ni treba ničesar bati od nje.

— Kako to?

Prisegla mi je, da te bo čuvala.

— Kneginja?

— Da, kneginja.

— Ti si čarovnik. Ti umeš osvajati srca in je vladati!

— Takov čarovnik nisem, kakor ti mala čarovnica, ki si me premagala — se nasmeje Tihomil.

Že je zatrobila trobka in on je vspodbodel konja.

Ko so se poslovili od kneza in njegovega spremstva, so krenili po cesti, ki je vodila kraj nekdanje Andatonije prot gori Medvednici. Cesta je bila sicer slaba, a vsekakor so uspešno korakali.

Prvi počitek je bil določen v mali in neznatni vasici, kjer je bilo nekoliko hiš in nekaj dobrih ljudi. Vsekakor se niso mogli nadejati, da bi našli v tej vasci prenočišča pod streho, ker je bilo premalo in se je menovalo Zagreb.*

* Sedaj glavno mesto Hrvatske. Opomba prelag.

Na daleč okrog so bili sami pragozdovi polni turrov, divjih prašičev, medvedov, volkov in vsakovrstne druge zverjadi. Le tu in tam se je pojavila goličina, ki je pričala, da je človek tukaj začel svoj veliki boj s naravo.

Tam dalje spodaj ob srebrnopeni Savi se je pokazalo izmed vrbovja nekoliko prostora in veseli dim je javljal svetu, da so tam ljudje.

Tihomil in Mironja ta gledala z zagrebškega brda v dolino in se radovala nad vedrino neba in veliko ravnin in poljan, ki se je že tisti čas imenovalo Turovo polje.

V vasi, kjer so se nahajali, ni bilo niti ene zidane hiše, razun nekaj razvalin starega zidovja, najbrž kake nekdanje rimske utrdbe, katero so morda prebivalci Andatonije zgradili a pozneje zopet opustili.

Ni bil dolg počitek v tej mali vasi, Zagrebu, v kateri Tihomil še nikdar poprej ni bil in tudi ni nikoli slišal tega imena.

— Zagreb — povpraša Tihomil Mironjo. — Res, krasno lego ima. V tej dolini se lahko razvije v lepo in veliko mesto.

Mironja ga pogleda nekako po strani, kakor nekoga, kateremu prav ne veruje ali se šali ali govori resnico.

— Kdo bi se upal v bližini našega Siska še zidati drugo mesto. Bila bi numnost. Glej te gozdove in puščave. Kdo je izkrči in obljudi? Kdo ukroti silno zverjad? Kdo izsuši to ogromno močvrje, ta ribnik, ono gnezdo žab? Ne, dragi moj, ti si velik junak, to sem prepričan, ali stavbenega duha nimaš. Gradove bi zidal na pesek in v oblake. Ako bi bilo po mojem, naredil bi tukaj zavetišče za gobove. To skrito in samotno mesto je najbolj pripravno, da se pusti gobovim naj gospodarijo tu po svoji volji. Živa duša bi se jim ne približala. Kak zlodej bi je nosil sem. Vrag je rekel temu kraju lahko noč in vile tukaj ne plešejo svojega kola.

— Ne ugajajo mi tvoje besede. Res je zelo samotni kraj, ako bi stale hiše, lepe in krasne, kakor so pri nas v Dalmaciji?

— To je ravno tako, kakor če hočeš pisati na led in ga nato prisloniš k ognju.

Tihomil ni poslušal Mironje nego se je zamislil. Za trenutek reče:

— Krasen kraj je to. Ako bi bil kralj, hotel bi tukaj stanovati.

Mironja ga potrka po rami.

— Hvalo Bogu, da ni dal kozi dolgega repa. Ako bi ti, kot kralj ne imel drugega posla, kakor da po žabjih mlakah zidaš mesta, bi se gotovo spremenil v žabo in tvoji podložniki bi bili same žabe.

— Reci mi, da sem sanjač, da sanjam z odprtimi očmi, da vidim nekaj, kar nima ne repa ne glave. Povej mi, ne bom se srdil, pač pa bom sanjal dalje.

— Ej, pa sanjaj, kakor te je volja, dokler ne trčiš v kak hrast. Jaz ne bom kriv, ako bo hrast trdnjši od tvoje glave. Sanje so za ženske in otroke. Mi junaki imamo drug posel.

— Ne vem niti sam, kako se me lotevajo te misli. Ali vendar poglej, kako krasno bi bilo imeti tu svoj grad.

— Lepo bi bilo, da. Ali poprej bo slepi spregledal, gluhi slišal, hromil hodil, nego bo tu stal grad in mesto. Zagreb ostan vas in bogme, ako še to dolgo.

— Ti misliš, da selo propade — vpraša Tihomil z žalostnim glasom.

Mironja odvrne s tihim posmehom.

Ni potreba, da bi bil prerok.

Ljudje se naposled naveličajo borbe s prirodo in divjimi zverinami, pa si poiščejo mirnejše mesto.

Ko sta se tako pogovarjala, se jima približa starec.

Tihomil ga pokliče.

— Ali si rojen v tej vasi?

Starec se mu nasmeje.

— Ne, gospod!

— Zakaj se mi smeješ?

— Ker se v tej vasi že leta in leta ni nikdo rodil. Bogve, kedaj bodo tukaj pevale rojenice usodo kraj zibelke.

— Ali tako redko prihajajo ljudje sem? — vpraša Tihomil.

— Zelo redko — odvrne starec in odide. Videlo se mu je, da ni prijatelj velikih razgovorov.

Še tisti dan je krenila četa naprej.

Čimbolj so se bližali proti severu k panonski meji, tem pogostejše so prihajali do njih žalostne in strašne vesti o divjem klanju.

Naposled je vojska iz daljave zapazila ogromne oblake dima in stebre ognja, kot priče, na zapaljene vasi. Tu in tam je srečavala gruče beguncev, ki so bežali proti Sisku pred groznim sovražnikom.

Mironja je postajal vedno bolj vesel in zgovoren. Tihomil je zapazil to in vprašal.

— Brat in prijatelj, ti si nenavadno dobre volje.

Mironja odgovori:

— V meni je volčja kri. Vonjam svežo kri in človeško meso. Ej, krvave seče bo dovolj. Moram ti priznati, da si želim tega. V krvavih časih sem se rodil in zato mi je težko živeti brez boja. Naj vzame mir in pokoj vrag. Krvavo bojišče je zame pravo veselje. Tukaj ni nobenih bizantinskih ceremonij in frankovskih poklonov. Tukaj ni treba reči milostni gospod Zoltan, ali Gottschalk, ali izvolite, da se nekoliko pomeniva. Tu ti velja prijatelj, srce in pest. Pograbi meč in hajd v gnječo. Ne dovoljuj protivniku, da bi se ti izgovarjal. Ne dovoli mu niti toliko časa, da bi zaklel, zlodeja, niti toliko, da ti reče: »Hvala lepa, gospod!« Ko se tako lepo zvali s konja, ni treba, da se opravičiš in rečeš »Hej, gospod, naj oprosti Vaše Veličanstvo, ker sem ga tako brzo poslal na drugi svet in naj mi ohrani na onem svetu svojo naklonjenost.« Meč žvižga, sovrag pada, a ti vzpodbujaj konja in dirjaj dalje in stori isto pri drugem, tretjem, četrtem...

Tihomila so imenovali junaka nad junaki, a vendar ni rad prelival krvi, niti poganske, zakaj imel je načelo, da mo vsi bratje, ki smo ustvarjeni po božji podobi. Zato reče:

— Ej, strašen junak si, Mironja! Ali zdiš se mi v govoru okrutnej, nego si v resnici.

— Kako okruten?

— Kako! Mar se ne naslajaš nad prelivanjem krvi, kakor ris ali tiger.

— Ne vem, ali se naslajam, ali to vem, da me radosti vesela bitka, zakaj v nji pride moja desnica v prijetno gibčnost, kakršno so ji rojenice prerokovale.

— Ti imenuješ klanje prijetno gibčnost, a pozabljaš na hropenje umirajočih ljudi.

Mironja ni rad filozofiral, zato reče:

— In kaj misliš, zakaj je ustvaril Bog sovražnike? Gotovo zato, da se jih branimo.

— Ne verujem, da je vstvaril Bog ljudi zato, da se koljejo med seboj. A ker se to sicer dogaja, je krivo to, ker ljudje ne marajo poslušati božje besede.

— Naj bo kakor hoče. Saj uvidiš sam, da imamo sovražnike, ki prihajajo k nam. Kaj hočemo? Da nas ne pokoljejo, moramo iti nasproti. Življenje je lepa stvar in rad bi še gledal solnce in bizantinske zlate in našega kneza. In zato je treba, da čuvam to življenje...

Pri tem je izdrl svoj veliki meč in zamahnil ž njim, kakor bi se boril.

— Glej to je življenje. Za drugo ne vprašam. Sedeti in prestiti ni zame.

— Debela postava župana Mironje z neizmerno jakimi mišicami je bila v tem hipu v svoji dostojanstvenosti nekaj smešnega. Tihomil se je moral vgrizniti v ustnico, da se ni nasmejal.

— Življenje je vojna in vojna je življenje — je klical Mironja vzneseno.

Tako so se razgovarjali noč in dan, dokler niso legli pod vedrim nebom k počitku. Okrepčani po dobrem spanju so šli naprej, dasi pot ni bila ugodna. Danes jih je moril dež, jutri zopet vročina. Pogostoma so morali delati pot z meči in sekati grmovje, da so lahko konji šli naprej.

Povpraševali so po sovražniku in morali paziti, da mu niso padli v zasedo. In tako je minulo štirideset dni, ne da bi dožveli kaj posebnega.

Ko so nekega dne prišli do goličave, so v daljavi zapazili ognje.

Ti ognji so bili taborišče sovražnikovo.

■ Tihomil je dvignil svoj meč in kliknil: Naprej junaki! (Stran 270).

— Hej, naposled smo vas našli — vzklikne Mironja veselo in dvigne stisnjeno pest proti taboru.

— Misliš, da je sovražnik? — vpraša Tihomil, istotako uverjen, da so to sovražne čete.

— Gotovo. Kdo bi pa naj bil? Sicer pa bomo takoj zvedeli resnico. Naše predstraže se morajo takoj povrniti, da nas obvestijo.

— Samo, ako ne naletijo na sovražnika in izdado naš prihod.

— Tudi to bi se lahko zgodilo.

— Upamo, da se to ne zgodi.

— Tihomil je jel razmišljati, kaj bi bilo najbolje storiti. Ali bi navalili nenadoma na sovražnika in ga naskočili nepripravljenega? Ali naj počakajo, da oni navalijo na nje? Eno in drugo se lahko zgodi, ali kdo ve, kaj bi bilo najbolje. Samo malenkostna taktična napaka bi se zelo maščevala. Zamišljen je jahal Tihomil ob Mironju.

— Kaj si se zamislil, vitez — vzdikne Mironja. — Planili bomo na nje in se ne ukлонimo.

Dan je bil krasen in jasen, nebo modro, kakor cvet potočnice.

Mironja je zdirjal naprej in opozoril svoje ljudi, kako se imajo vesti v boju. Nato se povrne na svoje mesto.

— Ali si zato, da jih iznenadimo — vpraša Mironja.

— Mislil sem uprav na to — odvrne Tihomil.

— Dobro. Ker smo ene misli, naj se zgodi.

— Opozarjam le, da so Madžari vrlo oprezni vojaki.

— Ni ti treba, da me na to opozarjaš. Vem to bolje, kakor ti.

— Dobro, da veš. Zato treba na zvit način prirediti zasedo.

— Kako misliš to?

— Zelo važno je to. Če se nam posreči, da jih prevarimo, jih lahko povsem nabijemo.

— Vendar je potrebno, da zvemo, koliko jih je pravzaprav.

— Zato moramo na vsak način počakati naše predstraže.

— Kje so neki tako dolgo?

— Da bi jih, za Boga, ne vjeli sovražniki?

— Čuvaj nas tega sveta Marija. To bi bila za nas nepregledna in neizmerna nesreča.

— Niti misliti si ne upam na to, zakaj leden pot me obliva.

— Zdi se mi, da je ta leden pot od strahu — se poroga Mironja.

— Upam, da se šališ, zakaj drugače bi se pokesal teh besed.

— Glej, glej ti bi mi rad grozil. In moj gost si. Ali je to prav?

Na te besede zdirja naprej, da izda neke važne odredbe.

— Otroci — govoril je k vojakom — sovrag je blizu. Njegove nosnice gotovo že vohajo mastno pečenko. Ta pečenka smo mi, suhi in debeli. O naših sovražnikih se govori, da pijejo človeško kri in da jedo človeško meso. Ako je res, ve le Bog in oni, ki jih pozna поблиže. Sicer pa, kakor mu drago, to veste tudi vi, da ne puste nikogar živega razun otrok in žen, katere odvedejo v sužnost. Druge rešitve za nas ni, nego, da mi njihove glave nataknejo na kol; sicer nataknejo oni naše. Ne prece-njujte sami sebe. Junaki ste! Vem. Poznam vas iz mnogih bojov, ali naši nasprotniki niso babe. Vsak naj pokaže svojo silo, svoje junaštvo.

Ko je tako Mironja govoril svojemu oddelku, je tudi Tihomil spravil svojega v vrsto. Njemu je bilo nekoliko težje od Mironje, ker ni tako dobro poznal svojih ljudi in oni ne njega.

svojega vodjo. Že samo ime dobrega vojvode dela ču-

Vedel je dobro, kaj pomeni to, ako pozna vojska deže. Njegovo ime je bilo sicer slavno, a vendar ni bilo v teh krajih tako poznano, kakor je želel. Gledaje svoje ljudi, jake in močne, katerim se je zrcalila mirnost in resnost na licih, se nekoliko pomiri. V srcu se mu vnovič pojavi nada, da bo zmaga hrvatska.

— Hrvati ste, pokažite, da ste navajeni zmag!

Na njegove besede so skočili vsi na konje in se pripravili v sedlih. Mnogi so jeli ogledovati svoje orožje in meče, kakor bi se hoteli uveriti, ali so v redu ali ne.

Naposled so pršli oglasniki od predstraž.

Mironja in Tihomil sta bila zopet skupaj.

— Gospoda — reče vojak ves zasopljn — v naši bližini, tam doli se nahaja sovražnik.

— Ali ga je mnogo?

— Mnogo. Vendar ni to vsa vojska. Vendar jih je mnogo več, kakor nas.

— Kaj si videl? Ali bodo udarili in ali slutijo, da smo tu?

— Zdi se mi, da ne slutijo — odvrne vojak — ker mirujejo. Ali bojim se, da bodo skoraj zvedeli, ker njihovi ogleduhi hodijo okrog.

— Tedaj ne smemo dolgo čakati — reče Tihomil.

— Ali jih lahko iznenadimo!

— Mislim sploh, da je to naša edina rešitev. Oni so silni tedaj, ko so na konjih, a kot pešci so slabi.

— Torej dobro! Naskočimo jih!

Le hip in Hrvátje so bili na konjih. Tihomil je dal kopita omotati, da se ne sliši topot.

Tihomil je izpraševal, koliko je konjenice in koliko pehote. Zvedel je nekatere podrobnosti, ki so ga uverile o moči sovražnika, vendar se ni vstrašil.

Med tem so se močno približali taboru.

— Sedaj treba, da pokažemo, kaj smo, — reče Tihomil.

Četa se ustavi.

Tihomil je sklenil, da udari s svojimi dobro oboroženimi ljudmi na tabor. Drugi del je imel nalogo, da jih naskoči od zadaj. Mironja je določil, da en del njegove vojske ostane zadaj za rezervo.

Bil je krasen dan. Solnce je sijalo s prav kraljevskim veličanstvom. Vetrič je pihljaj in šumljal z vrhovi dreves, ter hladil čela junakov kakor da jim hoče dati zadnji poljub.

Tihomil je peljal svoj oddelek v največjo bližino tabora, med tem ko je Mironja ostal zadaj.

Iz tabora se je slišalo veselo vpitje in petje.

Madjari so bili popolnoma brezskrbni in niso slutili bližino sovražnika.

Bili so to močni in koščati ljudje. Pehote niso poznali, ali zato je bila njih konjenica junaška in divja. Orožje so si delali sami in so imeli meč, pušico in kopje. Na sebi so nosili oklep. Velikaši so imeli tudi svoje konje oblečene v oklep.

Tihomil se je odločil, da se vojuje po njihovem načinu. Madjari so najprej izprežali sovražnika in nato udarili nanj nepričakovano, kakor vihar. In to je bil vzrok velikih zmag. Tihomil je hotel sedaj se s tem okoristiti in jih pobiti na njihov lasten način.

Na srečo so bili še brezskrbni. Nalovili so mnogo plena in so počivali, sedeč pri mastn pečenki, pijoč rujno vince. Pevali so vesele in divje pesmi, ki so opevale ogenj, zrak in vodo in slavile vrhovnega boga, a drugi zopet črnooke, krasne Madjarke, kisojih gledale mamljivo s svojimi ognjenimi očmi, kakor bi hotele izliti na te mrke ljudi ves čar velike in močne ljubezni.

Nekateri so sedeli na senu in trgali na pol surovo meso, drugi zopet plesali ali pili vino.

Tihomil je jahal s svojo četo po gozdu. Ko je prijezdil na parobek se je ustavil. Še trenotek in madjarske straže jih lahko zapazijo. Hitro še odda zadnja povelja.

In zdajci jih zapazijo madjarske straže. Bojne trobke zadone, Madjari planejo do svojih konj. Ženske so zagnale vrišč in bežale k šotorom.

V tem je že Tihomil vzdignil meč in vzkliknil:

— Naprej junaci!

S silno brzino so poleteli med sovražnike.

Strašen krik hrvatskih junakov udari zbeganim Madjarom na uho.

Ali vojna izurjenost Madjarov seje pokazala v pravi luči. Vkljub zmedenosti so nekateri že sedeli na svojih konjih in naperili kopja na hrvatske vojake. Bilo je krasno gledati, kako hitro so spoznali nevarnost. Vendar se niso mogli zbrati v čete, kajti zato je bilo prepozno.

Hrvatje so kakor besni levi planili na sovraže in gazili vse, kar jim je bilo na poti.

Nastalo je divje klanje.

Edino to so Madjari preprečili, da niso mogli Hrvatje udreti v sredino tabora. Tihomila je zastavil močan junak, ki je naperil nanj svoje kopje.

Smrt je plavala nad Tihomilovo glavo.

Ali mladi junak je pritegnil uzde in konj se vzbne na zadnje noge ter skoči na stran. Hrvatje so sekali s sekirami kopja, a vendar niso mogli tako hitro prodreti bojno vrsto, kakor je to mislil Tihomil.

Okrog šotora madjarskega vojvode so se zbrali vojaki na odpor. Bilo je očitno, da se bo vršil glavni boj okrog vojvodovega šotora. Vodja, vsekakor prvak njihovega naroda, morda celo sorodnik samega Arpada, je bil že na konju. Nekateri Madjari so zlezli na drevesa in obsipavali hrvatsko vojsko s ploho pušic, drugi so se skrivali za vozovi in delali barikade. Trupla ljudi so pokrila bojišče in kri je tekla po poteptani travi.

Krik je postajal vedno hujši, seča vedno besnejša.

Mnogo žen in otrok, ki niso mogli zlesti hitro na vozove, so pogazila konjska kopita. Konji so gazili lobanje padlih. Vsak hip je padel kak konj svojim gospodarjem. Bojevniki so tulili, kakor volkovi. Nekateri so stali nemo, brez brambe. Orožje so izgubili, a poiskati družega ni bilo časa. Strla so jih konjska kopita hrvatske vojske. Eni in drugi so razumeli, da je to dan osvete in prokletstva. Besna smrt je kosila s koso, kakor da želi na mah uničiti vse, kar ji pride na pot.

Tihomil je s svojimi prodril do srednjega šotora. Blesteči jekleni ščiti so odsevali v solncu in z oči bojevnikov so švigali bliski.

Bitka se je še le razvijala. Težki konji Tihomilove čete so gazili po ljudeh. Tu se je mahalo in sekalo z buzdovanom in mečem, in truplo je padalo na truplo. Konji in ljudje, orožje in zelena trava in šotori vse to je bilo oblito in oškropljeno z rdečo gorko krvjo.

Kri je puhtela in izzivala novo kri. Madjarski strelci so iz zasede vrgli marsikaterega Hrvata s konja in mnoga strelica je završala tik Tihomilovega ušesa. Kopja so zamenjali meči. Ščit je udarjal ob ščit, meč ob meč in ta žvenket je prevpil vpitje žensk in kletev vojevnikov.

Vsaka milost je zamrla, samo jeza je stopala na površje, grozna in strašna in v smrti je slavila zmago.

Tihomil je delal čudeže junaštva. Najprej je navalil na gorostasnega Madjara, ki je podil nekaj njegovih ljudi in odsekal na mah roko od rame njegovemu najboljšemu vojaku. Tihomil plane nanj in mu prepara trebuh, da so takoj padla iz njega čreva z mlako krvi.

Brez glasu se je zvalil Madjar s konja. Konj, čuteč, da je zgubil težo, jame bežati, gazeč pod seboj vse, kar mu je prišlo pod kopita.

Na Tihomila so planili zdajci drugi orjaki z besnimi vojnim krikom: »huj, huj!« hoteč osvetiti tovariševo smrt.

Takoj je priskočilo Tihomilu nekaj njegovih ljudi na pomoč.

— Milost, gospod! so vzkliknili Madjari.

— Ali vam je še ni dovolj, zverine, otroci zlodejev — je vzkliknil Bokelj, ki se je boril ob strani Tihomila in delil udarce na levo in desno.

Prihitel je ravno o pravem času, zakaj Tihomilova glava se je nahajala v nevarnosti. Bokelj je s svojim težkim mečem preklal glavo konju Tihomilovega sovražnika, da se je zrušil in pokopal tudi jezdeca.

Tihomil osvobojen tega protivnika je jel mahati z bliskovito brzino in marskatera glava se je odkotalila z ramen madjarskega vojaka. V tem je zapazil vojvodo Madjarske čete. Pognal se je proti njemu, dasi so mu hoteli to zabraniti. Vojvoda videč Tihomila, ni čakal nanj, nego se mu je zapodil nasproti z vso silo. Ali ta dan ni bil zanj srečen. Meč mu je odletel od Tihomilovega oklepa.

— Sem junaki — je vzkliknil Tihomil, na vso moč.
— Živega vjamimo!

In ne da bi trenil je skočil k njemu in ga pograbil za roko, ki je držala meč. Vojvoda se je hotel braniti z drugo roko. A Tihomil mu jo je zakrenil tako, da mu jo je prelomil. Meč je padel iz rok madjarskega vojvode. Silni krik bolesti in srda se mu je izvil iz ust.

Madjari so se vrgli kakor divji volkovi na Tihomila. Zastonj. Hrvatski vojaki so zakrili Tihomila s svojimi meči.

Madjari niso mogli streljati s strelicami na Tihomila, ker bi drugače lahko zadeli lastnega vojvodo. Zato so se borili z meči in iz ust se jim je cedila pena. Ali njihovi meči niso mogli nadvladati hrvatskih. Spustili so je in jeli z rokami loviti in daviti svoje protivnike.

Madjari, ki so dosedaj z neverjetnim junaštvom in odličnimi vojaškimi vrlinami umeli zmagovati vsakega nasprotnika, so uvideli, da še se nahajajo junaki, ki so močnejši od njih. In na obrazih Madjarov se je pojavljal strah, nepoznan doslej, strah, ki jim je stiskal srce in lomil ude.

Vendar niso prenehali z borbo.

Število Hrvatov se je zelo zmanjšalo, in akoravno so v prvem navašu pobili mnogo Madjarov, je bila teh še vedno pretežna večina.

Tihomil se je nadejal, da ustavi klanje, ako vjame madjarskega vojvodo, a se je zelo prevaril. Akoprav ga je vrgel s konja in so ga njegovi vojaki takoj zvezali, so Madjari za hip obstali, a ojunačeni vsled vzklikov vojvode, ki jih je neprestano bodril, vnovič borili naprej.

In tako se je bitka nadaljevala. Eni kakor drugi so se borili hrabro, junaško in divje.

Nenadni dogodek je spremenil vse.

Za hrbti Madjarov je nastal hrup in vik.

— Držite se bratje, evo nas — so vzklikali hrvatski junaki, ki so se nenadoma pojavili za hrbti Madjarov.

Sedaj ni bilo nobene dvombe več, kdo bo zmagal.

Madjari so jeli metati orožje od sebe in se predajali na milost in nemilost zmagovalcem. Bitka je bila končana.

Pogled na taborišče je bil strašen.

Mrtva trupla so ležala druga na drugem, zmrcvarjena, krvava in razsekana. Poginili so konji, prevrnjeni so ležali šotori in zlomljene sulice so ležale vse vprek. Mlake krvi so se strnjale ... vse to se je mešalo v eno samo gomilo.

Tihomil ni imel časa, da bi vse to pregledal. Sužnja je dal zvezanega odvesti pred župana Mironjo. Župan objame Tihomila in ga poljubi:

— Izborno si se vojeval, proslavil si moje ime!

— Ves tabor je naš — odvrne Tihomil.

— In ta je vojvoda? — vpraša Mironja,

— Vojvoda.

— Glej, kakov je! Mili Bog, naše žene ga bodo gledale s strahom tako je mrk in grd.

— Ej, kako srdito gleda, dasi je zvezan. Najraje bi nam porezal vratove.

— Imel si gotovo dokaj posla z njim?

— Ne preveč. Imel je nesrečo. Meč mu je odletel ob mojem oklepu in tako sem ga vjel.

— Bog ve, kakšnega rodu je?

— Bajbrž kraljevskega?

— Mogoče.

— Ali ni nikogar med Hrvati, ki bi umel madjarski.

— Naši kažipot, ki so stanovali po panonskih krajih ter z njimi kupčevali, razumejo madjarski.

— Pokliči katerega!

Za trenotek nato pride Hrvat-kažipot.

Tihomil mu reče:

— Vprašaj tega vojvodo, če ti želi kaj povedati.

— Vprašam.

— Točno in resnično?

— Da, gospod!

— Torej tolmači. — Tihomil se obrne k vodji in vpraša:

— Gotovo si kneževega rodu.

— Da, — je odgovoril vojvoda.

— Gotovo se nisi nadejal, ko si veselo popival, da boš z nami večerjal.

Vojvoda ne odgovori ničesar, samo njegov besen pogled je pričal, da je razumel vprašanje.

— Tvoja jeza ti ne koristi prav nič. Bojna sreča je minljiva. Včeraj si bil zmagovalec, danes si premaganec.

Vojvoda odvrne nekaj, kar tolmač takoj prevede na hrvatski jezik:

— Tudi ti misli na to in ne bahaj se. Za mano stoji ves veliki narod, ki osveti smrt svojih bratov in mojo smrt.

— Mi te ne nameravamo usmrtiti — odvrne Tihomil. Mi svojih sužnjev ne ubijamo.

— Tem huje za me — vzdihne Madjar. — Raje umrem tisočkrat nego prenašam sramotno suženjstvo.

— Pomiri se. Lepo bomo ravnali s teboj.

— Suženjstvo je suženjstvo. Okovi ostanejo okovi in naj so narejeni iz zlata.

— Res je — odvrne Tihomil, kateremu so ugajale ponesne besede svobode iz ust ujetega vojvode. Ta ljubezen do svobode je bila ljuba tudi njemu. Odrastel je v svobodi in raje bi poginil, nego izgubil zlato svobodo. Zato reče z rahlim glasom:

— Kako ti je ime?

— Jaz sem Töhötörn, eden izmed onih, ki so vodili narod v novo zemljo. Almos, Elöd, Ond, Tas, Huba in jaz smo poglavarji našega naroda in smo radevolje zbrali Arpadov rod za pleme, iz katerega si narod voli kneze. Odprli smo svoje žile in vlili svojo kri v eno čašo in vsak je pokusil to kri, izgovarjaje strašno prisego, da hočemo biti složni in da se bomo borili vsi za enega, eden za vse. In vedi, naša moč je strašna.

— Ti nam groziš, dasi nosiš vezi na rokah, je sicer lepo, ali vedi, da smo tudi mi silni in strašni.

— Tem strašnejši bo boj med nami — vzdihne jetnik.

— Naši vojaki so hrabri in vitežki in izvežbani, kakor vaši.

Jetnik turobno pobesi glavo.

— Videl sem vaše junaštvo in če se kedaj osvobodim iz suženjstva ter se vrnem v domovino, pripovedoval bom o njem. Škoda, da smo sovražniki. Da smo zavezniki, vladali bi svetu.

— V knjigi usode je pisano, kaj se zgodi. Meč in oljka sta v rokah Gospoda. Naj vas privede k pravi veri Kristovi in ublaži bojni srd. In kdo ve, če ne postanemo še zavezniki — odvrne Tihomil.

Na nebu je tonilo solnce. Rumeno-zlata svetloba je obsijala daljne gore in razsipala čarobni, krvavi sijaj po celi okolici. V gozdih so zapeli slavčki.

Priroda se ni mnogo brigala za krvavo bojišče. Noč je stopala na zemljo in ogrinjala s svojim plaščem malo in veliko.

Dan bitke, dan prve zmage Hrvatov nad Madžari je odplul v mirno noč.

XXIV.

Vročina je. Solnce upira svoje žgoče žarke ob zidine starega Siska. Nobena sapica ne zapihlja, da bi razhladila soparo in vročino poletnega dne. Na terasi kneževega gradu sedita dve ženi in vežeta. Dolgo ne spregovorita besede, nego pridno delata. Ali niti eni niti drugi ne gre delo izpod rok. Obe sta lepi, ena je bujna lepotica v polni življenski moči, a druga še komaj vzcvetela roža, komaj napol vzcvetela cvetka.

Tu in tam so se videli na nebu beli oblaki, skozi katera je kukala modrina neba, vendar ti niso oznanjali dežja. Na licih obeh žen je bila videti utrujenost.

Naposled spregovori prva, da pretrga molk:

— Prišel je naposled dan tvojega veselja. In oni, za katerim tako napenjaš svoje oči, prihaja.

Mileni zaigra nasmehljaj na lepem licu in reče z vzdihom:

— Naposled!

Ne da bi pogledala stran od vezenja, reče kneginja Gertruda z nekako nevoljnim in zamolklim glašom:

— Naposled! . . . ali ne, da je trpelo dolgo . . . In vendar je minilo ravno nekaj tednov, odkar so odšli v boj. Samo nekoliko tednov in kako se je to vleкло. Cela večnost, kaj ne Milena? . . . Srce, katero ljubi, koprni in skoprni vsled predolgega čakanja.

Kneginja je sicer v tem mislila na sebe in na svoje hrepenenje. Obema se je poznala na licu sprememba. Najbolj pa kneginji. Lice ji je nekoliko obledelo, oči upadle, ves obraz je kazal neko rumenkasto, bolešno barvo. In da ni umela kneginja te izpremembe umetno prikriti, bi gotovo

zbujala sum ali vsaj skrb pri knezu. Poteze na licu so pričale, da se je v njeni duši vršila borba, ki ji je zastrupljala marsikatero uro, dan in noč.

Z odhodom Tihomila ni niti najmanje ponehala njena strast. Njegova slika ji je stala pred očmi neprestano, še lepša, še sijajnejša. Pogostokrat je sedela na terasi zamišljena in z izbuljenimi očmi, kakor da nekoga pričakuje. Planila bi vsled želje za njegovim pogledom do njega, samo da sliši njegov glas, vidi njegov nasmeh, začuti njegov poljub.

— Zakaj bi me ne ljubil, zakaj bi me preziral — je vzklikala v takih trenutkih. — Mar nisem najlepša ženska v vsem kraju? Mar niso pevali pesmi o čaru moje lepote? Ali je bila vse to laž, prevara?

In zopet je zasanjala.

Sanjala je o napojenem vonju lepih rož, zelenih gozdovih in šumečem morju in da je srečna, neizmerno srečna, ker je pri njej on — Tihomil.

O kako bi ona premenila svet, če bi bilo v njenih močeh. Ves svet bi moral biti svet smeha in razkošja in oznanjati evangelij veselja in naslade. Povsod bi morala oriti pesem opojne slasti, v lovorovih gajih bi igrale cim-bale in srečni ljudje bi vriskali in se objemali. Ona sama pa bi stopala po arabskih preprogah, mehkih kakor dlaka pantrove kože, stopala kakor Afrodita v izobilju svoje sreče, in bi gledala njega, samo njega. A on bi se sklanjal k nji in upiral svoje velike sanjave oči v njene vlažne in ljubezni željne. Njene oči bi se lesketale nežno, tako nežno, kakor oči device, ki še ni spoznala ljubezni tako žarko in ognjeno, kakor oči Frine, kateri so stavili zlate kipe, kakor boginji. Ona bi se spremenila v nedolžno dekletce in tako pozabila vse, kar je bilo, in vnovič bi ljubila ognjeno, kakor da se je rodila v kraju, kjer Etna v divjem srdu meče lavo v višine. Vse, vse bi žrtvovala za veliko, silno in božanstveno ljubav.

Zamislila se je tako živo v njegov objem in v neko nepoznano srečo, nedosežno, nerazumljivo srečo, kakršne do sedaj še ni poznala. Klicala ga je in mu dajala najnežnejše priimke.

In tedaj se je pogostokrat zaprla v svoje sobe in njene služabnice so poslušale njene vzdihе in njen jok.

— Ti si bolna, moja gospodarica — ji je rekla v takih slučajih Kata. Kneginja ni odgovorila na to ničesar, nego se obrnila in odšla od nje.

Drugikrat si je zopet izmišljala načine, kako bi polepšala svoje telo. Kopala se je v mleku, v katerem so plavale rože in rožmarin. Z duhtečo mastjo si je mazala bujne lase in z rdečo barvo je mešala barvo svojega belega bledega lica. Primerjala si je najlepšo obleko, v kateri se mu pokaže, ko pride, da se ji pokloni, kakor carici svojega srca. A nobena ji ni ugajala, niti snežnobela, v kateri so bile tkane zlate rože; niti svilena, na kateri so se lesketali dragulji in biseri, niti ona svetlomodra, ki ji je tako krasno pristojala in v kateri je že toliko moških očarala. Korale in rubine, bisere in drago kamenje so prebiralı njeni prsti. Zaman. Nič je ni veselilo, vse se ji je zdelo premalo, preslabo, da bi ugajalo njemu — Tihamilu.

Nekoč se spomni mladih dni in onih vročih molitvic, katere je molila iz globine svojega srca nebeški Bogorodici.

In glej, ni minila minuta, že je poslala v bližnji benediktinski samostan vrečo bizantinskih dukatov, naj molijo redovnice za njeno dušo in naj prižgo velike sveče pred sisačko Mater Božjo. Tedaj je oblekla sivo spokorno obleko, se opasala z vrvjo in šla bosonoga v cerkev.

Ljudje so začudeni gledali za njo. Čudili so se, kajti dasiravno je taka očitna pokora bila takrat v navadi, vendar tega pri frankovski kneginji niso bili vajeni. Tudi Milena je šla z njo po spokorni poti in tudi ona je oblekla spokorno obleko.

Ali Mileni se Sisčani niso čudili, nego se ji divili, zakaj pri njej to ni bilo nekaj nenavadnega. Samo tuintam je kateri bradati vojak zamrmral:

— Ubogo dete! Saj nima nobenega greha . . .

— Hehe — dodal je drugi — ali zato jih pa ima ona druga dovolj, da se pokorava.

In pokoravala se je. Pred velikim oltarjem se je vrgla na kolena in molila skesano in iskreno. Kaj so govorile njene ustne, ni vedela. Molila je, da ji pomore Marija. Čutila je neko brezdno pod nogami, čutila nevarnost in molila je za pomoč. Dolgo je molila. Kraj nje je pa klečala Milena.

Naposled se je kneginja dvignila.

Naposled se je kneginja dvignila.

Prvi pogled po molitvi ji je obstal na Mileni. Molila je, kakor da je nekako vzvišeno bitje, kakor da v zamaknjenosti vidi odprto nebo in zlate oblake, na katerih sedi sam Bog.

— Kako je lepa — pomisli kneginja — in vsa pobožnost ji je zginila. — O, da bi te Bog ali satan spremenil v najgršo žabo krastačo, prokleta Hrvatica. Ta grda kletev ji je obvisela na ustnicah pred oltarjem matere božje. In kakor je počasi in pokorno šla v cerkev, tako ponosno in z nasmeškom jo je zapuščala.

In od tega časa ni več poskušala, da bi umirila svoje srce s psalmi in samozatajevanjem. Mladostne spomine je zagrnila siva megla, ki ni pripuščala nobenega solnčnega žarka do srca.

In tako je prebila dneve in noči v sanjah in joku, v čudnem drhtenju, katerega dosedaj ni poznala.

Mileno je sovražila še vedno, ali kaj hudega ji ni storila. Vedela je, da bi na ta način izgubila Tihomila za vedno. Tako ji je vsaj ostala nada, da se še vse obrne na dobro za njo. Bilo ji je zelo težko, da je morala biti zraven svoje tekmovalke. Njena prisotnost jo je vedno spominjala na zapreko. Morda bi bilo bolje, da se ne bi nikdar z njo pogovarjala o Tihomilu. Ali z neko slastjo je brskala po svoji odprti rani.

Vsakokrat, ko je dospela kaka vest z bojišča, je govorila o njem. Ko se je zvedelo, da se Tihomil kmalu povrne, in da se je junaško odlikoval, ko je ujel sovražnega vojvodo, sta zavrisnili obe radosti in veselja. In to je bil edini dan, v katerega ni bila pomešana nobena žalost.

Sedaj sta sedeli na terasi in gledali v daljino.

— Pri nekom utriplje srce — reče kneginja.

— Zakaj bi tajila, svetla kneginja — odvrne Milena in zardi.

— O, da, ti si zelo srečna. Tebe ljubi junak med junaki. Rodila si se pod srečno zvezdo.

Milena, ki ni niti sama verovala v svojo srečo in kakor da se boji govoriti o nji, da bi je kje ne splašila, reče:

— O, da mi jo dragi Bog ohrani. Vedno se bojim, da mi jo kdo ne ugrabi, in strah me obdaja, da bi se ne dogodilo kaj strašnega.

— Kdo bi jo ugrabil — vpraša kneginja hladno in jo pogleda ostro v oči.

— Ne vem. Neka neznana, tajna slutnja, neko nepopisno čustvo mi napolnjuje prsi . . . Kaj je to, ne vem, ali bojim se.

— Ali te to čustvo pogostokrat navdaja?

— O, pogostokrat.

— Ti se bojiš, da ti tvoj sokol ne odleti, da te ne zapusti.

Milena je pogledala kneginjo z velikimi, začudenja polnimi očmi. Kneginja je uvidela takoj, da ni zadela pravo.

— O ne — reče Milena — na to niti v sanjah ne mislim. S takimi mislimi bi onečastila svetlo njegovo sliko. Mar on prekrši svoje besede, on ki je pošten od nog do glave? On me zapusti, ki je tako pobožen?

Gertruda je uživala, ako je mogla zadati bolest Mileninemu srcu. Zakaj bi tudi ona ne trpela, zakaj bi naj to dekletu uživalo vsako srečo, ako jaz trpim, je mislila kneginja? Zato reče s hladnim, odurnim glasom:

— Neumnost . . . Ti verjameš v nespremenljiv značaj moških?

A Milena vzdigne glavico, popravi z ročicami lase, ki so ji padali na lice in reče prostodušno in jasno:

— Da, gospa, verujem v njega bolj, nego v solnce, ki nas zvečer zapušča, da nas v jutro zopet poseti s svojimi žarki. Da, gospa, verujem v njega in menda me bo ljubil na veke in me nikoli ne zapusti.

Gertruda spusti vezivo.

— Vse se mi zdi, da ti veruješ v obljube.

— Kneginja!

— Ah, kaj — odvrne kneginja z temnim licem — povej mi raje, zakaj toliko zaupaš vanj.

— Zato, ker mi je sam rekel — odvrne Milena nedolžno.

— Ej, ne poznaš še sveta, moja Milena! Lahko bi te imenovala bedasto.

— Zakaj, svetla gospa?

— Ker nisi več dete, nego odrasla devojka.

— In?

— In. Še ne veš, da so moški vetrnjaki. Danes te obisipajo z rožami in dragulji, a jutri te že več ne poznajo. Danes te nazivljejo za svoje solnce in svoj zaklad, a jutri iščejo druga solnca in druge zaklade. Danes te hranijo z medom sladkih obljub, a jutri ti ponujajo trdo kamenje prevare . . .

— O ne . . . o ne — prekine kneginjo z veselim glasom Milena. — Ne govori mi o tem, gospa. Predobro poznam Tihomila. Ni tak, kakor so drugi.

Gertruda se skloni nad vezivo.

— Morda imaš prav. Ali vedi, da tudi pravičnik sedemkrat na dan greši in spomni se, kako je padel modri Salamon. In kdo je rodil spokorne psalme Davidove, ako ne greh, v katerega je tako veliki in pobožni kralj padel vsled ljubezni.

Milena je sklonila glavico in na licu se ji je poznala vznemirjenost.

— Ne govori o tem, gospa. Bog nas čuvaj tega zla. Vem, da je mnogo skušnjav. Mnogo je vil in vešč in pošasti in . . .

— Vse naštevaš, ubožica, samo na to pozabljaš, da je tudi mnogo krasnih žen.

— Ne, nisem jih pozabila — zašepeče Milena.

— Prav si storila — se nasmehne kneginja in pokaže bele zobe.

Mileno je zazeblo v dnu srca pri tem nasmehljaju, vendar se premaga in reče:

Drhteče je vzela kneginja venec in ga djala na glavo Tihomila.
(Str. 285.)

— Zato priporočam vsak dan v molitvi Tihomila v
božje varstvo ne samo, da ga čuva Bog telesnih nevar-
nosti, nego tudi duševnih.

— Misliš, da molitve pomagajo — se nasmeje kneginja.

— Mislim, vem in verujem.

— Srečna si. Česa se potem bojiš?

Milena je hotela nekaj odgovoriti ali naglo vstane in skoči do ograje. Njene oči se upro v daljavo in nato si nastavi roko na oči in vzklikne:

— Ali vidiš . . . Ali vidiš!

— Kaj je — vzklikne kneginja.

— V daljavi se dviga prah.

— Ali vidiš, kdo je?

Milena nagne glavo naprej in odvrne za trenutek:

— Konjenik je! Vidim jasno! Morda so to oni.

— Ako je konjenik, kako bi naj potem bili oni?

— Morda je Tihomil, ki jaha naprej, da preje dospesem.

Kneginja najprej obledi, nato pa zardi.

— Kako ti je prišlo to na um?

Ali kmalu sta se uverili, da konjenik ni Tihomil.

Za nekaj časa je bil v dvoru.

— Ha, to je Bokelj — vzklikneta obe naenkrat in planeta s terase. Konj in konjenik sta bila prašna in potna. Vse lice Bokeljevo je bilo posuto s prahom, da so se ga otroci splašili.

Skočil je s konja in vzkliknil gromko:

— Hej, zlodeja, ali je ves dvor umrl!

Ali predno je mogel končati, se je dvorišče že napolnilo s slugami.

Za hip nato sta prišli tudi kneginja in Milena.

— Kje je Tihomil? — sta vprašali hkrati.

Bokelju so se potresali brki, a delal se je, kakor da jih ne sliši.

— Župan Mironja je zelo vesel.

— In kaj je s Tihomilom? — je vprašala Gertruda.

— In kaj je s Tihomilom? — je vprašala Milena.

— Meni . . . he . . . meni se je izborno godilo. Sekali smo, da se je vse treslo. Padale so glave, kakor buče, a kri se je prelivala, kakor vino, ko je žegnanje na dan svetega Petra tam na Biokovu. Imeli smo dokaj posla . . .

— Kaj je s Tihomilom? — vpraša Gertruda osorno.

— Kaj je s Tihomilom — vpraša Milena plaho.

Sedaj je Bokelj pogledal deklico in videl je jasno, kako je njeno lice v skrbeh in blede. Zato se ji nakloni in reče:

— Nu, nu... ni se treba tako plašiti. Ni ga požrla zemlja. Ali... reče zopet in čelo se mu nebere v gube, ko je videl, da se je obraz devojke razvedril... če povem resnico, ni dobro.

— Kaj je za Boga... vzklikne Milena s plašnim glasom. — Mar ni zbolel?

— Ali je ranjen — zašepeta Gertruda in se prime za srce.

— Hm... To ni.

— Govori, kaj je z njim — je zaprosila Milena.

— Govori — je šepetala kneginja.

— Zakaj si naju tako zastrašil, ga pokara Milena.

— Zakaj bi ne govoril, saj ni ničesar hudega — odvrne Bokelj, božaje konja po vratu. — Tihomilu je hudo, ker ni v Sisku, in po meni sporoča, da je tu nekaj izgubil.

Ženi sta se nasmejali ali Gertrudi ta smeh ni šel iz srca.

— Zakaj si nas tako zastrašil ga pokara Milena.

— Ali bo kmalu prišel? — vpraša kneginja.

— Da. Še danes. Poslal me je naprej, da obvestim kneza o prihodu vojske.

— Dobro je. Idi takoj h knezu in nato se vrni v družinsko sobo, tam te pogostimo in napojimo.

— Bog govori iz tebe, kneginja — reče Bokelj in oči se mu zasvetijo. — Hvala ti že v naprej. Lačen sem, kakor volk, ki že štirinajst dni ni poskusil mesa, a žejen, kakor prazna čutara. Izpil bi celi kotorski zaliv in še bi ostal žejen.

Na te besede se je naklonil in odšel.

Kneginja je takoj poklicala sluge in dvorjanke ter jim ukazovala, kaj morajo storiti. Ceste in hiše se morajo okinčati s cvetjem in se mora iti junakom nasproti.

Med tem je bil Bokelj puščen pred kneza, ki ga je obilo nagradil, poslušaje vest o boju...

Vse se je žurilo. Z venci in vejami so se okinčale hiše in grad. Za nekoliko časa je bil Sisek v svečani obleki.

Ves Sisek je vstal. Na zapoved kneza in kneginje so se urno zbrali ljudje. Na glas zvona, ki so naznanili prihod čet župana Mironje, je šlo nasproti staro in mlado.

Na licih meščanov se je zrcalila radost nad povratkom zmagoslavnihi čet. Vse je bilo navdušeno in narodni goslar je popeval junaške bojne pesmi po pripovedovanju Bokelja, ki je bila prva verodostojna oseba, ki se je vrnila iz vojne.

Naposled so se oglasile trobke. Udarili so bobni in zaoril je hrup in trušč.

Prvi oddelek, na čelu mu župan Mironja se je prikazal v daljavi. Kmalu zatem se je prikazal tudi oddelek Tihomilov.

Vsi so že videli, da je Tihomil ujel sovražnega vojvodo in vsakdo je hvalil njegovo hrabrost in njegovo junaštvo.

Na vratih gradu se je pokazalo zdajci dvorjanstvo kneza in kneginje. Kmalu na to je prišel sam knez s kneginjo in Milenc. Kraj kneginje je stal mali paž in držal zelen hrastov venec.

Vsakdo je vedel, da misli kneginja posebno počastiti prišleca.

V eni skupini je stal tudi Budimir Tomislav, ki je bil danes izredno dobre volje. Poznalo se mu je, da se veseli slave svojega prijatelja Tihomila.

Med tem so dospeli vojaki Mironje do samega kneza. Knez jih srčno pozdravi, klicaje jim prijazno v pozdrav. Ko se je pa pojavil Tihomil, mu je šel knez s kneginjo nasproti in dejal:

— Zdravo junak, ki si proslavil svoje ime in ime naroda svojega. Živio!

In ves narod je vzkliknil:

— Živio!

Tihomil, ganjen nad tem, je skočil raz konja in se poklonil najprej knezu; ki ga je poljubil na lice in nato se je obrnil h kneginji in se ji poklonil.

Kneginja je drhteč komaj pričakovala tega trenutka.

Drhteča je vzela venec iz pažetovih rok in mu ga djala na glavo:

— Vitez, sokol z jadranske obali, srečna sem, da te lahko okinčam z vencem zmage.

Tihomilu so se zaiskrile oči zadovoljstva in komaj je mogel spregovoriti vsled razburjenja:

— Hvala, svetla kneginja, hvala, svetli knez.

Njegove besede se niso slišale, ker so jih uglasili klici naroda, ki je ves radosten nad tem priznanjem glasno vzklikal.

XXV.

Minilo je nekoliko dni po Tihomilovi vrnitvi. Med tem se je nekoliko počinil od pota in bojnega napora.

Z Mileno se je sestajal vsak dan, samo da mu je kneginja hodila vedno na pot in ju ni nikoli puščala sama.

Knez mu je postal dober prijatelj in ga pogostokrat klical k sebi in ga nagovarjal, naj se preseli v njegovo državo, kjer ga bo obsipal z darovi in častmi.

Med tem, ko je knez Braslav nagovarjal Tihomila, naj ostane na Posavju, je Budimir Tomislav neprestano govoril o odhodu iz Siska. Tihomila to ni veselilo in vedno je izmišljal kaj, da je podaljšal bivanje v mestu, v katerem se je nastanila, kakor je mislil, njegova edina sreča.

Eno je vedel, da se mora kmalu odločiti njegova usoda. Ogibal se je razgovora s kneginjo na samoti, dasi je vedel, da mora enkrat priti do tega. A prej je hotel biti na jasnem glede Milene.

Kneginja je dobro vedela, da se je ogiblje.

Tolmačila je to za sebe. Mislila je, da se je ogiblje zato, ker se boji, da ga ne začara.

Ta njegov strah je bil nova priča nade. Ali dolgo ni hotela čakati več. Zato ga pokliče nekega dne pred se. Bila je oblečena v zmerno obleko, ki ji je pristojala zelo dobro.

Hodeč vznemirjeno po sobi gor in dol, je začula njegove korake. Šla mu je nasproti in ne čakaje na njegov pozdrav je dejala:

— Evo te naposled moj Tihomil, moj Tihomil... Zakaj bežiš, zakaj se me ogiblješ? Misliš morda, da nimam očes, da ne vidim? Ti ne slutiš, kako si okruten. Ali tako slabo poznaš srce žene, ali me ceniš tako malo?

— Svetla kneginja — se nakloni Tihomil — ne govori tako z mano. Častno in sijajno si me sprejela. Tega nisem zaslužil niti pričakoval. Venec, s katerim si me ovenčala, mi bo mil spomin na moje bivanje v tej deželi, kjer se tako priznavajo zasluge človeka.

Kneginjo so zbodle te besede. Pričakovala je drugačnega odgovora.

— In na ničesar družega te ne bo spominjal venec? — je vzkliknila tako, da je Tihomil opazil njeno nevoljo. Zato je dejal:

— Da. Spominjal se bom najlepše gospe v Posavju, ki mi je bila dobra.

— Da ti je čuvala tvojo Mileno, ne? — vpraša kneginja.

— Zato se ti posebej zahvaljujem...

Kneginja se ni mogla dalje vzdrževati.

— O to veš prav dobro, da to ni bila moja zasluga nego tvoja

— Držala si svojo besedo in zato sem ti hvaležen.

— Kaj bi naj storila drugega. Zvezal si me z železnimi verigami, mojo dušo in telo si omrežil v mrežo, iz katere se nisem mogla osvoboditi.

— Sama boš uvidela nekoč, da sem dobro storil.

Pogledala ga je z ognjenim pogledom. Že od začetka govora so ji bile na ustih druge besede. Oba sta se bala, da bi s kako neprilično besedo razžalila svoja čustva.

— Tolikokrat si bil v smrtni nevarnosti, mi je pravil Bokelj.

— Gospod Bog je dovolil, da sem se vrnil zdrav.

— Ti niti ne slutiš, kako sem trepetala za tvoje življenje. Ti ne veš, kako je moj duh obletaval junaške poljane bojišča, iskaje tebe, da, tebe, moj junak.

— Hvala ti, gospa!

— Moje dneve si naredil kakor puščavo brez cvetja in moje noči, podobne peklu. Ko sem v jutro vstala so bile moje prve besede: ali si še živ, ali morda tvoje telo ne leži na zemlji in iz ran ti lije kri? In tako je potekal ves dan. Ko je rog stražnika na stolpu naznanjal kakega prišleca, mi je srce zastajalo. Bog ve, morda prihaja glasnik, ki javlja tvojo smrt. Ko sem sedela pri polni mizi, obloženi z najboljšimi jedili, se mi je vsilila misel: evo, tu imaš vse, a Tihomil strada na bojišču. In ko je moj knez počival na blazinah, si bedel ti, da nas sovražnik ne napade. In naj ti povem o nočeh, o tej grozni neprijateljici ljudskih duš? Ko se je solnčna kroglja spustila v okrilje temne noči, sem hodila po gradu in poslušala, če ni kje kak tajen glas, ki bi mi javil o tebi. Mesecu sem tožila svoje skrbi in srebrnopeni Savi šepetala o tebi.

— O meni, svetla kneginja? — jo prekine Tihomil hladno. — Hvala ti za to.

A kneginja je postajala živeja in topleja.

— Da, o tebi. Ko je prišel spanec, misliš, da sem mogla spati. Položila sem glavo na mehko zglavje, a zdelo se mi je trdo. Okrog mene so se pojavljale pošasti in vampir mi je sedal na prsi in pil mojo kri. Da, kri, Tihomil... O, da bi tedaj začula samo eno tvojo besedo, samo eno, bilo bi vse dobro, ali ti ne veš, koliko sem trpela. Povsod je vonjalo po krvi in požaru, smrt mi je kazala svoje bele kosti in slišala sem zamah njene kose.

— Mnogo si trpela... — reče toplo Tihomil.

— Sem, da... veruj mi, da sem... Ali ne smem samo tožiti. Tu in tam so bile moje sanje tudi zlate. Vračal si se v teh sanjah k meni sijajen in srečen. In jaz sem te gledala kakor božanstvo, ko si prihajal ponosen in z vedrim čelom. Gledala sem v tebi takega junaka, kakor se mi je v slutnjah moje duše javljal v onih dneh, ko sem bila še mlada deklica. Videla sem v tebi junaka starih mističnih časov, katerega je rodil Olimpijec, začaran v tvojo mater.

— O, ti preveč povišuješ mojo malenkost! — reče Tihomil.

— Povišujem... Mar so tvoje oči slepe in ušesa gluha? ... V času takih sanj sem bila srečna, zakaj gledala sem sliko junaka, ki je bil vedno ideal moje mladosti, cilj mojih sanjarskih hrepenenj...

— Ne govori tako, kneginja.... vzdikne Tihomil razburjen.

Ali kneginja se ni dala ustaviti v svoji gorečnosti. Oči so se jej svetile z neobičajnim sijajem, lice jej je žarelo in govor bil iskren.

— O pusti me, da govorim. Dosti sem dolgo molčala, dosti dolgo sem v tihih nočeh govorila le zvezdam na nebu svojo tajnost. A sedaj me moraš poslušati, slišiš, moraš, ker te je usoda dovedla v moj kraj in ker si prestopil prag dvora, ki sem si ga zgradila v duši svoji in mislih svojih. O da bi te mogla tam prikovati in te prisiliti, da prisluškuješ utripanje mojega srca in čutiš drhtljaje moje duše. O da bi razumel, kako sanjarim nove sanje o novih dneh ljubezni, slave in sreče. O, kako rada bi umrla, kakor umira, veni roža od pekočih solnčnih žarkov, umrla jaz v plamenu tvojih oči v ognju tvoje ljubezni.

— Kneginja Gertruda, za božjo voljo...

— Ne prekinjuj me.

V tvojih rokah je življenje in smrt. Reci besedo in solnce moje sreče zatone za večno v črnem brezdnu; a reci besedo in iz suhljadi se razcveto žlahtne rože, kamenje se spremeni v zlato. Reci besedo in omolknila bo pesem, onemela bo ptica ter zemlja in voda se preobrne v svojem tečaju; a reci besedo in neizrekljiva slast se razlije po mojem telesu in neizmerna radost mi napolni dušo. Ali je še potrebno, da ti povem, da te ljubim, ljubim strastno iz vsega svojega srca in vse svoje duše. Ali je še treba, da ti dokažem, da vsaka kaplja moje krvi hrepeni po tebi, da vsaka žilica v meni drhti neobrzdane želje, da se dotakneš mojih ustnic. O ljubezen moja, o sanje moje, pridi, pristopi k meni in spremeni moj pekel v vedro nebo, v sladki raj! Objami me, poljubi me, ne prezri me! Tvoja hočem biti večno, tvoja, samo tvoja...

Čim dalje je govorila v tem večjo strast je zabredla, žile so ji burno bile, prsa se nemirno vzdigovala in dihala je z vsem telesom.

Tihomil je kneginjo z velikim nemirom poslušal. Večkrat jo je hotel prekiniti, a njen govor ji je tekel tako brzo, da ji ga ni mogel ustaviti. Kneginja se ni dala prekiniti.

— Svetla kneginja — reče naposled vidno vznemirjen — razburjenost tvoje duše ti je izvabila besede, ki jih boš sama obžalovala, ker si jih izpregovorila.

Kneginja prebledi in drhteča prime njegovo roko:

— Ali tako odgovarjaš ženi, ki te ljubi? Ali ne vidiš plamena, ki gori v mojem srcu ter objema vse moje misli? ...

— Menim, kneginja, da se varaš v vsem, o čemer si govorila: če pa govoriš resnico, je tvoja dolžnost, da izbacneš iz svojih misli vsak spomin na mene. Ti si žena kneza Braslava, jaz sem zaročnik Milene, dovolj zaprek za zблиžanje. Ti si sicer lepa kakor grška Helena, da vzvišena si kakor mati Graha in da si sveta kot Božja porodnica, bi se vendar moje srce ne vnelo za te, ker vem kaj je moja dolžnost.

Kneginje niso umirile te besede, temveč so jo le še bolj razdražile:

— Govoriš mi kakor star menih, kakor pridigar o smrti in peklu. Nehaj mi o tem. Ali ne vidiš, kako se pretaka kri po mojih žilah, kako mi burno tolče srce? Ali ne vidiš kako hrepenim za srečo življenja, kako si želim velike, neizrekljive ljubezni? Mrzim tvoj govor, a ljubim tebe in preklinjam vsako prepoved, ki se protivi žaru moje ljubezni. Kdo je napolnil moje srce s tako ljubeznijo, ne vem, ali Bog ali vrag, a on je moj gospodar, njemu se klanjam. Po njegovih potih bom hodila in živela in ne po tvojih zastarelih predsodkih.

— Demon, pa ne Bog, kneginja, je tisti, ki ti je užgal ljubav do mene. Naj ti pomore Gospod, da spregledaš in se rešiš te skušnjave.

— Skušnjavo imenuješ svojo ljubezen? Oh, sladka je ta skušnjava, radi katere rada pretrpim največje peklenške muke!

— Blazniš, kneginja! Bodi pametna! Knez in Milena...

— Molči! — vzklikne ljuto kneginja. — Zakaj me spominjaš teh imen? . . . Govori mi raje o sebi, o svoji slavi, o svojem sijaju, o svoji ljubezni . . . Knez je umrljiv človek . . . Kdo mi jamči, da bo še dolgo živel? Knez je mnogo stareji od mene. Njegova zemlja je krasna. Postal je mogočen. Biti njegov naslednik, bi bilo častno, to veš sam. Ali kdo ti brani, da ne boš njegov naslednik, zakaj jaz te ljubim, slišiš, jaz, kneginja Gertruda, jaz te ljubim. Samo besedo reci in vsi podložniki kneza Braslava padejo na kolena pred teboj. Junak si, tvoja dela so slavna, proslaviš svoje ime, proslaviš svoj narod, proslaviš svojo hrvatsko domovino. Nemški cesar, moj rojak, ti pošlje na pomoč svojo vojsko, ako ga poprosim. Glej, vse storim za te, prodala bi dušo svojo, življenje svoje, vse, samo reci, Tihomil, da si moj, da me ljubiš, da me boš ljubil.

Tihomilu se je temnilo pred očmi in zdelo se mu je, da spi in da se mu samo sanja, a vendar je odgovarjal komaj slišno:

— Ne morem, kneginja, ne smem!

— Ne moreš, ne smeš, Tihomil, in zakaj ne moreš, zakaj ne smeš? Jeklena je moja roka, železna moja volja, kar sem rekla, storim.

— Ti bi mogla . . . — vzklikne Tihomil, zgražajoč se in zaduši besede, ki jih je hotel izreči.

Kneginja Gertruda je odgovorila odločno, hladno, kakor da je dobro premislila, kaj govori:

— Mogla? Misliš mar, da je v mojih žilah že usahnila kri moje velike prababice Fastrade? Reci besedo in vse storim. Zapalim požar, ki razorje sela in gradove, uničim vsako zapreko in preko trupel pohitim v tvoj objem. Pred tebe položim žezlo, meč in krono, pred tabo poklekнем, kakor sužnja in ti boš moj gospodar, moj bog in drugih bogov nečem poznati . . .

— Kneginja, osvesti se, ti govoriš v vročici . . .

— V vročici? — Meniš, da blaznim? Pokliči vse hrvatske svečenike, naj me kadijo s kadilom in kropijo s sveto vodo, da izženo iz mene demone. Hahaha! . . . Misliš mar, da se bojim? Misliš mar, da se plašim? Moja ljubav je močnejša od neba in pekla, močnejša, kakor Bog . . .

Tihomil pobledi kakor stena.

— Molči žena in ne sramoti onega, ki te je ustvaril.

— Ki me je ustvaril! Zakaj me je ustvaril? Ali bi ne bilo bolje, da bi me pustil v kaosu ničnosti, nego je šel in ustvaril telo, katero mora sedaj trpeti peklenske muke? Zakaj je pustil, da se je dvignil v meni plamen divje ljubezni? Zakaj je pustil, da si mi s svojim pogledom zapalil srce? In sedaj stopam po plamenem morju in ne morem ven. In zato naj mu bom hvaležna, zato, ker tvoj krščanski Bog neče, da bi me ljubil?

— Nesrečnica, poganka — vzklikne Tihomil, ne kliči jeze božje na svojo glavo.

— Jezo božjo? . . . On je videl mojo bol, moje solze in ni te omehčal. Evo, vrgla sem od sebe oholost svoje krone in se spremenila v črva pred teboj, a ti stopaš preko mene. Ni mi mar! Teptaj me, bij me, ubij me, a bodi moj! Vse ti dajem, vse ti zapisujem, srce, dušo in telo . . . vse . . . vse . . . O, da bi rezal s svojim mečem moje prsi, da bi mi iztrgal srce, ga teptal neprestano, dokler bi ti ne opešala noga, bila bi ti hvaležna, bila bi srečna, zakaj bila bi mrtva. Ne trpela bi, kar sedaj trpim. Ali ne, ti si prišel pred me, kakor heroj, kakor bog. Srce ti je plamtelo slave, prestopil si črto mojega kroga in nisi drhtel pred menoj. Vzbudil si v meni kače in te kače se spenjajo in me hočejo umoriti. Čuješ vitez, te kače bi lahko s početka uničila, umorila. Ali nisem hotela. Čuješ, nisem hotela, nego sem je dejala sem v svoje prsi in tu je hranim z mlekom svoje duše in prisluškujem, kako me grizejo. Samo tvoje roke jih lahko uničijo. In ako mi te ne nakloni Bog, ako mi ne pomaga do tega On, naj pride satan in me zveže s teboj . . .

Ljubavna strast je docela prevzela kneginjo. Naposled se je vrgla na kolena pred njim. Bujni lasje so se ji spu-
stili preko ramen in prsi so ji silovito plale.

Tihomil je bil silovito zbegan.

Pred oči mu je stopila nežna, vedra in sveta podoba Milene in ob tej podobi je bila kneginja, kakor obseden demon, grda in strašna. Njeno govorjenje in vedenje se mu je ognusilo.

— Vstani! Dovolj je tega. Jaz ljubim Mileno. Tebe ne morem, tebe nočem!

A kneginja je z obema rokama strgala obleko na prsih in mu je, ne vedoč več, kaj dela, pokazala svoje bele prsi, klicaje:

— In ti to preziraš! Ti to preziraš . . .

Tihomil se ni mogel več obvladati, zato vzklikne:

— Ha, kako se mi studiš! Prah z nog moje Milene mi je ljubši, kakor pa ti . . .

Strašen krik, krik besne zveri zaori po sobi.

Kneginja Gertruda skoči po koncu in plane k medeni plošči, ki je visela s stropa. Silovito udari z roko dvakrat ob njo. Glasni žvenket se zasliši.

Za hip na to se je soba napolnila s sužnji, ki so na ta znak prihiteli kneginji na pomoč.

Kneginja je stala, krčevito se držeč z obema rokama za stol.

Na pragu se je pojavil sam knez Braslav, bled, vznemirjen in mrk.

Gertruda ga opazi in vzklikne: . . . zločin . . . tu se je zgodil zločin . . . primite ga . . . zvežite ga . . . Tam stoji . . . hotel je osramotiti vašo kneginjo . . . Hotel me je pregovoriti, naj zastrupim kneza in naj postanem njegova žena . . . Hotel je postati knez . . .

Kakor da je udarila strela med nje, tako so obstali osupli na te besede.

Knez Braslav izdere meč in se hoče vreči na Tihomila. Mironja, ki je prišel med tem in neki drugi dvorjani so ga komaj zadržali.

Tihomil je stal ves omamljen. Na bledem licu se mu je zrcalila velika bolest in niti besede ni mogel spregovoriti v svoj zagovor.

— Lopov — vpil je knez ves divji — tako se mi zahvaljuješ za gostoljubje. Ha, vedel sem, da prihajajo s poslanstvom kneza Mutimira v moj grad kače! Prokleti! Osvetim vam se in ne bom miroval poprej, dokler ne bodete moji robovi. A ti, ki si zaželel moje krone in mojo ženo, vedi, da ni muke, ki bi je ne izmislil za te . . . Satan v podobi človeka! . . . Mojo ženo . . . mojo krono . . . moje zemlje . . .

Knez je tako vpil in besnel, da je ohripel in je naposled samo še grgral nerazumljive besede. To je trajalo nekaj trenutkov.

Tihomil, ki je med tem prišel k sebi, videč silni gnjev knežev, reče:

— Umiri se, knez. Bog mi je priča, da ni resnica, kar je povedala kneginja.

— A te besede, mesto da bi kneza umirile, ga še bolj razkačijo.

Z vso silo se iztrga iz rok dvorjanov, ki so ga držali in zavpije:

— Ha, ali slišite, ali slišite. Ni še mu dovolj, da je hotel osramotiti moje ime in mojo hišo, da me je hotel umoriti, sedaj še krivo prisega . . . Zvežite ga . . . in v ječo z njim . . . v najglobokejo, ki jo imamo . . . Pazite mi pa, da lopov ne pobegne, zakaj čaka ga strašna kazen.

Sužnji, vajeni ubogati svojega gospodarja na migljaj, so se vrgli na Tihomila. Ni mislil na obrambo. Vse se mu je zdelo, da sanja.

Sužnjem ni bilo težko zvezati Tihomila z vrvmi in verigami. Ko je začutil verige, se osvesti in vzravnavši se, reče:

— Knez Braslav, poslušaj moje besede in dobro pazi. Da, v tvoj grad se je privlekla kača, ali to kačo nosiš na svojem srcu. Mi Hrvati z jadranskega morja smo tvoji bratje in nismo prišli kakor kače. Tvojih groženj se ne bojimo, ker naša vest je čista in vedi, da se boš hudo pokoril za vsak neoprezen korak napram nam.

Na te besede se postavi pred sužnje in se obrne ponosno k izhodu.

A Braslav je stisnil pest in udaril po mizi tako silno, da je odletel ogel marmonate mize.

— Ha, ti mi še pretiš, prokleti lopov, ali ne boš dolgo, to ti jamčim.

Nato se obrne k sužnjem:

— Naprej! Peljite ga v ječo . . . Pustite me samega s kneginjo.

In na mah so odšli vsi. Tihomila so odvedli sužnji, Mironja in dvorjani pa so se oddaljili nevoljni.

Za trenutek je bilo v sobi vse tiho.

Knez se približa kneginji. Prijemši jo za roko, jo pelje k oknu in ji pogleda ostro v oči.

Ona je šla z njim brez odpora, pokorno, oči so ji bile pohlevne, obraz porumenel in upadel.

Poskušaje ublažiti glas jo vpraša s tihim, zamolklim glasom:

— Govori . . . povej vse . . . kako je bilo . . .

A ona odpre usta, vzdigne roko in naenkrat ji jamejo mišice na licu trepetati in zamrmra nekake nerazumljive besede.

— Govori!

— Tihomil . . .

— Satana!

— Ne morem.

Več ni mogla. Nasmejala se je divje, strašno, a nato se je vrgla s celim telesom na posteljo, pokrito z medvedovo kožo in njen grozen, nebrzdan jok se je slišal daleč naokrog . . .

XXVI.

Zmračilo se je. Nad Siskom so se ustavili sivi, svinčeni oblaki. Približeval se je čas, ko se spuste psi z verig in ljudje poiščejo svoja ležišča.

Ali danes se jim ni posebno mudilo. Po mestu so stale skupine ljudi, ki so mahale z rokami in se živo razgovarjale.

Ako je prišel po ulici kak nov prišlec, so ga takoj ustavili in spraševali, ali ve kaj novega in kako se stvari razvijajo, kaj pravi knez, in kaj je dejala svetla kneginja. Ali ni kakih novih vesti z mej? Nato so pa takoj govorili naprej o pravici in krivici, o življenju in smrti, o krvavih znamenjih in ugibali o velikih dogodkih, ki še imajo priti.

Vest o dogodku v kneževem dvoru se je razširila kot blisk. Narod se je zbiral in razburjal. Glava se je približevala k glavi in govorilo se je šepetaje. Govorilo se je o Tihomilu, kot o strahovitem junaku, ki je hotel usmrtiti kneza Braslava.

Ljudem, ki so bili tistih dob vajeni vsakovrstnih strahot, ne samo iz tujih dežel, nego tudi iz domačih, naposled to samo ob sebi ni bilo tako čudovito. Uboji knezov in vladarjev so se pogosto dogajali. Ali ni sam junaški Ljudevit Posavski, ko je pobegnil v Srbijo, ubil nekega župana in mu vzel grad in županijo, da je vladal? Ali ni ravno nato moral bežati iz Srbije v belo Hrvatsko, kjer je našel zavetišče pri Ljudemišlu, ujcu njegovega sovražnika Bosne? In glej, ravna ta Ljudemišel ga je umoril. Ni bila to edina nasilna smrt hrvatskega kneza, za katero so vedeli. Na prestol bele Hrvatske se je vzel Branimir samo na ta način, da je z lastno roko ubil Sedeslava. In kdo bi preštel vse slične dogodke, ki so se dogajali po sosednih deželah, posebno v Bizancu in Nemčiji ter Italiji. Vendar so se čudili, da je Tihomil tako silovit in strahovit junak. Ni še bilo davno, nekaj mesecev komaj, odkar so ga spoznali, in se jim je vendar zelo priljubil. Po junaških činih so ga poznali že prej. Zadnji čas, ko se je vrnil z vojske, je postal naravnost njih ljubljenelec in ko se je kje pokazal na ulici, so ga navdušeno pozdravljali. Smatrali so ga za junaka nad junaki in nikomur ni prišlo na um, da bi lahko v tem junaku danes ali jutri imeli svojega kneza.

Vest o poskušenem umoru je prišla med narod silno povečana. Govorilo se je, da je Tihomil samo izvrševatelj velikega zbora zarotnikov. Zarota je razširjena po vsej državi. Spomnili so se nenadne rešitve Vukove in da je bilo že tedaj življenje kneza Braslava v nevarnosti. Govorilo se je, da so mislili zarotniki po umoru kneza Braslava

postaviti Tihomila na knežev prestol, a je ta nakana vsled ljubavne strasti Tihomilove do Gertrude prišla na dan.

Niso se čudili, da se je Tihomil zaljubil v kneginjo Gertrudo. Takšna, kakoršna je po obličju in lepoti, bi lahko nosila tudi cesarsko krono. Njene oči so oči vile in zažarela bi sive starce, kaj še le mlado ognjeno kri, so govorili mestjani in vaščani.

Čudno se jim je zdelo le to, kako se je ona, ki ni ravno posebno pazila na zvestobo napram Braslavu, mogla pomagati, da ni sprejela Tihomilovih ponudb. Kdo bi mislil, da je tako krepostna, so djali eni, a drugi so se zopet posmehovali, ne vedoč, kako si naj raztolmačijo njeno postopanje.

Med narodom je zavladalo iskreno veselje, da je knez ušel smrti. Res je, da se je množilo število istih, ki so se srdili na kneza in njegovo nasilje, a vendar še je bilo mnogo takih, katerim je imponirala njegova postava in ponosni pogled. Čeprav je bilo mnogo nezadovoljnežev, vendar se mu je večina še vedno pokoravala. Čuli so se sicer tudi glasovi, ki so glasno obsojali nekatera njegova početja. Stipe iz Jasenovca, ki je s trudom pobegnil v belo Hrvatsko, je pošiljal svoje ljudi, da so rovali zoper kneza. Sorodniki kovača Radeja in onih, ki so bili pobešeni vsled nemirov v Sisku, ni oprostila knezu smrt svojih milih in dasiravno se ni nikdo upal javno nastopiti proti knezu Braslavu, so vendar mrko gledali na knežev grad. Sedaj, ko se je zvedel poskus Tihomilov se je marsikatero srce razžalostilo, da se mu ni posrečila ta nakana.

— Ubogi Tihomil — je djali nekdo izmed teh k tovarišu — žalostna smrt ga čaka.

— Gotovo — reče drugi in težko vzdihne.

— In vendar je žalostno, da mora umreti tak junak in tako mlad!

— Kdo ve, morda bi bil boljši vladar, kakor Braslav — zašepeta drugi tiho k tovarišu, oprezno se oziraje, če ga nikdo ne sliši.

— Gotovo. Bil sem z njim v boju in sem videl, kakov junak je. Strahovit in veličasten, kakor solnčni bog, a pogovarjal se je z nami, kakor oče z otroci. Škoda ga.

Kneginja Gertruda skoči po koncu in plane k medeni plošči, ki je visela s stropa. Silovito udari z roko dvakrat ob njo. (Str. 292.)

— Zares škoda!

— Pomagal bi mu rad, ko bi mogel.

— Od srca rad.

— Ali pa veš, da ti že samo taka misel lahko zavije vrat.

— Verjamem — odvrne prestrašeno tovariš, tipaje se za vrat, kakor bi že čutil vrv.

— Brr, te že vidim, da ti vise noge v zraku in kako se ti je stegnil jezik.

— Ne šali se! Ako Bog da, še popijeva skupaj marsikateri vrč vina.

— Kdo ve, hudi časi so sedaj... hudi časi... brate! Treba je, da vsako jutro, ko se zbudiš, dobro preiščeš, ali še ti stoji glava na vratu, ker zlodej ve, nekako uporne so postale glave in ni jim več, da bi bile v družbi z ostalim telesom.

— Prav imaš. Hudi časi so. Doma nas tlačijo in od zunaj nam pretijo. Potem pa še naj človek živi.

— Slišal sem, da je knez silno jezen na Hrvate iz bele Hrvatske!

— Naj ga zlodej vzame — odvrne tovariš zamolklo.
— Edini bratje so to, ki bi nam lahko pomagali v veliki vojni, ki se bliža.

— V vojni, praviš...

— Ali imaš nahod, da ne duhaš mrhovine. Ali misliš, da bo Madjar ostavil kar tako naše kraje.

— Tihomil jih je preplašil.

— Motiš se. Modjari so divji in za vsakega padlega vojaka zahtevajo deset naših glav.

— Damo jim popra.

— Premalo nas je.

— A nemški cesar?

— Pije vino v Aachenu in ljubi dekleta. Kaj njemu mar Hrvatje!

— In edine zaveznike iz bele Hrvatske nam odganja knez radi Tihomila.

— Ej, naj vrag umeje državne stvari, ali to vem, da je Tihomil izborni sekal sovražnikom glave, in da bi vnovič pokazal svoje junaštvo, samo če ga knez izpusti.

— Slabo poznaš kneza, če misliš, da bo izpustil Tihomila. Stregel mu je po življenju in naj ga izpusti? Neumen si, kakor bi nikdar ne pil vina.

— Naj pobegne.

— Neumen si pravim. Pobegni, ko imaš zvezane roke in si zaklenjen med debelim zidovjem.

— Morda ga kdo reši, kakor Vuka.

— Knez bo baš sedaj zelo oprezen. Ne bo odlagal osvete in to veš, da se bo strašno osvetil.

— Ubogi Tihomil. Ako bi ubil kneza, bi se mu sedaj vsi klanjali, tako se pa bodo veselili njegove smrti.

— Mislim, da se ne bodo preveč veselili. Ali za enega vem, ki bo vesel.

— Kdo je to?

— Gottschalk.

— Zlodej ga vzemi. Ta debeli Frank ima srečo.

Taki in različni razgovori so se slišali po Sisku.

Med tem se je pa knez zaprl v svoje sobe in ni nikogar pustil pred se.

Ko se mu je najavil Tomislav, je dal odgovoriti, da z ljudmi iz bele Hrvatske prekinjuje vsako zvezo in da jih ne mara videti.

Budimira Tomislava so užalile te besede. Vest o Tihomilu ga je potrla. In to še bolj, ko je slišal, zakaj je zaprt. Ni mogel verovati v njegovo krivdo in hotel je slišati resnico iz ust samega kneza ter ga prositi, da bi smel Tihomila obiskati v ječi.

Vedel je, da je njegov prijatelj v veliki nevarnosti in trebalo je, da se nekaj stori. Ali kaj?

K kneginji ni maral iti, ker bi od nje ne izvedel resnice. K Mileni pa ni upal iti, ker ni znal, kaj naj reče ubogi, sedaj tako strti deklici. V tem hipu ni niti sam vedel, če se Tihomil v resnici ni spozabl. Poznal je moč ženske lepote in kdo ve, morda ni bil Tihomil dovolj oprezen, pa se je igral z ognjem? Ali se ni Salamon klanjal krivim bogovom radi ženskih oči? Ali ne stoji pisano v svetem pismu: Kralj Salomon je ljubil mnogo žen tujih narodov, o katerih je govoril Gospod sinovom Izraelovim: Ne hodite k njim in od njih naj nikdo ne pride k vam, ker oni

bodo vaša srca preobrnili in vi bodete šli za njihovimi krivimi bogovi. Takih žen se ni čuval Salomon in je postal krivoverec, in vendar je bil Salomon moder kralj. Ako je sveti prerok David grešil radi pogleda na žensko ali bi ne mogel tudi Tihomil?

In Tomislavu je bilo težko pri srcu.

Ko je dobil knezev odgovor, da prekinja vsako zvezo s Hrvati iz bele Hrvatske, se mu je srce še bolj razžalostilo. Torej zopet mržnja, zopet nesloga, in to sedaj ko preti nevarnost nesrečni domovini od vseh strani. In spomnil se je mržnje, ki je vladala v srcih posavskega Ljudevita in Bosne zoper kneza v beli Hrvatski in kako sta se ta dva kneza, po krvi in narodu brata razdvojila in mesto, da bi se združila proti Frankom, sta z neslogo pripravila pot frankovskemu gospodstvu! Zdelo se mu je, da vidi pred seboj kri in krvave reke in srce ga je peklo. Zdelo se mu je, da je klical neki glas, strašni glas, kakor glas iz pekla: **Veseli se in raduj se Kajn, zakaj ves narod te posnema. Dviga ti spomenik v slavo, a ne spomenik iz zlata in marmora, nego iz glav in kosti pobitih bratov in novih Abelnov.** Raduj se in veseli se Kajn, ves narod te slavi in te bo slavil od očeta do vnuka.

In Budimir Tomislav je zaplakal in klical: Uboga domovina, ubogi narod, uboga Hrvatska!

Nikogar ni bilo, da bi mu ortl solze. In njegov korak se je obrnil v cerkev sv. Kvirina škofa in mučenika Si-sečkega.

Tam je pokleknil pred oltar sv. Kvirina in je dolgo molil za narod svoj in domovino svojo in šepetal: »Vzemi, Gospod, ta kelih od mene, a ne moja, nego tvoja volja naj se zgodi...«

Ko je vstal, da odide iz cerkve, mu je bilo čelo vedro in lice mirno.

V polutemi je zagledal, kako se mu bliža bela senca.

In ta senca, še predno je mogel preprečiti pade pred njega na kolena, poljubi njegovo nogo in zaplaka:

— Gospod, pomagaj!

Nato se zruši nezavestna na tla.

V globoki ječi je ležal Tihomil in čakal na smrt. Zadnja nada na rešitev ga je zapuščala. Tujec je v tem mestu, kamor je šel s takim veseljem, in tukaj bo moral umreti. Tujec je v Sisku, v katerem je srečal prvikrat svojo srečo, svojo Mileno, svoje solnce. Ni preteklo bogve koliko ur, ko so ga v tem mestu pričakovali, kakor kralja, kjer je stopal kot junak — zmagovalec. Vse je klicalo, vse ga je ljubilo. Sam knez in kneginja sta prišla pred njega, da ga okinčata z vencem zmage. Iz tisoč grl je oril klic, slavospev njemu, junaku med junaki. In v resnici bi mu bila sreča popolna, ako bi mu bil dodal knez k tej slavi še Mileno. In sedaj je vse naenkrat tako žalostno, zgodilo se je vse tako nenadno.

Vrgel se je okovan v verige na slamo in se globoko zamislil. Kaj je storil? Nič! In vendar je tu, globoko v temni ječi, okovan. Izpraševal se je, ali ni morda storil kaj, s čim bi lahko vzbudil kneginji kake nade. A ničesar mu ni prišlo na um. Niti slutil ni, da je ona tako zaljubljena vanj. Res je sicer, da mu je Milena pravila o onem čaranju, v katerem je klicala kneginja smrt Milene, a to ga ni mgolo uveriti, da ima posla s tako strastno žensko. Sedaj je karal sam sebe, zakaj ni bil opreznější.

A bilo je prepozno.

Zadnji dogodki so mu odkrili vso dušo kneginje, pokazali mu vso silo njene ljubezni in maščevalno strast njene duše. Njo, ki je dosedaj vladala vsem, pred katero so klečali in vzdihovali vitezi od vseh strani, je vrgel od sebe. Tega mu ne odpusti nikdar. Sprevidel je, da jo je strašno osramotil in da bo zato njena osveta strašna.

Streslo ga je, ko se je spomnil njene obtožbe. Kdo bi si mislil, da bi kneginja izumila tako laž, da se osveti. Kakor grom je udarilo to. Vsa njegova slava, vse poštenje je bilo omadeževano pred vsem svetom. Pred vsem svetom je bil sedaj kot zločinec, kot ubijalec posvečene osebe kneževe, kot verolomec in prešestnik. Kaj naj še pričakuje, kakor sramotno smrt. Ves gnjev kneza Braslava se mora vsuti nanj radi obtožbe kneginje Ger-

trude. Oni, ki so mu malo prej klicali: slava, mu kličejo sedaj: smrt. In Bog ve, ali je na vsem svetu vsajeno bitje, ki bi čutilo z njim. Tomislav? ... Kaj misli Tomislav? Ali ni morda proklel one ure, ko sta se prvič srečala? Ni li morda pljunil z vsem zaničevanjem na njegov spomin? Saj ga je vendar osramotil in osramotil tudi ves narod bele Hrvatske. In kako naj sumi, da je kneginja lagala, ko pa je izgovorila tako svečano, Ta strašna žena ni izdala z najmanjšo kretnjo, da je lagala. Mesto slave, s katero se je mislil Tihomil vrniti v svoj kraj, se vrne tja mesto njega glas o njegovem zločinu in o njegovi sramotni smrti. In tisoč in tisoč kletvin, ki done po Sisku, obkladajoč njegovo ime, se pridruži tisoč kletev, ki bodo donele po vsem hrvatskem narodu. Tako mineva slava tega sveta.

In Milena?

Vsa bolest njegove duše se je strnila v eno pri tej misli. Kako bo sprejela to vest, kdo ji jo prvi sporoči? Ubogo dete, kaj je zakrivila ona, da mora toliko pretrpeti? Da bi vsaj dobila vest, da je padel na bojnem polju. V svojem srcu bi nosila njegovo plemenito podobo. Pred njeno dušo bi stal krasen vitez, neomadeževan, junaški, poln ljubezni. In ako bi bila neizrečeno nesrečna, da je izgubila svojega dragega, vendar bi njegov spomin svetil, kakor zvezda, da se snideta nekoč v skupni domovini. A sedaj? Zvedela je gotovo, da je v ječi, da je storil najgrše delo, ki se da samo misliti. Kako je sprejela to vest? Ali ga morda ne preklinja? ...

Tako so Tihomilu v tem razmišljanju tekale minute, ura za uro, ki so trajale celo večnost.

In Tihomil se je motil, ko je mislil, da so ga vsi zapustili, in da mu nikdo ne verjame.

Res je, da je večina naroda verovala v njegovo krivdo in malo jih je bilo, ki bi ga branili. Ali med velikaši je bilo vse drugače.

Na poziv župana Mironje so se sestali mnogi v najbližjem plemiškem gradu.

— Bratje — je govoril Mironja. — Dogodki zadnjih dni so me prisilili, da vas pozovem, da prerešujemo, kar

se je zgodilo. Zadnji dogodki se nam na prvi hip zdijo, kakor lepa reč kneza in kneginje, kakor stvar, ki se ne tiče domovine in naroda, in se morda srdite, zakaj sem vas pozval. Ali, če vam je glava na pravem mestu, ste že gotovo spoznali, da se nam pripravlja slab kruh. Vsi veste, kaka prisega nas veže, vsi veste, kako velike nevarnosti nam prete, a vsi ste gotovo slišali zadnje besede kneza Braslava. Med tem, ko mi želimo zvezo z brati v beli Hrvatski, jih on kolne in grozi, da se hoče osvetiti nad njimi in onimi, ki drže z njimi. Knez še morda danes ne ve, kateri so prijatelji zveze, ali še danes lahko izve za našo prisego, za naš sestanek, in njegova jeza se vsuje na naše glave. Mislite morda, da boste mirno sedeli pri yinu in kruhu, ko izve vse to? Ej ne! Meč visi nad našimi glavami in smrt se nam bliža. Prisega nas veže, da ostanemo zvesti našim sklepom in da vztrajamo na potu, katerega smo si načrtali v znaku sloge in edinstva.

— Tako je, Mironja — so vzkliknili nekateri, a drugi so stali mirno in nekako pobiti. Nato odvrne nekdo:

— Morda imaš prav. Knez ni bil nikdar prijatelj Hrvatov v beli Hrvatski. Nemški dvor s kneginjo Gertrudo se trudi, da preprečijo iz povsem jasnih razlogov, združenje naše, da bi ne postali morda premočni. Zadnji dogodki niso samo kneza učvrstili za odpor take zveze, nego so mu vlili mržnjo do vsega, kar prihaja iz bele Hrvatske. A to ni čuda. Saj je iz tistih krajev prišel Tihomil, ki je prelomil poštenje in umazal svoj obraz in svetost njegovega ognjišča. Tihomil je kriv jeze kneževe. Hej, če bi se to zgodilo meni, strl bi ga in vso njegovo svojat. Gorje onemu, ki mi onečasti poročno postelj in se drzne do moje žene. Knez bi ne bil knez, ako bi še štedil Tihomila. In vrh tega še mu je stregel po življenju. Tihomil je osramotil našo zavezo, on je onečastil svoje ime, on je podla zver!...

— Molči! — zagrmi z ostrim glasom Tomislav, ki je doslej stal ob strani. — Tihomil je isti, ki trpi po nedolžnem in jeza božja se mora vsuti na one, ki mu strežejo po življenju. Odkod pa veš, da je vse to resnica? Kdo

ti je povedal? Tihomila je obtožila knjeginja Gertruda. Ali ne poznate te knjeginje Gertrude, te Nemke, ki laže, kolikorkrat zine? Kako to, da je sedaj naenkrat ta ženska v vaših očeh tako vzvišena in sveta, da ji verjamete in pljujete po onem, ki ste ga imeli dosedaj za vzor junaštva in poštenja? Vi ga obsojate ne da bi slišali njegov zagovor. In vendar je vaš tovariš, vaš prijatelj in pobratim. Kako naj imenujem to vaše početje? Ni li sramota, da verujete več ženski, ki je prišla iz tujine, ki je prišla iz domovine naših tiranov, nego Tihomilu, ki je vaš brat in junak našega naroda.

Mesto, da mu vsi složno priskočite na pomoč, mečete blato nanj, ne da bi pripomogli, da se opere.

— Ste li slišali — reče Mironja. — Nikdo ne more priseči, da je Tihomil kriv. Zato se naj nikdo ne drzne ga obsojati, ker drugače okusi udar mojega meča.

— Lahko z mečem pretiš — zamrmra prejšnji nezadovoljnež — ko so tvoje mišice močne, kakor turopljskili bikov.

— Bratje, — nadaljuje Mironja, ne ozirajte se na to pripombo, — pustimo za trenotek Tihomila. Glavni vzrok našega sestanka ni on, nego zadeva, ki je vredna več, kakor samo ena oseba. Povedal sem vam poprej, da visi Damoklejev meč nad našimi glavami. Vsi veste, da knez noče ničesar slišati o zvezi z belo Hrvatsko, vsi veste, da smo prisegli živeti in umreti za to zvezo. Kaj sledi iz tega? Da smo mi in knez nasprotniki. Stvari so take, da ni mogoče misliti na mir. Že to, kar je storil našemu bratu Štefanu iz Jasenovca, ki je moral pobegniti v belo Hrvatsko, priča, da ne bo postopal z nami milostno. On ne pozna milosti, on pozna samo osveto. Tihomilovo nepriliko bo zvrnil na nas in dejal, da je on samo izvrševatelj naših dogovorov. On veruje v javno zaroto zoper sebe... in mislim, da mi ni potreba, da vam obešam na nos pergamen, na katerega bo pisal našo smrtno obsodbo.

--- Knez je maščevalen!

--- Knez je bešen!

— A tudi knjeginja bo njegovo besnost podžigala s sladkimi besedami. Ona mrži vse Hrvate.

— Treba je, da ji to mržnjo izbijemo in če tudi s sekiro.

Taki pogovori so se slišali v skupini mrkih ljudi, ki so prišli na pogovor k Mironji, da zborujejo o položaju.

— Prav ste rekli — odvrne Mironja. — Knez besni, knez je maščevalen, in kneginja ga bo še ščuvala proti nam. Tu ni več nobenega odlašanja, nego da junaško zasučemo rokave in se lotimo posla. Ali naj čakamo, ali naj odlašamo, kakor voli, da nam odsekajo glave? Ne! To bi bilo prenaumno. Še je v nas krvi, še sile, da udeležimo naše želje, našo voljo. Ako noče knez poslušati naših želja, ga bomo prisilili v to.

— Tako je, prisili ga bomo — odgovorijo vsi složno in odločno.

— Dobro, bratje. To je vitežka beseda. Dosedaj smo čakali in se varovali vsakega spora s knezom. Rešitev domovine nam je sveta. Neprijateljski napadi zunanjih sovražnikov so bili vzrok, da smo brzdale svoja srca. Ali sedaj je sovražnik pobit in za nekaj časa bo vladal mir ali vsaj premirje...

— Motiš se — ga prekine debel plemič iz Zagorja. — Motiš se, Mironjo. Dobil sem vesti, da se bliža naši domovini velika vojska. Niti en dan nismo varni. Madjarski knez je razjarjen, da mu je vjet vojvoda in se bo gotovo maščeval.

— Naj stori, kakor mu drago — odvrne Mironja. — Eno je resnica, da so se namreč stvari zasukale. Danes je knez naš očitni sovražnik in sovražnik narodov. Danes je samo še sluga Arnolfa, a sovražnik svojega plemena in roda. Jasno je rekel, da se hoče osvetiti beli Hrvatski. In to, kar je rekel, stori s pomočjo nemškega cesarja. Ali hočemo, da se vnamejo vnovič krvavi boji med lastnimi brati? Hočemo mar, da zopet poteče bratska kri, hočemo zopet igrati Kajne? Ne, to ne sme biti. Zato je zadnji čas, da prisilimo kneza, da se vda.

— Ali tako? — vprašajo nekateri.

— Priznavate, da je tiran?

— Priznavamo — odvrnejo nekateri.

— Priznavate, da je sluga našega tirana cesarja Arnolfa?

— Priznavamo.

— Priznavate, da hoče naše glave, da se je v duši odločil za boj proti našim bratom?

— Priznavamo.

— Spominjate se Vuka, ki ga je nedolžnega držal v ječi zaprtega, a to radi svoje žene.

— Spominjamo se!

— Spominjate se Gorazda in njegovih tovarišev, katere je hotel uničiti. Spominjate se preroštva škofa Gorazda?

— Spominjamo se.

— Ali veste, kako zametuje vaš jezik v cerkvi, vaše svete običaje na dvoru?

— Vse to dobro vemo... Ni potreba, da nas spominjaš na to — so jeli vzdikati vsi vprek in vseh se je polastilo razburjenje.

— Ako za vse to veste, potem teče v vaših žilah žabja kri, če z mano vred ne vzdikate: Doli s tiranom!

— Doli s tiranom!

Čela so se jim zmračila, pogledi blesketali, roke pa poiskale držaje mečev. Na licu se jim je čitala besna odločnost in če bi v tem hipu prišel med nje knez, bilo bi po njem.

— Tako je, doli s tiranom — vzdikne Mironja navdušeno. — Njegova oseba je tista zapreka, da ne moremo reči bratu brat, da ne moremo svobodno dihati v tem zraku, nego moramo sklanjati svoje vratove pod jarem, kakor voli. Bratje, velike besede so izgovorjene. Srečen sem, ker se strinjate z mano. Raje umrjem, nego, da nosim dalje knežev jarem in upam, da ste tudi zložni z menoj. Povejte mi, ali bi vam bilo ljubo, ako vas pobesi na jabolčan, kakor one nesrečneže, ki naposed niso ničesar drugega zakrivili, nego udarili na nesramne Nemce, na potomce onih Nemcev, ki so oskrunjali naše matere, ki so nedolžno hrvatsko deco metali psom in drli kože s hrvatskih junakov. Povejte...

— Dovolj, dovolj — so vzklikali vsi. — Složni smo do zadnjega.

— Ako smo složni, pa pojdimo takoj na delo. Vržimo kneza s prestola in ga zaprimo v samostansko celico, naj preišlja tam svoje grehe, in o minljivosti slave. Knjeginjo Gertrudo pa poženemo preko mej naše države, naj priča svojim Nemcem, o vljudnosti hrvatskih junakov. Mati kneza Braslava itak blodi nekje po nemških krajih in jegov brat Friderik, Nemec po duši, se je odločil, da postane latinski duhovnik. Braslavov kneževski rod itak izumrje in bi morali tudi pozneje izbrati novega kneza. Zakaj bi ne izbrali nekoliko prej. Zakaj čakamo še dalje...

— Resnica — odvrnejo vsi. In slišala so se imena kandidatov na knežji prestol. Mnogim je močnejše utripalo srce. Malo jih je bilo, ki bi ne mislili na lastno osebo. Vsak je čutil v sebi dovolj moči, da bi upravljal veliko državo, vsakdo bi rad vzkliknil svoje ime, a se je vendar sramoval, zato je raje imenoval ime svojega prijatelja. Razun tega so se slišala tudi imena: Mironja, Vuk, Tihomil...

Mironja je pustil nekaj časa, da so se pogovarjali o osebi novega kneza. Vedel je že naprej, da se ne bodo tako lahko zedinili, ali hotel je slišati mnenje posameznika. Ko je začul svoje ime, se je čudno nasmihal in poznalo se mu je, da mu ugaja to, vendar, kdor ga je natančneje opazoval, bi spoznal takoj, da ne misli resno in da mu roje po glavi vse druge misli. Tako je gledal nekaj časa to prerekanje, nakar jih pozove, naj se umirijo.

— Bratje, poznam jaz svoje Hrvate. Vsak bi rad bil vodja, a nikdo ne rad podložen. Tolažimo se, zakaj, taki so bili tudi naši dedi. Mi smo narod samih kraljev in knezov. Treba še samo, da imamo junaško srce in ponosno kraljevsko, ali vsaj tako, kakoršno bi moralo biti srce kralja. Ali mi potrebujemo samo enega kneza, a ne dvanajst, zatoraj se moramo zediniti na eno osebo.

— Katera naj bo ta oseba?

— Mironja.

— Tihomil.

— Vuk...

— Hvala, bratje, ki hočete okinčati mojo glavo s kneževsko krono. Ponosen sem na to, ali ne srdite se, ako se vam iskreno zahvaljujem za to čast in odklanjam. Moja glava ni za kneževsko krono. Pretežke so takšne krone za me. Da se spominjate Tihomila, je sicer prav, a Tihomil je ponosen, uren in pameten in narod bi ga celo sprejel z navdušenjem. Ali, kolikor ga poznam, vem, bi niti ne hotel prevzeti časti in dolžnosti kneza. Preostaja nam samo še Vuk. Vuk je v resnici pravi vzor za kneza in jaz priporočam, da vzkliknete vsi enoglasno:

— Živio Vuk!

— Živio Vuk — so vzkliknili nekateri.

Ostali bi se gotovo odzvali tem vzklikom, da Mironja ni zamahnil z roko v znak, naj molče.

— Mislim sem bratje, na to, da boste vi sami predložili Vuka za kneza. Kdo je slavnejši od njega v naši državi? Kdo je bil hrabrejši od njega, kdo je ljubil boljše svojo domovino, kdo huje trpel za njo? Kdo je modrejši od njega? Vse to sem mislil in spravil sem ga v moj grad, da mu lahko sami povemo našo željo. Ni bila lahka stvar, spraviti ga sem, zakaj vohuni stikajo za njim povsod in nevarnost je, da ga najdejo in ujamejo.

Od vseh strani so se slišali glasovi iznenadenja in začuli so se vzkliki:

— Kje je Vuk?

— Privedi ga med nas.

— Kje je naš novi knez?

Mironja da vznak in vrata se odpro. Vsi pogledi so obrnjeni na vrata.

Na vratih se pokaže častitljiva podoba starčkova v sivi meniški halji. Brada, bela, kakor sneg, mu je padala na prsi, obraz upadel, oči udrte in globoke vsled trpljenja, a na ustnih smehlja, blaženega zadovoljstva. Polagoma je korakal Vuk v dvorano.

In dočim so prej vsi vzklikali, ni padlo nobenemu na um v tem trenutku, da prekine tišino.

Vsi so skočili k njemu.

In čudo, vsi ti ljudje, ki so bili žejni krvi in so snovali zarote in razdore, so pri pogledu na tega človeka postali krotki, kakor jagnjeta.

Mnogim so se orosile oči, ko so se spomnili nekdanje junaški postave Vukove, ki je sedaj kot krotek menih bil v pravi zadregi, kako se reši njihovih poklonov.

Mironja reče prvi:

— Slavni Vuk, vodja naš. Govorim ti v imenu svojem in v imenu vseh, brez razlike. Poslušaj nas in naj se tvoje srce omehča. Razložil sem ti že poprej, zakaj smo se sestali. Mera zločinov kneza Braslava je polna in mi ne moremo več prenašati njegovih nasilnosti. Odločili smo se, da ga vržemo s prestola. Glas naroda je božji glas. Ali vsak narod potrebuje vodjo, zato smo odločili, da posadimo kneževo krono najvrednejšemu izmed najvrednejših. Odločili smo se, in izbrali novega kneza — tebe, samo tebe. In jaz te pozivljam pred nami vsemi in pred Bogom, povej nam, ali sprejemaš kneževo čast, katero ti nudimo in smo pripravljeni žrtvovati za te življenje in smrt, smrt in življenje...

In vsi so vzdiknili:

— Življenje in smrt!

— Smrt in življenje!

Starec je mirno poslušal župana Mironjo, kakor bi se ga vse to nič ne tikalo.

— Bog — spregovori nato in pogleda proti nebu — čudna so tvoja pota. Nedavno si dopustil, da so moje kosti medlele v ječi, a danes mi ponujaš zlato krono s kneževim mečem. A knezu Braslavu, pred katerim še je včeraj trepetalo vse, se trese kneževi prestol. Hvala ti in slava!

Na te besede se obrne k Mironji.

— Prijatelji, bratje in tovariši. Lepa hvala vam, da ste se me spomnili in ako bi vas ne poznal, bi mislil, da re rogate. Ali ne vidite, kako sem slab? Ali ne vidite moje izmučeno telo? Vi potrebujete kneza, ki lahko suče meč, a moje roke ga več ne morejo dvigniti; vi potrebujete junaka, ki vas bodri v boj, a moje ustne šepetajo molitve. Vi potrebujete kneza, ki bo močen in silen, a jaz stojim

ob grobu. Pustite me torej, naj mirno umrem, pojoč psalme in moleč za rešitev naše domovine, ki še ni bila nikdar v taki nevarnosti, kakor sedaj, ko ji preti meščanska vojna, a od zunaj močan in divji sovražnik. Stare zgradbe naše kneževine se uničijo, tramovi pokajo, in moral bi biti Samson, ki bi vzdržal vse to skupaj, a vi kličete mene. Pustite me, bratje...

— Nikar, oče. Tvoja molitev je vredna več, nego naše pesti. Jedna tvoja beseda ohrabri naš narod bolje, nego najgromovitejši glas drugih junakov.

— Bodi naš knez!

Vedno bolj se je razlegalo vpitje, hoteč ga prisiliti, da vsprejme to važno čast. Starec pa ni mogel več govoriti, kajti močne roke so ga vzele na ramena in ga nosile po dvorani. Branil se je, a ni mu koristilo. Trebalo je dokaj časa, da so se nekoliko umirili in ga postavili na tla.

— Za Boga, bratje, zdrobili bodete svojega kneza prej, nego ga kronali — reče šaljivo Vuk, a nato nadaljuje z resnim glasom:

— Odnehajte! Nikdo na svetu me ne prisili, da sprejem knežjo krono. Ni to božja volja. Glas božji govori mojemu srcu in poslušam ga in vi se pokorite volji božji. Ko ste vi zborovali, sem jaz klečal in molil. In duh Gospodov je govoril z mano v molitvi. In tako sem prišel do prepričanja, da ste, ako iščete novega kneza, na krivem potu.

— Oho — so vzkliknili nekateri.

— Kaj govoriš, Vuk?...

— Braniš kneza Braslava...

— Ne govori, zakaj tega ne poslušamo radi.

Ali Vuk se ne zmeni zato in nadaljuje z mirnim glasom, gladeč si brado.

Na krivem potu ste, ako iščete novega kneza. Rod Braslavov izumira. On nima potomcev, in brat Friderik se je posvetil Bogu. Ali treba zato misliti na nove kneze, ko ima narod hrvatski močnega in modrega kneza. Ali vam je tako tuje njegovo ime?

— Mutimir — vzkliknejo vsi.

— Da, Mutimir! Za njega se zedinite in mesto dveh knezov, bo vladal vso Hrvatsko samo eden knez, mesto dveh držav, bo samo ena in ta bo silna in mogočna. Niti bes tujinstva, niti zloba pekla ji ne moreta do živega. Vaše misli o slogi, vaše prisege o edinstvu, vaše hrepenenje po zvezi se uresničijo na mah. Hrvatska ostane zedinjena, samosvoja in velika.

— Živio, knez Mutimir! — zadoni po dvorani.

— Evo, sedaj sem vam rekel, kaj mi je bilo na srcu. Ako poslušate moje besede, se ne bodete kesali. Prosim vas samo še, čuvajte življenje Braslavovo. Bodite složni in krepki in ne dajte se zavesti od strasti. Ako ste za moj predlog, izberite poslanstvo, ki mu naj javi naš odlok ter ga naj vpraša, ali sprejme izvolitev. Predno se poslanstvo ne vrne od Mutimira, ostanite mirni in čuvajte to tajnost in spominjajte se, da je bil sicer med dvanajsterimi apostoli Judež, ki je izdal, a se usmrtil sam... Odgovorite mi odkrito, ali ste za Mutimira?

— Smo...

— In ga priznate knezom, ako sprejme izvolitev?

— Priznamo ga....

— Tedaj izberite poslanstvo.

Izbrali so najuglednejše, ki bi imeli oditi na dvor kneza Mutimira v belo Hrvatsko.

XXVIII.

Knjeginja Gertruda ni mirovala. Maščevalna strast jo je obvladala docela. Ko si je odpomogla od prve boleti, je jela takoj premišljati o osveti. Ni ji dovolj bilo to, da čaka Tihomila smrt, ne, ona se je hotela osvetiti pravemu vzroku svoje sramote — Mileni. Nikdar še ni bil ponos knjeginje tako užaljen, nikdar še ni noben človek njeno moč in njeno lepoto tako pogazil, kakor ta Tihomil, prišlec iz barbarskih strani. O ta Milena mora pasti, mora trpeti peklenske muke.

In tisti čas, ko so hrvatski velmožje zborovali o usodi posavske Hrvatske, tisti čas je bil pri knjeginji Gertrudi Gottschalk. Bil je nekaj časa izven Siska, a se je sedaj

vrnil, a čuvši o dogodkih na dvoru, ni hotel pred knjeginjo. Srce mu je poskakovalo veselja, da se je na tako lep način rešil nevarnega tekmeca, a vedoč, kaka burja vlada sedaj v srcu knjeginje, se ji ni upal približati.

Zato mu ni bilo posebno ljubo, ko ga je od ogromnega vrča, katerega je pil z dvornim kaplanom, odpoklical glas sužnja knjeginje Gertrude.

Izpivši do dna, kar je še bilo v vrču se poslovil od dvornega kaplana, in godrnjaje grdo kletvico, odide h Gertrudi.

Ko je vstopil v sobo h knjeginji, je niti ne pozdravi, nego sname samo kapo, jo vrže v kot, in reče jezno:

— Kaj hočeš?

A ona ga pogleda razjarjeno.

— Mnogo.

— Govori.

— Ti si bojazljivec!

— Še kaj?

— Potepuh.

— Še kaj?

— Tvoj pogum je vreden starih bab.

— Gospa, če si me zato poklicala, da me psuješ, bi si lahko to prihranila...

— Da, odvrne ona porogljivo — od vrča, kaj? Potopi se v vinu, za drugo itak nisi...

— Moje geslo je: jesti, piti in ljubiti lepe žene.

— Za poslednje si prebedast.

— Oho... dovolj mi je. Če mi takoj ne poveš, kaj hočeš, grem takoj nazaj k Mojmiru, dobremu vašemu kaplanu, ki ima slične nazore z mano in pije, da ga je veselje gledati.

— Pusti pijačo. Klicala sem te, ker imam važnih predlogov, ki se tičejo tvoje osebe.

— Moje? ... Hej, mili Bog, dokler si imela dovolj posla z mladcem od valov Adrije, ti ni bil mnogo mar severni medved...

— Molči...

— Oprosti, molčal bom. Vrlo sem ti hvaležen in ti moram priznati, da sem že mislil, da si povsem pozabila

... in ta senca, še predno je mogel preprečiti, pade pred njega na kolena, poljubi njegovo nogo in zaplaka:

— Gospod, pomagaj! (Str, 300.)

na me. Vendar, izbornost si igrala svojo ulogo, vse tako, kakor sva se dogovorila. Mladi Hrvat je vgriznil v trnek, ki si mu ga vrgla, zaljubil se je v tvoj kras ... in za vruga,

uprav, ko te je mislil objeti, si ga vrgla pod noge smrti. Niti v snu se nisem nadejal, da si tako zvita. Prababica Fastrada bi imela veliko veselje s tabo...

Knjeginja Gertruda ni prav razumela njegovih besed. Ni vedela, ali govori v resnici, ali se ji samo roga in to je Gottschalka zelo veselilo:

— Da, svetla knjeginja, zaslužila si, da te pohvalim cesarju Arnolfu. Modrejše žene ni na svetu.

— Drago mi je, da me hvališ — ga prekine Gertruda.

— V resnici se ti divim, samo zdi se mi, da si na zelo nevarnem potu in da ti preti velika nevarnost.

— Meni? — se začudi Gertruda.

— Da, tebi — odvrne Gottschalk in nato jo prime za roko in ji pošepeta na ušesa:

— Uloga Putifarke ni brez nevarnosti.

Knjeginja prebledi, a nato odvrne tiho:

— Kako misliš?

— Mislim, da je sedaj zaprtemu Josipu svobodno, da se sklicuje na božjo sodbo...

— Na božjo sodbo — vzklikne knjeginja.

— Da, na božjo sodbo in Bog kakor veš, ščiti pravične. In tako bi lahko zopet Josip prišel na svobodo. Njegovo Putifarko pa bi odvedli na trg, jo privezali za konjske repove in raztrgali njeno prekrasno telo. In to bi bilo, kar moraš sama priznati, v resnici škoda.

Knjeginja je postajala vedno bledejša in ni se mogla vzdržati strahu.

— Ti mi govoriš o božji sodbi — reče z drhtečim glasom. — Nikdar nisem premišljala o tej strahoviti stvari.

— Nisi nikdar bila navzoča pri božjih sodbah?

— Nikdar!

— Ej... tvoja prababica Fastrada bi ne imela veselja s teboj.

— Veš dobro, da sem bolj ljubila sanje v bledi noči in vonj rož...

— In tako dalje... in tako dalje... hm... nisi imela prav. Bolje bi bilo, da bi se pripravljala na božje sodbe, zakaj, kakor vidiš, se si jim sedaj zelo približala.

— Ti me strašiš...

— Ne strašim te, ali bojim se, da bo zahteval Tihomil božjo sodbo, način, kakršnikoli.

— Ali je mnogo načinov? Povej mi, zakaj zelo malo sem poučena v tem.

— Dobro. Najnavadnejše božje sodbe so: kocka, poskus na vroči vodi, ognjeni poskus, dvoboj...

— Kako je poskus z vročo vodo.

— Poskus z vročo vodo se vrši v cerkvi. Obdolženec po nekoliko postnih dnevih pride v cerkev in poklekne pred duhovnika ter moli nad njim. Nato vstane obdolženec in duhovnik bere mašo. Nato opominja obdolženca, naj ne kliče božje sodbe, ako ni kriv. Po maši gre duhovnik h kotlu, v katerem je voda. Nad vodo moli evangelj in poje litanije ter jo blagoslovi, da tako vzame vso moč zlodeju. Nato se obleče obdolženec v novo cerkveno obleko in mora poljubiti evangelj in piti blagoslovljeno vodo, katero mu poda duhovnik, izgovarjaje: »To vodo ti dajem danes za poskus«. Sedaj se prižge ogenj in ko začne voda vreti, molita duhovnik in obdolženec. Nato se kotel urno postavi od ognja vstran in sodnik vrže v vodo kamen, ki visi na vrvici. Obdolženec mora nato ta kamen izvleči iz vode z golo roko. Ko stori to, mu zavežejo roko in zapečatijo s sodnikovim pečatom. Tretji dan se pogleda in če je roka obdolženca brez rane, se proglasi nedolžnim.

— In so ljudje, ki so prestali tak poskus srečno?

— Gotovo. Zdi se mi, da ti ni mnogo do tega...

— Hej, kaj te briga, kaj jaz mislim!

— Briga me, briga, zakaj božja sodba lahko škoduje tvoji beli nežni polti in lepim lasem, a jaz sem ti vsekako prijatelj in te pomilujem.

— Zakaj me pomiluješ? Ne potrebujem tvojega sočutja.

— Potrebuješ, gospa, potrebuješ in še kako. Le priznaj, zakaj božja sodba ni igrača.

Kneginja se je jela v resnici bati božje sodbe in zato ni hotela več prikrivati pred svojim najboljšim prijateljem. Zganila je z rameni in dejala:

— Zakaj bi tajila? Treba je božjo sodbo prepričati. Tihomil in Milena morata pasti.

— Tudi Milena?

— Ona najprej.

— Ej ne. Ona je moja, in ne tvoja. Pozabljaš, da ste mi jo dali.

— Odvedi jo k vragom. In to je tudi moja misel. Za Tihomila ne bo večjih bolečin, nego to, ako izve, da si ti Mileno ugrabil in da je v tvojih rokah.

— Kaj želiš tedaj — vpraša Gottschalk.

— To, kar bi že moral davno učiniti, a ti nisem pustila.

— Kaj?

— Ugrabi Mileno, tajno, s silo in jo odvedi v svoj brlog med medvede. Stori tam z njo, kar hočeš, samo pred oltar je ne pelji.

Gotschalku so se razširile nosnice in lovil je sapo, kakor bi ne razumel vsega. Nato udari z roko ob roko in vzdikne:

— Das ist gut ... *

*

Ko je drugi dan zgodaj v jutru šla Milena s svojo zvesto služabnico po ulicah Siska, da obiše svoje bolnike in siromake, so planili nenadoma po nji našemljeni ljudje. Predno je mogla klicati na pomoč, so jo posadili na konja in odhiteli z njo. Samo nekoliko vaščanov je videlo ta prizor, a niti eden se ni upal, da bi ji sledil. Bil bi pa to tudi brezuspešen posel, zakaj ti so oddirjali z neverjetno urnostjo.

Ni trajalo dolgo, pa je tudi zginil prah, ki so ga dvignila konjska kopita roparjev.

In Sisek je bil miren in tih, kakor bi se ničesar ne dogodilo.

XXIX.

Skozi gozdove in planine je drvela četa nemških vojščakov proti hrvatski meji. Sam Gottschalk se je nahajal v tej četi, ter dvigal ponosno svojo glavo, in oči so mu divje lesketale.

* To je dobro...

V sredini čete je bila nosilnica v kateri je počivala Milena, uspavana s pijačo, ki je bila narejena za njo, da bi ne kričala. Njena spremljevalka ni dobila opojne pijače, nego so ji nastavili nož na grlo in zažugali, da jo zabodejo takoj, ako bi klicala na pomoč.

Daleč je že oddirjala četa od starorimskega Siska in nikdo je ni poskušal preganjati.

In kdo bi jo poskušal? Nikdo ni niti slutil, da ni več Milene v gradu kneza Braslava. Edina kneginja je vedela za to, a ona je molčala, zakaj ta skrivnost je bil del njene osvete, njene strašne osvete, katero je prisegla Tihomilu.

Videla je, da se mu najhuje maščuje s tem, ako mu ugonobi Mileno. Vedela je, da se Tihomil ne boji smrti in da tega junaka ne upogne s to grožnjo. Čakala ga je itak smrt, a prej še mora zvedeti za zločin, ki se je izvršil na Mileni.

Uživala je v duši, ko je pomislila, kako bo Tihomil zbesnel, ko izve, kaj se je zgodilo z Mileno. In ta besnost bo še večja, ko nji, svoji sovražnici, okovan v težke verige, ne more ničesar žalega storiti.

Sedaj stopi lahko pred njega, ona, žena, kot zmagovalka, ki je premagala junaka in ga ukanila, kakor je Dalila ukanila Samsona. Njeno srce, zmučeno in na pol mrtvo je jelo zopet živeti v misli na osveto. Nikdo bi je ne mogel zadržati od osvete, katero je prisegla njemu in celemu narodu, kateremu je pripadal. In evo, en del osvete je izvršen. Četa dobro oboroženih vojakov pelje Mileno v Gottschalkov grad, v orlovsko gnezdo, odkoder je več ne otme nikdo, zakaj nemški medved jo bo čuval. Sedaj se ni treba bati Braslava, ker se je sam srdil na Tihomila. Ni se tedaj motila, ko je mislila, da knez Braslav ne bo povprašal po Mileni, zakaj on se v resnici ves dan ni spomnil revice.

Ko je legla noč na sisačka brda je bila kneginja uverjena, da se je Gottschalku posrečilo prestopiti hrvatsko mejo in da sedaj Milene nikdo več ne reši.

Sedaj je napočil čas, da izvrši, kar je izmislila. Vzela je seboj najzvestejšega služabnika, ki je bil znan, kot okrutnik in odšla urnih korakov proti stolpu, v katerem se je nahajal Tihomil.

Ko je zaslišal rožljanje ključev se ni ustrašil, nego je bil pripravljen na vse in bilo mu je skoraj ljubo, da se že nekaj zgodi, bodisi karkoli, samo da ne bo v tej negotovosti.

V ječo je stopil ječar s svetilko, ki je odprl na zapoved kneginje ječo in takoj za njim se je prikazala na pragu ona sama. Obrnivši se k ječarju, reče z ostrim glasom:

— Postavi svetilko na tla!

Ječar utakne železni držaj svetilke v tla.

— Idi ven in čakaj z mojim služabnikom na daljne ukaze.

Na te besede se ječar molče odstrani in zapre vrata.

Kneginja Gertruda in Tihomil sta bila sama. Tihomilu je s početka svetloba luči jemala vid, a kmalu si opomore. Ko spozna kneginjo, mu je bila prva misel, da se pred njo ne sme kazati potrtega in žalostnega. Kneginja je dvignila glavo visoko in se zagledala vanj. Tako je preteklo nekaj trenutkov.

Tihomil jo vpraša prvi:

— Kaj te je privedlo v to ječo, nesrečna ženska!

In ona, kakor da je pričakovala tega vprašanja, reče:

— Ti si žalil moj ponos, mojo čast in me hotel osramotiti. Hotel si me premotiti, da se izneverim knezu, svojemu gospodu, ki si ga hotel vreči s prestola in mu vzeti krono in evo tvoja oholost je kaznovana. Okovan si.

Tihomil ni verjel lastnim ušesom. Ni vedel ali bedi ali sanja. Pred njim je stala ona strašna ženska, ki je pred knezom in vsem dvorom lagala njemu v obraz, radi kateri je sedaj tu v ječi. Vedel je, da je storila zato, da se maščuje nad njim. Ali da mu ta ženska, ki je hotela njega zapeljati, tu v obraz laže zopet isto, ni vedel, kako si naj to tolmači. Bilo mu je tako nerazumljivo, da se je prijel z roko za glavo, kakor da se hoče prepričati, da še je na pravem mestu. Nato je odgovoril:

— Nesrečna žena, ali te je obsedel satan, da se tako rogaš svoji žrtvi. Kaj te je dovedlo do tega? Kaj hodiš sem? Ali si ti kneginja Gertruda, ali si živ vrag?

Ali ona se je nasmejala.

— Ti se čudiš... ti, ki si se drznil protiviti moji volji. A vеди, da sem prisegla osveto in to prisego hočem tudi držati. — Te besede je izrekla s tako odločnim glasom, da se je Tihomil nehote zdrznil. Vendar je odgovoril naglo:

— Motiš se, ako misliš, da se te bojim. Moje srce ne pozna bojazni. Stokrat in stokrat sem bil v boju, a se nisem plašil, bilo bi pač žalostno, če bi se plašil ene ženske.

Besedo »ene ženske« je naglasil z nekakim prezirom.

Kneginja je čutila želo naglasa in njene oči so se zasvetile, kakor oči divje mačke.

— Molči! Poznam sredstvo, s katerim ozdravim tvojo drzovitost. Na kolena boš padel pred menoj.

Tihomil se je zravnal še ponosneje in odgovoril:

— Nikdar!

Te besede je izrekel tako odločno, kakor še morda nikdar nobene v vsem svojem življenju.

— Ko te začnem mučiti, spremeniš svoje nazore —
odvrne Gertruda.

— Ni muk, ki bi vpognile moj ponos. Slovan sem in slovanska mati me je rodila. Bila bi sramota, da bi se ponižal pred teboj. Umreti hočem brez strahu, in če mi režeš kožo s telesa, stal bom pred teboj neustrašen. Ne boš uživala pri pogledu na moje bolečine zakaj stisnil bom zobe, da ne izustim niti enega vzdihljaja, ti strašna ženska.

Gertruda stopi nekoliko naprej in mahne z roko.

— Molči! Mnogi so govorili tako, a niso držali tega, ko se jih je mučilo. In tudi ti boš prosjačil za življenje. In v drugič je odgovoril Tihomil, a še odločneje:

— Nikdar!

A ona se nasmeje glasno in porogljivo:

— Si pripravljen junaško umreti?

Odločno, ne da bi trenil z očmi odvrne.

— Da.

In vnovič je nastala tišina. Kneginja ga je ogledovala prodirajoče, kakor bi hotela najti v njem mesto, kjer bi ga najlažje ranila.

Tihomil pa reče nestrpno:

— Zabodi meč v moje srce. Naj ugasne moje življenje. Naj izteče kri iz mojih žil in ti se kopaj v nji.

— Motiš se — vzklikne kneginja. Motiš se, zakaj to bi ne bilo dovolj kazni za te, zakonolomec in morilec kneza.

Vsa kri je udarila Tihomilu v lice.

— Nehaj, kača vseh kač. Ali se še vedno drzneš govoriti tako o meni. Zaslužila si, da se odpre zemlja pod tvojimi nogami in te požre. Ali ne obmolknejo že enkrat tvoja nesnažna usta?

— Ne obmolknejo — vzklikne kneginja — zakaj morajo ti izreči obsodbo.

— Tvoje obsodbe se ne bojim, nego edino sodbe božje. Življenje, to mi lahko vzameš, a duše mi ne uničiš.

Kneginja je drhtela razburjenja in ni mogla več tajiti, zakaj je prišla. Ustnice se ji razblinijo in razširijo v škodoželjni smeh.

— Ali si pozabil na Mileno? ...

Kakor bi udarila strela, je odskočil Tihomil in njegove verige so zažvenketale.

— Zakaj me spominjaš na njo, prokleta? Tvojim satanskim ustam se ne spodobi to ime. Nisi vredna, da ga izustiš.

— Misliš?

— Vem.

In kneginja je pobesila glavo in grizla spodnjo ustnico. Nato je dejala:

— Ti si bedast!

V njenem pogledu je čital, da mu ima povedati nekaj, česar se je zbal.

Vendar jo vpraša:

— Zakaj?

— Pravim ti, da si bedast! Kaj misliš o Mileni?

— Mislim, da je angel v človeški podobi. Mislim, da je čisto jagnje, ki stopa nedolžno in brez greha po trnju naše zemlje.

Gertruda se glasno nasmeje.

— Angelj ... jagnje ... haha ... resnično lepa imena, jagnje ... angelj ... haha ... Resnično, smešno!

Tihomil vzklikne ogorčen:

— Molči, prokleta! Prepovedujem ti, da se rogaš nji, kateri nisi vredna, da ji sezuješ čevlje!

— Razžalil bi me, ako bi ne stala previsoko, a sedaj me tvoja žalitev ne doseže. Vendar, da izveš resnico, ti povem. Tvoji Mileni preti nevarnost.

— Nevarnost? Ubogo dete!

— Pomiluješ jo? Imaš prav!

— Kaj ji preti?

— Strašna nesreča.

— Prosim te, govori — reče Tihomil in glava mu je klonila na prsi, a na licu se mu je pojavila bojazen.

— Brzo te zapušča tvoj ponos, junaški Hrvat!

— Bog, zakaj me mučiš? Povej, kaj je z Mileno?

— Deli so jo na natezalnico, ker so sumili, da je s teboj v zvezi.

— Mili Bog, kdo je mogel biti tak okrutnik, da je mučil to golobico? Ako je kdo kaj zakrivil, sem tisti jaz, ali njo pa naj puste pri miru, to cvetko, ki ne more nikomur storiti kaj žalega.

— Mučili jo bodo vnovič.

— Grozno!

— Nato jo bodo slekli do nazega in jo bičali tako dolgo, da bo meso viselo z nje in...

— Dovolj ... dovolj! Prepreči to, storim vse, kar ukažeš! Ali prepreči to...

— Poklekni pred me! — zaukaže Gertruda.

V Tihomilu je vzvalovala kri. Vsa duša se mu je vzpela. Zdelo se mu je, da se ruši svet, a vendar je, z odporom vseh sil, pokleknil pred njo.

— Poljubi rob moje halje!

In Tihomil se skloni in poljubi rob njene halje.

— Glej, kako brzo si se premenil, dasiravno si prej trdil, da si Slovan in da te je rodila slovanska mati. Malo prej si zatrjeval, da bi bila sramota, ako bi se ponižal pred menaj. Malo prej si rekel, da ne bom videla bojazni na

tvojem licu, čeprav moraš tudi umreti. Glej, glej, kako se vi močje in posebno vi hrvatski junaki naglo spreminjate.

Vse to roganje kneginjino je bilo Tihomilu, kakor tisoč bodal. Že je hotel vstati, a pomislil je na nevarnost, katere preti Mileni. Zato reče:

— Kaj zahtevaš od mene, strašna ženska? Govori, ukazuj!

A ona odgovori:

— Nič, prav nič. Malenkost! Želim samo, da me poslušáš kleče, kar ti hočem povedati.

— Govori!

— Imam ti javiti veselo vest — se nakremži Gertruda in odstopi nekoliko korakov.

— Vesela vest za tebe, za me smrt — zamrmra Tihomil.

— Morda.

— Govori!

— Ne žaluj za Mileno.

— Zakaj ne? ...

— Ker se ti je izneverila.

Tihomil plane kvišku ves besen in vzdikne:

— Lažeš... nesramno lažeš!

— Misliš? ... Nu, nu... kako si moder! Če že hočeš, dobro! Lažem... ali eno je vendar res: ona ni več tvoja!

— Čegava pa? — vztrepeta Tihomil in prebledi.

— Dragi moj, ne vem, kako ti naj povem... ona je... ona je...

— Kaj je ona?

— Sužnja Gohtschalkova, ker jo je odvedel v svoje gnezdo.

Kneginja Gertruda je uživala že naprej ob učinku svojih besedi in je izgovarjala vsako besedo počasi.

Ali komaj je izgovorila je planila k vratom vsa plašna.

Strašen krik Tihomilov je zadonel po celici. Kakor, da mu je prešla v ude moč Goljata je razširil roke in hotel zlomiti okove. In zdelo se je, da hoče železo popustiti njegovim silnim mišicam.

Gertruda je mislila v prvem hipu, da bo Tihomil planil na njo, ter ji razbil glavo ob zidu ječe. Prestrašena v dno duše je jela vpiti na pomoč.

Vendar železo je ostalo železo. Tihomilove mišice so se morale ukloniti. Kri je tekla iz njegovih rok, na ustah se je pokazala krvava pena, oči so mu zrle stekleno v kneginjo. Ječar in služabnik sta planila v ječo in ga, kakor na ukaz, vrgla na tla, pripravljena, da ga raztrgata na kosce.

Kneginja pa, zakrivajoča svojo bojazen, reče:

— Pustita ga. Dovolj je za danes... Naj premišljuje, kar sem rekla.

S temi besedami je izvršila kneginja prvi dan osvete.

XXX.

Noč je burna. Črni oblaki pokrivajo nebo. Temno je tako, da se vidi komaj štiri korake pred seboj. Samo, ko šine blisk po oblačnem nebu, se za trenotek pokaže sisečka okolica. Nato zagrmi silni grom in zopet zagrne tema s svojim plaščem sisečko mesto, polje in brda in Savo.

Besen vihar in naliv gospodujeta kraju in kakor da so vsi črti s srdoni zaplesali kolo in zapeli grenko davorijo razvalin in smrti — turobno bojno pesem zadnjim ostankom starih bogov zoper novo dobo krščanstva, tako je grmelo, vršelo in bučalo po zraku. Strašna noč. Veje se lomijo, stari hrasti pokajo in v hišah škripljejo tramovi. Vse se je poskrilo in celo divje zveri so poiskale najvarnejša zavetišča. Nikjer ni videti ne slišati glasu kakega živega bitja.

A vendar! Po cesti, ki pelje v Sisek, hiti človek. V prvem hipu se ne da razločiti, ali je to moški ali ženska, tako je zavit v plašč. Tudi obraz je popolnoma zakrit, da ga besen vihar ne razbiča.

Vsak trenotek obstoji ta čovek zastrašen vsled besnega grmenja, nato pa pohiti zopet urno naprej, kakor bi ga podile furije.

Videti je bilo, da mu je okolica sisečka dobro znana, zakaj spretno se je izogibal vsemu, kar mu je delalo zapreke in hitel naprej brez bojazni.

Naposled so se mu pojavile pred očmi prve luči, ki so mu povedale, da je že blizu mesta Siska.

Podvojil je korake proti svetilkam in se kmalu nato vstavil vsled silne onemoglosti. Sedaj, tu na cilju potovanja se mu je zazdelo, da ga ostavljajo moči.

Nikjer ni bilo videti zavetišča, da bi si odpočil samo za trenotek. Polagoma se je vlekel proti Sisku, ali burja ni prenehala, nego udarjala z vso silo okrog njega, da so se mu tresle noge. Dež je premočil njegov plašč in obleko in obutev je bila vsa pokvarjena.

Tako je minilo dokaj časa. Težko se je vlekel naprej. Naenkrat se zdrzne.

Iz neke daljave mu je prinesla burja udarce konjskih kopit.

Z vso močjo, katero je še imel, je skočil s ceste na polje in se vlegel na tla.

Nato se je oprezno privlekel po trebuhu do prvega grma, ki ga je opazil v temi. Konjenik se je bližal mestu, kjer je stal prej popotnik in ko ni našel ničesar sumljivega, je odjezdil dalje, proč od Siska.

Za nekoliko časa se popotnik priplazi na cesto in koraka naprej, oprezno poslušaje, kakor bi hotel zaslediti vsako nevarnost, ki bi mu pretila.

In tako je preteko dobre pol ure, da se je približal obzidju grada Siska.

Sedaj je šlo za to, kako priti v knežji grad. Posrečilo se mu je priplaziti se do visečega mostu. Tu je jel klicati vratarja, naj mu odpre.

Naposled se ohrabri. Izpod plašča potegne rog in zatrobi trikrat, naglo zaporedoma.

Nato se umiri in čaka na odgovor. Zdelo se mu je, da ni na dvorišču žive duše, zakaj nikdo se mu ni odzval.

Morda se pa ni čul glas roga v tej burji? In vnovič ga nastavi na usta, da zatrobi glasneje. V tem hipu pa se odpre okence kraj grajskih vrat in pojavi se glava sisečkega vratarja.

- Kdo je? — vpraša osorno surovi glas.
- Prijatelj kneza Braslava.
- Ime!
- Povem ga samo knezu.

V globoki ječi je ležal Tihomil in čakal na smrt. (Str. 301.)

- Kaj hočeš?
- Življenje ali smrt knezu Braslavu.

Na te besede se zapre okno in nastane tišina. Dokaj časa je preteklo in popotnik je jel postajati nestrpen. Naposled se spusti viseči most, zaškripljejo vrata in močne

roke ga primejo za rame ter ga odvedejo v notranjost gradu. Tu ga potisnejo v stolp.

Popotnik se spodtakne ob prag in toliko da se je prijel z obema rokama za stol, je padel nanj z vso težo.

Slaba svetloba, ki je razsvetljevala sobo, je padla na njegovo lice. Bilo je blede in izmučeno ter ga je obdajala dolga brada.

— Kak vrag te nosi sem v tem vremenu — vpraša vratar surovo.

— Dovolíš? — A niti na odgovor ni čakal, nego je že pil.

Ko se je napil, reče:

— Utrujen sem. Hvala za pijačo... Pa tudi lačen sem...

Vratar pljune na tla in odvrne:

— Hvalo Bogu.

Nato seže na polico in vzame hleb kruha in ga položi pred potnika.

Ta prime za kruh, kakor lačen volk.

Zunaj pa je vršela burja in so treskale strele.

Vratar se je prekrizal vsak hip.

— Hm, vreme je, kakor bi Elija slavil svoj god... In ti si šel v tej noči na polje. Ali evo, tam v kotu ti razprostem svoj plašč, in če nimaš nikjer drugje prenočišča, lahko tu prenočiš. Jutri pa greš lahko h knezu, ako si, kakor praviš, poslanik k njemu.

Potnik, okrepcan od vina in kruha, skoči na noge in vzklikne:

— Ne, pri Bogu, še danes moram pred kneza...

Vratar izbuli oči v potnika.

— To ni mogoče. Knez v tem času nikogar ne sprejema.

— Mora, slišiš, mora. Gre se za njegovo življenje in če me ne pustiš, bo hudo. Če me pa pustiš, verjami mi, te čaka mastna nagrada, večja od te...

Na te besede vrže na mizo vrečico zlatih bizantincev, ki so se razsuli z zvonkim žvenketom po mizi.

Vratarju so stopile oči iz kotlin.

— Nagrada, praviš, večja od te? ... Pri Sv. Kvirinu, ne bilo bi slabo! ... Ali kako naj to storim, zakaj če lažeš, visi moja glava na niti.

— Pozabljaš, da bi poginil tudi jaz, ako te varam.

— Gre za življenje kneza, praviš. In da je jutri že prepozno.

— Tako je.

— In mene čaka nagrada, praviš ...

Med tem, ko je to govoril je pobiral bizantince in jih spuščal v svoj globoki žep.

— Tako je! — reče potnik.

— Torej čakaj!

Na te besede gre in vzbudi svojega pomočnika, kateremu strogo zabiči naj pazi na vrata in nikogar ne pušča ne notri ne ven, dokler se ne vrne. Na to se je izgubil v črno noč.

Prešlo je dobre pol ure, da se je vrnil.

V njegovi sobi je sedel neznani potnik, podpiraje si z obema rokama glavo in pomišlja tako globoko, da ni niti zapazil, da se je vrnil. Vrtar ga prime za ramo in reče:

— Gospod, knez te pričakuje ... Težko je šlo, a šlo je ... Pojdi, popeljem te k njemu.

Neznanec skoči s stola, se zavije v svoj plašč in gre za vratarjem. Ko sta prišla na dvor, se neznanec ni mnogo oziral na vratarja in ni mu niti sledil, nego hitel urno naprej, tako, da ga je vratar komaj dohajal. Videlo se je na prvi mah, da so neznancu ti prostori dobro znani in da mu ni treba vodnika.

In to je vratar tudi opazil. Že ga je hotel vprašati, a v tem je stopil pred njiju vodja dvorne straže v sijajni obleki in vpraša:

— Ali si ti poslanik, ki ima za kneza važne vesti?

— Da.

— Kako se zoveš?

— Samo knezu povem.

— Svetli knez mi je ukazal, naj te dovedem v njegove sobe. Ti, vratar, se lahko vrneš.

Na te besede se vratar vrne, a vodja telesne straže popelje prišleca po nekaterih stopnicah k vratom kneževih sob. Tu se ustavi in vpraša:

— Imaš orožje? Dolžnost mi je, da te preiščem. Neznanec poda svoj meč in nož.

Vojak se je prepričal, da nima drugega orožja in reče:

— Še trenotek in evo te pred svitlim knezom.

Nato odpre vrata. Fantastična, z zlatom obložena svetilka, ki je visela s stropa, je sipala iz rdečega stekla rdečkasto svetlobo po celi sobi. V kotu na stolu je sedel knez. Glava mu je klonila na prsi, a levica je držala dolgo brado.

Prišlec se nemo prikloni.

Knez, ne da bi vstal, reče:

— Kdo si, neznanec, ki si v tej burji in viharju prišel vznemirjat moi nočni mir?

Prišlec pokaže z roko na vojaka.

— Želiš, da se odstrani? — reče knez. In mahnil je z roko vojaku. — Idi, a ostani v bližini.

Vojak odide takoj.

Knez vstane in se približa potniku.

— Kdo si!

A prišlec sname brado, zakaj bila je ponarejena. Luč obsije njegovo lice. Knez odskoči dva koraka nazaj in vzklikne:

— Stipe iz Jasenovca!

A prišlec ne trene niti z očesom, nego odvrne.

— Da.

Kneza popade star gnjev in reče:

— In ti se drzneš priti v moje sobe. Ali veš, da te čaka krvniški meč in da te sme...

— Počasi, knez, počasi. Govori tišje. Ako sem jaz vkljub temu tukaj, dasi mi preti gotova smrt in bi me lahko ubil vsak kmet, sem vendar prišel sem. Moraš se že radi tega domisliti, da me je pripeljal vrlo važen razlog, zakaj kar tako se ne stavi glava na kocko.

Kneza so te besede pomirile in zato vpraša:

— Kaj te nosi sem?

— Želim se pomiriti s teboj. Hočem ti izkazati veliko uslugo.

— In kakova je ta usluga?

— Največja, katero more čovek izkazati. Prinašam ti rešitev smrti, prinašam ti življenje.

— Oh — se vzpne knez — kaj mi govoriš, prinašam ti življenje.

— Tako je.

— Govori, dokler ni prepozno. Ti mi želiš rešiti življenje, ti, ki si mi bil neprijatelj in katerega sem obsodil na smrt ter ga izgnal iz dežele. Kako se ujema to? — odvrne knez neverjetno, a na licu se mu je zrcalilo razburjenje.

— Ti se temu čudiš in vendar je temu tako.

— Govori! Povej mi vse.

In Stipe iz Jasenovca jame govoriti.

— Ko sem pobegnul iz cerkve Sv. Kvirina, sem prišel v deželo kneza Mutimira. Mislil sem, da me tam dosežejo velike časti, in da me obdari z zemljo. Postopali so z menoj sicer dostojno, a o kakih časteh ni bilo govora. Med tem si ti moja zemljišča okrog Jasenovca zaplenil in jaz sem ostal brez hiše in doma. Oni, s katerimi sem bil v zvezi, so na me pozabili, mesto, da bi me smatrali svojim prvakom, svojim mučenikom in junakom. Postopali so tako, kakor bi ne veljal nič, kakor bi ne vedel ničesar. To me je peklo, to me je bolelo. Beraški župan v beli Hrvatski ne velja nič in jaz sem bil berač. In proklinjal sem svojo usodo, vzdihoval po svojem domu, katerega si mi vzel ti, za domom, v katerega se ne smem vrniti, ker mi preti tvoja nemilost in upravičen gnjev. Solze so mi zalivale oči, ker sem te žalil, ki si edini moj gospodar in moj prvak. Prej sem v svoji domovini pri polni mizi pil sladko vino in jedel mastno pečenko, a sedaj sem gladen in žejen spoznal, kaj sem izgubil, kako sem nesrečen. Vendar sem pričakoval — zakaj bi ti tajil — da doživim vesele dneve. Mislil sem, da me bodo moji zavezniki v Posavju dvignili — ako se jim posreči pahniti tebe — na eno prvih dostojanstev, ako morda ne celo na prvo mesto. Tako bi mi nagradili moje

muke. A ti so si lepo med seboj razdelili vse časti in mene, kateri sem trpel največ, na me so pozabili docela. Lopovi! Jaz jim nisem torej prav nič vreden? Drobtinice naj pobiram z njihovih miz? Ne poznajo me. Prej sem jim bil dober in naj bi bil še sedaj dober, kot njihov sluga? Ne, Stipe iz Jasenovca se jim osveti.

— Prav imaš — odvrne knez, podavši mu roko, hlinič milostni posmeh. — Prav storiš. Tako mi pridobiš zopet mojo milost. Bogato te nagradim, zakaj hvala Bogu, danes še deli časti v hrvatski Posavini samo knez Braslav, čuješ li, samo knez Braslav. Danes še ni drugega kneza.

— Tako je in daj Bog, da še vladaš dolgo — odvrne Stipe iz Jasenovca. — Vedel sem, da si pridobim tvojo milost. Ko sem izvedel za vse, kar sem imel za izvedeti, sem se odločil, da ti, kljub največji nevarnosti za svoje življenje, osebno sporočim vse. Resnica, tudi jaz sem prisegel z njimi. Ali takova prisega je grešna in ni vredna ničesar. Ti si maziljenec gospodov, ti si naš zakoniti knez. Torej storim s tem le dobro delo, ako ovadim vse zarotnike.

— Hvaležen ti bom — zašepeta knez Braslav, in ves preplašen se je ozrl na vse strani — in nagradim te bogato. Vsa tvoja posestva se ti vrnejo in še dodajo. Tudi posestva zarotnikov dobiš, a za dostojanstvo se ne brigaj. Postayim te za prvega dostojanstvenika.

Oči Stipe Jasenovca se zaiskrijo, kakor oči jastreba, zagleda svoj plen.

— Vse ti povem.

— Kakšna je zarota?

— Zoper tvoje življenje. Odločili so se, da te vržejo s prestola in postavijo nanj Mutimira.

— Kneza bele Hrvatske!

Braslav prebledi, kakor stena in vse telo se mu je streslo, kakor mrzlično. Pograbil je Stipo z Jasenovca za rame in ga je jel stresati.

— Ha, lažeš... lažeš. To ni mogoče.

Ali Stipe ostane miren in ponovi.

— Resnica je!

-- Reci, govori... kdo je v zaroti? Kraljevski te nagradim. Tako mi pomagaj Bog in sveta Bogorodica.

Stipu zažari obraz na to kneževo prisego in reče brez daljnega premišljevanja:

-- Mironja, župan.

-- Svevlad, junak od Podravja...

Težko dihanje kneževo prekine Stipo z Jasenovca za hip, a knez reče:

-- Začel si, nadaljuj...

In Stipe z Jasenovca je jel imenovati celo vrsto vseh onih županov in velmožev, vseh onih velikašev in plemičev, ki so izbrali Mutimira za svojega bodočega kneza in obsodili kneza Braslava.

-- Tudi on... tudi on... strašno, grozno.

S temi vzkliki je motil knez vsak hip govornika, in ko je Stipe iz Jasenovca končal, se je vrgel na stol, pokrnil obraz v dlani in sklonil glavo do kolen.

Dolgo je trajalo, predno je vzdignil glavo.

Nevoljno in mrko reče Stipi iz Jasenovca, ki je stal kraj njega kakor prikovan.

-- Stipe... hvala ti... storil si mi veliko ljubav. Držal bom svojo besedo. Sedaj iti in lezi, da se odpočiješ. Jutri zjutraj te pričakujem na razgovor. Moje sluge ti odkažejo sobo.

Stipe se nakloni in odide iz sobe.

Zunaj je še vedno divjala burja in vihar in hrastje je padalo, strele so udarjale, kakor da je sodnji dan in kakor bi se hotel porušiti svet.

Ravnotaka burja je bučala v srcu kneževem.

Samo Stipo je bil ta trenotek zadovoljen, kakor da je storil dobro delo.

-- Dobro -- reče, ko leže v posteljo -- dobro, ako ne morem postati knez, hočem biti vsaj prvi dostojanstvenik kneza Braslava.

XXXI.

Gottschalk s svojim dragocenim plenom ni mogel tako naglo bežati, kakor je mislil. Boječ se zasledovanja Tiho-

milovih prijateljev, je krenil s ceste na stranska pota skozi gozdove, ki so mu bili dobro znani, a so bila veliko daljša, kakor prava cesta.

In tako je preteklo več dni in on se je še vedno nahajal v bližini hrvatske meje.

Ogromne gore so dvigale svečano svoje glave v nebeške višave in gledale na njegov pohod, kakor bi jih nič ne brigalo, kaj dela pod njimi neznaten ljudski črv. Veličanstvo neobljudene prirode jih je obdajalo vedno bolj. Steze so postajale divje, sedaj so se dvigale strmo, sedaj zopet padale v prepade in globeli, da je popotnike obdajal strah. Sive pečine, obraščene tuintam z mahom in alpinskim cvetjem, so se vzpenjale nad njihovimi glavami in jim pretile, da jih pokopljejo. Zatem so vnovič prišli v gozdove samih gostih borov in smrek in bogve, koliko let starih. Po hudournikih je grmela voda in šumela z divjim šumom preko kamenja in porušenih debel, ter se razprščala v slapove. Pa tudi na idilične prostore so naleteli v teh pragozdovih. Ob potokih so se pasli jeleni in se kopali v čisti, kristalni vodi. Zagledavši ljudi, so s prva obstali, kakor iz začudenja, kot bi hoteli reči, kaj pa hodite vi motit naš mir. Nato pa so izginili v goščavi. Na takih mestih je Gottschalk ukazal ustaviti in odpočiti. Ko so se okrepčali in nastrelili divjačine, je šla pot naprej po nepreglednih gozdovih.

In mnogo dni je prešlo, a tem divjim krajem ni bilo konca. Milena se je prebudila in sedela resno v svoji nosilnici kakor jagnje, katero peljejo v mesnico. Ko se je prebudila, ni vedela na prvi mah, kje se nahaja. Ali kmalu je spoznala vso bedo in strahoto.

Prva misel njena je bila, da pobegne. A, to je bilo nesmiselno. Obkrožena je od čet bradatih močnih Nemcev, opazovana z bedječimi očmi divjega Gottschalka. Kam naj pobegne?

V bližini ni bilo nikogar, da ji pomore. Edino živo bitje, katero je poznala tu, je bila njena služabnica Zorana. A ona je bila stara in je vsled strahu še bolj oslabela. Nekaj časa je mislila skočiti v kak prepad, v te nedogledne globeli ter si razbiti glavo. Ali njena duša se je

izgražala pri misli na samoumor in ni vedela ali je dovoljeno ubiti samo sebe, ako preti nevarnost. Slišala je sicer pripovedovati, kako so se device, da pobegnejo sramoti, usmrtille same. Nji pa sedaj ni pretila taka nevarnost in kdo ve, ali ne pošlje dobri Bog kakšnega slučaja in jo osvobodi iz rok krvnika.

Tolažilo jo je tudi nekoliko to, da se ji Gottschalk ni približal z nikakimi zlimi ponudbami, temveč jo je le tako mimogrede, vljudno in dostojno vprašal po njenem zdravju.

Tako je ostala na videz mirna in sedela nemo, ter tiho molila za pomoč.

Med tem, ko je Milena tako molčala, je starki Zorana vedno bolj govorila, ter psovala v hrvatskem jeziku nemške vojake, nazivaje jih z nemškimi gozdnimi psi, katere nekega dne dohiti božja kazen.

Nemci jo na srečo niso razumeli in so se veselili njene gnjeva, kakor se vesele otroci, ko vidijo v železni pasti vjetega srditega medveda ali volka.

Najbolj pa je jezilo starko, da jim je morala pripravljati obed in večerjo.

— Skuhala bom jo vam, hudobe, da bi popadali na trebuhe, — je mrmrala sama s seboj. A videla je, da se ji ta pobožna želja ne uresniči.

Obed ali večerjo, katero je pripravila, je morala najprej pokusiti sama.

— Zvite zveri so to — je pomislila. — Uganili so moje misli.

Zatem ni več premišljevala, kako jih zastrupi.

Nekega dne so se ustavili pri nekaki cerkvi ter zažgali ogenj. Starka se je pripravila, da bi kuhala. En del vojakov je šel na lov, drugi del pa je podel ne daleč od cerkvice.

Tudi Gottschalk je nekam odšel.

In tako je starka dihala svobodneje in približavši se Mileni je rekla:

— O, sladka Milena, kako sva nesrečni. Ni mi skrb za moje stare kosti, ali kaj bo s teboj?

To so bil prve besede, s katerimi je starka pozdravila Mileno. Revici so se napolnile oči s solzami in objemši z obema rokama starko okrog vratu, je bridko zaplakala. In tako sta plakali obe in niti ena, niti druga ni znala za pomoč. Naposled se je vendar starka premagala, da je jela tolažiti Mileno.

— Ne plakaj, dete, kdo ve, morda je že gospod Tomislav, naš prijatelj, na sledu za tem grdim Nemcem.

Ali Milena je žalostno zamahnila z roko.

— Ah, kdo nas najde v teh duplinah? Tu sva izgubljeni, kakor igle v morskem pesku.

— Kdo ve? Tomislav je moder človek in mnogo zna. Kdo ve, če ni že kje blizu?

— Daj Bog, ali tega se ne nadejam. Meni se vedno bolj dozdeva, da visi nad mojim rojstvom neko prokletstvo, katerega ne more nikdo odstraniti. Vedno bolj se me polašča čuvstvo, da moram umreti mlada in da nikdar več ne vzrem Tihomila, niti mile domovine, niti cerkve sv. Kvirina, niti Budimira Tomislava...

— Prokletstvo — zamrmra starka ter popravi ogenj.
— Prav praviš, prokletstvo! Uprav tako, uprav tako mi je pravila tvoja pokojna mamica.

Milena obriše solze in se stisne k starki, gledaje jo z velikimi očmi. Na licu se ji pojavi turoben usmev.

— Spominjaš me na mamico. O mamici mi govoriš? O daj, govori mi o sladki moji mamici. Glej... sedaj se spominjam... dobro se spominjam, kako si mi govorila o nji. Pravila si mi, da ne znam vse njene strašne usode. Pravila si mi, da ni čas, da mi v sladkosti mojega življenja naliješ pelina.

Ali je tudi sedaj prezgodaj, da ne smem zvedeti? O, sedaj ni več sladkosti življenja. Sedaj je vse samo pelin. Čas je tedaj, da mi poveš o mamici. Ali sem še zdaj prevelik otrok?

Zorana ji izprva ne odgovori ničesar, nego obmolkne, kakor bi premišljevala. Nato pa reče:

— Mili Bog, niti v sanjah nisem mislila, da ti bom govorila o tvoji materi v tako strašnem času, ko si ti

ravno v isti nevarnosti, kakor je bila ona. Ali vendar, Milena moja, bodi mirna!

Milena je bila bleda in je dihala razburjenja. A vendar reče mirno:

— Mirna bom.

— Dobro, Milena! Bodi močna! Da, prišel je čas, da ti povem usodo tvoje matere.

In Milena skloni glavo k tlom, se prime za srce in zadržuje dih.

Starka gre z roko preko čela in začne pripovedovati.

— Bila je lepa, kakor srna kraj bistrega potoka, in dobra kakor jasen dan v pomladi. In tvoj oče jo je ljubil kakor oko v glavi in čuval jo, kakor čuva žid vzhodni dragulj pred očmi pohlepnih ljudi. In bila sta srečna. Bog ju je blagoslovil z vsem. Dvorjani in služabniki so ju radi imeli kakor da sta jim oče in mati, in sam knez ju je spoštoval in cenil. In ni bilo človeka, ki bi ju ne zavidal. Kako bi tudi ne, ko sta bila, kakor v raj. Samo nečesa nista dolgo imela. Otrok nista dobila. In tako so tekla leta in potekli sta dve leti, kakor ure. Ej, mili Bog, vedno bolj se jima je ovijala kača okrog srca in vedno bolj se je budila prošnja in želja: Smiluj se, Gospod, in daj nama potomcev! In tedaj jima je nekdo vrgel besedo: »Prokletstvo.« Ali zakaj, nista si mogla domisliti. Naposled se zaobljubi pokojna mamica tvoja, da hoče, ako usliši Bog njeno prošnjo, oditi peš v Aachen, v cesarski grad, kjer kronajo nemške cesarje. In glej, kakor da je nebo uslišalo to zaobljubo. Prošnja je bila izpolnjena, in Bog je podaril tebe srečni materi in očetu. Moreš si misliti, kako sta se razveselila tvojega rojstva in ker si jima bila tako mila in draga, sta te imenovala »Mileno«. In tako sta pretekli dve leti. Tvoja mati ni mogla izpolniti zaobljube, ker je bila slaba. Toda naenkrat si dobila vročico in vsi so rekli, da umrješ. Materi pride takoj na misel, da je to božja kazen, ker ni izpolnila svoje zaobljube in odloči se, ako ozdraviš, da odide takoj na pot.

In čudo, ti si ozdravela.

Dva dni za tem, spominjam se še danes, kakor bi še gledala sedaj, je bila tvoja mamica pripravljena na pot.

V spokorni obleki, z vrvico krog pasu, s palico in vrečo krog ramen, kamor je dela živež, se je poslovila od nas. Vsa družina se je zbrala okrog nje. Služinčad je plakala, kakor otroci, proseči jo blagoslova. In ona je imela za vsakega dobro besedo.

Vsi, vsi so bili ginjeni. Sam vojvoda, tvoj oče, je držal tebe na rokah in te ji podal, da te še enkrat objame. In ona te vzame na roke, stisne k sebi in te je držala dolgo, dolgo, kakor bi se ne mogla ločiti od tebe. Bila je močna. Z vso silo se je brzdala, da ni zaplakala in pokazala svoje bolesi. Ti si pa s svojimi malimi ročicami božala njena lica in se smehljala, ne vedoč, kaj se godi okrog tebe. Ko te je dala meni, je dejala:

— Čuvaj jo. Nič več ni rekla, ali te besede so se mi vglobile v dušo in še danes jo slišim, kako mi pravi: »Čuvaj jo!« — Nato se je obrnila h vojvodi in šla z njim do cerkve sv. Kvirina. Na cerkvenem pragu sta se še objela in solze so močile njuna lica. In ko sta se poljubila, je zaplakalo vse, kar je stalo okrog niju.

— Vrne se srečno, mati naša — se je slišalo stokanje siromakov.

— Bog te čuvaj na potu — so klicali vsi od srca.

Tvoj oče pa je gledal za njo, ko je odhajala, nem in nepremičen, kakor sklesan kip. Komaj smo ga pregovorili, da je šel v grad, ali ves dan ni zavžil ničesar. Grenkoba je legla na njegovo čelo in od tedaj ga nisem več videla smejati se in niti plakati. Nekoč sem ga dobila, da je šel k tvoji postelji in tedaj sem videla, kako mu teko solze iz oči na tvoj obraz.

— Ubogi oče, uboga mati! — prekine starko Milena vsa solzna. A povej mi, kako se je vrnila.

— Od tistega časa je nisem več videla — odvrne Zorana.

— Bog — vzklikne Milena. — Kaj se je zgodilo z njo?

— Poslušaj! Potekel je dan za dnevom. Davno je že potekel čas, ko bi se morala tvoja mati vrniti. Ali o njej ni bilo ne duha ne sluha. Vse je skrbelo. Tvoj oče je postal vedno bolj žalosten, vedno bolj nemiren. Naposled je razpošiljal glasnike po vsem nemškem cesarstvu. Sam

svetli, hrvatski knez, mu je šel na roko in mu dal osebna pisma na vse poglavarje in vladarje nemške države. Zaman! Vsi glasniki so se vrnili ne da bi kaj opravili. Toliko se je zvedelo, da je bila tvoja mamica v Aachenu, da je opravila svojo pobožnost in se vračala domov. Njeno ime je bilo vpisano v imenik svetlih romarjev one cerkve. Ali dalje nismo ničesar izvedeli. Tvoj oče je slabel in videlo se mu je, da hudo trpi.

Spočetka smo mislili, da so jo ujeli židovski trgovci in prodali Saracenom. Vendar se to ni obistinilo, ker bi Saraceni gotovo naznanili knezu, da imajo dragocen plen, zakaj vedeli so, da dobe v takih slučajih bogato odkupnino. Zopet drugi so mislili, da se je ponesrečila in našla smrt v valovih kake narastle reke, ali pa padla s kake pečine v prepad. Tako se je domnevalo to in ono, ali resnice se ni moglo dognati. Ljudje so že nekoliko pozabili na njo. Samo tvoj oče je ni pozabil.

Tako so minula polna štiri leta. Nekega dne se pojavi v gradu tvojega očeta menih-romar iz daljnih krajev. Bil je to častitljiv starec in z dolgo belo brado. Ta nam je prinesel prvi povsem gotove vesti o tvoji materi. Predal je tvojemu očetu njen poročni prstan.

— Ubogi oče, torej ni več videl moje matere? — vzdihne Milena.

— Ne, dete moje! Sedaj smo izvedeli vso strašno povest tvoje mamice. Ko se je vračala iz Aachena domov, je prišla v neki kraj v Nemčiji, kateri je že blizu naših dežel. Bila je izmučena in lačna, ter je neko noč poiskala prenočišča v nekem gorskem divjem gradu. Sprejeli so jo, kakor se romarji povsod sprejemajo. Pogostili so jo in napojili. Sedeča v družinski sobi, krepčaje se, je gotovo mislila na nas. Sam zlodej je moral ta čas prinesiti gospodarja onega gradu, nekega silovitega Nemca, v katerem se je, ko je zagledal lepo romarico, takoj vzbudila brezbožna misel, da se je polasti. Pod pretvezo, da mu pripoveduje, kje je vse bila in kaj je doživela, jo je pozval v svojo sobo. In tu je stala pred njim, pred tem satanom, tvoja mamica, ne sluteč nič hudega. Ali lopov se ni obotavljal, nego ji je takoj stavil grešno ponudbo, naj

ostane pri njem in naj se več ne vrne v svojo domovino. V družbi z njegovimi ženami mu bo krajšala dneve. Tvoja mati mu odvrne vsa preplašena, da je poročena in mati, ali on se ji glasno nasmeje ter pravi, da to njega prav nič ne ovira, da se mu dopade in da naj njen mož poišče doma drugo mater svojemu otroku. Sedaj je tvoja mamica spoznala v kaki nevarnosti se nahaja. Brez strahu odvrne Nemcu, da je Hrvatica in hčere hrvatskega naroda ne žive tako sramotno, kakor Nemke, ker jim je pošteno ime dražje, kakor življenje. Nemški velikaš pade pred njo na kolena in jo jame objemati ter ji obljubovati vse mogoče dragocene stvari. Ali tvoja majka je bila stanovitna in je odgovorila na vse to strogo: »Moj mož živi in moje dete živi. Raje umrjem tisočkrat, nego se jima izneverim.« Nato je hotela pobegniti iz sobe, ali oni človek, ki ni bil navajen popuščati, je planil proti njej ves srdit, kakor besna zver. V ti besnosti jo je pograbil za vrat, vrgel jo na tla in jo davil s tako silo, da ji je šinila kri iz nosa, ušes in ust. — Prokletnik jo je ubil! Evo, tako je umrla tvoja mamica, kot mučenica zvestobe, vredna, da se jo prišteva med svete mučenike, ki so zapisani v svetih knjigah katoliške cerkve.

-- Uboga mamica -- vzdihne Milena in si obriše zaplakane oči.

Za nekaj časa reče Zorana:

— Vprašala me boš, zakaj smo vse to tako pozno izvedeli? In kako je sploh ta romar to izvedel? Tudi na to ti lahko odgovorim.

V gradu onega velikaša je živel sluga brezbožen, kakor je bil brezbožen morilec tvoje mamice. Ta je videl ves ta dogodek in je moral tvojo mamico zanesti po noči iz gradu in zakopati v gozdu. To je tudi storil, vendar pa je vzel z njenega prsta prstan. Pretekla so štiri leta in sluga je zbolel na smrt. Poklical je k sebi puščavnika, ki je kot romar prinesel nam prve vesti. Temu puščavniku je zaupal vso tajnost in mu oddal prstan. In evo, tako smo izvedeli.

— In ime onega velikaša?

— Imena nismo izvedeli. Romar je rekel, da ve njegovo ime, ali veže ga spovedna molčečnost in to, kar je pod spovednim pečatom, ne sme izdati. Dejal je, naj ga prepustimo božji kazni, ki mu itak ne izostane. Tvoj oče je poskušal, da z zlatom izvabi iz njega to ime, ker je mislil na osveto. Zaman! Še so tudi dandanes pošteni ljudje, katerih niti zlato ne omami. Imena torej nismo izvedeli.

Milena vzdihne.

— Kdo ve, morda je bolje tako. Hvala ti, da si mi povedala povest moje mamice. Od danes ne ljubim svoje mamice, kakor sem jo ljubila dosedaj, nego jo tudi spoštujem kot svetnico. Vedno mi bo vzor in naj mi od Boga izprosi milost, da uidem tej veliki nevarnosti, v kateri se nahajam.

— O, da bi se te po njeni prošnji usmilil dobri Bog — doda starka.

V tem so se jeli lovci vračati. Zorana je pristopila k ognju.

Milena pa je šla v cerkvico, in morda še ni nikdar v svojem življenju molila tako pobožno, kakor danes.

Nemci so med tem postali nemirni. Mogli so nekaj opaziti. Videlo se je, da komaj čakajo na Gottschalka.

Moralo se je zgoditi nekaj važnega.

XXXII.

Starka je napela ušesa, da bi slišala, kaj se Nemci razgovarjajo. Razumela je nemško govorico, saj je na hrvatskem dvoru bivalo dokaj Nemcev in tudi kneginja Gertruda je govorila s knezom navadno svoj materni jezik, akoprav je znala dobro hrvatski in tudi zelo rada govorila latinski. Zorana bi potemtakem prav lahko umela, o čem se Nemci razgovarjajo, ako bi njene stare ušesa bila še tako tanke, kakor v mladosti.

Vendar je videla njihova skrbna lica, videla, kako kimajo z glavami, gledajo resno in šepetajo nekaj drug drugemu.

Bili so ji predaleč. Trebalo je, da se jim približa. Naredi se, kakor bi iskala trske za ogenj in tako, gledaje v tla, se približa skupini.

Prvo besedo, katero je slišala, je bila: Madjar.

— Kaj pomeni to? — pomisli starka. — Zlodej jih menda ne nosi nad nas. To bi ravno ne bilo ugodno iznenadenje za mojo gospodarico in tudi za mene ne. Čeprav smo v rokah teh razbojnikov, smo vendar med kristijani in če že moramo umreti, shranili bodo naše kosti v pošteno, posvečeno zemljo. Ali če pridejo nekrščani, čuvaj nas Bog, kaj potem? Tedaj smo izgubljeni. Milena postane ljubica kakega črnega zlodeja in nesreča je tu.

Vendar je še ni zapustila nada, da se vara in da ni prav slišala. Zato se še bolj približa skupini. Enega teh je poznala bolje. Rad se je šalil in bil na prvi pogled dobrega srca, zato mu je pri delitvi mesa dajala večji kos.

— Nu, starka, — reče dobrodušni Nemec — ali si nam že kaj zvarila za gladne želodce? o

— Sem, sem — zamrmra skozi zobe, hlineč brezbriznost. — Vedela sem, da se vrnete lačni kakor volkovi. Vendar, da ti povem resnico — nadaljuje nemški — čudim se vam. Vrnili ste se, a ne kakor lačni volkovi, nego kakor splasene ovce. Kaj vam je, da tiščite nosove v zemljo, da mrmrate, in to tako tiho, da bi morala imeti ušesa od tod do Carigrada, ako bi vas hotela slišati. Vidim, da vam je nekaj zagrenilo večerjo in zelo mi je žal...

Dobrohotni Nemec jo pogleda pol bedastim, pol nezaupnim pogledom.

— Tebi je žal, mamka? Ti si v resnici dobra ženica, ali ne zameri, vse drugo bi prej pričakoval od tebe, nego sočutja. Ali nisi mar naša jetnica, kakor tvoja gospodarica? Nikdar pa še nisem slišal, da bi jetnik ljubil svoje preganjalce.

— Ej, ako nisi nikdar slišal, je to dokaz, da nisi bil dolgo v moji domovini.

Nemec pokima z glavo, sname čepico in pljune.

— Res je to. Pred tremi meseci sem prišel in priznati moram, da mi je bilo dobro. Na Hrvatskem je dobro vino in lepa dekleta.

starka v hrvatskem jeziku, dasi je dosedaj lomila nekako nemščino.

Vojak ni razumel hrvatski, ali toliko je videl, da star-
kine želje niso posebno dobre. v

— Ne jezi se, mamka, to se ne tiče tebe. Tudi te ni-
sem mislil žaliti, zakaj ti nisi lepa deklica. o

— Idi v pekel, odkod si prišel — se razljuti starka.

— Naj ti zmrzne jezik! Utopi se v našem vinu in ko
zagledaš prvo Hrvatico, daj Bog, da oslepiš! — reče
Ali takoj je izprevidela, da na tak način ničesar ne izve.
Zato reče takoj:

— Sicer pa nisi rekel nič hudega. Naš narod ima v
resnici dobro vino in lepa dekleta.

— Mhm! — zakima Nemec.

— Ti bi gotovo rad ostal v našem Sisku? — vpraša
starka.

— Ej, bi; ali kaj hočeš, naše vojaško življenje je že
takšno. Komaj prideš kam in še nisi niti prav pretegnil
svojih kosti in glej vruga, že te pošljejo drugam. Da bi bilo
to vsaj kaj junaškega, ali tako, oko gre samo za strast
grofa Gottschalka, me nič kaj ne veseli.

— Ali ti ni prav, da je Gottschalk ugrabil dekle?

Vojak strese z glavo.

— Ej, vruga mi je prav. Za kaj mu bo to dekle? Ta-
kih in boljših je pri nas dovolj. In ta Hrvatica je nekako
tanka, preveč tanka.

— Aha, tebi ugajajo debele?

— Gotovo. Kje je kaj videti, tam je tudi kaj vzeti.

— Torej se jeziš na Gottschalka, ker nas vodi tod?

— Zakaj bi se ne jezil, ko stavimo glave v nevarnost
pri tako neslavnem poslu.

— Imaš prav. Ali ... ako sem prej prav slišala, sem
čula besede: Madjar. Ali sem se prevarila?

— Ali moraš vse izvedeti?

— Nu, povej mi. Ne bo ti žai. Ko bom rezala meso,
dobiš najboljši del, boljše kakor grof sam. Mislila bom na
tebe.

— Ali boš?

— Bom.

— Ali ti preveč zahtevaš. Ako izve grof, da sem ti pripovedoval, kaj nam preti, me ubije. Ne vem sicer zakaj, ali on nam je strogo ukazal, da ne povemo ničesar niti tebi, niti mladi jetnici.

— Gottschalk ne izve ničesar. Nisem tako bedasta, da bi mu povedala.

— Ej, pravijo, da ženske ne morete držati jezika za zobmi.

— Mogoče se to govori o Nemkah, ali Hrvatice nismo take. Pomisli tudi, ko postane moja gospodarica žena grofa Gottschalka, bo imela gotovo veliko moč nad grofom: Saj veš, kako jo obožuje.

— Vem.

— Evo glej! Ko postane žena markgrofa, te lahko priporoči in čakajo te še velike časti. Zdi se mi, da si se rodil pod srečno zvezdo.

— Daj Bog, da imaš prav.

— Gotovo imam prav, samo povej mi, kaj je z Madjari.

— Blizu so nam.

— Za Boga, kaj če navalijo na nas — se prestraši starka.

— In če nas ujamejo, kaj bo z nami?

— Bog ve, ali dobro nam ne bo. Za tvojo mlado se ne bojim. Kinčala bi šotor kakemu vojvodi, ali za tebe, he, ti ne boš nikomur kinčala, ker si prestara. Tebe bi samo lahko sprazžili...

— Ha — preplaši se starka vnovič — da me jedo?

— To ravno ne, zakaj sama kost in koža te je in nisi prav nič podobna rejeni goski. Ali sežgali te bi kot čarovnico.

Starka zadrhti in ustne ji pomrmrajo nekaj nerazumljivega. Nato vpraša vnovič:

— Ali so vesti povsem resnične, da prihajajo Madjari?

— Resnične so. Videl sem je od daleč na lastne oči in vaščani, ki beže pred njimi, trdijo, da jih je mnogo. Begunci pripovedujejo, da so strašno divji. Ne morejo po-

zabiti, da so jim Hrvatje ujeli enega izmed glavnih vojvod. Te sramote ne prenesejo. Gorje onemu, ki jim pride v pest. Kožo režejo z živega.

— Ali so nas zavohali? Po tvojem pripovedovanju jim gotovo ni mnogo do nas. Njihova glavna pot je gotovo Sisek in knez Braslav se naj boji.

— Res je to, da gredo na glavno mesto posavske Hrvatske. Braslav in Tihomil in vsi Hrvatje so cilj njihove osvete. Niso žejni naše krvi, tudi nas ne bodo iskali, ali če nalete na nas, kakor slepe kokoši na zrno, potem nam gorje. Ali zdi se mi, in moj nos je dober, da nalete na nas.

— In kaj potem? ... Povej kaj potem? Kje nas skriješ? Menda nas Gottschalk ne bo pustil, da bi nas Madjari mrcvarili, ko nas je doslej skrival po klancih in šumah, kakor biser in drago kamenje.

Nemec položi prst na čelo in reče:

— Gottschalk gotovo ne pusti tako lahko svojega plena. Ali vprašanje je, ali bo časa dovolj, da vas skrije. Madjari že lahko danes navale na nas in to vsak čas in tedaj smo izgubljeni.

— Ali ne veš, kako bi se odpomoglo? To je grozno!

Med tem je prišla Milena iz cerkve. Slišala je zadnje besede pogovora, a se ni posebno ustrašila. Takoj je izprevidela, v kako veliki nevarnosti se nahaja. Naposled pa je bila itak ves čas v nevarnosti in je le prišla iz ene v drugo. Umre tako ali tako, to je naposled vseeno. Ali kdo ve, ali ji dragi Bog ni poslal te nekristijane, uprav zato, da jo rešijo besnih Nemcev. Kako in na kak način, tega ni vedela, ali neko čustvo ji je govorilo, da je Bog ne zapusti.

Starka je hotela povedati Mileni o nevarnosti, a ona mahne z roko.

— Ne trati časa, vse sem slišala. Zgodi se, kar hoče Bog. Ako nas napadejo Madjari, je najbolje, da nas usmrтите — reče Nemcu. — Tako nas rešite poganov.

Ali Nemec se prekriža s kosmato roko in prestrašeno odyrne:

— Čuvaj me Bog, da si omadežujem roke z vašo krvjo.

— Ali bi ti pripustil, da ti sestro in mater oskrunijo pogani?

— Ne.

— Živi tvoja mati? Imaš sestro?

— Živi. Mati in sestra.

— Ali bi ti ne bilo ljubše, da umreta preje, predno padeta v roke poganom.

— Bilo bi mi ljubše — odvrne Nemec odločno.

— Evo vidiš! Pomisli, da sem tvoja sestra in ta dobra Zorana, tvoja mati. Ne bilo bi ti hudo, da pademo v roke poganov? Priznaj!

— Ali jaz bi ne omadeževal svojih rok s krvjo svoje matere in sestre? — odvrne Nemec, ki se je zagledal v daljavo. In v duhu je videl, kako mamica s sestrico prede, spomnil se domačega ognjišča, kjer gori ogenj tako krasno, kakor nikjer drugje, ker ta ogenj neti mamica in sestra.

— Ali žrtvoval bi svoje življenje, da ne padejo v roke sovražnikov?

— Žrtvoval bi zadnjo kapljo krvi — odvrne iskreno Nemec.

— Kdo ve, če ne prideta kedaj v sličen položaj, v katerem se nahajava midva sedaj. Kdo ve, ali jih takrat dragi Bog ne reši uprav zato, ker si rešil ti dve zapuščeni, osamljeni nesrečni Hrvatici. Kar storiš dobrega nama, povrne Bog tebi, tvoji materi in sestri. Saj ljubiš svojo mater in sestro.

— Ljubim — odvrne Nemec in postane mehak pri spominu na mater in sestro.

— Plemeniti človek si — reče Milena, ter mu poda roko. — Ti nas ne boš zapustil, ti ne dopustiš, da nas ugrabijo pogani?

Nemec se je še boril sam s seboj, a ne dolgo, nego je pomolil svojo raskavo roko Mileni in jo čustveno stisnil. In brez besed je Milena razumela, da je v duši tega surovega vojaka našla dobro mesto in da si je pridobila njegovo srce.

To je bilo sicer nekaj, ali še vedno premalo, zakaj na ukaz Gottschalka, bi lahko bil ta vojak daleč od nje.

Kdo ji pomore tedaj? Njuni položaj se ni prav nič izboljšal, vendar jima je srce bilo mirneje, ko je vedela, da v tem neprijaznem kraju ni sama z Zorano in da še bije za njo vsaj eno prijateljsko srce. Te svoje misli ni zatajila pred Zorano, ko sta odšli od vojaka. Starka je bila vesela, da sta našli čuvarja v podobi nemškega medveda in ni več mislila na nevarnost, ki jim preti. Hvalila se je, da se ima le nji zahvaliti, da se je Nemec vdal. Ta človek je mnogo boljši od ostalih in še jima lahko mnogo koristi. Zato bo pa dobival tudi najlepše komade mesa.

Milena ni poslušala Zorano. Njo so mučile druge skrbi. Padla je v strašen položaj in oni, ki ga je ljubila bolj, kot ves svet, je poslal morda že žrtev Gertrudine osvete. Strašna negotovost jo je mučila. Kaj, ako ne živi več, ako ga je dal knez usmrtiti? Poznala je knežvo besno osveto in premišljala je vsemogoče, kako bi ga potolažila. V prvem trenutku mu je hotela pasti pred noge in prositi za njegovo življenje. Ali knez ni pustil nikogar pred se. Njeno srce se ni dalo nadvladati z obtožbo kneginje, da je Tihomil kriv. Poznala je kneginjo in njeno mržnjo. Vedela je, da je kneginja lagala, grdo lagala, samo da se osveti nad njo. Vse to je hotela povedati knezu in če bi jo tudi ubil.

Klečoč pred knezom bi mu govorila o svoji ljubezni, o Tihomilu, o mržnji kneginje Gertrude in nato predala v njegove roke svoje življenje: »Daj, usmrti mene, ki sem kriva vse nesreče in ohrani Tihomila. Tihomil je junak. Škoda, da izgubi glavo takov junak, ki ti lahko koristi. Ako bi me ne videl, bi se ne zgodilo ničesar. Edini vzrok njegove nesreče sem jaz, Milena, in zato ubij mene, a njega pusti na svobodo. Ako me pa ne ubiješ, vrzi me v najstrožji samostan. Pripravljena sem se pokoriti za svoje grehe z najstrožjo pokoro in v tistem trenutku duševne samote z bičanjem in postom moliti za tebe, knez Barslav, da ti Bog podeli dolgo življenje.« In še jedna, še groznejša misel ji je prišla na um. Bila je pripravljena, samo da reši življenje Tihomilu, obljubiti knezu, da se uda za drugega, neljubljenega, in naj bo to sam markgrof Gottschalk. V tem zakonu bi ohranila deviško čistost, to je bila uver-

jena. Ali samo da pomiri kneza, je bila pripravljena tudi na tak zakon, dasi se ji je ta misel zdela najstrašnejša. Ali ugrabljenje njeno ji je preprečilo ta korak in sedaj je plen divjega Nemca, daleč od Braslava, daleč od Tihomila, daleč od Tomislava. Da ni obupala, to se je imela zahvaliti neomajanemu zaupanju v božjo previdnost, ki vse ravna in vodi. Mislila je tudi na Tomislava in on ji je bil uteha. Tomislav se gotovo potegne za Tihomila. Vendar, ali bo mogoče Tomislavu ublažiti gnjev kneza Braslava.

XXXIII.

Še tisto noč, ko je Stipe iz Jasenovca spal spanje pravičnika, še tisto noč, ko je besnela nad Siskom burja in potresala tramove hiš, se je splazila do stanovanja Budimira Tomislava neka prikazen.

Burja ji je pomagala, da je dospela neopaženo do stana hrvatskega kneževiča in da je mogla zbuditi Bokelja, ki je spal pred pragom Tomislavove sobe.

Bokelj je planil pokoncu si pomel oči, pogledal prikazen natančneje in vzkliknil začudeno:

— Ti si, Kata? Kakov zlodej te nosi tod okrog? Ali ti ne da miru niti v taki strašni noči. Ali si prijezdila po metli ali so te prinesli zlodeji?

Ali starki ni bilo za šale. Z obema rokama je potresla Bokelja in dejala:

— Molči! Grozne vesti! Zbudi takoj gospodarja! Takoj, slišiš, takoj! Za trenutek, dva, bi bilo lahko že bilo prepozno.

— Oho, kaj pomeni to? — vzklikne Bokelj in bil je naenkrat popolnoma vzdrاملjen. — Starka, ako me varaš, te zadavim kakor sovo.

— Ne varam te. Hiti, zbudi gospodarja in mu reci, da prinašam važne novice.

Bokelj je spoznal, da ni šala, in vedel je tudi, da prihaja Kata z dvora. Vedel je za dogodke zadnjih dni in zato je takoj uvidel, da je stvar resna. Ni tedaj pomišljeval, nego takoj zbudil gospodarja.

Za trenutek je bil Tomislav na nogah.

— Kaj te je privedlo v tem času k meni, Kata?

— Nevarnost, gospod.

— Govori!

— Prisegla sem zvestobo gospodu Tihomilu. Mislim torej, da mi je dolžnost, da opozorim vas vse na nevarnost, ki vam preti.

— Nevarnost?

— Smrt.

— Govori!

— Knez Braslav je izvedel vse.

— Kaj vse? — vpraša strogo Tihomil.

— Da ste kovali zaroto.

Tomislav prebledi.

— Kata, važne so tvoje vesti. Povej vse, kar veš! Pozna knez imena zarotnikov?

— Pozna.

— Zna za Mironjo?

— Zna.

— Marija, bodi nam v pomoč! — se prekriža Tomislav in obmolkne.

— Vse ve — nadaljuje starka — in še danes odpošlje straže, da se polove vsi zarotniki.

— Ali misli prijeti tudi mene?

— Tebe prvega!

— Kaj naj storim?

— Beži, gospod, beži!

— To je jasno — odvrne Tomislav — ker se sam ne morem boriti zoper vso vojsko. Tem manj, ker je večina mojega spremstva daleč od tod, pri županu Mironji.

— Beži torej...

Za trenutek se je Tomislav odločil.

— Čakaj malo!

Nato se obrne k Bokelju in mu zašepeta nekaj na uho. Bokelj odide. Kmalu zatem se je slišalo, da vstajajo ljudje od Tomislavovega spremstva, ki so stanovali z njim v istem poslopju.

Vsi so dobili ukaz, naj so pripravljeni za pot. Tomislav je urno opasal orožje.

Starka je postajala nestrpna. Naposled reče:

— Odpusti me, gospod! Ako me tukaj zalotijo, me gotovo zažgo! Opozorila sem te, povedala ti vse, sedaj me pusti.

Tomislav opasujoč meč reče:

— Pojdi tedaj! Čuvaj svoje življenje. Morda še nam boš zopet v pomoč. Ako uspeje vse srečno, te povedem do našega dvora in živila boš kneževski.

Starka poljubi Tomislavu roko in hoče oditi. Ali Tomislav jo pokliče.

— Počakaj! Še nekaj mi nisi povedala, kar je zelo važno.

— Ukazuj, gospod!

Tomislav se ji približa, jo prime čvrsto za roki in gledaje ji globoko v oči, vpraša naglo:

— Povej mi, kdo ti je to povedal?

— Slišala sem sama.

— Kako to?

Starka nabere ustne.

— Kako? To prepusti meni.

Dovolj je, da sem ti povedala resnico. Čas beži, hiti in ne odlašaj!

— Dobro. Ali še nekaj, še eno vprašanje.

— Vprašaj!

— Poznaš onega, ki nas je izdal?

— Poznam! — odvrne starka ostro.

— Ime?

— Stipe iz Jasenovca.

Tomislav ni prebledel, ni strepetal, niti ga to ni iznenadilo. Samo z nekakim preziranjem je zganil z ramami.

— Efijalt. Slutil sem to.

Nato je spustil starko in jo bogato nagradil. Ni preteklo mnogo časa in starka je bila zopet v kneževem gradu.

Medtem so že Tomislavovi ljudje sedeli na konjih in sam Tomislav med njimi. Bokelj je stal kraj njega v popolni opremi in čakal njegovih zapovedi. Nekaj časa mu je Tomislav govoril povsem tiho, nato je dodal glasno:

— Ti torej ostaneš v Sisku in izvršiš moje ukaze,

— Ostanem, gospod!

... ob potokih so
se pasli jeleni in
in se kopali v či-
sti kristalni vodi.
Ko so zagledali
ljudi so s prva ob-
stali, kakor iz za-
čudenja ...

(Str. 332.)

— Znaš vse točno, kaj ti je storiti?
— Znam, gospod!
— Tvoja naloga je velika. Glej, da se proslaviš.
— Hočem, gospod.
— Pameten mož si, spreten in čislan. Zanašam se na tebe.

— Lahko se, gospod — odvrne Bokelj s ponosnim glasom.

— Ali mi imaš še kaj reči ali vprašati?
— Ničesar, gospod!
— Jutri zjutraj te pričakujem v gradu župana Mironje.

Bokelj odvrne.

— Pridem, ako bom živel.
— Dobro, junak. A sedaj, tovariši, na pot. Geslo znamo. Nikdo nas ne bo zadrževal, nikdo ne sluti našega odhoda.

Na te besede spodbode konja in četa konjenikov se spusti za njim.

Burja je ponehaval. Na nebu je iz črnih oblakov prikukal mesec in gledal na zemljo, na staro Siscijo, ki je bila polna mlak in blata. Lunini žarki so se kopali v teh mlakah tako mirno, kakor bi ne bilo nobenega viharja.

Na pragu Tomislavovega stanovanja je stala ogromna postava Bokelja in gledala za jezdec, dokler niso izginili v temno noč.

Ko so mu jezdec popolnoma izginili izpred oči, je zaklenil vrata od zunaj.

— Tu ni varno ostati — reče sam pri sebi — zakaj naši bi me takoj. In če bi me našli, ej Bokelj, pa ne pomorejo pesti, in najsi bi tudi bile v stanu zadaviti medveda.

Tako modrovaje je obhodil Sisek in odšel v vas k starcu Zeleboru, ki ga je poznal in ki je bil tudi poučen o zaroti. Tam je legel popolnoma opravljen na slamo. A zgodaj v jutru je že bil na nogah. Sam Zelebor se mu je čudil. Bokelj ni mnogo premišljeval, nego odgovoril:

— Taki so časi!

Takoj nato pa ga vpraša, ali bi mu lahko dal vaško obleko; oblekel bi jo, da bi ga tako hitro ne spoznali. Zelebor se temu ni čudil, zakaj vedel je, kaki so časi. Zato mu je takoj prinesel obleko, kakor je Bokelj želel. Bokelj se jame takoj preoblačiti. Za nekaj trenutkov je postal iz vojaka vaščan.

— Kakov sem? Ali bi me spoznal?

Zelebor ga je gledal za hip, nato pa odvrnil:

— Hej, dobro ti pristoja. Nekaj večji si od mojega najstarejšega sina, katerega je ta obleka, ali vendar ti pristoja. Ali, brate, kateri zlodej bi te ne spoznal po tvojih velikih brkih. Takšnih ni v celém Sisku.

— Hm, vidiš, proklete brke, to je zlo. Spoznali bi me?

— Takoj!

— Ne smejo! — reče Bokelj. — Moje življenje je v nevarnosti.

Zelebor obmolkne, nato pa reče s plašnim glasom:

— Odreži je.

— Hej, tudi jaz mislim tako. Ali žal mi je teh brkov!

— Lepi so.

— Kaj mi poreko domači, ko se vrnem v svojo Boko kotorsko?

— Drugi zrastejo.

— Zrastejo, da. Ali tako lepi nikoli več.

Videlo se je, da bi Bokelj najraje zajokal nad brkami. Ali Zelebor ga potolaži:

— Čemu ti bode brki, ako ne bo več glave?

Bokelj potrese z glavo in vzdihne.

— Prav praviš, za glavo gre.

In ne da bi se obotavljal, zaprosi Zelebora, naj mu odreže brke.

In glej, kakor hitro jih je starec odrezal, vzklikne:

— Resnica, človek bi niti ne verjel, kako brki povsem preobrazijo lice. Sedaj bi te v resnici ne spoznal.

Bokelj ne odgovori na to ničesar, nego se nekaj pomeni z Zeleborom. Za nekoliko časa je korakal proti si-sečkemu mestu. Nikdo ga ni ustavljal. Mislili so, da je vaščan, ki gre v mesto, da kaj nakupi.

Ko je prišel v Sisek, je šel takoj v bližino kneževega gradu in gledal, da bi zazrl Kato. Preteklo je pa dokaj časa, predno jo je zagledal. Prišla je z urnimi koraki. On ji gre naproti in jo pozdravi. Ali ona ga ne spozna. Zato pristopi k nji in ji nekaj zašepeče na uho. Ona ga pogleda natančneje in se nasmeje. Bilo je čudno tega brkatega Bokelja videti v taki podobi. Bokelja njen smeh ni iznenadil. Saj je sam sebi se zdel smešen. Ali časa za smeh sedaj ni bilo. Važen posel, katerega mu je naložil Tomislav, mu je težil dušo.

V bližini je bilo dokaj ljudi, ki bi lahko slišali njun pogovor, zato reče starki, naj gre z njim.

Starka ga posluša.

Dolgo je trajal njun pogovor. Moral je biti zelo važen, zakaj starka se je vedno obračala na vse strani, ako bi ju kdo ne videl.

Naposled je odšla.

Bokelj pa je odšel iz mesta ter se postavil za nek grm, dovolj daleč od ceste, ki je peljala iz Siska v Jasenovec.

Preteklo je precej časa. Naenkrat zasliši žvižg. Posluša. Kmalu zasliši drug žvižg. Plane na noge in zažvižga sam, zakaj to je bilo dogovorjeno znamenje. Kmalu se prikažejo Zeleborovi sinovi oboroženi in močni.

— Dobro došli junaki. Že sem mislil, da vas ne bo.

— Napačno si mislil — odvrne najstarejši. — Če bi umrli, bi prišli!

— Dobro, to je beseda — odvrne Bokelj. — Ali sedaj takoj na posel. Približajte se cesti in se poskrijte na obeh straneh grmovja. Starec Zelebor vam je povedal, kaj treba. Ko zapazim Kato, vam dam znak.

Vse se je izvršilo hitro.

Sam Bokelj je šel bliže k cesti in sedel na kamen, kraj velikega rimskega sarkofaga, ki je stal tam še iz Avgustovih časov.

Ne oziraje se mnogo na ta slavni kamen, se je zamislil in v duhu zrl svojo Boko in dekleta. Misli niso prišle sicer o pravem času, vendar ga niso odvrnile od opazovanja.

Vsak čas je gledal proti Sisku, da vidi, kdo prihaja. Cesta je bila povsem prazna. Redko, zelo redko je šel tod kak potnik. Še redkeje kak konjenik ali kak vaški voz z lestvicami.

To je bilo Bokelju po godu.

Vendar ga je jezilo, da še ni Kate, ki mu je obljubila, da pride v tem času. Morda se ji ni posrečilo, pomisli Bokelj in se vznemiri. In če ga je izdala? Kaj, če se je nespretno lotila tega in nespretno končala?

In čim dalj časa je čakal, tem bolj se je vznemirjal. Težke misli so mu vstajale v glavi in da se jih otrese, je zdaj pa zdaj šel k nekemu mlademu hrastu in ga potresal z vso silo.

Ali niti to mu ni odgnalo črnih misli.

Naenkrat začuje zopet žvižg.

Prvi Zeleborov sin, ki je bil najbližje Sisku, je dal znak. Gctovo je opazil nekaj važnega.

Bokelj skoči na cesto, pljune v roke in udari dlan ob dlan. To je bilo znamenje, naj bodo oprezní. On sam pa jame nepremično gledati proti Sisku. In glej! Videl je razločno žensko podobo, ki je prihajala z nekakim vitežkim človekom.

— Glej staro čarovnico, kako se ji je posrečilo — zamrmra Bokelj. Kdo ve, kako zvijačo je porabila. Budimir Tomislav ji nasuje cekinov.

Ali sedaj ni bil čas razmotrivanja. Kata je s svojim spremljevalcem že prišla dokaj blizu skriti skupini. Prvi Zeleborovi sinovi so ostali že za njo. Sedaj se je napotil Bokelj nasproti.

S počasnimi, odmerjenimi koraki, pripognjenim vratom, da je bil videti stareji, je v tej kmetski obleki izgledal kakor kak preprost vaščan, ki gre v mesto za poslom.

Ko je prišel do Kate in njenega spremljevalca, sname ponižno čepico, katero pa takoj zopet dene na glavo in vpraša gospoda, ki je šel s Kato:

— Gospod, prosim te, povej mi ali je še daleč do Siska?

— Ti si gotovo od zelo daljnih krajev, ker ne veš, da je Sisek pred nosom — odvrne nagovorjeni nevoljno.

— Od daleč — od daleč! — vzdihne Bokelj. — Ali je knez Braslav doma?

— Kaj te briga knez Braslav!

— Briga me, briga, ker je sedaj tam gospod Stipe iz Jasenovca. Sporočiti mu imam pozdrav od kneževiča Budimira Tomislava.

Stipe iz Jasenovca, spremljevalec Kate, prebledi in pograbi za meč. Spoznal je takoj, da je padel v zasedo.

Bokelj zažvižga in takoj pograbi s svojimi ogromnimi rokami gospoda iz Jasenovca. Ta se je zamañ trudil, da bi se oprostil silnih pesti.

Ko je videl, da so prihajali od vseh strani Zeleborovi sinovi Bokelju na pomoč, je izgubil vso nado na rešitev. Bokelj ga je vrgel na tla in mu pokleknil na prsa.

— Dajte mi kako cunjo, da mu zavežem izdajalska usta.

Stipe iz Jasenovca se ni branil niti ni poskušal klicati na pomoč. Vedel je, da je predalč od Siska in bi ga nikdo ne slišal. Ledeni znoj mu je stopil na čelo in na nič drugega ni mislil, kakor da je preklinjal svojo neumnost, da se je dal zvabiti v past.

Bokelj ni bil len. Ko mu je zamašil usta, mu je zvezal noge in roke. Nato ga pa je djal v vrečo, katero je zavezal. Ko je — zasedel konja, katerega so mu med tem privedli, so Zeleborovi sinovi zvezali vrečo, v kateri je ležal Stipe iz Jasenovca, kraj njega.

Bokelj se zahvali Kati in drugim ter odjezdi naprej. Ostali so nekaj časa gledali za silnim jezdecem, ki je dirjal proti gradu župana Mironje, kjer so že bili zbrani krog Budimira Tomislava vsi zarotniki, opozorjeni na nevarnost, ki jim preti.

Zeleborov najstarejši sin je hotel nekaj izvedeti od Kate, nato jo vpraša:

— Ali Kata, povej mi, kako si izvabila Stipo iz Jasenovca. Ali se ni bal?

Kata se obrne na desni nogi, nasmeje se mu v obraz in ga pogleda v oči:

— Sinko ... Kata ima raznovrstne trave — hihhi — raznovrstne trave ...

Nate se obrne in ne da bi koga pozdravila, odide z brzimi koraki proti Sisku.

Še tistega dne, ko je knez Braslav sedel k obedu, nevoljen, da vojaki niso našli Tomislava, ker je zgodaj v jutru odpotoval iz Siska, je pridirjal pred knežev grad jezdec ves zaprašen in predal stražniku, ki je stražil pred gradom, zavitek in dejal:

— Predaj to takoj knezu Braslavu.

Na te besede je spodbodel konja in z bliskovito brzino oddirjal dalje.

Ko so odvili zavitek, so našli v njem odsekano krvavo glavo Stipe iz Jasenovca in kos pergamenta, na katerem je stalo:

„Tako umirajo izdajice!“

XXXIV.

Ko je zagledal knez Braslav krvavo glavo Stipe iz Jasenovca, je prebledel. Dokaj časa je preteklo, predno si je opomogel od razburjenosti. Še malo prej, pred nekoliko urami se je pogovarjal z njim popolnoma zaupno med štirimi očmi in mu ponujal oblast in slavo tega sveta in sedaj ... Evo, nad tem človekom se je izvršila strašna osveta. Vnovič so se drznili zločinci prodreti v sam knežev grad. In vnovič so jasno pokazali, svojo smelost in nebrzdano moč. To je strašno zanj. Ali so tako močni, da se upajo pri belem dnevu pošiljati tako izzivalno pismo? Ali niso te besede: »Tako umirajo izdajice« namenjene njemu, knezu? Ali ne smatrajo tudi njega za izdajico, ki jih je prodal cesarju Arnolfu? Saj so že mnogi javno povedali to. Ali mu niso po tej mrtvi glavi sporočili strašno vest, da je obsojen na smrt? To je bilo knezu Braslavu na mah jasno. Bilo je očito, da je prišel odločilni trenutek, v katerem se je imelo odločiti o njegovem življenju in smrti. Mrtvaška glava Stipe iz Jasenovca je stala med zatrotniki in knezom Braslavom in na pomirjenje ni bilo misliti.

Te misli so polnile glavo kneza Braslava, in kakor da je vnovič obkrožen od samih nevidnih sovražnikov, ga je nejasna bodočnost navdajala s strahom. Ne, tako ni mogel več živeti! Trebalo je končati s sovražniki.

Ne da bi pokusil grižljaja, je vstal od mize in vzdiknil z gromkim glasom vodji svoje telesne straže, da se je pretresel grad.

— K orožju! ... Slišiš, k orožju!

Oči so mu postale krvave in divje. Videlo se je, da se je odločil boriti se na življenje in smrt. Njegova jeza se je še povečala, ko je videl, da ga vodja telesne straže ne razume prav.

— Ali si slišal? — zagrmi knez ponovno in udari s pestjo po mizi, da so razletele vse stvari, ki so bile na nji.

— Da, gospodar — odvrne vodja telesne straže, ne da bi vedel, kaj hoče knez.

— K orožju! Vsi vojaki, ki jih lahko dobiš, naj se zberejo. Vsa vojska, slišiš, vse moje čete! Sam jim bom poveljeval.

— Na koga gremo?

Knez ga divje pogleda:

— Na koga? Nad Mironjo! On je glava zarote... nanj najprej. Zažgemo mu grad. Nočem prej mirovati, dokler ga ne vidim, kako v jarmu, mesto volov, orje zemljo na onem prostoru, kjer je stal njegov grad. Vse, vse zaprem in uničim. Ne mudi se. Beži, zberi vojsko. Starem te, ako ne bo hitro gotovo.

Vodja telesne straže zbeži iz kneževe sobe.

Komaj je odšel, vstopi h knezu kneginja Gertruda bleda in prestrašena.

Nekaj časa sta se gledala vznemirjeno, nato reče kneginja:

— Knez, našemu življenju preti nevarnost!

— Tako je! — odvrne knez, hlineč ravnodušnost.

— Zarotniki so zelo močni!

— Vsekako!

— Beg Vukov, mrtva glava Stipe iz Jasenovca svedoči to!

— Ni dvoma!

— Ali veš, kdo je tega kriv?

— Kdo?

— Kriv si sam.

— Kako to? — vpraša knez začudeno.

— Bil si preblag.

— Preblag, preprizanesljiv?

— Da. Ali si uničil one, ki so ti uporno izpred nosa, rešili one heretike, Gorazda in njegovega tovariša? Ali si poskušal, da jih uničiš? Ne, nisi! Ali si pozval cesarja Arnolfa na pomoč zoper one, ki so ga javno sramotili?

— A kovač Rade? In oni obešenci na jablani?

— Resnica. One prostake si obesil ali plemičev si se bal. Te bi uničil in prostaki bi se te bali brez vešal. Moj rojak cesar Arnolf...

— Idi k vragom ti in tvoj cesar Arnolf! Ali se briga on za me, za nas? Ali je poslal samo enega vojaka na pomoč? Čakal bi nanj do sodnjega dne.

Kneginja namrši obrvi.

— Ne govori tako o našem dobrotniku! Kje bi bili mi, ako bi ne bilo njega? Že samo sloves njegovega imena bi zadostoval, da prepreči vstajo. Ljudje so se preveč bali navalov njegovih Frankov, da bi se dvignili zoper kneza, katerega ščiti cesar.

— Ali kakor vidiš, se ti zarotniki ne boje ničesar.

— Verjamem. Ali rečem ti, da je tu edina pomoč, ako jim takoj s početka stopiš na glavo.

— To tudi nameravam.

— Tako je prav!

— Iztrebim jih do zadnjega.

— Posebno pazi, da ne pobegne kneževič Tomislav. On je najnevarnejši.

— Pazil bom.

— Želim s teboj v boj zoper izdajice. Dovolj, da te spremljam — reče kneginja.

— Ne, to ne more biti. Nekdo more ostati v Sisku.

— Brez vojakov?

— Zakaj ti bodo vojaki?

— Zakaj? Ali misliš, da bodo ti meščani mirovali? Kdo ve, koliko upornikov je med njimi. Ali misliš, da rojaki obešencev na jablani ne čakajo trenutka osvete? In trenotek, ko se oddaljiš iz Siska je najugodnejši. Glej, da pri povratku ne najdeš vrat mesta Siska zaprta, v gradu pa novega gospodarja.

Knez sklone glavo.

— Pustim ti četo zaupljivih vojakov. Ti boš edina vladarica v Sisku in pazi nanj, kakor na oko v glavi.

— In bom tudi edina gospodarica nad življenjem in smrtjo vseh ljudi, ki se nahajajo v Sisku.

— Da.

— Tvojo kneževo besedo?

— Imaš jo!

— Dobro! Tudi jaz ti dajem besedo, da spokorim tvoje Siščane. Škoda samo, da ni Gottschalka tukaj.

Knez zgane z rameni.

— Škoda. Dasi je njčla, je vendarle hraber človek. Pustim še ti četo tvojih Nemcev. Oni te bodo čuvali.

* * *

Tak je bil razgovor med kneginjo in knezom. Med tem so pa trobile po mestu Sisku trobke in pričale, da se vrši volja kneževa. Četa za četo se je zbirala in vojska

Vendar je prešel celi dan in še ni bilo vse tako, kakor je naraščala.

je hotel knez. Zgodaj v jutru drugega dne je imela vojska kreniti proti županu Mironji.

To noč je izgledal Sisek, kakor velik vojni tabor. Na poljih so goreli ognji, pri katerih so ležali oklopniki in stražili. Sišečki meščani so zapirali svoje hčerke in žene v hiše pred temi nemilimi gosti.

Knez Braslav je bedel dolgo s kneginjo Gertrudo in svojim kaplanom Mojmirom. Ta trojica se je posve-tovala. Pozno v noč so šli počivat, a niti kneginje, niti kneza niso objele blage sanje.

Kneginja je po kratkem počitku zopet vstala in šla k oknu. Gledala je v noč in one vojaške ognje, od katerih so nekateri že pojemali in prisluškovala glasove, ki so

prihajali iz daljave, kakor bi hotela slišati odgovor na zagonetko svoje usode.

Tako je sedela pri oknu tudi v onih zvezdnatih nočeh, ki so ji z neizrečenim hrepenenjem polnile srce za onim, ki jo je prezrl.

In danes? Kako se je to vse spremenilo v kratkem času. Oni, katerega je ljubila, je ležal v ječi, ker jo je prezrl. In vse, kar lahko stori z njim, je, da se mu osveti. Ali njena moč in njena slava? Kdo ve, kako dolgo bo trajala? Kdo ve, ali je ne bodo že jutri vodili po trgu zarotniki, kot jetnico? Ne, to se ne zgodi, tako hudo še ni. Knez Braslav še ima močne roke in one zmagajo sovražnike. Tako se je tolažila kneginja. Ali spanec ji ni zatisnil oči.

Niti knez Braslav ni mogel zaspati na prvi mah. Zadnjikrat je vodil vojsko po želji Arnolfovi proti Svatopluku. Bil je to vroč boj in ljuto klanje. Komaj je pričakoval trenotka, da odrine zopet na bojno polje. Vendar ni mislil, da se bo moral boriti zoper lastne ljudi, z Mironjo in ostalimi. Mironjo je knez vedno odlikoval nad vse druge, in glej, kako se mu zahvaljuje. Težke misli so mu rojile po glavi. Zazdi se mu, da vidi Gorazda in njegova kletev mu doni po ušesih. Zaman si je pokrila glavo s plaščem. Neprestano je slišal Gorazdove besede in dolgo, dolgo ni mogel zaspati. Ko je zaspal, so ga mučile sanje. Najprej se mu je prikazala krvava glava Stipe iz Jasenovca. Ta glava se je naenkrat spojila s truplom in Stipe je oživel. Pomignil mu je, naj pojde za njim. Stipe ga vodi iz grada na poljane dalje, vedno dalje. Lasje so se mu ježili, dih mu je zastajal. Čutil je, da ga vodi mrtvec. Kam ga vodi? ... Na okrog so ležala trupla, že na pol gnjila in njih strašni vonj je bil grozovit ... Šla sta mimo jablane. Na vejah so viseli ljudje. Veter jih je zibal in obešenci so mu kazali jezike. Zemlja se je odpirala pred njim, kakor da ga hoče požreti. Modri in rdeči plameni so švigali kvišku. In ti plameni so se spreminjali v pošasti in klicali. Mi smo vojaki Svatoplukovi ... in ti si nas ubil ... ti si nas ubil ... Šla sta dalje in dospela do nekakega hribčka. Ko je pogledal natančneje, je opazil, da

je ta hrib iz samih mrtvaških glav. Na podnožju hriba mu Stipe iz Jasenovca ukaže, naj sede. Knez hoče pobegniti, ali noge mu odpovedo. Tedaj se mu zazdi, da sliši strašen smeh. Spoznal je ta smeh; bil je smeh župana Mironje. Hotel mu je nekaj zaklicati, ali beseda mu ne pride iz ust. Nekaj ga jame dušiti. Stipe iz Jasenovca jame rasti in postajati vedno večji in večji in ustne mu šepetajo nerazumljive besede v nekem tajinstvenem jeziku. Na te besede se začnejo glave premikati. Braslavu pretrese strah kosti ali predno je mogel zaklicati na pomoč, se poruši ves ta strašen hrib nanj in ga pokoplje s strahovitim treskom.

Ko se je zbudil, je bil ves poten. V prvem hipu se ni mogel spomniti, kje je. Nočna svetilka, ki je gorela v njegovi spalnici, mu je pokazala, da je v svoji sobi. To je bila strašna noč. Dal je poklicati dvorskega kaplana. Ukazal mu je, naj mu poje glasovito Notkerovo pesem.

Kmalu nato se je razlegel hripavi glas Mojmirov:

„Media vita in morte sumus,
Quem quaerimus adiutorem,
Nisi te domine, qui pro peccatis
notris juste irascaris . . .“*)

In knez je odgovarjal:

„In te speraverunt patres nostri,
speraverunt et liberasti eos.“**)

Ali prekmalu se mu zazdi ta molitev predolgočasna in zato poseže po svoji navadi po vrču. Tako so tekle ure počasi. Proti jutru, ko je bil že ves zmučen, se je zvalil na ležišče in zaspal.

Ko se je prebudil, so že trobke orile po Sisku. Vse se je že pripravljalo na odhod. Po vsem Sisku so vrveli oboroženi ljudje, človek pri človeku, konj pri konju.

Knezu je prinesla jutranjo pijačo sama kneginja v pozlačenem vrču. Knez se je ni dotaknil. Neka težka slut-

*) Sredi življenja nas obdaja smrt; koga, o Gospod, naj kličemo na pomoč, razun tebe, ki se pravično srdiš nad našimi grehi.

** Vate so zaupali naši očetje; zaupali so in ti si jih osvobodil.

nja ga je težila. Bil je mrk in nevoljen. Samo nekaj besedi je spregovoril s kneginjo, nato je šel na dvorišče, kjer ga je čakal vranec ves v oklepu, okinčan z rdečimi vrvicami. Ko je začutil na sebi kneza, je veselo zarezetel, in knez ga je pobožal z roko po vratu. Zlati držaj mečev, in pas, obdan z dragulji je pričal, da jaha tega konja plemenit vitez, a kneževo ponosno lice in visoko čelo je zadivilo vsakega, ki ga je videl.

XXXV.

Sedaj je bila kneginja sama v mestu vladarica in gospodarica, edina, ki je imela v rokah življenje in smrt ljudi, ki so se imenovali njeni podložniki. Tu je prej delala lahko vse, kar je hotela, ker ji je knez Braslav dovoljeval. Ali mnogih stvari se ni upala zahtevati od njega. Bila je uverjena, da bi ji odrekel.

Sedaj je bila sama.

— Hm, kako je star, kako je grd moj knez. Najboljše bi bilo, da se več ne vrne.

— To je bila njena prva misel, in tudi tedaj, ko je iz grajskega stolpa mahala z belim robcem po zraku, kakor v zadnji pozdrav odhajajočim.

A vendar je bila to neumna misel, kar je tudi sama spredvidela. Če se ne vrne knez Braslav, se ne vrne zato, ker bodo zmagali zarotniki. In ti bi gotovo tudi njej ne prizanašali. Smrt kneza Braslava je tudi njena smrt. Vse kaj drugega bi bilo, ako bi sprejel Tihomil njeno ponudbo. Ona bi bila sama pripravljena strmoglaviti Braslava s prestola. Tihomilu bi tako lepo pristojal posavski prestol in knježeva krona.

In vse te njene načrte je uničil oholi Hrvat in poteptal njeno ljubezen. Ne, tega mu ne odpusti. In začutila je v sebi željo po nebrzdani osveti, željo, da prelije kri vseh onih, ki so ji bili odveč. In tej mržnji posameznikov se je pridružila mržnja na ves kraj, v katerem je bivala in na ves narod. Ako bi mogla, zanetila bi v tem narodu strašen pobjo in vživala bi naslado pri pogledu na mrliča.

Da, v resnici se je pretakala po njenih žilah kri prababice Fastrade. Ali svoj maščevalni gnjev je morala ukrotiti, zakaj treba vedeti, kako se izvrši boj med knezom in uporniki. Vse, kar je mogla storiti, je bilo, da misli na obrambo Siska pred nenadnimi sovražniki.

Dala je poklicati vodjo Nemcev.

Ko je razpravljala z dolgo Bradim Nemcem — bilo je kaki dve uri po Braslavovem odhodu — se je skozi sisečka vrata pripeljal voz, naložen s senom, katerega so vlekli voli. Na vozu je sedel vaščan, nepoznan Sisčanom, ali kraj voza je stopal Zeleborov sin Vilan.

Ker ni bilo na vozu ničesar, kar bi bilo sumljivo, so spustili stražniki voz v mesto, ki je brez vsake nepravilike zavozil na dvorišče vdove kovača Radeja.

Dvoriščna vrata so se zaprla takoj.

Neznani vaščan skoči s sena. Vdova ga pozdravi, ali on ni imel časa, da ji odzdravi nego jo vpraša:

— Ali je Kata že tu?

— Ni, gospodar.

— Kaj zlodeja dela? Mar se je kaj pripetilo?

— Nič posebnega.

— Ali je v Sisku vse mirno?

— Vse.

— Ali so naši prijatelji obveščeni?

— So.

— Imajo nade na uspeh?

— Imajo. Vse vre. Vse komaj čaka, da vržemo raz sebe jarem Arnolfovega sužnja Braslava in da poženemo tisto oholo in surovo Nemko.

— Dobro! V tem vozu dobe tisti, ki nimajo orožja, dovolj, česar jim treba.

Med tem je prišla Kata. Bila je vsa usopljena. Takoj je šla k Bokelju, ki je bil v vaški obleki.

— Oprosti, da sem se zamudila. Prinašam ugodne vesti. V mestu oziroma v gradu je malo vojske. Uspelo mi je, podkupiti ječarja Tihomilove ječe. Tem bolj. On je naš človek. On čuti in misli, kakor mi in komaj čaka, da se stre jarem tiranstva!

— Izvrstno! Priporočim ga gospodu Budimiru Tomislavu. Ali kaj dela knjeginja?

Zboruje z onim debelim Nemcem, kako se bo branila.

— In tvoji pogani?

— Sami ste pogani, — se razljuti starka. — Ali če misliš moje tovariše, vernike stare vere Vidove, ti lahko rečem, da se bodo borili vsi za Budimira Tomislava.

— Ali je verjetno?

— Verjetno! Ali vedi, da i knjeginja Gertruda zboruje ...

— Prepozno. Še danes mora biti grad v naših rokah.

— Vseeno. Treba je takoj začeti, zakaj ona je zvitá in lahko bi se prelilo mnogo krvi zaman, kar naj prepreči sam Vid in vsi bogovi. Dovolj hudo so nas kaznovali zato, ker vas je toliko odpadlo od stare vere — reče starka.

Bokelj se razjezi, a sedaj ni bil čas, razmotrivati verskih stvari. Zapove ji, naj se takoj vrne v grad in mirno čaka na to, kar se bo zgodilo.

Zeleborov sin ostane z vdovo v hiši, a Bokelj odide na trg pred hišo. Vsak hip so prihajali novi ljudje in zginjali v hišo. Vsaki je moral povedati Bokelju nekatere besede, da jih je spustil. In vedno jasneje in jasneje je postajalo njegovo lice. V hiši vdove Radeja se je zbralo že lepo število ljudi, a vsi ti so našli orožje v vozu.

Bil je to samo prvi in odbrani del Bokeljeve vojske. Ni delal zaman s prijatelji zadnje dni. Napočil je že čas žetve.

— Daj Bog, da uspeje — je molil Bokelj.

In trg se je vedno bolj polnil z ljudmi. In čudo, nobene žene ni bilo. Vsak je čutil, da se približuje važen trenutek. Vsi ti pogledi mož so bili mrki in gledali so drug drugega, kakor da pričakujejo velikih reči. Bilo je med njimi več trgovcev in Židov ter mnogo drugih, ki niso ničesar umeli, ali vendar so bili nekako čudovito nemirni. Nad vsem mestom je ležala nevidna, težka megla, ki je stiskala prsa in srca in velika slutnja je polnila srca vseh. Nikdo si ni upal govoriti, kar bi spominjalo na

kneza, na kneginjo ali kaj podobnega, ali vendar je vse vrelo in kipelo.

Tako je minulo več trenutkov.

Evo ti starca Zelebora, obdanega s sinovi. Zelebor obstoji sredi trga in pošlje k Bokelju najmlajšega sina. Sin se vrne takoj. Ko začuje Zelebor Bokeljev odgovor, jame takoj, kakor bi peval:

— Oj gorje nam, bratje moji, težki dnevi zdaj so prišli.
Vzdignil se je knez naš, Braslav, da pokonča brate naše,
vzdignil se oblak je črni iznad naših rodnih polja,
in z oblaka pa dežuje, dež rdeči polje rosi.
Ej to pač ni dež krvavi, bratov naših kri je srčna!
Tužna se zaman preлива pod nasilnim mečem kletim,
da vzdihuje polje ravno iz valov krvave reke:
Na orožje, na orožje, čas je že, da trinog pade.

Takoj, ko je začel starec peti svojo žalostinko, se je zbrala okrog njega množica ljudi, ki je vedno bolj naraščala.

In ko je starec končal, so v rokah zablesteli meči. Ta pesem je bila samo znak, da je prišel čas osvete.

Neki čevljar se je pa vendarle drznil zaklicati:

— Zelebor, ako ti je glava draga, ne pevaj takih pesmi. V Sisku vlada sedaj kneginja Gertruda, in obesi te na proketo drevo.

Čevljar je storil veliko neumnost. Sto rok se je dvignilo nad reveža in da ni priskočil Zelebor, bi ga raztrgali.

Med tem je prišel Bokelj. Njegova velikost in njegov bobneči glas, ki je prevpil ves trušč, je naredil hkratu mir.

— Pustite tega človeka, zakaj ne ve, kaj dela. Ne koljite se med seboj, ker prišel je čas osvete. Glejte to jablan! Tam so viseli vaši bratje! Knez Braslav je dal naše Hrvate obesiti. Zakaj? Ker so se dvignili zoper krivico in tiranstvo. Kdaj je knez Braslav kaj storil za narod? Mar takrat, ko vas je vodil proti Svatopluku in bratom Moravljanom? Mar takrat, ko je lizal pete Francom, ki so klali vaše otroke? Mar takrat, ko je nam sveti jezik pregnal iz bogoslužja? Mar takrat, ko je vrgel v

ječo Vuka? Povejte mi, kdaj je knez Braslav delal za narod? Nikdar! Vse, kar je delal, je delal zoper nas. Prodal nas je tujcem, a ta vas strahuje, je pripeljal sem tuje plačance in njihovo orožje prelija vašo kri.

— Tako je — so se odzvali glasovi.

— A sedaj, da dopolni mero, je odšel na vaše velikaše, da jih uniči. Ako se mu posreči, da uniči župana Mironjo, Svevlada in druge, mar bo prizanesel nam? Njegova strahovlada se še poveča in kri ne bo nehala teči po naših poljih.

— Resnica — je vzklikal narod.

— Kaj še čakamo? Tam v gradu, v ječi, sedi Tihomil. Vi veste, kakšen junak je. Vi znate, da je v boju zoper Madjare on edini dobil lovorov venec. To ni bilo po godu kneginji Gertrudi, posebno, ker se je Hrvat preveč povzdignil. Zamislila je obtožbo in ga dala sramotno vreči v ječo. Mislite, da je kaj zakrivil? Toliko, kakor dete v povojih in nič več. Niso ga več rabili. Njegov ugled je narastel, preveč je ljubil narod in zato so se ga hoteli rešiti. To je vse. Ali bolje, on je kriv. Kriv je, ker je Hrvat. On, kri naše krvi, sedi v ječi zavoljo one proklete Nemke, ki je v zvezi s samim črnim vragom.

— Resnica... resnica... — zaori med narodom in tisoče pesti se dvigne grozeče v zrak.

Bokelj je opazil, da je s svojim govorom razvnel maso in da je vtil dovolj olja v ogenj, zato reče še bolj ognjevit:

— Ako ne teče po naših žilah ribja kri, ako je še v nas kaj sile in moči naših dedov, moramo poslušati glas božje pravde in izvršiti to, kar hoče Bog. Knez se je vzdignil nad Mironjo. Kdo vam je storil več dobrega, Vuk, Mironja ali knez Braslav?

— Vuk in Mironja.

— Za koga ste. Za kneza Braslava in Gertrudo, ali za Vuka in Mironjo?

— Za Vuka in Mironjo!

— Složni smo. Osveta je naša. Sisak brani samo peščica plačanih Nemcev. To vas naj ne plaši, zakaj vsak Hrvat je za deset Nemcev.

— Tako je... tako je...

— Samo grad moramo osvojiti, zajeti Gertrudo in osvoboditi gospoda Tihomila. On naj bo naš vodja. In ko nas bo vodil on, kdo nas more premagati?

— Nikdo — je kričala masa, ki se ni dala več brzdati.

Iz hiše kovača Radeja so planili oboroženi ljudje, ki so prinašali orožje med narod. Iz bližnjih vasi so prihajale nove čete. Vsi ti so bili zbrani od Zeleborovih sinov. Človek je stopal k človeku, četa pridružila k četi. In vse te čete so se jele valiti, kakor povodenj proti gradu kneza Braslava. Vsi ti ljudje, različni po noši in rasti, različni v željah in značajih, vsi ti so se strnili v eno misel, v eno željo, v eno samo veliko srce, ki je čutilo eno, v eno samo veliko misel, ki je mislila isto.

— Doli s knezom Braslavom! Smrt kneginji Gertrudi!...

In sovražnik je stopal ob sovražniku. Oni, ki ni niti maral pogledati svojega brata, mu je sedaj prožil roko. Ni trebalo mirenja, ni trebalo besedice, zakaj vse te ljudi je spojila skupna nevarnost in skupna mržnja. In ljudje, ki niso hoteli prej iti skupno niti v cerkev, so se združili, da gredo skupno v propast, nevarnost, v — smrt.

— Naprej! Naprej! — kričal je narod.

V gradu so zapazili, kaj se godi. Kneginja Gertruda se je nahajala med Nemci in slugami. Vse je bilo v orožju.

— Vzdignite most! Zaprite železna vrata! — je ukazovala s strogim glasom in na obrazu se ji ni videla niti najmanjša vznemirjenost. Gotovo se ni bala.

Ko so izvršili njen ukaz, so postavili k vratom še velika bruna.

Zaprta vrata niso delovala pomirljivo na množico. Težak udarec na nje je zamolklo zazvenel.

Kneginja je uvidela, da je ta udar moral prihajati od ogromnega kamna, ki ga je vrgla močna roka. Oho, pomisli kneginja. Ti se ne šalijo, ti se ne boje. V tem je že jelo deževati kamenje na železna vrata. A ta so stala čvrstvo in kamenje ni napravilo nobene škode. Vendar so se slišali udarci nekako grozno in neštevilni kriki množice, ki so se mešali vmes, so bili kakor nekak

grom grmovnika maščevalca. Vse to je pričalo, da je ta narod pripravljen storiti tudi hujše reči.

Kneginja je še stala vedno ponosno in poslušala mirno. Slišala je kletve in pretenje. Slišala je, kako je množica preklinjala njenega moža, njo in njenega rojaka cesarja Arnolfa. In njeno srce se je jelo vznemirjati. Vendar se je trudila, da ohrani mirno kri. Sprevidela je, da bi bilo najbolje, ako se vse mirno zvrši. Obrnila se je do vodje Nemcev in vprašala, ali je njegova četa dovolj močna za te ljudi.

Nemec odvrne, da bi bil v odprtem boju preslab, ali tu v gradu se lahko uspešno brani.

To jo je nekoliko umirilo. Vendar pozove stražnika s stolpa in mu zapove naj razkropi v njenem imenu narod, a če se noče raziti naj vpraša s stolpa te ljudi, kaj želijo.

Stražnik se vrne v stolp. Za hip nato se je slišal njegov rog. Hotel je govoriti divjemu, razbesnelemu ljudstvu. Ali njegov glas se ni slišal. Zato zatrobi še enkrat. Narod je na povelje vodij nekoliko obmolknil. In stražnik jame govoriti:

— V imenu prejasne kneginje Gertrude, vaše svetle vladarice, vam nalagam, da se odstranite od tod in se mirno vrnete domov.

— Nikdar — zagrmí Bokelj.

— Nikdar — zavpije Zelebor in ves narod.

— Svetla kneginja mi je zapovedala, naj vas vprašam, kaj želite?

— Povej ti svoji kneginji — odvrne Bokelj — da je mi ne priznavamo več za svojo vladarico! Povej ji, da je prišel dan osvete in če ji je draga glava naj se preda prostovoljno. Ako se preda, ji pustimo življenje in jo spremimo čez mejo k njenim Nemcem. Tam naj dela, kar ji drago. To ji povej. Mi zahtevamo, naj takoj preda grajske ključe in naj njeni Nemci položé orožje. To je volja naroda.

Stražar se je obotavljal za trenotek, nato pa reče:

— Ljudje božji, ali ste zblazneli? Ali ne veste, da je v njenih rokah vaše življenje in vaša smrt? Ali ne veste,

da čuva grad močna vojska Nemcev, ki se bo radovala nad vašo krvjo? Ali mislite, da ste dovolj močni, da zrušite te ogromne zidove? Vaše glave nataknejo na kole...

Dalje ni mogel. Strašen krik in vik je oglušil njegove besede. Zaman je trobil, zaman mahal z rokami. Nikdo ga ni poslušal.

Videč, da ničesar ne opravi, je šel h kneginji. Gertruda je slišala ves razgovor in njeno čelo se je namršilo, njene obrvi stisnile in ustnice drhtele.

— Povej jim da pustim streljati, ako se ne razidejo.

Na te besede je takoj ukazala strelcem, naj zavzamejo najugodnejša mesta, odkoder bodo streljali na množico, ko zatrobi trobka trikrat.

Med tem je zunaj zopet nastala tišina. Stražnik je vnovič pregovarjal množico.

Ali ta tišina je trajala le kratek hip.

Kakor strašen grom je zazvenelo v ušesih kneginje. Zdelo se ji je, da se vsled tega hrupa tresejo zidovi starega gradu. Kakor trobke pred mestom Jerihom, tako se je zdelo, da poruši ta hrup in krik zidovje gradu.

— Smrt Gertrudi! Smrt tujki!

Še se je čutila varno, še je bila obdana od svojih prijateljev in njen mogočen grad se ne zruši tako lahko, ali njena mirnost je ginila. Nadejala se je, da ustraši že samo njena moč in odločnost zarotnike. Ko pade nekoliko žrtev, razbeže, kakor plašljivci.

Zato ukaže, da se zatrobi trikrat po vrsti. Nemci so čakali na ta znak in za trenutek nato polete puščice v množico.

Prve žrtve so se zgrudile. Njih kri je poškropila bližnje upornike.

Kri se je prelila, kri se je rdečila! To je bil trenutek, od katerega se je kneginja mnogo nadejala. Sedaj se je imelo odločiti, ali vztrajajo uporniki ali ne. Sedaj se je imelo odločiti o miru, ali boju. In kakor da je kneginja računila prav. Za hip je nastal mir. Množica se gotovo ni nadejala tako naglo prelivanja krvi. Ali ta mir je trajal le za hip.

— Smrt morilcem! Smrt... je zagrmel narod in ta glas je poučil kneginjo, da njeni računi niso bili pravi, in da je njena okrutnost razbesnela množico še huje.

— Osveta! Osveta!... je vpila množica in kneginja je uvidela, da je boj neodložljiv, da se ti ljudje ne dajo umiriti in da je zaman vsako odlašanje.

To je sprevidela tudi množica.

Bokelj je že prej slutil, da bo treba udreti v grad s silo in zato je pripravil potrebno orožje za rušenje: obležne stolpe. Ti so bili sedaj urno na mestu in mnogo močnih rok jih je pograbilo. Z vso silo so navalili na železna vrata knežjega gradu.

Kakor kače so sičale po zraku pušice na oblegovalce. In mnogo žrtev se je zrušilo na tla.

Bokelj zamahne z mečem in zagrmí s silnim glasom:

— Naprej junaki! Za meno!

Spoznal je, da je napočil važen trenotek in da se sedaj ne more več odstopiti, že prej je naredil načrt naskoka. Bil je sicer preprost vojak v spremstvu kneževiča Tomislava, a bil je v tolikih bitkah in videl toliko bojev, da mu ni delalo težave narediti si načrt napada.

Pustil je večini ljudstva naj razbija po vratih pod vodstvom Zelebora. Sam pa je vzel seboj dva oddelka. Eden je moral vstreliti vsakega Nemca, ki se je kje pojavil. Drugi del pa je šel v jamo, ki je bila krog gradu. In posrečilo se mu je, da je ob zidovju postavil lestve. In po teh lestvah so se jeli vzpenjati ljudje, vedno višje in višje držeč v rokah sekire in meče.

Bokelj je slutil na kateri strani je grad najmanj varovan.

Vendar se je prevaril, ko je mislil, da se mu posreči neopaženo prodreti v grad. Vojaki in Gertruda so sicer mislili, da preti glavna nevarnost ob vratih in zato se je tam zbralo tudi največ vojakov. Ali tudi tu je bilo dovolj Nemcev.

Bokeli in njegovi si stopijo z Nemci iz oči v oči. Sekire in meči so našli takoj posla in junaški Nemci se niso hoteli umakniti. Mnogi Hrvat se je zrušil z razklano glavo

z grajskega zidu, a tudi mnogi Nemec je zaječal zadnji-krat svoj tužni: feindio, feindio!

Kri je pordečila grajsko zidovje. Ali to ni plašilo zarotnikov. Vedno več in več lestev se je prislanjalo k zidu. Nikogar ni zadrževalo, da se je prednik zvalil v jamo. Bojna razburjenost je vzburkala kri upornikov in jih gnala naprej. Silni hrabrosti Bokeljevih ljudi se je na posled posrečilo, da so stopili na grajsko zidovje. Bil je to sicer lep uspeh, ali to še ni bilo dovolj, ker so na ta način prišli le v prvo dvorišče.

Kakor levi so se borili in niso se dali potisniti nazaj.

Kneginja Gertruda je uvidela, da se mora umakniti v drugo dvorišče. Vendar ni hotela tako poceni prepustiti nasprotnikom tega, kar so si pridobili. Njeni ljudje so sekali kakor besneli. Sama kneginja je stala na vzvišenem mestu in nejna roka je držala visoko meč. Njeni lasje so se ji vsuli razpleteni po ledjih in stala je, kakor boginja vojne, še vedno lepa, vedno dostojanstvena. Njeni glasni udarci so prodirali zrak in delovali magično na njene borilce.

Bokelj in njegovi ljudje so naleteli na silovit odpor in vsako ped so si morali osvojiti s silo.

V tem zagrmí nekaj silno. Velika železna vrata, ki so delila veliko maso naroda od kneginje in njenih borilcev so se zrušile pod težkimi udarci. Kakor da se je utrgal strahovit plaz, tako je zagrmel besen krik naroda in vse se je vsulo skozi porušena vrata.

Kneginja se umakne. Njeni ljudje so se že v pravilnem redu umaknili v drugo dvorišče. Takoj nato se dvigne drugi most in vrata se zapahnejo.

Množica je bila vsa opojena vsled uspeha, da je prodrla v grad. Nikdo se ni več brigal za življenje in rane. Sam Bokelj je že krvavel. Vilan, sin starca Zelebora je padel, zadet naravnost v srce. Stari Zelebor je vzdiknil vsled bolesti in odnesel ubogo dete iz gradu. Ali nato se urno vrnil v boj, ne samo da se bori, nego da se tudi osveti. Kako je zbolelo starca, ko se je vrnil in zapazil tudi drugega sina mrtvega.

— To je dan groze, to je dan smrti. Starec, sedaj je vrsta na tebi — pomisli Zelebor in roka se mu jame tresti.

— Ne — vzklikne nato. — Sedaj ni časa, da plakam. Ako mi je rojeno, da umrem, pa umrem ali pred temi zlo-deji se ne plašim.

In z novo silo plane v boj, v prve vrste in vzklikne:

— Tja, junaki! Naskok!

In vnovič se je moral ponavljati isti prizor, kakor pred železnimi vrati! Vse se je moralo razrušiti, a **padlo** jih je že toliko in toliko je že ranjenih! Narod je sicer osvojil prvo dvorišče, a osvojiti drugo, je bilo težje in nevarneje, ker je bilo zidovje višje in utrdbe močnejše.

Bokelj takoj uvidi, da je dovršen le neznaten del in zato se ni veselil.

— Poskusimo z dobrim. Morda se kneginja Gertruda sama vda, ker je izgubila prvo bitko — pomisli in takoj ukaže naj se da znak za dogovor.

Na stolpu se pojavi sama kneginja.

— Kaj želite, vi, ki se drznete napadati grad kneza Braslava — vpraša z ostrim glasom.

Ali Bokelj se ni ustrašil njenega glasu.

— Zahtevamo, da se predaš, kneginja Gertruda! Še je čas, da mirno odideš in se vrneš v svoje rojstne kraje. Pozneje bo prepozno.

— Vi mi pretite? — vzklikne. — Ali še je Sisek v mojih rokah in čuvajte se yrnitve kneza Braslava. Gorje tebi, prokleta vešča — zavpije Zelebor in dvigne pest. — Jeza božja je nad teboj in nad tvojim knezom.

— Glej, glej kmeta, kako se drzne odgovarjati. Po-kažem ti lopov, kdo je vešča.

In obrnivši se k strelcem jim nekaj reče.

V tem hipu poletita dve pušici in se zasadita v starca Zelebor. Zelebor se zgrudi mrtev, prijemši se z roko za srce.

Nato vzklikne Bokelj:

— Prekršila si trenotek dogovora. Hujša si, kakor zver. Odklonila si mir. Pogini! Naprej, v grad! Sedaj treba rešiti Tihomila.

Kneginja, ki je še vedno stala na stolpu, začuje ime Tihomil in grozna misel ji prodre v glavo.

— Tihomila hočete, bedaki — vzklikne — dobro, njega vam dam. Krvniku ukažem, da mu odseka glavo in jo vrže med vas, razbojniki, v smetišče. Saj drugo niste, kakor smetišče.

— Ubijte jo, vstrelite jo! — vzklikne Bokelj svojim strelcem, a med tem je kneginja zginila.

Bokelju se naježe lasje. Strašen načrt te proklete ženske se gotovo izvrši in Tihomil je izgubljen.

— Naprej, naprej — vzklikne in plane naprej, ne oziraje se na pušice, ki so sikale okrog njega. Vse se mu pridruži in plane nad železna vrata. Vedno huje in močnejše so zveneli udarci ob vrata in se mešali s kriki in kletvami. Preko teles padlih bratov so stopale nove čete, pripravljeni raje umreti, nego se umakniti. Rogovi Nemcev so se slišali iz gradu. Njihova bojna pesem se je dvigala k nebu.

Mnogi Nemec se je vrgel na tla in posul svojo glavo s prahom, po običaju svojih očetov, predno ga zadene smrtonosen udarec.

Kneginja je stala v njihovi sredini. Naslonila se je na meč, kakor na palico. Njene prsi so se dvigale naglo, a njene oči so gledale nekam v daljavo. Videlo se je, da se je zamislila.

Čas strašne osvete je prišel. Še malo in videla bo pred seboj krvavo glavo onega, ki jo je edini na tem svetu ponižal, a katerega je edino ljubila med vsemi. Silila se je, da bo mirna v tem trenutku, kakor je bila mirna Herodova priležnica, ko so ji prinesli glavo Janeza Krstnika. Ali čutila je, da se sili zaman. Njena roka, ki se je naslanjala na meč, se je tresla, njeno telo je oblival znoj.

Bilo ji je, kakor da ji primanjkuje sape in kakor da ji nekaj kliče: Prekliči ukaz! Ne ubijaj Tihomila! In njene ustne so se odprle kakor same od sebe. Ali ne reče ničesar. V istem hipu se vrne njen silni ponos in ona drzno dvigne glavo.

Kaj bi ji sedaj koristilo, da prekliče ukaz? Ali ga ni izrekla pred vsem narodom in pred svojimi Nemci? Ali bi se ne ponižala pred njihovimi očmi in bi je ne smatrali za slabotno stvar? Tudi bi bilo prepozno. Krvnik je že gotovo v ječi in morda je uprav v tem hipu odsekana glava hrvatskega junaka že v njegovi roki. Morda jo že nese, da ji pokaže in ona jo vrže množici, ki je kričala po njeni krvi.

— Držite se dobro! — zakliče Nemcem. — Streljajte sigurno! Čaka vas lepa nagrada!

Ali naenkrat se pojavi strah na Gertrudinem licu. Zazdi se ji, da čuje žvenket orožja in bojni krik v notranjosti gradu.

— Slišiš li? ... Slišiš li? ... — pograbi bradatega Nemca, ki je stal poleg nje.

Nemec je obledel, kakor kneginja in divje zaklel.

— Slišim ... Proklete zveri, prodrle so nekje v dvorišče.

— Ni mogoče — vzklikne kneginja Gertruda. — Morali bi jih zapaziti?

— Morda je kak skriven vhod — odvrne urno Nemec.

— Skriven vhod ... skriven vhod ... vzklikne kneginja in se pograbi za lase. — Ako je tako, potem smo izgubljeni!

— Kneginja — plane k nji vodja Nemcev — nič ne pomaga obotavljanje. Ako nam je usojeno umreti, umrimo slavno!

Ne meneč se dalje za njo razvrsti svoje ljudi. Enemu delu ukaže naj ostanejo pri vhodu, drugi del naj čuva zidove, a on z najhrabrejšimi plane v smeri, od koder je prihajal žvenket orožja. Nasproti prihiti gologlav vojak brez orožja in brez diha. S preteganim, nerazumljivim glasom je kričal. Vendar ga je kneginja razumela, kaj hoče reči.

— Pomoč ... pomoč ... oni so v gradu ... urno, ne čakajte ... drugače je vse izgubljeno! ...

Vodja Nemcev plane naprej. Morda še ni izgubljeno. Čim bolj so se bližali, tem jačji je bil žvenket orožja in slišali so se klici:

— Davori, Darovi... Vid in Živana... Pomagaj močni bog, sveti bog... Perun in Jarilo... Grom in Blisk!

Nemci sicer teh glasov niso razumeli, a slutili so, da so to njihovi sovražniki, ki so navalili v sam grad.

In še predno so mogli razmišljati o teh čudnih vzklikih, že so se nahajali v boju z močnimi ljudmi, ki so imeli na glavi lipovo listje. Udarjali so s svojimi ogromnimi, silnimi in širokimi meči na levo in desno, kakor da so vstali iz grobov heroji iz časov Aleksandra Velikega Macedonskega.

— Pomagaj Vid, da ubijemo kače — se so slišali močni glasovi sivoglavega starca.

— Naprej junaki — vzklikal je plavolasi mladec kraj njega. — Prišel je čas svobode!...

— Davori... Vide... Živano... Jarilo! — so vno-vič zaorili glasovi.

Meči so sekali po glavah in rokah, zadirali se v meso in rdeča kri je lila iz ran. Nastalo je strašno klanje.

— Izgubljeni mo — pomisli vodja Nemcev, videč, da so nasprotniki močni. Vendar ni mislil na predajo. Njegovi ljudje so se nekoliko slabeje borili, kakor navadno.

— Prokleti psi — je kričal na svoje ljudi. — Ali pustite, da vas Hrvati spečejo žive na ražnju? Naprej, samo naprej!

— Feindio, Feindio — so stokali Nemci.

— Davore, Vid! — so odgovarjali Hrvatje.

— Naprej! Kdor se obotavlja, ga pobijem z lastno roko — je vpil vodja Nemcev.

— Stari bogovi so z nami — je kričal sivi starec.

Ali ni mogel skončati. Sekira nekega Nemca ga je pogodila. Kri mu oblije obraz. Zelen, lipov venec je bil ves okrvavljen in starec se zruši mrtev.

— Oče nam je poginil... žrec Vidov! — se je začul bolesten vzklik.

Okrog njegovega trupla se strne močan zid ljudskih prsi, ki zakrijejo starca od daljnih napadov. Ali strah obide Hrvate.

Vodja Nemcev je opazil, da je s padcem starca njegova četa mnogo pridobila. In zazdelo se mu je, da se obrne zmaga na njegovo stran.

— Tako se bije! Zmagajmo! Njihov vodja je padel. Naprej! Bij, sekaj! ... — je kričal vodja Nemcev.

— Meč Gospoda in svetega Mihaela! — vzklikne vojak kraj njega.

Pad hrvatskega žreca je dobro deloval na Nemce. Začutili so v žilah nov pogum. Silneje in hrabreje so navalili na Hrvate, ki niso stali več tako trdno, kakor preje. Zdelo se je, da se pripravljajo k umikanju.

Plavolasi mladeč je še vedno klical stare bogove, ali njegov glas ni zvenel tako navdušeno, kakor prej.

Še vedno so se slišali klici:

— Perun ... Vid ... Živana ... Morana!

Ali te klice je oglušal sedaj divji krik Nemcev. Zrak je trepetal vsled hrušča. Kakor da je sama bela smrt stala sredi bojevnikov s kopjem v roki in tvorila zvezo z Nemci.

Ni bilo več dvoma. Ako se hočejo Hrvati rešiti, morajo nazaj po skrivnem vhodu.

Plavolasi mladeč, katerega so sedaj poslušali vsi, kakor svojega poveljnika je bil že pripravljen, da ukaže umikanje, vendar je še počakal za trenotek.

Nestrpljivo se je ozrl sedaj pa sedaj na ono stran hodnika, kjer so se nahajale ječe. In ko ni zapazil ničesar, je namršil čelo.

— Ne bojte se, junaki — je klical k svojcem, a srce mu je drhtelo, ker sam ni več prav veroval v srečo.

— Več ne moremo držati — pomisli in jame mahati z mečem krog sebe z novo močjo. Nastal je prazen prostor. Nemci se niso nadjali takega napada. Ali kmalu so si opomogli in pritisnili na njega in njegove.

— Naposled — zamrmra glasno plavolasi mladeč, ko se je ogledal vnoyč. — Hvala ti, Vid!

Njegovo čelo se razvedri in na licu se mu pojavi nasmeh zadovoljstva. Vedel je zakaj. K njemu je hitela nova četa.

Na čelu te čete je stopal mlad junak v viteški obleki. Bled sicer, a lep, kakor sijajno solnce pomladnih dni. V roki mu je blestel meč iz oči so mu letele strele. Bil je, kakor eden onih angelev, ki so vrgli iz nebes Luciferja in njegovo svojat.

— V pravem času, Tihomil! — vzklikne mu plavalasi mladeč. — Še trenotek pozneje in bilo bi prepozno.

— Tihomil... Tihomil... — vzkliknejo Hrvati in nova moč jim zavalovi po žilah.

— Tihomil... Tihomil... — vzkliknejo Nemci in grozen strah jih obide.

Tihomil pa ni čakal, da se Nemci osvestijo od prvega strahu, nego plane na sovražnika z vso silo.

Kakor bi videli pošast, kakor bi videli človeka, ki je vstal iz groba, tako so Nemci gledali Tihomila, katerega so poznali kot silnega junaka, o katerem so že mislili, da je mrtev.

Zaman je njih vodja klel in kričal, zaman je enega ali dva svojih pobil na mestu. Nemci so bili prestrašeni in se jeli umikati. Spočetka so se umikali v redu, ali Tihomil jih kmalu popolnoma razkropi. Njegovi ljudje so kakor levi navalili na Nemce, a ti so bežali, kakor divji.

— Za njimi — zagrmí Tihomil. — Pobijte vse! Zmaga je naša!

XXXVI.

Kneginja Gertruda je bežala po stopnicah v svoje sobe. Neki stari sluga, kateremu je izkazala več dobrot, jo je obvestil, da se je Tihomil nenadoma pojavil, in da Hrvati zmagujejo Nemce.

— Beži, gospodarica beži, ako ti je življenje drago. Reši se.

— Kam naj bežim?

V tem hipu jo popade strah, kakršnega še ni nikdar čutila. Dobro je vedela, da je izgubljena, ako ostane tukaj. Hrvatje zmagujejo in jo zajamejo. Tihomil je med njimi! Povedal jim bo vso resnico in tedaj ni rešitve.

Kdo zna, kaj store z njo? Ako bi jo vsaj na mestu ubili, ali te milosti pač ne more pričakovati. Sprevidela je, da ni druge pomoči, nego beg. Ali kam?

Zidovje Siska je obkoljeno. Divji narod je oblegal grad, udarjal na grajska vrata. Skriven izhod je bil samo eden, a ta je v rokah sovražnikov. Za premišljevanje ni bilo časa, zato je bežala v svoje sobe.

Ko je prestopila prag svoje sobe je padla vsa onemogla na stol. Zgodaj v jutru je že bila na nogah in njeni živci so dosedaj prenesli vse. Ali sedaj je čutila neizrekljivo utrujenost.

Jela je klicati svoje služkinje. A niti ena se ni odzvala. Vse so nekam pobegnile. Niti ena se v tem trenutku ni brigala za njo, za svojo gospodarico, vsaka se je brigala samo za svojo glavo. Pobegnile so takoj, ko so začule krik in bojni hrušč, in niti eni ni prišlo na misel, da bi v tem nevarnem položaju ostala pri knjeginji Gertrudi. In vendar jim je bila dobra, še predobra. Obsipavala jih je z milostjo in darovi. Bale so se za svojo kožo in vedele so, da preti knjeginji Gertrudi smrt in poguba.

Zaman jih je klicala. Videč, da ni niti ene k nji, skoči vnovič po konci in zapre vrata. V silni naglici jame nositi pred vrata mize in stole in omare, da bi tako zabranila vhod sovražnikom.

Nato je jela napeto poslušati.

Grozen krik ji je donel na uho. Njene prsi so drhtele strahu. Oh, prokleti dan! Sedaj je vsega konec. Vsa njena slava zgine v noč. Vsa slast tega sveta preneha. Kmalu vderejo v njeno sobo in jo vjamejo. Mučili jo bodo in umorili na najsramotnejši način.

Za hip se ji je zdelo, da se ji bliža zadnja ura. Zdelo se ji je, da sliši, kako hite za njo in jo iščejo. A kmalu se je prepričala, da se je prevarila. Srce se ji je nekoliko umirilo. Bojni hrušč se je oddaljeval.

--- Hvala Bogu, ako me le tukaj ne bodo iskali. Ko se zmračí, se že skrijem in pobegnem. Ako se mi posreči to, se skrijem v bližnji vasi in najde se človek, ki me popelje v tabor kneza Braslava. Ko sem pri njem, se potem vrnem zmagoslavno v Sisek. Poskrbim, da knez uniči

vse upornike in osvoji Sisek. Tedaj bo trepetalo pred njim malo in veliko in naslajala se bom na mukah in trpljenju onih, ki mi sedaj prete.

Nov up ji napolni srce. Misli na osveto so se ji porajale v glavi.

— Zveri, nesramne zveri, klanjali se še bodete pred menoj! Lizali mi bodete roke, kakor psi, ali jaz se vas ne usmilim.

Tako je mislila nekaj časa. A kaj potem, ako se ji ne posreči pobegneiti? Kaj potem, če jo najdejo?

In jela je dirjati, kakor blazna, z enega kota sobe v drugega, ne vedoč, kaj dela. Nato plane k oknu. Bojzljivo pogleda na dvorišče in plašno odskoči.

Silna tolpa ljudi je navalila že v drugo dvorišče in se združila s Tihomilom. Gertruda ga takoj opazi. Njegov pojav je bil v tej množici ljudi veličasten in plemenit. Videlo se je na prvi mah, da je vodja in da se mu slepo pokore.

Kneginja, dasi je samo za trenotek pogledala skozi okno, je spoznala na prvi mah, da so pobiti njeni Nemci. Tu in tam so se še borile posamezne čete junaško, kakor levi, ali to je bil njih zadnji odpor, ki je sicer pričal o junaštvu, a je bil drugače brez pomena.

Okrvavljena trupla so ležala po dvorišču. Ranjenci so stokali in klicali na pomoč. Uporniki so prodirali v posamezne prostore gradu, plenili in metali iz njih vse, kar so mogli. Polomljene mize in stoli, razbite omare, dragocenosti in zlata posoda, vse to je pričalo razdraženost naroda.

— Ubij... sekaj... je donelo na uho kneginji.

— Maščuj brate!

— Naprej... naprej... je kričala množica in drla iz sobe v sobo.

Zmagovalna besnost se je polastila naroda in v tem srdju je razbijal vse, kar je dosegel. Iz posameznih sob so vlačili žene in sužnje in je tolkli s kopji in palicami.

Drugi so udrli v pivnice in jeli odpirati sode, da je teklo vino po kletih. Sekali in pustošili so besno. Nekateri so se napili dobrega vina, a drugi so plenili vse, kar

so našli. Tihomil ni mogel preprečiti, da bi narod ne plenil. Bilo bi tudi zaman, zato niti ni poskušal.

Tihomilu je bilo mnogo do tega, da ujame kneginjo živo, njo, katera edina mu lahko pove resnico o Mileni. Od one strašne ure, ko mu je povedala, da je Milena v rokah Gottschalka, se je Tihomil povsem izpremenil. Življenje je v njegovih očeh izgubilo svojo vrednost.

Prvi čas mu je bilo, kakor da ga je nekdo udaril s sekuro po glavi. Ničesar ni čutil. A ko je prišel k zavesti, si je zaželel smrti. In misel na samomor mu je ponovno silila v glavo. In razbil bi si glavo ob zidovju svoje ječe, da ga ni tešila misel, da ga je kneginja Gertruda najbrž prevarila. Ona, ki je lagala knezu v obraz in obdolžila njega zločina pred celim svetom, bi ne mogla prevariti in nalagati njega?

Z drhtečim srcem je čakal na ponovni obisk kneginje. Ali ni je bilo več. Zelo se zavzame, ko mu nekega dne reče ječar, da mu skoraj zasiže solnce svobode. Rekel mu je, da je tudi on pri zarotnikih in da ga starka Kata že obvesti o vsem. O Mileni mu ni znal ničesar povedati.

S težkim srcem je čakal, kdaj pride Kata. Ni mu trebalo dolgo čakati. Ali vse se je zgodilo tako hitro, da ni imel časa vprašati za Mileno. Odkovali so mu verige, oblekli ga v vitežko obleko in mu dali meč v roko. Rekli so mu, da je čas za boj in da se zunaj vrši borba med Hrvati in vojaki kneginje Gertrude. To je bilo dovolj, da je razumel, kaj se je zgodilo. Samo to so mu še rekli, da je Kata spustila svoje zveste prijatelje, častilce starih bogov, skozi tajni vhod v sam grad in se uprav sedaj bijejo z Nemci.

Ko je slišal to Tihomil, je skočil na noge in za trenotek je bil že med bojevniki.

Sedaj je bila njegova glavna misel, da ujame kneginjo živo, zakaj ako jo kdo drug prej ubije, ne izve, kje se nahaja Milena in kje jo naj poišče?

— Junaki — vzklikne svojim ljudem — tisoč zlatih bizantincev onemu, kateri ujame kneginjo Gertrudo živo. Smrt onemu, kateri jo ubije?

Za trenotek je vedel ves grad za ta ukaz Tihomilov.

— In če je miš, jo moramo najti — reče Bokelj Tiho-
milu, ko se mu je pridružil.

— Išcite kneginjo — so vzklikale gruče.

In ta glas je došel do ušes kneginje. Spoznala je, da jo iščejo. V svoji sobi se ni čutila dovolj varne. Odločila se je, da jo zapusti in odide skozi mala vratica na nek zapuščen hodnik, katerega je rabila tuptam za svoja pustolovja.

Zunaj so se slišali klici:

— Ujamite Nemko... ujamite kneginjo Gertrudo...

Bil je zadnji čas, da pobegne. Urno zapre za seboj vrata hodnika. Bila je na hodniku, v temi. Ali od prejšnjega pustolovja ga je dobro poznala in je urno korakala naprej. Vendar ji je strah stiskal srce. Od vseh strani je slišala vzklike ljudstva, ki jo je iskalo. Noge so se ji jele šibiti. Vsak hip je zadela na kak trdi predmet.

— Bog, moj Bog, samo sedaj me še reši — so drhtele njene ustne. Nikdar ni tako prosila za pomoč Boga, kakor sedaj:

— Bog, reši me... reši...

Strašne misli so ji preletavale glavo in leden pot je oblival njeno čelo. Srce ji je glasno bilo.

— Če me dobe, postavijo me pred sodišče... mučili me bodo...

Kakor ranjena zver je bežala kneginja Gertruda. Ničesar ni vzela s seboj, kakor svoj meč. S tem mečem se je odločila boriti do smrti. S tem mečem se je odločila, da si zada smrt sama, ako ji ne bo mogoče pobegniti.

— Marija, Bogorodica sveta, zlato krono ti kupim in jo položim sama na tvoj altar v Ogleju — je vzdihovala. Pripravljena je bila obljubiti vse, samo da reši svoje življenje in svoje kneževstvo.

Ali komaj je izrekla to zaobljubo, že je zaklela.

— Prokleti Hrvatje, spremenite se vsi v pse, in naj vas bičajo do sodnjega dne.

To svojo kletev je mešala z molitvijo:

— Bog, uniči te proklete Hrvate, ne daj jim nikoli sreče in blagoslova. Daj, da se sami med seboj na veke prepirajo in sovražijo.

Prišla je do vrat. Ta so vodila na knežev vrt. Dobro je vedela, kam peljejo. Kolikokrat je šla tod na ljubavni sestanek, ko je knez zatapljal svojo strast v vinu, obkrožen od grških plesalk!

Z drhtečim srcem je prestopila prag teh vratic. Danes jo je gnal strah, divja bojazen in želja za življenjem.

Na vrtu ni bilo nikogar. Poslušaj. Krik ljudstva je došel daleč. Lahko gre na vrt.

Ali kaj potem. Vrt je bil obdan z visokim zidom, a okrog njega je šumela voda. Tu ni nobene rešilne poti. Edina vrata, katera so vodila iz vrta, so peljala v glavno dvorišče kneževega gradu, a to je bilo v rokah njenih krvnikov.

Sveži zrak ji napolni prsi. Dihala je lažje. Ali kam se naj skrije, za kateri grm, da je ne dobe?

Nikjer, nikjer izhoda. Z vseh strani so ji pretile jeklene in krvave roke njenih sovragov.

Strašno...

Njeno lice je bilo vse izpremenjeno, roke so krvavele in lasje premočeni. Bežaje, je vsak hip kam zadela in okrvavljena obleka je visela z nje raztrgana na več mestih.

— Prokleta ura, ko sem stopila na to proketo zemljo! Prokleta ura, ko sem te videla prvič, Braslav. Prokleti vsi, ki ste me spravili do tega, da sem odšla v te barbar-ske kraje...

Krčevito je držala v rokah meč. Kaj naj stori?

Da... tam pod zidovjem je šumela reka. Tam je rešitev, če hoče...

Ali je v resnici že tako daleč? Ali ni nobene pomoči? Smrt, neusmiljena smrt jo gleda od vseh strani. Nikjer rešitve, nikjer. A vendar je bolje, da se ubijem sama, kakor bi me ujeli.

In v tej misli je bežala proti zidovju. Bežala je mimo sarkofaga, kar naenkrat začuti, da jo je nekaj pograbilo za vrat.

Pred očmi se ji stemni in toliko, da se ni onesvestila. Ker je bila močna, se naglo okrene, spusti meč in se jame oproščati tega, kar jo je držalo. Na uho so ji donele besede:

— Ha, imam te, satanova hči... imam te, naposled si vendar v mojih rokah. Vrni mi mojo hčer, ali pa te zadavam...

Kneginja je takoj spoznala, s kom ima opraviti.

V sarkofagu je čepela večkrat, uboga blaznica. Ko je šla kneginja mimo nje, ji je zaskočila pot, kakor divja mačka in jo z obema rokama pograbila za grlo in vpila:

— Dete mi daj... dete!

Z naglo kretnjo se je kneginja osvobodila blazne ženske ter jo pahnila od sebe.

Kneginja je bila močna ženska in se ji ni bilo treba bati nasprotnice, ki je oslabela vsled bolezni in stradanja.

Vendar jo blaznica ni izpustila.

— Ne boš me pretepala, ne boš me... Oči ti izkopljem.

S temi besedami je vnovič skočila proti kneginji, držeč kvišku svoje suhe roke, kakor bi hotela v resnici izvršiti svojo grožnjo.

Kneginja jo je odbila, a vsekakor ni mogla preprečiti, da bi ji blaznica ne posnela kos kože z lica.

Kri se je pocedila po kneginjinem licu. Z vso silo pograbi blaznico za roke, da se ni mogla ganiti z mesta.

Blazna ženska spači obraz in zaškriplje z zobmi. Oči so se ji izbulile od besnosti. Ali kneginja jo je držala trdno.

Ker se ni mogla oprostiti, je jela pljuvati v obraz Gertrude. Nato je jela zopet kričati z žalostnim glasom:

— Dete, moje dete, hči, moja hči...

Kneginja se je čudila, da je zadnji čas, da nekaj ukrene s to žensko. Ali kaj? Naj jo ubije? Ta misel se ji je zdela najboljša.

Ali naenkrat se premisli.

Kako je prišla blaznica na ta vrt? Gotovo mora biti kak skrivnosten vhod.

Prijela je z roko tulečo žensko za usta, da ni mogla kričati, nato je rekla:

— Čuj me! Ubijem te, ako ne utihneš in nikdar več ne vidiš svojega otroka... Ako pa boš tiha in mirna, ter mi pomagaš pobegniti od tod... poiščem tvoje dete.

Blaznica jo je gledala s širokimi očmi in zdelo se je, da jo razume.

Kneginja reče:

— Ako me razumeš, zapri oči.

Blaznica zapre oči.

— Ako boš molčala, je zopet odpri.

Blaznica odpre oči.

Kneginja jo spusti. Blaznica je lahko govorila. Očividno je umela obljubo kneginje, zakaj jela se je veselo smejati, kakor bi se ničesar ne dogodilo.

— Videla jo bom... videla jo bom... Ali je res?

— Res. Samo reši me od tod. Preganjajo me.

Blaznica je strmela pred se, kakor bi ne slišala ničesar. Gotovo je mislila na svojo hčer, da jo kmalu vidi.

Kneginja jo potrese za ramo:

— Preganjajo me... Ako me ubijejo, ne boš nikdar videla svoje hčerke. Jaz edina vem, kje se nahaja.

— Aha... ti edina veš... aha... Pojdi tedaj — odvrne bedna ženska in se blazno nasmeje.

Na to prime kneginjo z roko in jo naglo potegne za seboj za neki grm, kateri je rasel ob zidu, ki je delil knežev vrt od šumeče reke.

Za tem grmom je stala velika plošča. Na plošči je bil star rimski napis, katerega pa je že dež močno izpral.

Kneginja je večkrat prejšnje čase gledala ta kamen, a da bi ga odvalila, ji ni nikdar prišlo na misel. Močno se je začudila, ko je videla, da ga blazna ženska tako z lahkoto odstrani.

Pokazala se je odprtina, ki je vodila v nekaj podzemeljski prostor, najbrž v kako staro grobnico, kakoršnih se je nahajalo v sisečki okolici zelo mnogo.

Blaznica reče kneginji:

— Stopi noter.

Kneginja obstane. Bog ve, kam drži ta vhod, morda v reko? Morda v klet? Naj zaupa njej, blaznici, katera jo je hotela malo prej ubiti?

Bil je to trenotek strašne odločitve. Ali kneginja se ni smela obotavljati.

Silen, strašen krik ji je došel na uho, kakor da se nekaj ruši. Poedini glasovi so se bližali vrtu.

Iščejo jo. Ne preostaja ji drugo, nego da pade v njihove roke, ali da se ubije sama, ali pa se preda na milost in nemilost blazni ženski.

Blaznica ponovi:

— Stopi noter. Ne boj se.

Kneginja se spusti v globino. Blaznica stopi za njo. in pokrije odprtino s kameno ploščo. Črna tema obda obe. Bili sta v katakombah, v katere so za časa rimske dobe shranjevali svoje mrličke stari sisečki kristjani.

Komaj se je zakrila odprtina, že je planila na vrt besna množica. Njeni razdraženi glasovi so doneli na uho kneginji. Spoznala je, da je uprav v zadnjem trenutku ušla jezi množice.

Strah, ki jo je nekoliko zapustil, se je poloti vnovič.

Z roko se prime za steno podzemeljske jame. Roka ji seže v neko duplino in dotakne se nečesa, kar je padlo pred njo na kamenita tla.

Lasje se ji naježe!

— Kaj je to — vzklikne plašno.

Blaznica odvrne:

— Ne boj se! Najbrže je glava kakega mrliča. Tu jih je mnogo... zelo mnogo... Ne boj se... mrtvi so mirni in dobri... ne store ničesar... jaz se razgovarjam z njimi vsak dan... oni mi pripovedujejo svoje povesti... ah, te povesti...

Te besede niso pomirile kneginje. V smrtnem strahu klone na zemljo in se jame kleče plaziti naprej.

Zgoraj je bil vrt poln ljudstva, ki je preiskavalo slehern kotiček in vse sobe kneževega gradu in iskala kneginjo.

— Izginila je — reče Bokelj Tihomilu — kakor da so jo odnesle vile. Morda se je zapisala vragu in jo on sam čuva.

— Ne umejem tega — odvrne Tihomil in polotila se ga je boleost.

— Ali ste vse preiskali, vpraša Bokelja.

— Vse. Vsak kot, da bi našli iglo.

... sela in mesta goré. Vse beži, vse plaka ...
(Str. 387.)

— Ali si vprašal Kato?

— Vprašal.

— In?

— Ona pozna vsak izhod, vhod in vse tajne hodnike. Saj veš, da je povedla skozi tajni hodnik svoje pogane...

— Znam.

— Verjami mi, da ni bilo nje, ne nosil bi sedaj glave na vratu in tudi nam bi se godilo drugače.

— Znam to, znam. Ona nas je rešila.

— Zasluži kraljevsko nagrado.

— Dobi jo. Ali nisi mi odgovoril, kaj misli o begu Gertrude.

— Kaj misli — se razjezi Bokelj — nič ne misli. Ona kratkomalo ne ve.

— To je zlo... to je zlo... A nji edini je znano, kje se nahaja moja Milena. Uboga moja nevesta.

— Ubogi gospod! Bog ti pomore, da jo zopet najdeš. Ali treba je sedaj, da si odpočiješ. Narod potrebuje miru. Vsi Nemci, ki niso pobiti, so ujeti. Mestu Sisku vlada mir in ti si edini gospodar gradu in mesta.

— Gospodar!... Žalosten gospodar... Milene ni. Gertruda je pobegnila. Knez Braslav se lahko povrne vsak čas s pravo in močno vojsko in nas vse poseka.

Bokelj se ni začudil temu odgovoru.

— Tudi na to sem mislil. Naši ljudje so dobili nalogo, da popravijo poškodovano obzidje in utrdijo mestna vrata. Straže bodo čule vso noč, da se nič ne pripeti.

— Izvrsten dečko si — reče Tihomil Bokelju in mu stisne roko. — Rojen si za vojskovodjo.

Bokelja so te besede razveselile bolj, nego cesarska nagrada.

— Pri mojih brkih, katere sem izgubil, danes smo imeli dober dan. In če še najdemo, kar upam, tvojo Mileno, postavim na vrh Lovčena križ, da se bo videl daleč po morju. Daj Bog!

XXXVII.

Ko so se odigravale v Sisku te stvari, je taborila pred gradom župana Mironje vojska kneza Braslava.

Sprva je knez mislil, da bo z lahkoto pokoril Mironjo. Sicer ga je krvava glava Stipe iz Jasenovca prestrašila in uverila, da ima posla z močnim sovržnikom. Vendar se je nadejal, da zajame Mironjo nepripravljenega. Takoj, kakor hitro je prispel z vojsko do gradu, je poslal poziv, naj se župan preda z dobrega.

Odgovor županov je bil ponosen in obenem žaljiv za Braslava!

Sporočil mu je, da ne priznava več v deželi, v kateri prebivajo posavski Hrvati, nikakega kneza Braslava, nego edina kneza Mutimira in njegovega naslednika knezeviča Tomislava. Ako je bivšemu knezu Braslavu glava draga, naj ne vznemirja Mutimirovih podanikov, zakaj svoje življenje izgubi na obzidju gradov. Najbolje je za Braslava, da si da mirno obriti glavo in se zapre v kak benediktinski samostan v Dalmaciji, ter se na stare dni pokorava za grehe in zločine, katere je za časa svojega vladanja učinil svojemu narodu in hrvatski cerkvi.

Ko je knez Braslav čul ta ogovor, je pobesnel vsled srda in se takoj odločil, da ne bo postopal z usmiljenjem napram nasprotnikom. Uvidel je, da so zarotniki pripravljeni in čelo se mu je zmračilo.

Najraje bi takoj ukazal naskok, a vojska je bila utrujena vsled potovanja. Poveljniki so mu svetovali, naj pusti, da se naspijo.

Zlovoljno dovolj vojski počitek. Ukazal je postaviti šotore in zapaliti ogenj, da se pripravi hrana.

Ali njegovi ljudje še niso plegli k počitku, kar pridirjajo glasniki, ki so prinašali vesti, eno žalostnejšo od druge.

Najprej je dospel glasnik z vestjo, da se je narod v Sisku uprl in da oblega knežev grad.

Komaj je sporočil to, že je pridirjal drug od druge strani, ki je iskal kneza v Sisku. Ker ga ni našel v Sisku, je odhitel za njim.

— Hudo je. Podravski župan naznanja, da so madjarske čete navalile v našo domovino in da požigajo, sekajo, ubijajo, in pustošijo vse, kar jim pride pod roko Sela in mesta gore. Vse beži, vse plaka,

vse vpije... Panonija je padla v njihove roke in sedaj gredo nad Sisek. Slišal sem še, da so ujeli Gottschalka in njegove ljudi.

— Tristo gromov — vzklikne Braslav in oči se mu izbulijo. — Ali je prišlo tako daleč, da se trese vsa zemlja pod mojimi nogami? To so preklete vesti...

In takoj ukaže:

— Pripeljite mi konja! ... Naj se vse čete pripravijo na pot. Pod Sisek... pod Sisek.

Nastalo je vrvenje in oni, ki so že polegli, so planili pokonci. Trobke so zatrobile, ostri klici povelja so se slišali.

Vesti, katere je prejel Braslav, so se razširile bliskovito po celem taboru in vznemirile duhove.

Stari vojaki, ki so spoštovali kneza Braslava kot kneza in kot vojaka, so majali z glavami. Mlajši so pa po vseh teh znakih takoj spoznali, da je knez Braslav v hudem položaju. Kako se vse to konča? Uporni narod je osvojil Sisek. Župan Mironja je podkupil velikaše in proglasil novega kneza in evo, sedaj so še prihrumeli Madjari. In če bi bil knez sam Aleksander Veliki, bi ne bil kos vsemu temu. Mnogim se je rodila misel, če bi ne bilo bolje, ako se pridružijo Mironji in njegovim in puste kneza na cedilu.

Ako bi kdo v tem trenutku povedal te misli glasno, našel bi mnogo pristašev. Ali takega človeka še ni bilo takrat. Vendar so vsi mrmrali, zakaj jih knez goni na pot, dasi so komaj prišli.

Nezadovoljno in nevoljno primejo za orožje, da gredo s svojim knezom v boj ali morda v sigurno smrt.

Knez Braslav je uvidel sam, da je njegov položaj zelo resen. Ali kaj naj stori. Boriti se mora, boriti do zadnje kaplje krvi.

— In če navalijo vsi kralji sveta na me, jaz se moram boriti in moram umreti slavno.

Niti za hip mu ni prišlo na misel, da bi se predal... Mironji?... Te sramote bi ne prenesel. Da se pogaja? Madjari? To ni napačna misel, saj se je že nekoč pogajal, ko se je boril proti Svatopluku. Tedaj jim je obljubil si-

jajne darove v svojem imenu in v imenu cesarja Arnolfa. Ali sedaj so se stvari spremenile. Madjari so bili razdraženi vsled poraza od njegovih čet in ker je ujet njih vojvoda. Obljubil bi jim, da vrne vojvodo in jim da blaga. Ali Sisek sedaj ni v njegovih rokah in Bog ve, kaj so uporniki v Sisku naredili z madjarskim vojvodo.

Črne misli so obdajale kneza, ko je jahal sredi svojih čet. Črne misli in težka tuga...

Mironja in njegovi, ki so se pripravljali na silovit odpor proti Braslavu, so bili močno iznenadjeni, ko so videli, da odhaja Braslav s svojo vojsko. Sprva so mislili, da je to nekaka bojna zvijača, ali kmalu so izvedeli resnico.

Glasnik jim je sporočil, kaj se godi.

Takoj so se zbrali, da se posvetujejo, kaj je ukreniti. Nekateri so hoteli, da se plane na kneza ga ujame in pošlje v samostan, a z Madjari se pa pogodi.

Večina je bila nasprotnega mnenja in med njimi tudi Tomislav in Mironja. Nato se je odločilo, naj se nevtravno počaka, kako bo opravl knez z Madjari.

Po tem posvetovanju ostaneta Mironja in Tomislav sama. Trebalo se je mnogo dogovoriti. Stvar je bila vse-kako nevarna. Ako zmagajo Madjari Braslava, navalijo na nje. Trebalo se bo boriti strašno in naporno, da se reši domovina.

Med tem je prišel glasnik iz Siska.

Tihomil je javljal, da je gospodar mesta in gradu Siska in da ga utrjuje na vse strani. Naznanjal je ob enem, kako beži narod iz dravskih krajev v Posavini in prosi pomoči.

Vest, ki je javila knezu Braslavu, da je ujet Gottschalk z vsem svojim spremstvom, je bila resnična. Madjari so zajeli Gottschalka in njegove ljudi in nič ni pomagalo Gottschalkovo junaštvo. Boril se je sicer kakor lev, vendar se je takoj vedelo, da bo zmaga na strani Madjarov.

Ko je uvidel, da ga še edino reši beg, se odloči, da pošlje Mileno z Zorano naprej. On pa bi se še boril, dokler se ne uveri, da so nekateri vojaki z ženama na varnem.

A bilo je prepozno.

Oddelku madžarskih čet se je posrečilo, da je prišel Gottschalkovim ljudem ob strani in tako je bil nemški markgrof v zasedi. Vedoč, da ljubijo Madjari zlato, se odloči, da se proda, ako se mu ohrani življenje.

Svojim ljudem ukaže, naj mirujejo in do madjarskega vodje pošlje človeka, ki je znal nekoliko madjarski jezik. Obljubljal jim je celo bogastvo.

Madjarski vodja je dokaj dolgo premišljal, kaj naj stori. Videl je, da ima posel z uglednim človekom nemškega naroda. Spominjal se je iz prejšnjih bojev, da imajo Nemci mnogo blaga. Zakaj bi se tedaj boril dalje zoper peščico teh ljudi? Bolje je, da vzame veliko vsoto, katero dobi z lahka, ako je resnica, da je Gottschalk sorodnik samega nemškega cesarja Arnolfa. Pomislil je tudi nato, da bo Gottschalk in njegovo spremstvo dobro za zameno, za one madjarske vodje, katere so ujeli Hrvati in Nemci.

V Sisku je bil še vedno ujet madjarski vojvoda. Radi njega so se dvignili Madjari na Hrvate. Kdo ve, ali jih ne prisili cesar Arnolf, da zamenijo ujetega vojvodo za Gottschalka?

Dal je tedaj sporočiti Gottschalku, naj položi orožje in naj ukaže svojim ljudem, da store isto. Njegove ponudbe so sprejete.

Gottschalk je škripal z zobmi od srda, a druge pomoči ni bilo, nego, da se pokori in tako reši svoje in svojecev življenje. Približavši se Mileni, reče:

— Oprosti, gospodična, da te moram predati poganu. Bodi uverjena, ne storil bi tega, ako bi mi bilo le malo mogoče, povesti te v svoje varno gnezdo. Sicer se pa ne boj. Madjari ti ne store nič žalega, ker sem jim obljubil veliko odkupnino za te in za nas.

— A za Zorano? — vpraša naglo Milena, ki je prebila zadnje ure v neprestanem strahu.

— Ne skrbi. Za njo bi bilo najbolje, da jo Madjari vržejo v kak prepad. Ali ker je tvoja dvorjanka, jo hočem odkupiti.

Milena vzdihne:

— Hvala ti...

Dasi ji te besede niso šle prav iz srca, kar še vedno ni prav vedela, kaka usoda jo čaka, se je vendar nekoliko umirila.

Madjari so se pokazali povsem vljudne.

Vojvoda, videč krasno deklico, je pomrmral skozi brke:

— Škoda, da jo moram vrniti.

In nikdo ni storil jetnikom kaj žalega. Vsi so vedeli, da jih čaka smrt od vojvodove roke, ako se dotaknejo njegovega plena. Samo on je šmel razpolagati s temi ljudmi. Milena, sprva še vedno prestrašena, se je počasi umirila do cela, videč, da ji ti divji ljudje ničesar ne store. V tem jo je vznemirjalo samo to, da bi Gottschalkova odkupnina prehitro ne dospela.

Se ena misel ji je šinila v glavo in se ji je zdela rešilna. Mislila je, da bi naznanila Tomislavu, naj jo on odkupi. Mar bi je ti Madjari ne dali tudi za Tomislavov denar? Ali bo Tomislav to hotel storiti? Ako je pravi prijatelj Tihomilov, morda se je usmili.

In ta misel ni šla iz glave ubovega dekleta. Spremljala jo je na celem potu, koder so jezdili njeni novi gospodarji, ki so jezdili na urnih konjih. Naposled so jo predali drugi četi, katera jo je posadila na voz. Kod jo peljejo in kam, o tem sicer ni imela niti pojma, a vedela je le toliko, da gredo na Sisek, nad kneza Braslava.

Dasi se je veselila, ker se bliža mili domovini, ji je srce zopet krvavelo ob misli, koliko krvi se bo zopet prelilo na poljanah zemlje, kjer so se rodili njeni pradedi.

O tem, da je doma vse vzburkano, da knez Braslav ni več tako močan, da bi dostojno sprejel sovrage, ni vedela ničesar.

Prednje čete Madjarov so jo pustile zadaj. Nahajala se je z jetniki pri vozovih, kateri so sledili vojski.

Z grozo je gledala pogorišča vasi in na kole natak-njene glave. Bile so to neme priče, da oni, ki jahajo naprej ne poznajo milosti. Prvikrat v življenju se je Milena nahajala v bojni vihri in srce ji je drhtelo, ko je videla toliko krvi in trupel.

Njeni spremljevalci so bili, kakor bi ne imeli srca. Vozovi so vozili preko luž krvi čez razmrcvarjena trupla... Nikdo ni mislil, da bi pokopal mrliča.

Sama sebi se je čudila, da lahko gleda vse to. Nekdaj jo je spreleta groza, ako je že videla kri, ko se je zbodla z iglo. Tudi sedaj ji je drhtelo srce, a vendar gledala vse to... vse to. Zdelo se ji je, da postaja brezčutna.

A pri tem je mislila, da je vendar tem mrličem sedaj bolje, nego njemu, njenemu Tihomilu, ki trpi v ječi. A še strašnejša misel jo je mučila, če ga morda še ni kneginja umorila.

— Bog moj, usmili se... so šepetale njene ustne ne-prestano, ko je mislila o tem. Odkod naj zve, kako je z njim, odkod? Nobene nade.

Tako je molče sedela v svojem vozu in se vdajala turobnim mislim, premotrujoča okolico.

Jed ji ni dišala, ker ni bila vajena tega na pol sirovega, konjskega mesa. Samo kobilje mleko je popila in se vnovič zarila v slamo na vozu ter mislila svoje misli, težke, temne in bolestne...

Nekega dne jo prebudi iz teh misli krik. Videla je, da se njeno spremstvo vznemirja in se pripravlja k orožju.

— Bog, vnovič bitka?! Ali smo že tako blizu našemu Sisku?

Gleda okrog. Njen pogled je blodil po ravnici in nepreglednih gozdovih. Po ravnini je tekla vijugasta, srebrna reka.

— Ali ni to Sava? — vpraša Zorano.

Zorana je bila srečna, da lahko vsaj besedico izpregovori s svojo gospodarico.

— Ne znam, ali je Sava, ali ni...

Nato se okrene k nekemu madjarskemu vojaku in vpraša hrvatski:

— Katera reka je to?

Ni dobila odgovora. Vojak se nasmehne.

— Ni me razumel — reče starka nevoljno. — Kakor če bi vprašala steno.

In vnovič je Milena zapadla težkim mislim.

Ali tokrat ni imela miru. Konjenik za konjenikom je prihajal do njene čete in prinašal važne vesti. Dasi ni razumela niti besedice madjarski, se ji je vendar zdelo, da javljajo o neki bitki, v kateri so prednje straže in prednje čete. V duši se ji prikaže slika in videla je jasno, kako se bijejo Hrvati in Madjari. Vroča molitev je kipela iz duše proti nebu.

— Gospod, ne zapusti svojih vernih! Ne daj, da se uniči naš narod, nego mu dodeli še tisoče let v slavi in moči.

Ko je videla okrog sebe nevoljne obraze, je sodila, da se Hrvati drže dobro, in nada ji je prihajala v srce. Ko pa je videla, da se ti obrazi njenih varuhov jasne, ji je objemal mrak dušo in srce ji je drhtelo v prsih.

In ni se varala.

V posavski dolini, ne daleč od Siska se je bil boj.

Knez Braslav je zadel na Madjare prej, nego se je nadejal. Njegovi ljudje so bili izmučeni vsled dolge poti. Niti jesti, niti piti niso utegnili. Knez je upal, da dospe prej pred Sisek, kakor se sestane z Madjari. Ali ta nada se mu je izjalovila.

Njegovo junaško srce se je prestrašilo, ko je naenkrat zapazil pred seboj celo vojsko madjarsko. Ali nazaj ni bilo več mogoče. Časa za pomišljanje ni bilo. Bil je primoran sprejeti bitko. In ni odlašal.

— Vojaki, Prišel je čas, ko treba pokazati, kdo je junak, kdo bojazljivec. Za mano junaki!

Braslav je bil izveden vojskovodja. Njegova vojska ga je zato ljubila in vedno, kolikokrat se ji je postavil na čelo, je šla za njim, kakor da jo vodi bitje, junaško in nepremagljivo, ne boječ se smrti.

— V boj, junaki! ...

Nikdar ni govoril dolgih govorov. Vedel je, da kratka, navdušena beseda dela čudeže. Danes pa tudi ni bilo časa za dolge govore.

Spodbodel je konja in planil proti sovražnim vrstam. Njegovi vojaki so drveli za njim.

Zopet jih je prešinil stari Braslavov duh in nikdo ni mislil na življenje, na svoje zdravje, vsak je videl pred

seboj junaka, ki jih vodi do slave in zmage. Srca so gorela ljubezni do tega starega junaka in vse je pozabilo na krivice, katere je doživel.

Konjica je dirjala h naskoku, a pešci so se postavili v vrsto, da priskočijo v boj, ko bo treba.

Stari vojaki, ki niso bili prvič v boju s svojim knezom, so se divili junaškemu držanju njegovemu in se čudili njegovi gibčnosti in moči.

A on sam, knez Braslav, kakor da je zaplapolala po njegovih žilah mlada kri, je drvel naprej, naprej ... Ni se brigal, da ga pričakujejo dolga, morilna kopja madjarske vojske. On je drvel naprej, kakor bi imel devetnajst let, preziraje smrtno nevarnost, držeč se ponosno na svojem valovitem, iskrem konju, podoben junakom iz pravljic ...

*

*

*

Noč je padla na grad kneza Braslava. Vojaki, ki so stali na straži, so prižgali ognje in korakali s težkimi koraki po obzidju. Drugače je bilo vse tiho. Ako bi prišel kak tujec v mesto, bi niti v sanjah ne slutil, da se je pred nekolikimi urami odigravala tu krvava drama. Mrliče so že pokopali. Mlade krvi, katere ni mogel izprati dež, je zakrila črna noč in večina sisečkih meščanov je sanjala v Gospodu blagi sen. Tihomil je legel k počitku v kneževi sobi.

Na ležišču, kjer je še pred dvema, tremi dnevi počival knez, je ležal sedaj Tihomil.

Bokelj ga je prisilil, da leže k počitku, ker se ne ve, kaj prinese jutranji dan. In treba je vodji imeti jasno glavo in dobro oko. Odpeljal ga je sam v kneževo sobo.

— Ti si sedaj tu gospodar mesto kneza. Največja glava si v tem mestu. Pritoji ti torej, da bivaš v kneževih sobah.

In postavil mu je telesno stražo, kakor vladarju. Ko ga je hotel Tihomil okregati, je djal:

— Ti si gospodar, in lepo je to, rečem ti, zato ne zaslužiš niti cekina. Vendar ti rečem, da si kakor ustvarjen

za bana Posavju in če bo me hotel knez Mutimir poslušati...

Tihomil se prisiljeno nasmehne in mu položi roko na usta.

— Molči, prijatelj! Če sem zaslužil jaz, da postanem ban, kaj si pa zaslužil potem ti? ...

Bokelj ni dolgo čakal na odgovor:

— Zaslužil sem... zaslužil sem...

— Kaj? — vpraša radovedno Tihomil.

A Bokelj seže v lase in reče:

— Tebe za gospodarja...

In vzel je s Tihomilove glave čelado in mu jame s silo odpenjati oklep. Zaman se je Tihomil branil, bil je povsem v oblasti močnega moža. Nato ga je Bokelj položil v posteljo in djal:

— Tako, sedaj spavaj.

— A kdo bo pazil na mesto?

— Ne boj se. Dokler bo spaš Tihomil, bo pazil Bokelj, da se nič ne zgodi.

— Izvrsten dečko si — reče Tihomil in se vleže na postelj, kakor je bil dolg in širok.

— Včeraj ječa, danes kneževa postelj! — Čudna usoda!

Bokelj je držal svojo besedo. Ko se prepriča, da je Tihomil zaspal, odide iz sobe. Nato je prešel ulice Siska.

Pred Tihomilom se je delal mirnega, a v resnici ni bil. Nikakor mu to ni šlo iz glave, da je kneginja Gertruda pobegnila.

— Kako? — se je vprašal. Ali ima krila, ali zna leteti? ... Ali se je utopila, skočivši preko zida?

Ta misel se mu je sicer zdela najverjetnejša, a vendar se odloči, da jutri še enkrat vse preišče...

XXXVIII.

Med tem, ko je Bokelj tako hodil po Sisku in dokler je Tihomil snival miren, globoki sen, utrujen od napora in dogodkov zadnjih dni, se je globoko v katakombah pod Siskom še vedno nahajala kneginja Gertruda z blazno žensko.

Nekaj časa se je, plazeč po kolenih plazila naprej po strašni temi. A nato je nenadoma obstala, kakor prikovana. Kam gre? Čutila je, da se hodnik, po katerem se je plazila, spušča v globino. Tudi se ji zazdi, da se tukaj dva hodnika križata. Kaj pomeni to? Ali ni to, kakor labirint, ki nima izhoda? Da bi imela vsaj luč, ali ta tema, ta strahovita tema!

Po besedah blaznice je izvedela, da se nahaja v družbi mrličev, v družbi okostnjakov in lobanj. Misel na to ji je ježila lase, pretresala jo po vsem telesu.

Zdelo se ji je, kakor da vidi vsak hip nekako svetlikanje. A to svetlikanje ni bilo tako, da bi ji razsvetlilo strašno dvorano. Kakor da jo gledajo plamteče, ognjene oči in ta strašen pogled ji reže srce, pali kri in pretresa kosti.

Nato se ji zazdi, da sliši težke korake in zamolklo ihtenje in nato vnovič pridušen smeh... A potem zopet nič... čisto nič.

-- Kaj je to? — Streslo jo je, kakor pred nekaj nerazumljivim, tajnim, nečim strašnim...

— Zakaj si utihnila? — zasliši zraven sebe glas. Bila je blaznica in se nasmejala, kakor da se ji roga.

— Kneginja prvi hip ne reče ničesar. Kaj naj odgovori tej svoji neprijateljici, od katere edine je pričakovala rešitve. Vendar reče:

— Ničesar ne vidim...

— O, jaz pa vidim, jaz pa vidim — odvrne blaznica. — Navajena sem na temo.

Kneginja umolkne.

— Ali slišiš, navajena sem na temo — ponovi blaznica srdito, hoteč jo prisiliti na odgovor.

Kneginja zakriči.

Njena roka je morala zopet najti nekaj strašnega. Zdelo se ji je, da je prijela za čeljusti nekoga nepoznanega, ki so o prijelo kakor kleše. Vso silo je morala napeti, da se je rešila. Verjela je v pošasti, zakaj že od mladih nog je bila slišala pravljice o zlih duhovih. Bala se je smrti in grobov po dnevi, a sedaj mora po noči bivati v grobnici med duhovi. Vsak trenutek se ji je zdelo, da nekdo pri-

haja in odhaja in da preži na njo nekaj, pred čimer se je zgrajala.

Ko je oprostila roko, je hotela sama sebe ohrabriti. Ali njeni živci so bili razburjeni, da je vsak hip pridrževala sapo in poslušala v tesnobnem strahu...

— Za vraga, česa se bojim? — se je tešila.

Ali v istem trenutku se ji zazdi, kakor da ji pihlja hladen vetr v obraz. Zapre oči, samo da ne vidi tega, kar se ji bliža. To ji ni pomagalo. Nekaj težkega je tiščalo njena ledja in vrgla se je na tla. Njeni nohti so se krčevito zagrebli v zemljo in tako je ostala dolgo... dolgo... dokler ni ono bitje odšlo, ker ni čutila več njegove teže.

— Moj Bog, jaz zblaznim... zblaznim od groze... — je šepetala in se nekoliko vzravнала.

Blaznica, ki jo je spremljala, in ni vedela, kaj se godi v kneginjini duši, je jela tipati okrog sebe, da najde kneginjo. Ko jo najde, reče:

— Ha, ti si sedla.

— Sedla sem.

— Ali ti ne smeš sedeti... ti moraš z mano po mojo hčerko... — jame vpiti blaznica. — Ukazujem ti, da greš dalje, ali pa te predam satanu in njegovi vojski...

Kneginja poskuša vstati, ali kmalu spozna, da so jo zapustile moči. Dogodki zadnjih dni, neprestano vznemirjenje in strah, so zlomili njene sile.

— Ne morem.

— Moraš, slišiš, moraš... jaz ti ukazujem... hčerko, mi daj... hčerko mi daj.

Kneginja ni vedela, kaj naj odgovori, da jo umiri. Vendar reče:

— Hčerko ti vrnem, ali sedaj je zame nevarno... Vlovili bi me, ubili bi me... in tedaj bi ti ne dobila svoje hčerke.

Blaznica je to spoznala in pristavila žalostno:

— Naj te ubijejo, naj ti razkoljejo glavo, naj ti raztrgajo srce, ali še le potem, ko mi vrneš hčer.

— Ako je to tvoja želja, potem me lahko rešiš. Kam vodi ta hodnik? Mar izven Siska...

— Izhod, ki mi je znan, ni daleč od kneževega gradu.

— Kneginja, ki se je nadejala boljšega odgovora, vzdihne.

— S tem mi ni pomagano. Ako greva tja, me gotovo ujamejo.

— Ali jaz pogledam vsekako, kar se godi zgoraj...

— In pustiš mene samo v tej strašni kleti.

— Ne branim ti, da pojdeš z mano.

— To bi bila moja smrt.

— Stori potem, kar hočeš — odvrne blaznica.

Žvižgaje veselo pesem, je odhajala naprej proti izhodu. Nekaj časa se je še slišal žvižg in njeni koraki. Nato se je slišalo, kako je odvalila kamen in ga zopet djala nazaj. In potem je nastala mučna, težka, grobna tihota...

Kneginja Gertruda napne ušesa, da bi še kaj slišala. A vse je bilo tiho. Bila je sama, povsem sama — živa stvar med mrtvimi. Začutila je, kako se spušča na njo nekaj težkega, svinčenega — moreče čustvo.

— A če se blaznica ne povrne več? ... Potem ostanem tu, kjer ni zraka, ne svetlobe, niti kruha, niti vode ... Živa pokopana ...

Groza jo strese.

— Tako naj pogine kneginja Gertruda? Ne... ne... ne... To ni mogoče... to bi bilo strašno, preveč strašno... to ne more biti — vzklikne glasno in njen glas je bil tako čuden, tako spremenjen, da se ga je sama prestrašila.

— Neumnost — pomisli. — Zakaj bi se ne vrnila? Rekla sem ji, da ji povrnem dete in ona neprestano sanjari o svoji hčeri — se tolaži kneginja, hrabreča se. Tako se umiri za trenutek, ali samo za trenutek.

Zaslišala je zdajci enakomerne, monotone zvoke, katerih prej ni slišala.

Z vlažnih stropov so padale polagoma, vedno enakomerno in neprestano kaplje vode in izginjale v prahu katakomb.

Ti zvoki, čudni, z nekim posebnim odmevom so ji vznemirjali dušo. Silila se je, da jih ne posluša, da misli na kaj drugega. Zaman. Mora jih poslušati. Kaplja za kapljo je padala tiho ... tiho in monotono ...

— Kako neprijazno, kako strahotno ... — pomisli. Ali voda pada ... pada ... Vedno bolj, vedno živeje čuti, da jo to boli, kakor da ji pada na glavo, na mozeg težak, silno težak svinec. — Ali bo prenehalo? — vsklikne tesnobno in poskuša iti dalje. A ni mogla. Kakor mora ji je ležalo na prsih. Ali že preneha enkrat to ... to prokletstvo ... To je grozno, strašno ...

Naposled se ji zazdi, da postajajo ti zvoki vedno močnejši. Jela se je tresti. Žile na sencih so jo pekle, a po glavi ji je šumelo in kipelo.

— Tega ne morem več poslušati ... — vzklikne in se pograbi za lase.

Ali vedno enakomerno, vedno z istim glasom je prihajalo do nje ono kapljanje.

— Bog, zblaznim, ako ne preneha ...

S plaščem zakrije glavo, da bi ne slišala; a nič ni pomagalo. Skozi plašč je prihajalo tisto kapljanje in jo dražilo. Vedno bolj se je poloteva strah. Poskuša najti izhod, a v temi se je vsak čas spotaknila in roke so ji polzele po vlažnih stenah. Mrzel znoj ji je oblival čelo. Vedno močnejše, vedno besneje so udarjale kaplje na tla in ti grozni zvoki so se ji zdeli, kakor ogromni udarci, kakor slapovi, kakor plazovi v njeni domovini, ki se rušijo z gorostasnih, gigantskih snežnikov. Z obema rokama pograbi za obleko in jo jame trgati raz sebe. Nato razširi roke in krične divje, strašno, kakor v smrtni nevarnosti. Njen glas je pretresel katakombe, in se odbijal otlo med grobovi.

Vrže se na zemljo. Njene roke so se zarile v prah, njeni zobje se zajedli v ustnice ... in tako je ostala dolgo, dolgo ...

Ko se je zopet zavedla, začuti povsem jasno, da nekdo kraj nje diše. Kraj nje je nekdo dihal, težko, kakor bi umiral ... Hropenje umirajočega je prihajalo do nje in začutila je mrtvaški vonj in prigušen smeh od nekod, je zvenel, kakor bi se rogal komu ...

— Bog, kaj je zopet to?

Upre se ob roke in s trdom sede. Sedaj je sedela, a videla ničesar.

— Milost... milost... — je stokala in dvigala roke kvišku. Ali oni priglusuje smeh je zvenel tako zlobno, tako škodoželjno, tako grdo... To ni bil smeh človeka, to je bil smeh peklenškega demona. In iz tega smeha je razločno slišala svoje ime.

— Kneginja Gertruda!... Kneginja Gertruda!

Nato se ji je zopet zdelo, da sliši jok ... težki jok in pridušeno stokanje, kakor stok malega deteta. Vse sile napne in vstane, da pobegne. Ali ni vedela kam.

Poskuša se pokrižati. S trudom dvigne roko na čelo. Roka je bila težka, kakor iz svinca.

— V imenu očeta in sina in svetega duha ... — zašepetajo ustne, a zobje so ji šklepetali. Glas ji je zamiral v grlu, vendar reče nekako zamolklo.

— Oče naš, kateri si...

Ali dalje ni mogla. Oni strašen smeh jo je motil. Zdelo se ji je, da se vse vrti okrog nje. V glavi je čutila bolešč, kakor bi ji kdo trgal mozeg.

In zopet je začela moliti:

—... kateri si v nebesih...

Ali, kakor da ji nevidljiva sila zapira ustnice, ni mogla dalje z molitvijo. Niti se ni spominjala, kako je ta molitev dalje. Zapre oči. Neumljiva sila jo prisili, da jih zopet odpre. In sedaj zagleda nekaj strašnega... Iz daljine je korakala proti njej počasi, z odmerjenimi koraki pošastna, bela prikazen.

Kneginja si pokrije s plaščem obraz, da ne vidi prikazni. Dolgo je stala tako, tresoč se po vsem telesu. Ko je spet spustila plašč, ni bilo več prikazni nikjer. Samo daljni koraki so se slišali po hodniku, kakor bi se potresala zemlja. Sedaj ni več čutila mraza. Ogenj ji je gorel po kosteh.

— Ha, tu umrem, tu moram umreti... — Ta misel ji prešine glavo. Nato pa reče, kakor sama sebi: — Mogoče je dobro tako.

Naenkrat ji nekaj zašepeta na uho s tajinstvenim, tihim glasom:

— Ne umreš...

Nastalo je strašno. krvavo vrvenje . . . (Str. 407.)

Kneginja se obrne in jame loviti z rokami, da vsaj začuti, kdo je. Ali nikogar ni. Roka je lovila noč. Z glasom, ki je bil, kakor bi prihajal iz groba, vzklikne:

— Pusti me, pusti!...

A onig las ji odgovori ledeno:

— Nečem!

Strah, ki ji je pretresal vse telo, se je še povečal. Vrže se na kolena.

— Pusti me... pusti me... ako me ne pustiš, mi počí srce.

Nato plane kvišku in poleti po hodniku na drugo stran ter se z vso silo zaleti v zid. Komaj se je vzdržala, da ni padla v znak.

Sedaj ni več vedela, kako si pomore. S prosečim, drhtečim glasom jame stokati:

— Pusti me, kaj sem storila, da me preganjate?

Nikdo ji ne odgovori. Vendar je celo njeno telo čutilo, da je nekdo tu, da mora biti nekdo tu...

— Tako ne more dalje biti — pomisli. — Moram narediti konec. To ni življenje... to je grozota. Raje smrt, kakor tako življenje... — In takoj ji pride na misel, da bi si razbila glavo ob zid te proklete grobnice.

Komaj je pomislila na to, že je udarila z glavo ob zid. Udarce je bil silen in zvalila se je po tleh, kakor da si je razbila lobanjo.

— To je smrt... — pomisli in ne izgubi zavesti. — Bilo je preslabo. — Skuša vzdigniti glavo in udariti močnejše. Ni mogla. Kakor da ji je nekaj prikovalo glavo ob tla.

— Dovolj je, dovolj — zavpije z grozo. — Kdo je tu, kdo me muči tako strašno? Naj stori konec!?

In z zadnjo silo se dvigne in jame zopet mahati okrog sebe, boreč se divje proti onemu, nepoznanemu, onemu strašnemu, ki jo je preganjalo. Čutila je njegove udarce, a ti so bili ledeni, močni, kakor bi jo tolkli z železnim batom...

Naenkrat omahne, izmučena, izbita...

— Predam se... predam se... — je govorila, komaj sopeč od utrujenosti. In sedaj zasliši, kakor daljino

lajanje psov, ki so se bližali vedno bolj in bolj. Prenehala je kričati na pomoč. »Če me raztrgajo«, pomisli. A komaj ji je misel preletela možgane, že je videla, kako dirjajo k njej črni psi, s plamtečimi, rdečimi očmi. Iz gobcev jim je gorel ogenj.

— Ne sem... ne sem... — zavpije s strašnim glasom, da je odmevalo po začrnelih stenah. Ali psi se ne zmenijo za to, nego planejo z divjim besom na njo. Čutila je, kako ji trgajo obleko raz telesa in ji zasajajo ostre zobe v meso. Sedaj jo je pograbil za glavo...

— Gorje... To boli ... strašno boli ...

In ta bolest jo je tako omamila, da ni več vedela o sebi... Zdelo se ji je, da se ruši nebo in zemlja in s strašnim kričanjem je trgala raz sebe obleko, dokler ni padla v nezavest...

Dolgo je ležala tako.

Ko se je prebudila, je bila zraven nje blaznica in držala v roki svetilko, ki je z dovolj močnim plamenom svetila po stenah in hodniku. Škropila ji je lice z mrzlo vodo. Ko je kneginja odprla oči, je rekla blaznica.

— Kneginja, ti si dolgo spala.

Kneginja jo pogleda s steklenimi očmi. Njen mrtev pogled je bil, kakor iz drugega sveta.

— Bila sem v svojem cesarstvu — je odgovorila.

— Sanjala si... lepo si sanjala... — ji reče blaznica, trudeč se, da jo spravi k zavesti.

— O, ne, mar ne veš, da bogovi ne potrebujejo sanj — odvrne Gertruda...

Blaznica se ni zmenila za te besede.

— Prinesem ti obleko... ta je vsa raztrgana.

Gertruda jo jame gledati začudeno in odmaje ponosno z glavo.

— Obleko... o, ne! Zakaj mi bo obleka?...

— Da se obvaruješ mraza in skriješ nagoto.

Ali Gertruda se samo ironično nasmeje.

— Boginjam ni treba obleke.

Blaznica ni vedela, ali bi ji verjela ali ne. Vendar je čutila, da ni nekaj v redu s kneginjo Gertrudo. Polasti se je strah.

— Kneginja, kneginja! Ali ne vidiš, da sva v katakombah, tu pod zemljo v Sisku?

Ali kneginja se je zadovoljno nasmihala.

Blaznica je mislila, da se ji posmehuje, zato jo vpraša z ostrim glasom.

— Kje je moja hči?

Ali Gertruda se ni menila za njeno vprašanje, **nego** je jela trgati s sebe cunje, ki so ji visele od knežje obleke. Za nekaj trenutkov je bila povsem naga, kakor jo je mati rodila.

Oblika njenega telesa je bila še vedno krasna, uprav kakor takrat, ko se je v kopelji ogledovala. Le **modre** pege od udarcev so se ji sedaj poznale.

Kneginja se je zadovoljno ogledovala in začela govoriti v **patetičnem zanosu**:

— Ob vonju elizijskih noči, v vrtovih lavorike in mirte, pod bledimi trakovi meseca, ob čarobni pijači nektara, zaigraj mi, sanjavi mladeč, pesem svojo ... Ob glasu tvoje piščali pridem z Olimpa, jaz, tvoja sreča, tvoja boginja ...

— Ne govori neumnosti — vzklikne razdraženo blaznica. — Kaka boginja si ti?! Povej mi raje, kje je moja hči, ali pa te zadavim.

Gertruda jo pogleda, kakor z nekim prezirom in odvrne:

— Mar ne veš? Jaz sem Venera ...

— Ti si Venera — se nasmeje blaznica. — Bog, zdi se mi, da se ti meša.

Komaj izgovori te besede, se zasvetijo katakombe. Surovi glasovi so se slišali po hodniku. Prihajali so ljudje.

Bekelju, ki je dal iskati vse izhode v gradu, je javil neki vojak, da je videl blaznico, kako je dvignila ploščo in se spustila v katakombe.

Na to važno vest je vzel Bokelj seboj ljudi in ukazal prižgati baklje.

Oprezen vojak se je bal, da bi morda v katakombah ne bili skriti sovražniki, zato je vzel s seboj ljudi in zgoraj namestil stražo.

— Poznana vam je nagrada, katero je obljubil naš gospodar Tihomil onemu, ki ujame kneginjo živo.

— Dobimo jo živo ali mrtvo.

— Živo hoče ... živo! Ali sedaj doli v pivnico, v kateri ni vina.

Stopili so v katakombe.

Svit njihovih bakelj je razsvetlil katakombe in kneginjo Gertrudo in njeno družico.

Bokelj in njegovi gredo dalje. Ali komaj so storili nekaj korakov, prodre do njih ukazajoč glas. Pred njimi se pojavi kneginja Gertruda povsem naga. Za njo je stala blaznica.

Kneginja Gertruda reče, dvignivši glavo visoko in stegne roko proti njim:

— Ukazujem vam, da se odstranite iz mojega cesarstva.

Bokelj, videč nago žensko, se pobožno prekriža, pljune na tla, in reče:

— Kneginja Gertruda, v imenu svojega gospodarja Tihomila ti naznanjam, da si naša jetnica.

Kneginja Gertruda ne trene z očmi, nego odvrne ponosno:

— Jaz nisem kneginja Gertruda, jaz sem Venera, čuješ li, Venera, boginja lepote, in to je moje cesarstvo ...

Bokeljevi ljudje pristopijo, da bi jo vklenili. Ali Bokelj vzdikne:

— Ne vklepajte je. Pokrijte jo s plaščem in jo povedite v grad. Kaj se z njo zgodi, naj odloči gospod Tihomil. Soditi jo več ne moremo; sodil jo je sam Bog.

XXXIX.

Bitka med Braslavovo vojsko in Madjari se je bližala h koncu. Nikdar se še knez Braslav ni boril tako junaško, kakor danes. Boril se je za deset drugih in njegovi ljudje so udarjali po Madjarih, kakor orkan. A sovražna vojska je bila ogromna, kakor bi vstajali iz zemlje novi vojki, in novi borilci madjarski. Braslavu se je zdelo, da je oživela pripovedka o hidri. Ko je odsekal eno glavo,

pojavi se jih je deset novih. Misel, da je vse izgubljeno, morila ga je že cel čas, vendar ni prenehal se bojevati...

Bilo je nekako opoldan, ko je bilo Tomislavu in Mironji javljeno, da je knez Braslav pobit, da so Madjari popalili vse, kar so našli, in da hočejo sedaj oblegati Sisek.

Cele tolpe žen, otrok in starcev je bežalo proti gradu župana Mironje.

— Sedaj je napočil naš čas — reče Tomislav.

Takoj zapove, da se vojska pripravi za odhod.

Koder so šli, povsod je dvigal narod roke in klical na pomoč.

— Pomagaj Tomislav, pomagaj Mironja, pomagaj Vuk!...

Tudi stari Vuk je šel z vojsko. Velik meč mu je visel ob boku, sijajen in odličen. Ali njegova obleka je bila preprosta in siva, puščavniška.

Kraj njega je jahal Tomislav belega, iskrega konja. Okrašen je bil z zlatom in dragulji. Oklep Tomislavov se je svetil na solncu in obseval s svojim sijajem vse, koder je jahal.

In oni ubogi narod, izmučen od vojske in skrbi, gladi in žeje, ki je begal po cestah, je padal na tla in klical:

— Živio Tomislav, naša slava in naša nada...

Njegove oči so pa bile uprte v nebo. Velike misli so mu morale rajiti tedaj po glavi, misli, katere so morda imele odločiti usodo vsega naroda, ki je govoril enak jezik, jezik hrvatski.

Za njim so jahali plemeniti hrvatski junaki z okrašenimi oklepi in okrašenimi konji; bila je to izbrana hrvatska gospoda. Vsi ti so šli v boj, kakor da gredo na veselico, brez strahu, brez bojazni, vedrega čela in veselega srca.

Ko so se bližali Sisku, so videli že od daleč dim in ogenj. Kmalu so tudi zapazili na cesti ranjence, ki so bežali brez pomoči. Privlekli so se komaj s težavo tako daleč, da tu ležejo in več ne vstanejo.

Kmalu so začuli tudi madjarske troblje in rogove, ki so klicale na odpor.

Madjarske predstraže so opazile hrvatsko vojsko in javile vojskovodjem, ki so se gostili, deleč si plen in pijoč rujno vino.

Prihoda hrvatske vojske se niso nadjali. Premagavši kneza Braslava, so mislili, da so zmagovalci. Treba še samo osvojiti Sisek. Jezilo jih je to. Nikdo ni vedel, kaj se je zgodilo s knezom Braslavom, ali je mrtev, ali je pobegnil, ali se je morda ubil na begu, utopivši se s konjem v kakem močvirju? Med mrlič, katere so pustili gavra-nom, da jih jedo, se ni našlo telo hrvatskega kneza.

Vendar jih ta reč ni tako jezila, da bi se ne prepustili zmagoslavlnemu veselju. V svoji radosti so pozabili na to, da vzdrže v redu svoje ljudi, in so dovolili svojim četam, da se napijejo, kakor jim drago.

Sedaj, ko so videli, da se pojavljajo nove hrvatske čete, so se splašili. Tomislav je takoj spoznal to in se ni obotavljal.

Zapovedal je naskok.

S hrvatsko pesmijo na ustih se je spustila hrvatska konjenica v boj. Scvražnik se je komaj zavedel tega navala.

— Bogovi! Bodite nam v pomoč zoper te bese — je zavpil vojvoda madjarske vojske.

Nastalo je strašno, krvavo vrvenje.

Ko se je bila bitka na poljanah sisečkih, so jih opazili iz Siska.

Tihomil reče Bokelju, da ne more gledati boja Hrvatov; sam pa se ne bi boril.

Bokelj se je spočetka temu protivil, da bi navalili iz Siska na Madjare. Zdelo se mu je prenevarno, da bi pustil Sisek.

— Ne skrbi — odvrne Tihomil. — Tam se odloči boj. Ali naj gledamo mirno za zidovi, ko nam mro bratje, ko se preliwa kri za svobodo in slogu domovine. Morda je to najvažnejši boj, ki smo ga sploh kedaj bili, boj, v katerem se ima odločiti vse. In naj to gledamo? Ne! Raje umrem.

— Gospod, a tvoja Milena?

Ali Bokelj se je zmotil. Mesto, da bi ga pomiril, ga je razdražil.

— Moja Milena ... kdo ve, kaj je z njo. Ona je za me izgubljena na veke. In kaj mi mar potem življenje, kaj.

Videč, da se Tihomil ne da pregovoriti, se odloči, da pojde z njimi.

Glede poveljnika Siska se hitro zedinijo in mu naložijo, naj čuva mesto. Puste mu dovolj posadke. Sama pa si odbereta četo pravih junaških vojakov.

Ko je Tomislav zapazil Tihomila, da jaše na bojišče, pusti za trenotek vojsko in odhiti k njemu.

Objameta se in poljubita pred vsemi.

Dolgo se nista videla in mnogo se je pripetilo med tem.

Ali sedaj ni bil čas za pogovor. Trebalo je bitko, ki se je že razvila na celi črti.

Z vso silo je Tomislav navalil od vseh strani na sovražne vrste. Zada je pustil rezervo, katero je vodil Vuk. Pri njem je moral ostati tudi Bokelj.

Bokelj se je srdil, da mora čakati, ko se drugi bore. Smatral je to za nekako ponižanje. Komaj ga je pomiril Vuk.

Pomiri se, morda bo trebalo skoro v krvavo seč. Bitka je, kakor vidiš, strašna. Junaki so na obeh straneh. Kdo ve, kaj nam prinaša današnji dan. Dovolj posla bova imela, dovolj posla.

Bitka je dosegla vrhunec. Levo krilo Madjarov je bilo potisnjeno nazaj in razpršeno. Nastal je pravi metež konj in konjikov, a Hrvati s Tihomilom na čelu, so sekali po njih, kakor besni.

Na desnem krilu je bila Hrvatom sreča nemilostna.

Sprva so mislili, da bodo tukaj Hrvatje potisnili Madjare nazaj. Ali to je bilo le za trenotek. Z nenavadno besnostjo so jeli Madjari sipati pušice na hrvatsko pehoto, da so padale vrste, kakor snopje.

Ko je popadala hrvatska pehota, je navalila Madjarska konjenica v hrvatske vrste in predno so jih mogli s kopjem zadržati, se je dogodil strašen prizor, ki je uničil ogromno število hrvatske vojske.

Tomislav, ko mu je bilo to javljeno, se je razžalostil in je vzkliknil, da se je čulo izmed bojnega krika:

— Junaki! Ne dajte se poganom. Bog je z nami in našo Hrvatsko. Danes je odločilni dan, velik dan, dan sloge. Zmagate, bodete svobodni in močni. Propadete, ostanete sužnji na veke.

Te preproste besede so delovale, kakor iskra, ki pade v suho slamo. Vsi so bili uverjeni, da je danes velik dan, pomemben dan, ko se odločuje usoda celega hrvatskega naroda.

Bolje je umreti, kakor biti suženj.

Vuk, videč silni boj, a ne dobeč povelja, da sme zdirjati na pomoč, razširi roke in jame moliti.

Kakor so nekoč izraelski preroki imeli tako dolgo razširjene roke in so molili, dokler je trajal boj, tako je sedaj molil tudi Vuk:

— Oče, ki si gospod vojskinih trum, veliki, sveti, silni Bog, ki si čuval naše pradede v dnevih tuge, daj, usmili se in ojači naše orožje. Uniči sovražnike. Daj, da se zedinijo Hrvatje in da bodo močni in veliki. Ne zapusti nas, Gospod! Usmili se nas, Gospod!

A Bokelj, videč starca, kako moli, ukroti svojo nestrpljivost, stisne pest in zaškriplje z zobmi. Oči se mu izbulijo od srda in jame istotako moliti:

— Stri, Bog! te zlodeje, siplji strele z nebes, daj, da se razlije Sava po njih. Vse potopi in razženi, naj vzame vrag in vrže v vrelo smolo, da se ne bodo več tako drli...

V vseh vrstah so se borili divje, besno.

Več ur je že trajal boj, a se ni vedelo, na kateri strani bo zmaga.

V Sisku je neprestano zvonilo.

Dvorskega kaplana Mojmira, ki se je za časa burne dobe in sisečke vstaje skrival v cerkvi, in se ni pokazal nikomur, ker si je pripravil v cerkvi dovolj hrane in pijače, so prisilili, da je molil za borilce in za zmago.

Hoteli so hrvatske molitve, ali ker ni bilo nobenega duhovnika glagoljaša blizu, so morali se zadovoljiti z Mojmirom.

Ta je bil srečen, da mu puste življenje. Vedel je, da ga narod ne mara, ker je bil svetovalec kneza Braslava. Bal se je torej, da se tudi na njem osvetijo. Sedaj je bil miren in je veselo molil tudi za Tomislava in Tihomila in za vse one, katere je malo prej proklinjal. Ali sedaj so bili ti sisečki gospodarji in torej tudi njegovi in gospodarjem se treba klanjati. Gorje mu, če zmagajo pagani.

Zvonovi so zvonili ...

Tam na sisečkih poljanah, pred mestnim obzidjem je besnela bitka. Ščiti so udarjali ob ščite, Meči so se križali in krhali, sekire lomile. Truplo za truplom je padalo na krvava tla.

Tihomil je pognal v beg en del madjarske vojske in jo divje podil do Save.

Madžari, ki niso mogli kam pobegniti, so planili s konji v vodo. In ta dan je požrla Sava mnogo Madjarov.

Drugi del madjarske vojske se je sijajno držal.

Tudi, ko je sam Tomislav pomagal desnemu krilu s svojimi četami, se niso Madžari prestrašili. Hrvati, ki so bili razpršeni, so se hitro spravili v red, ali niso mogli zmagati sovražnika.

Nekaj hipov je bil Tomislav sam v smrtni nevarnosti.

Sovražni vojvode so spoznali, da je on pravi gospodar vojske, so uredili boj tako, da bi ga ujeli ali ubili.

Bitka se je bila, kakor da je ne bo konca.

Trupla so pokrivala polje. Ranjenci so stokali, ali divjost vojske ni jenjala.

Tudi madjarske rezerve so se že pomešale v boj, a bitke niso mogli odločiti.

Bližal se je večer.

Solnce je tonilo, mrak je nastajal, a bitka še ni bila odločena, vendar se je že videlo, da zmagujejo Hrvati.

Madjarski vojvode videč to, sklenejo rešiti, kar se rešiti da in zaprosijo za premirje, da se pogovore.

Njihova odločitev je bila nagla.

Hrvatje naj spuste ujetega vodjo iz Siska, in Madžari jim predajo vse vjetnike, ki so se ujeli in ves plen, ter se obvežejo, da ne bodo več pustošili dežele Hrvatov, nego

hočejo živeti z njimi v prijateljstvu. Obljubljajo, da pojdejo mirno iz dežele.

Ko je slišal Budimir Tomislav te ponudbe, se mu razvedri lice.

Hrvatska vojska je bila zelo zmučena. Lahko bi še sicer nadaljevala boj, a vendar je bolje, da se sklene mir.

Vsi Hrvati so bili za mir.

Vso noč je trajal mir. Vso noč so goreli ognji in straže so se neprestano menjavale in bedele, da bi sovražnik ne napadel nenadoma njihove vojske.

Drugi dan se je sestavilo poslanstvo madjarsko in hrvatsko, da sklene mir.

Tomislav je poslal po ujetega madjarskega vojvodo v Sisek, katerega so kmalu pripeljali v tabor.

*

* * *

Ujetnike so zamenjali, madjarska vojska se je oddaljila. Ves Sisek je bil po koncu, veseleč se zmage hrvatske vojske.

V dvorani kneževega gradu je sedel na kneževem prestolu Budimir Tomislav in okrog njega hrvatska gospoda.

Tihomilu, ki je bil kraj Tomislava, je bilo srce prepolno čustev.

On, ki se ni več ničesar nadejal, on, ki je mislil, da je zvezda njegove sreče zatonila za vedno, še sedaj ni prav veroval, da je vse resnica, kar se je dogodilo.

Sam Budimir Tomislav se je bal, da bi morebiti prevelika sreča ne škodovala Tihomilu in Mileni, zato je, prejemši Gottschalka in njegovo spremstvo, Mileno in Zorano od madjarske vojske, počasi pripravil Tihomila na vse to, kar se je dogodilo. In dasi je bil zelo oprezen, vendar je jasno videl, kako je Tihomil zbral vse svoje moči, da se je obdržal v ravnotežju.

— Moj Bog ... ni mogoče ... ali je mogoče — je vzklikal neprestano in se prijemal za glavo. — To bi bilo preveč sreče, to bi bila sreča, katere nisem zaslužil ...

In ko mu pripeljejo Mileno, je stal za hip, kakor omamljen, kakor da ne veruje lastnim očem. In ko je začutil

njeno milo glavico na svojih prsih, jo je objel z drhtečimi rokami in solze so mu oblile obraz. Zaplakal je in vzdikljal:

— Milena... Milenka moja!...

Sedaj pa je tudi on sedel tu v kneževi dvorani, kraj Budimira Tomislava. Vsi velikaši in vsi plemiči in poglavarji naroda so se zbrali, da slišijo, kaj jim poreče Tomislav.

In Tomislav je govoril:

— Bratje! Velik dan se je zasvital. Ni več mej med posavsko in belo Hrvatsko. Mi smo eno telo in ena duša. Knez Braslav je izginil, kam, ni znano. Morda je poginil v boju. Nikdo ne ve zanj. Friderik, njegov brat, se uči v nemškem samostanu, da postane duhovnik. Kneginja je zblaznela. In tako ni nikogar, kateri bi zasedel ta prestol razun onega, ki je izbran od nas za kneza posavske Hrvatske, in to je jasni in velemožni knez bele Hrvatske, Mutimir.

— Naj živi naš gospodar, knez Mutimir — vzdikne Mironja.

In soglasno zaori po dvorani.

— Naj živi naš knez Mutimir!

— Naj živi njegov naslednik, bodoči knez vseh Hrvatov, Budimir Tomislav.

In vnovič zaori gromko po dvorani:

— In naj živi svoboda naše domovine — odvrne Budimir Tomislav. — Sedaj smo složni. To, kar smo davno želeli, po čem smo vedno hrepeneli, za kar smo trpeli in umirali, je izvršeno. Domovina je zedinjena in od enega kraja našega naroda do drugega vlada en človek, en um, eno srce, a to srce je veliko, tako veliko, da lahko objame ves narod hrvatski in to je srce mojega očeta.

In vnovič se je tresla dvorana navdušenih vzdikov.

— Jaz, Budimir Tomislav, proglašujem v imenu mojega očeta, kneza Mutimira, Posavsko in Belo Hrvatsko za eno državo in obljubljam, da se bo vladalo po pravici in postavi tako, da bo ljubo Bogu in narodu.

Nepopisno navdušenje objame vsa srca. Vsakdo je čutil, da so to velike reči, da bo njih jek šel po celi Evropi...

In ko se je vihar polegel, sede Tomislav. Ko nastane tišina, ukaže z resnim glasom in čelo se mu namrši:

— Pripeljite Gottschalka.

Za nekaj časa pripeljejo zvezanega Nemca.

Gottschalk je držal glavo visoko in stopal, kakor bi bil gospodar teh ljudi. Njegov ponos še ni bil zlomljen. Sicer mu je lice nekoliko obledelo, ali oči so se mu iskriale.

Budimir Tomislav reče:

— Markgrof Gottschalk, ti se nahajaš pred sodnijo kneza Mutimira in pred sodnijo celega naroda.

Gottschalk ježno odvrne:

— Te sodnije ne priznavam. Mene lahko sodi samo veliki nemški cesar, kateremu sem podložen in nikdo drug.

— Mi ne bomo čakali na sodbo tvojega cesarja — odvrne Tomislav. — Mi te bomo sodili po zakonih te dežele.

— Ne bodete!

— Takoj boš videl.

Gottschalk se vgrizne v ustnice.

Tomislav nadaljuje.

— Markgrof Gottschalk, ti si obtožen, da si v zvezi s knezom Braslavom, podjarmiljal ta narod Nemcem.

— Da — odvrne Nemec — sem in bom ga spet, ko me spustite na svobodo.

— Ti si največ kriv, da je bil Vuk vržen v ječo in predsedel tam dolgo vrsto let.

— Da, in ni mi žal — reče Nemec.

— Ti si živel v nepoštenem razmerju s kneginjo Gertrudo.

— Pravijo — se nasmehne Nemec — ali to je delikatna reč in nečem govoriti o tem.

— Ti si ugrabil nedolžno hrvatsko deklico Mileno, da jo oskruniš in onečastiš.

— Da! In žal mi je, da nisem mogel izvršiti svojega namena.

— To je preveč, to je strašno — so se začuli glasovi. — Ubijte ga!

Tomislav vzklikne:

— Ti se hvališ. Ti še vedno misliš, da se mi bojimo tvojega cesarja, tvojega Arnolfa. Še vedno misliš, da smo

slabi in nesložni? Ali varaš se. Ne veš, kaj te čaka, ali jaz ti pravim, tebe čaka sramotna smrt...

Gottschalk prebledi in pogleda divje krog sebe.

— Rekel sem že, da se nečem pokoriti vaši sodbi.

— Ne bomo te vprašali, markgrof Gottschalk — odvrne mirno Tomislav.

— Jaz sem poslanik cesarjev — reče Gottschalk.

— To je laž. Nisi več. Ti si prost zločinec, nič drugega. Sam si priznal svoje zločine. Vsak izmed njih zadostuje, da zapadeš smrtni kazni.

— Drago bodete plačali to — se zagrozi Gottschalk.

— Ne bojimo se te, markgrof Gottschalk. Ne govori več, nego porabi svoje zadnje ure za kes. Tvoje ure so štete. Jutri ob štirih te bodo raztrgali konji in te raznesli na vse štiri strani sveta.

Gottschalk se jame tresti... Prvikrat je spoznal nevarnost, v kateri se nahaja.

Tomislav se obrne k navzočim in vpraša:

— Ali je prav, da sem tako sodil?

— Prav je in drago Bogu — odvrnejo vsi soglasno.

*

*

*

Gottschalk je bil slučajno zaprt v ječo, v katero ga je zaprl Tihomil, ko je rešil Vuka.

S početka, kakor da ni veroval v to, kar se je zgodilo z njim, ali kmalu se ga polasti velika in neizrečna tuga. Tako, torej! Mar je vse propalo. Ali je res konec njegovega življenja, a on se je nadejal, da še bo vžival toliko slasti in imel toliko sreče.

Tajna, neizrečna in resna skrivnost smrti je bdela pred njegovimi očmi. Ako je vsemu njegovemu življenju konec, kaj potem? Ko je bil še otrok, je na to vprašanje vedel odgovoriti, ali sedaj...

Ko so mu pripeljali svečenika, da ga pripravi na smrt, se je držal s početka osorno.

Ali svečenik ni miroval. Neprestano mu je govoril o Kristu in njegovi ljubezni.

S početka ga Gottschalk ni hotel poslušati, ali vendar so prihajale besede do njegovih ušes.

— Bog neče smrti grešnika, temveč hoče, da se spokori in reši...

Tako je tekla ura za uro in nesrečnik je premišljal, poslušal, spočetka nehote, potem bolj pazljivo. In pred skrivnostjo smrti, pod vplivom tolažilnih besed svečenika je oholi Nemec sklonil svoj hrbet.

— Bog — vzklikne naposled — ako si mi že prisodil smrt, ne pogubi me v večnosti.

To je bila prva njegova molitev. In kakor da ga je Bog uslišal, je postal nekoliko mirneji.

— Bog, Bog, ali me hočeš, ali me moreš še rešiti in kaj naj storim. Izpovem se...

Grehi so mu jeli stopati pred oči, vsi, strašni in grdi, kakor pošasti, da se je ves tresel in težka boleost se ga je polotila.

— — — — —
— — — — —

Ko se je svitalo jutro, je bil Gottschalk povsem skesan in vsa oholost ga je minila. To je bila posledica strašne noči, strašne duševne borbe...

*

*

*

Drugi dan je imel Sisek redek prizor. Markgrofa Gottschalka bodo raztrgali konji. Ves narod se je zbral. Gottschalka so privedli vsega skesanega.

Ko so ga privedli reče:

— Kmalu stopim pred gospodarja nebes in zemlje. Vaše sodbe se ne bojim, ali bojim se njegove. Morda me bo sodil bolj milostno, ako še priznam dva težka zločina.

Nastane strašna tišina.

— Katera sta ta dva zločina? — vpraša Budimir Tomislav strogo in se mu približa.

— Hčer one blaznice, ki pohaja po Sisku, sem ujel, posilil in zaprl v svoj grad, dokler ni umrla.

In glas naroda se je zaslišal, kakor zamolkel, pritajen grom.

In drugi tvoj zločin — vpraša Budimir Tomislav zopet.

— Drugi je istotako težak in mi teši srce. Evo, s svojimi rokami sem zadavil iz grešne požljivosti, mater Milenino, ker se mi ni hotela vdati.

— Grozno! Strašno! Ubijte že to zver — so se slišali vzkliki iz naroda. In tisoč pesti se je dvignilo, grozeče, da bi planilo na Gottschalka.

Ali Vuk, ki je bil navzoč, se obrne k narodu in pokara: Ne bodite bolj strogi od samega Gospoda. In če bi ta človek storil še tisočkrat hujši zločin, če se skesano spokori, mu bo odpuščeno.

In Gottschalk se udari po prsih in skesano odgovori:

— Izpovedal sem se in kesam se ... Kazen se mi bliža, evo, prosim vas, odpustite mi!

In narod vzklikne:

— Odpuščamo.

Nato mu zvežejo roke in noge za konjske repove. Na dano znamenje poženo konje. Kostil Gottschalkove se raztegnejo in zahreščijo. Strašen krik se izviije iz Gottschalkovih prsi in grozna kazen je bila izvršena.

— Pravici je zadoščeno — reče Vuk — in zdaj pomolite za njegovo dušo.

In vsi pokleknejo in pomolijo za Gottschalka. Krvnik pobere raztrgano truplo in ga zakoplje za plot siseškega pokopališča.

XL.

Modro, safirno morje, čisto, kakor jasno nebo, se blesti in valovi in zrcali v raznih nijansah tisočerih barv, v svojem najlepšem sijaju in čaru, posutem z iskječimi zlatimi žarki. In solnce, žarno solnce sije po nebotičnih zelenih gorah in prepadih, sije po grebenih in planjavah po mirti in lovoriki, po grmičju, po vaseh in mestih, po gradovih in cerkvah, kakor da se tudi ono veseli pomladne pesmi, katero peva priroda v sanjah neminljive slasti in večne sreče.

In pesmice donijo iz tisočerih grl krilatih pevcev, ki letajo od grmiča jasminovega do vej visokih vitkih smrek. Milina trepeta v zraku, objema grm in drevje, dolino in goro in vse, vse se zлива v orkester najlepše harmonije.

Na terasi visokega gradu, ki se dviga, kakor galeb iznad morja smelo in kljubovalno, sedi žena v najboljših letih. Zraven nje stoji mož, jak in stasit, bradat, plemenit in ponosen.

Njune oči gledajo bujno lepoto južne prirode in čarobno valovanje valovja. Prsi se jima dvigajo in z nekim zanosom vdihavajo vonj jasmina in lovora pomešanega z vonjem morske vode, ki tako osvežuje in krepi človeka z neko divno svežostjo.

Ali njuni pogledi se ne radujejo toliko nad tem čarom, nego nad veselim vikom otrok, ki se igrata v perivoju, otrok, svojih rosnih pomladnih cvetov.

— Mili Bog — reče mož — kako rasteta. A ona ga pogleda blaženo s pogledom polnim sreče in zadovoljstva in reče smehljaje.

— Da, moj Tihomil, in midva se starava.

— Ne govori o tem — reče Tihomil s tihim glasom. — Moja Milena se ne postara nikdar. Vedno si lepa, kakor prvi dan, ko sem te zagledal. Davno je bilo to ... davno.

— Davno in ni davno. Čas hiti, leta beže ali vse se mi zdi, kakor da je bilo včeraj ... a otroka rasteta ... In vendar se je med tem marsikaj zgodilo.

— Knez Mutimir je umrl in naslednik mu je naš dobri Budimir Tomislav. Vsi ga ljubijo in spoštujejo.

— Tudi v Posavju? — vpraša Milena.

— Obožavajo ga.

— Ali ni nikdo poskušal odcepiti posavske Hrvatske od bele Hrvatske?

— Komu naj pade kaj takega na um! Vsak dobro ve, da je le složna Hrvatska pod žezlom našega svetlega kneza lahko strah in trepet sovražniku.

— Prav govoriš, Tihomil! A prosim te, povej mi, ali se je kaj izvedelo o knezu Braslavu?

— Ničesar. Izginil je, in nikdo ne ve, ali je živ ali mrtev. Mnogi mislijo, da je pobegnil v kak samostan in se tam pokori za svoje grehe, a drugi zopet pravijo, da se je na begu pogreznil s konjem vred v sisečkem močvirju.

— Ubožec! Niti ne ve se, kako je končal. Zares, žalostna je usoda poslednjega posavskega kneza. Ali tako žalostna ni, kakor usoda kneginje Gertrude, ki se je blazna nekega dne strmoglavila v Savo.

— Bog, kaj se je vse dogodilo.

— In tvoja Zorana?

— Umrla.

— In dobri naš Vuk?

— Umrl.

— Mironja?

— Še vedno krepak in jak in banuje banovini Posavski.

— Katero je namenil tebi naš dobri knez Buđimir.

— Da, a sem odklonil. Mironja je vrednejši in pozna bolje odnošaje te banovine. Posavcem je treba dati njihovega človeka in vrhutega sem hrepenel po svojih gorah in morju.

— Sebičnež — reče Milena in ga žarko pogleda.

— Ali tukaj ni lepo?

— Lepo, moj Tihomil, lepo, kakor v raji — odvrne žena.

Dosedaj sta se otroka igrala; a sedaj, kakor da sta nekaj zapazila. Za trenotek pribeži k Tihomilu in Mileni mali, plavolasi deček, kateremu so kodri padali na ramena. Deček poleti v naročje mamici.

— Mamica ... mamica ... gostje prihajajo.

— Kdo? — vpraša Tihomil.

V tem se je od daleč začul rog. Sluge in vse, kar je bilo v gradu Tihomilovem, žene in otroci je jelo tekati sem in tja. Za trenotek je vedelo vse, da prihaja sam knez.

Komaj je Tihomil zaslišal, kdo prihaja, je odšel z Mileno iz terase pred grajska vrata, da pričaka kneza,

katerega že dolgo ni bilo v njegovem gradu. Malega Berislava in Zlatko vzame s seboj mamica.

V tem je že knez Budimir Tomislav stopil s konja in s spremstvom šel k Tihomilu in Mileni.

— Naš knez prihaja ... naš knez prihaja ... — so vzklikali otroci.

Milena se skloni k malemu Berislavu in mu zašepeta nekaj na uho. Otrok poleti pred kneza in vzdignivši roke kvišku, jame vzklikati na ves glas:

— Živio Budimir! Živio knez!

Kličeč tako je prijel kneza z ročico za kolena.

Zlatka se je pa skrila za mamico in njena mala nedolžna glavica je gledala izpod materinega krila. Njene velike oči so gledale napol začudeno, napol prestrašeno ljudi, ki so prihajali.

Tihomil videč, da mali Berislav nadleguje kneza, vzklikne:

— Berislav!

Ali že je knez Budimir Tomislav vzel malega dečka v naročje in ga nesel k roditeljema.

Solze radosti so zalile oči Mileni, ko je videla, kako se mali Berislav drži ponosno in boža lice velikega kneza.

Prve besede, katere je izgovoril knez bele Hrvatske, ko je stopil k Tihomilu so bile:

— Pustite male k meni!

Tihomil in Milena se poklonita globoko. Tomislav dene dečka na tla in objame in poljubi Tihomila.

— Prišel sem — reče nato, obnivši se k Mileni ter jo srčno pozdravi — da si za trenutek odpočijem od državnih poslov v tem gnezdu sreče, zakaj, ako moje oči prav vidijo, vidim, da vlada tu prava sreča. Izza burnih dni vama je Bog dodelil pravi mir in blagoslov, ki naj ostane vedno pri vaju in vajinih otrocih.

— Hvala ti, knez — reče Milena. — Da, tu ni burje, ne viharja, tu je mir in sreča in sloga.

— In taka sloga vlada sedaj tudi v celem narodu hrvatskem! — reče Tihomil. — Novi dnevi so zasijali narodu, odkar si ti knez.

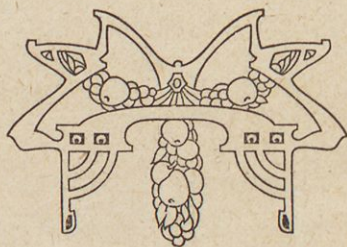
Novi dnevi...

Milena pa doda:

— In ti si solnce tem dnevom, svetli knez.

Budimir Tomislav se nasmehne zadovoljno in predno je perstopil grajski prag, odvrne, s hvaležnim pogledom k nebu:

Hvala Bogu na višavah!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000510759

